HÖGVÖRDIGA

PRESTE-STÅNDETS

PROTOCOLL

vid

Lagtima Riksdagen i Stockholm

ÅREN 1865 & 1866.

Tredje Bandet.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS ERIC KÅHRE,
1866.

Den 28 Februari 1866.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades Protocollet för den 17:de dennes förmiddagen.

§ 2.

Upplästes till justering och *godkändes* följande *Expeditions-Utskottets* förslag till Rikets Ständers underdåniga skrifvelser nemligen:

N:o 26, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition i fråga om införsel för skatterättsfordran i Krono-Säteriet Ölstorp i Skaraborgs län;

N:o 27, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition angående restitution af ett utaf Häradsskrifvaren J. A. Lindgren till Statsverket inbetaldt ersättningsbelopp;

N:o 28, angående nedsättning af räntan för Trysunda fiske eller detsammas afträdande till Kronan;

N:o 29, i fråga om upplåtelse af mark till staden Landskrona från det Landskrona fästning tillhörande område; samt

N:o 30, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition, angående eftergift af 1863 års arrende för Kungsladugården Åhs kloster i Hallands län.

§ 3.

Doctor **Runstén** erhöll på begäran ordet och uppläste följande reservation emot Ståndets den 24:de dennes fattade beslut i fråga om *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 55, i anledning af väckt motion om upphörande af penninge-insamlingar vid bröllop och barndop: Då jag emot det Högv. Ståndets beslut i frågan om de frivilliga gåfvorna reserverat mig, beder jag nu såsom motiv dertill få dervid tillägga, att jag dermed afsett mindre beslutet särskildt, än den grundsats som dermed här kan sägas uttalad i frågan om fattigvården i allmänhet, och hvilken grundsats jag anser icke vara med vårt presterliga åliggande rätt förenlig.

De gåfvor nemligen som vid bröllop och barndop insamlats, hafva alltid, enligt föreskriften derom, bort vara frivilliga, och just gåfvornas frivillighet är väl i den fattigvård, som med christendomen velat göra sig gällande, hufvudsaken, enär ju hvarje fattighjelp bör vara i christlig mening å de gifvandes sida ett barmhertighetsverk, utan allt rättsanspråk å de behöfvandes. Deremot har nu det Högv. Ståndet, då

det godkänt upphäfvandet af föreskriften om gifvandets frivillighet ända derhän, att ej heller presterskapet numera skulle hafva någon bestämd förpligtelse att dertill ens uppmana, dermed tillika godkänt den motsatta åsigten, att fattigvården, utan all vidare påräkning af någon moraliskt frivillig barmhertighet, skulle böra helt och hållet blifva en juridisk angelägenhet.

Med de frivilliga gåfvorna vinnes blott, säger man, en lättnad i de skattskyldiges lagliga fattigtributer, men de fattiga sjelfva få dermed icke ett öre mera, och är dessutom, menar man, föreskriften om de frivilliga gåfvorna, numera föråldrad, enär den flerestädes icke efterlefves, och derföre bör upphäfvas. Det sednare vore ock riktigt, om föreskriften vore af en blott tillfällig eller conditionell beskaffenhet. Men det gifves ock föreskrifter och lagar, som, om de än aldrig efterlefdes, dock aldrig föråldras eller någonsin böra upphäfvas. Sådana lagar äro, utom morallagen sjelf med dess alla budord, dem lagstiftaren, Gud sjelf, aldrig upphäfver fast menniskorna icke efterlefva dem, jemväl hvarje sådan mensklig lag, som fastställer och sanctionerar ett moralbud; sådan lag föråldras icke och bör ej heller upphäfvas derföre, att den icke efterlefves. Men af sådan beskaffenhet är ock den ifrågavarande föreskriften om de frivilliga gåfvorna. Den är i full enlighet med den fattigvårdslag, som vår Frälsare sjelf stiftat: "Varer barmhertige, såsom eder himmelske Fader barmhertig är," — "Gifver, så varder eder gifvet." Enligt den lagen är det alltså icke ett lagbestämdt fyrksättningstvång, men idel barmhertighet, icke en hjertlös communal-taxering, men endast frivillig gifmildhet, som skall ligga till grund för en rätt christlig fattigomvårdnad. Sådan är ock grundsatsen i den gamla Svenska fattigstadga, som i Kyrko-Lagens 28 Capitel innehålles. Och derhän syfta äfven de sedermera under åren 1743, 1753 och 1781 förnyade Förordningar om gåfvorna vid bröllop och barndop. De skulle nemligen vara frivilliga eller blott moraliskt motiverade, och endast presterskapet ansågs dervid juridiskt förbundet att till sådant gifvande uppmana. Men att dock både gifvandet och uppmaningen dertill börjat här eller der i Riket upphöra, det bör väl icke för oss prester tjena till bevis, att föreskrifterna derom, derföre att de icke efterlefvas, skulle böra upphäfvas, utan tvertom just bevisa, att desamma fasthellre böra förnyas, för att genom oss bringas till efterlefnad, om vi annars skola vara Hans rätte prester, som just är kommen för de fattiges skull, att de skola varda, icke med lagtvångets nödbröd afspisade såsom djurvarelser, men såsom menniskor hugnade med den hjelp, som först härflyter af en christlig menniskokärlek.

Icke heller är det väl sannt, att med de frivilliga gåf-

vorna de fattige icke skulle få ett öre mera. Det är en materialistisk åsigt, som väl må vara enligt med den stenhårda verklighet, den en talare här sagt vara för idéen ogenomtränglig, men dock rakt strider emot sanningen af den högste Fattigvännens intyg om enkans skärf eller den öfvervägande storheten af hjertats gåfva i jemnförelse med hvarje skattebelopp af det hjertlösa öfverflödet; och af den sanningen skall dock den stenhårda verkligheten sjelf alltmera nödgas låta sig genomträngas, och det ju mer man söker jäfva densamma. Verlden må huru som helst, med fattiglagars tvång för anskaffande af rikligare fattigbröd, försöka göra sig sjelf till ett fattiglöst jordparadis, men den skall dock dermed icke kunna jäfva, utan blott alltmera sjelf erfara sanningen af det ordet: "I hafven alltid fattiga när eder." Den legalt och materielt närda pauperismen skall nemligen, ehuru undangömd och förvarad, endast frodas dess bättre. Och väl skall äfven den lifligaste christliga barmhertighet dock icke förmå bortskaffa från jorden fattigdomen och eländet. Men det finnes dock intet annat säkrare medel för en möjlig mildring deraf. Och sannt är hvad äfven en stor engelsk Statseconom derom yttrat: "Lagstiftningen, säger han, begår aldrig större misstag, än när den afhänder Gud fattigvården eller söker göra den till en blott verldsligt legal angelägenhet."

Vid den femte Riksdagen före den nuvarande började jag, under motionsmånaden 1853 mitt värf härstädes med en genomgående critik af vår på juridisk grund anlagda nya fattigvårdsförordning, och dristade på grund deraf hos Rikets Ständer föreslå en efter christliga principer förändrad reduction af förordningens alla vigtigaste paragrafer. Men motionen vann intet gehör, på den grund, att fattigvården icke vore en Kyrkans, utan Statens angelägenhet eller emedan, såsom det i Lag- och Economi-Utskottets Betänkande heter, det vore Staten, som till och med "har att bereda möjlighet för hvarje samhällsmedlems existens." Hvad jag med anledning deraf förutspådde, har ock sedan dess alltmera inträffat, enär den Svenska fattigdomen, i stället att med de alltjemt växande fattigutskylderna minskas, tvärtom i än större progression tillvuxit samt alltjemt synes tillvexa, tills väl omsider hela Staten ej blir annat, än en enda stor Stats-fattigcommun. Sådan är ock i andra länder erfarenheten af den legala fattigvårdens följder. I England hafva i följd af de legala fattigtaxorna — såsom det finnes i 2:ne af den franska Vetenskaps-Academien prisbelönta afhandlingar af Duchatel och Harille om fattigvården i alla dess riktningar factiskt bevisad — fattigutskylderna uppgått till mera än hälften af samtliga Statsutskylderna, utan bättre påföljd, än den, att de fattiges antal än mera stigit, ända

till $^1/_3$:del af hela befolkningen. Och då brottens antal, som der från 1812 till 1821 fördubblades, sedermera befanns fyrfaldigadt, afgaf, efter undersökning derom, Lord-Cansleren Brougham i Öfverhuset den 20 Januari 1834 den förklaring, att det var de Engelska fattigtaxe-lagarna, som förnämligast vållat det.

Också, då hos oss med den nya fattiglagen ett Engelskt fattigtaxesystem blifvit grundlagdt, och med den communala extra-beskattningsrätten i dess 10:de § blifvit hos oss stadgad såväl för de obemedlade en rättighet att erhålla, som för de bemedlade en skyldighet att åt dem tillskjuta en s. k. *nödtorftig* försörjning, så är väl dermed första steget taget till en communistisk rubbning af den privata eganderätten, samt dermed äfven för alla behöfvande anvisad den väg, hvaruppå de kunna, om ock sådant blifver framdeles nödtorftigt, skrida vidare framåt till en sådan all egendoms jemnfördelning, som väl blefve, ehuru af fattiglagen föranledd, dock i grunden ej annat, än en brottslig omstörtning af bestående samhällsordning. Ja, hvad bättre framdeles att vänta af en fattigvårdsstadga, som redan visat sig med dess alltjemt stigande taxor så olycksbådande, — en stadga, som med laga tvång upphäfver morallagen, eller med dess tvungna välgörenhet gör all enskildt personlig barmhertighet till en allmännelig allas obarmhertighet, samt å de hulpnes sida, all tacksam ödmjukhet till idel missnöje och knot samt allt större och oblygare anspråk? Men dermed motverkas ock hvad i Guds egen hushållningsplan med all fattigdom åsyftas: den sinnesomstämning nemligen eller den omsättning af den timliga nöden i den djupare känslan af en andelig fattigdom, som just är, enligt grundordet i vår Frälsares första predikan, hufvudvilkoret för erhållandet af en ovansklig, evinnerlig rikedom. Också har derföre fattigvården alltid i den christna Kyrkan, ända från dess grundläggning, varit handhafd såsom ett andeligt och presterligt åliggande, såsom ock redan Apostelen Paulus menat det med de insamlingar, han gjorde för de fattige i Jerusalem. Deremot vill man nu hafva så väl denna, som mången annan andelig samfundsangelägenhet behandlad blott såsom ett verldsligt bestyr, dermed Staten allena och de nya communerna, men icke Kyrkan, skulle hafva något att skaffa; och så afsöndrar sig Staten alltmera från Kyrkan, och så varda hennes prester mer och mer från all beröring med folket entledigade, tills de väl ändtligen icke blifva annat, än en ny Munk-Orden, afstängd och utesluten från all verksamhet i samhällslifvet. Men dertill har väl det presterliga Ståndet sjelft icke bordt bidraga, såsom det nu dock kan synas hafva skett, då här med de gamla föreskrifterna om frivilliga gåfvor vid bröllop och barndop jemväl förka-

stats de sista lemningarne af en christlig fattigvård, grundad på frivillig gifmildhet.

En sådan frågans utgång har jag ansett beklagansvärd, och har beklagat det äfven derföre, att det skett i ett brydsamt tidskifte, då, i vår egenskap af det Svenska presterskapets målsmän, väl minst vi skulle bordt å dess vägnar afsäga oss ett det vigtigaste af våra åligganden, den christliga vård om de fattige, som här varit dem äfven kyrkligen tillförsäkrad. Men en tröst är det likväl, att vid derom anställd votering, på en röst när, halfparten af Ståndets medlemmar varit samstämmige i den mening, att dock vid berörda kyrkliga förrättningar både de frivilliga gåfvorna och den presterliga uppmaningen dertill ännu böra bibehållas. Och jag tviflar icke, att desamme, då de dermed äfven hyllat den grundsats, som i berörda föreskrifter är andemeningen, jemväl skola af egen öfvertygelse finna den lagreform behöflig, som här ofvan är antydd, den nemligen, att hela vår fattigvård, om den icke skall än vidare motverka sig sjelf, nödvändigt måste återförsättas på dess gamla kyrkliga grundval, samt fördenskull den nya fattiglagen omarbetas i den syftning, att för fattigvårdens ledning och hafvande, såsom det i åberopade motion föreslagits, rote och familjevis, all möjlig presterlig verksamhet må tagas i anspråk.

Dermed skulle väl ändå den gamla Svenska fattigdomen aldrig kunna häfvas, men hejdas skulle den, och i möjligaste måtto kunna förmildras; och finge vår Svenska kyrkoinrättning, såsom den är för vårt folk dess andeliga, jemväl blifva dess timliga fattigvårdsanstalt, så skulle nog vår fattigdom också kunna blifva hvad den i christendomen är afsedd att böra vara, för både behöfvande och gifvande, för både fattige och rike, till och med välsignelsebringande. Men att deremot all blott verldsligt legal fattigvård är practiskt oduglig, enär dermed nöden och eländet på jorden aldrig minskas, men ökas, och aldrig heller lindras, men dermed förbittras, det borde väl dessmindre kunna misskännas nu för tiden, som ej blott vår egen erfarenhet vittnar derom, utan detsamma redan i det hedniska Rom både insågs och erkändes vid pauperismens tillväxt under *Neros* tid, enligt hvad den statskloke häfdatecknaren i sina annaler betygat i de oförgätliga och profetiska ord, dem han i Kejsarens namn uttalat, så lydande: "*Languescet industria, intendetur socordia, si nullius ex se metus aut spes, et securi omnesaliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, nobis graves. Si quotquot pauperes sunt, venire huc et liberis suis petere pecunias coeperint, singuli numquam exsatiabuntur, respublica deficiet.*" Det är: "Idoghet skall aftyna och håglöshet blifva allrådande, om ingen för sig sjelf har något att hvarken frukta eller hoppas, men alla skola få, liknöjde, vänta sig hjelp utaf andra, onyttige

för sig sjelfva, för oss odräglige. Om hela mängden af dem, som fattige äro, får vanan att vända sig hit, och för sina barn begära penningar, skall bland dem enskildt ingen få någonsin nog, och Staten sjelf omsider försmägta."

Doctor *Sandberg* tillkännagaf, att äfven han ville reservera sig emot berörde beslut.

§ 4.

Föredrogs ånyo *Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 51, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens *Fjerde* Hufvudtitel.

Härvid förekommo:

Punkterna 1 till och med 3.

Biföllos.

Punkten 4.

Contracts-Prosten **Palmlund** erhöll på begäran ordet och yttrade: Jag vågar hemställa huruvida de här föreslagna särskilda anslagsbeloppen — det ena å fortfarande 79,888 R:dr 25 öre årligen och det andra tillfälligt, af tillsammans 11,794 R:dr 25 öre — kunna vara så oundgängligen nödvändiga, att de begge måste beviljas. Utskottet har föreslagit, att det för Krigs-Academien förut uppförda anslag, 79,888 R:dr 25 öre, må såsom tillgång för organisationen förblifva orubbadt. Månne icke detta anslag, afsedt för ombildningen af Krigs-Academien till Krigs-Skola, äfven skulle kunna lemna tillgång både för Krigs-Skolans practiska öfningar och till anskaffning af materiel och hästar? Jag har ansett denna fråga med så mycket större skäl kunna göras, som jag uti Utskottets framställning af denna sak ej kunnat finna sammanhanget emellan sjelfva hemställan och motiveringen, hvilken sednare blott angifver skäl för det stora anslaget och ej för de mindre. — I allmänhet kan emot detta Utskotts-Betänkande anmärkas, att det är alltför knapphändigt och i flera punkter saknar behörig utredning, så det är svårt att inse de skäl, på hvilka Utskottet grundat sina förslag.

Doctorerne *Sandberg* och *Säve* instämde.

Vice Talmannen Biskop **Annerstedt**: Det är sannt, att motiveringen i denna punkt af förevarande Stats-Utskottets Utlåtande är temligen kort, men af hvad som yttras på sidan 7 synes dock, att anslagen äro föranledda af Krigs-Academiens omorganisation. Hvad för öfrigt beträffar den anmärkta knapphändigheten uti Utskottets utlåtande i allmänhet, så har Utskottet alltid i sina Utlåtanden verkligen gjort sig mycken möda just att vara kort, hvilket väl ej kan anses annat än såsom en förtjenst, då motiverna finnas fullständigt utförda uti Kongl. Maj:ts nådiga Propositioner och uti de

yttranden från Embetsverk och Myndigheter, hvilka finnas samma Propositioner bifogade, och hvarom hvar och en Riksdagsman kan taga kännedom, utan att dessa motiver å nyo behöfva i Utskottets Utlåtande omtryckas.

Rörande det fortfarande anslaget af 79,888 R:dr 25 öre, bör man erinra sig, att det är af föregående Ständer beviljadt för omorganisationens genomförande, men att denna ej hunnit att på en gång sättas i verket, utan först efterhand, och att den ännu pågår, samt att allt efter som den fortgår, nya behof uppstå. Då för inträde vid Krigs-Skolan fordras att hafva genomgått Elementar-Läroverkens sjette class, kommer tillfölje deraf denna bildningsanstalt att besökas af ett större antal äldre officersämnen, hvilka alla komma att deltaga i practiska öfningar, såsom recognoscering, broslagningskonst m. m., hvaruti förut endast en del af Kadetterna kunde sysselsättas, då de yngste ej kunde deruti deltaga. Om materielen efter Krigs-Academiens förra plan var tillräcklig, är förhållandet nu helt annat. Nu skall hela lärjungeantalet på en gång deltaga i skolans practiska öfningar, och då behöfves naturligtvis större materiel, äfvensom ett större antal ledare t. ex. vid recognosceringarne. — Då detta anslag således egentligen icke är annat än ett medel för Läroverket att uppfylla sin bestämmelse, har Utskottet, ehuru sparsamt för öfrigt, icke ansett sig böra göra inskränkningar i hvad som är oundgängligen nödvändigt för att bibringa landets blifvande Officerare en ändamålsenlig undervisning. I öfverensstämmelse med hvad jag nu yttrat, yrkar jag bifall till denna Utskottets hemställan.

Häruti instämde Biskop *Sundberg*.

Efter härmed slutad discussion, blef punkten uppå derom gjord Proposition *bifallen*.

Punkterna 5 och 6. Biföllos.

Punkten 7.

Momentet *a*.

Doctor **Sandberg**: Det har flera gånger förut varit fråga om uppskattning af Militär-Statens boställen, hvarefter lönerna genom boställenas utarrendering skulle kunna förhöjas i betydlig mon. Och jag frågar: Vore en förändring i detta fall alldeles omöjlig? Skulle icke dessa boställen kunna till sitt verkliga värde uppskattas och ingå i lönerna, så att Staten ej såsom nu behöfde allt för mycket anlitas för löneförhöjningar? Jag föranlåtes till denna hemställan af hvad som nu pågår med våra, de ecclesiastike tjenstemännens löner. Vid den nu pågående löneregleringen i afseende på presternas inkomster uppskattas boställena öfverallt till sitt högsta möjliga värde, och om dels än icke är föreskrifvet att lönen

jemkas efter boställets beskaffenhet, sker likväl äfven detta flerestädes. Anledning synes mig verkligen förefinnas till en dylik uppskattning af de Militära boställena. Alltjemt har sedan 1856 års Riksdag för Militärens aflöning ett förslagsanslag begärts, men genom erhållande af detta understöd har man kunnat oupphörligen undanskjuta boställenas uppskattning. Jag hemställer om det icke vore skäl att Rikets Ständer nu på något sätt sökte befordra en så vigtig åtgärd, som Riksdag från Riksdag förklarats vara nödvändig för åstadkommande af en definitiv lönereglering äfven för Militär-Staten.

Doctor **Säve**: Jag instämmer med den föregående talaren deruti, att här är fråga om att en önsklig reglering af militärstatens boställen kunde komma till stånd, och att hvad dervid borde göras ännu ej är åtgjordt. Väl har Landtförsvars-Comitéen uppgjort ett förslag till Normalstat för officerarnes löner, hvarvid visar sig en brist af 488,393 R:dr 95 öre för att komma till hvad som behöfves för de föreslagna nya lönerna; men comitterade tillägga, att mycket beror på uppskattningen af de högre officerarnes bostadsboställen hvarefter först kan afgöras om brist verkligen skall uppstå eller icke. Sedan 1856—1858 års Riksdag en gång vidtog den provisoriska åtgärd att bevilja ett årligt anslag till förbättring af de svagare lönade officerarnes ställning, har det nu blifvit till en vana att Riksdag efter Riksdag för detta ändamål bevilja 100,000 R:dr då man deremot kunde anse, att om den äskade uppskattningen af bostadsboställena en gång blefve tillvägabragt, tillgångarne ej allenast kunde blifva tillräckliga för detta behof, så att Rikets Ständer ej behöfde besluta om detta anslags förlängande, utan till och med ett öfverskott uppstå. Stats-Utskottet har derföre bort ej blott tillstyrka anslaget, utan äfven föreslå en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t för att söka påskynda de militära bostadsboställenas uppskattning. Men långt ifrån att Utskottet gjort detta har det i stället i 56:te punkten afslagit det anslag Kongl. Maj:t äskat för detta ändamål. Men likväl säger Utskottet, att lönegleringsfrågans fullständiga pröfning icke länge lärer komma att fördröjas. Hvad skäl kan då Utskottet hafva till denna förmodan? En fullständig lönereglering kan väl ej ske utan i sammanhang med boställenas uppskattning, men för att åstadkomma denna behöfver Kongl. Maj:t medel. Boställenas innehafvare, åtminstone de högre officerarne lära ej ens sjelfva påskynda regleringen, ty de hafva fördel af det nuvarande tillståndet. Jag anhåller att medlemmarne af Stats-Utskottet ville upplysa, när Utskottet väntar att regleringen verkligen skall ske, och hvad tillgångar derföre finnas att påräkna, då Ut-

skottet ej med något anslag velat befordra boställenas uppskattning. I annat fall torde jag ytterligare få fästa uppmärksamheten härpå, när vi komma till 56:te punkten.

Vice Talmannen Biskop **Annerstedt**: De föregående talarne hafva icke gjort något yrkande om afslag å ifrågavarande anslagspost utan endast äskat en uppskattning af militärboställena, för att för framtiden göra detta anslag obehöfligt. I afseende på denna fråga förhåller det sig verkligen såsom den siste talaren yttrat, att en fullständig löneregleringen ej kan komma till stånd utan boställenas uppskattning, men uppskofvet dermed beror dock ej ensamt på det nuvarande Stats-Utskottet, utan på Rikets Ständer, som Riksdag efter Riksdag nekat medel till uppskattningens verkställande. För öfrigt är det visst icke de som hylla samma åsigter som jag, som i Utskottet nu hafva arbetat för uppskof med denna åtgärd utan derför hafva helt andra krafter varit verksamma och hvarthän de vilja föra oss kan man nog redan nu förstå. Men nu är frågan egentligen icke derom, utan om dessa 100,000 R:dr skola beviljas eller icke? Man bör härvid erinra sig för hvilka detta fyllnadsanslag skall användas. Det tilldelas såsom löneförbättringar åt de svagt lönade subalterner och underofficerare således likartadt med det som man sökt åstadkomma till upphjelpande af Comministrarnes lönevilkor under afbidan på den allmänna löneregleringen, ehuru försöket hvad arméen angår gjorts med större framgång än hos oss, då i sistnämnde afseende först sista Riksdagen beviljade ett litet anslag af 30,000 R:dr för 3 år. — Rikets Ständer hafva icke velat bevilja medel till uppskattningen, men jag kan ej tro att man på allvar vill neka de lägre officerarne och underofficerarne, hvilkas ställning vid flera regementen är i hög grad behjertansvärd, en välbehöflig hjelp, hvarför jag anhåller det Ståndet måtte bevilja det ifrågavarande anslaget.

Doctor **Moberger**: Den högtärade talaren Doctor Sandberg har yttrat något om uppskattningen af våra boställen, att de uppskattas till det högsta möjliga och detta ber jag att få bestyrka med exemplet af mitt boställe. Det var vid mitt tillträde taxeradt till 6,666 R:dr B:co, men har numera på en gång blifvit uppskattadt till den betydliga summan af 45,000 R:dr. Skulle det komma att tillgå på samma sätt med de militära boställena, torde nog medel blifva tillgängliga till officerarnes aflöning utan betydliga fyllnadsanslag af staten. Eör öfrigt får jag förklara, att jag instämmer med vice Talmannen.

Doctor **Såve**: Jag vill visst ej bestrida den statsut-

gift, som Stats-Utskottet här föreslagit, emedan jag anser anslaget tillsvidare nödvändigt för det lägre befälets bättre aflöning, men hvad jag anmärker såsom besynnerligt är, att inga anstalter göras till verkställande af den boställenas uppskattning, hvarigenom ett dylikt anslag för framtiden kunde undvikas. Det har blifvit sagdt, att detta är Regeringens fel, men vid genomläsande af 56:te punkten finner man, att Kongl. Maj:t menat allvarligt med den nya löneregleringen och särskilt med åtgärderne för boställenas nya uppskattning samt nu för detta ändamål begärt den ganska måttliga summan nemligen 50,000 R:dr, men hvilket Utskottet afstyrkt. Jag vill då fråga hvad utsigter Utskottet eger för uppskattningens och löneregleringens snara genomförande? —

Doctor **Almqvist**: Jag tror, att Rikets Ständer böra vara belåtna om de för så godt pris som 100,000 R:dr kunna undvika en allmän lönereglering och tillfredsställa det af alla så väl kända behofvet af löneförbättring åt arméens befäl. Den löneförhöjning som härmed kan åstadkommas är verkligen ej större än att dess nödvändighet af hvar och en bör inses.

Man har talat om den föreslagna löneregleringen och den Normalstat som i detta afseende blifvit af Landtförsvars-Comittéen uppgjord. Men enligt denna skulle Staten åtaga sig nära $^1/_2$ millions utgift för lönernas billiga höjande; och om äfven häruti skulle kunna ske någon nedprutning genom uppskattning af boställena, hvilket likväl ej är säkert, kommer nog Staten i allt fall att få tillskjuta mer än dessa 100,000 R:dr hvarom nu är fråga. Jag anser det derföre för en verklig vinst att undvika lönereglering och utbetala det ifrågavarande anslaget och tillstyrker derföre bifall till Utskottets hemställan i denna punkt, utan att dermed vilja förneka behofvet och billigheten af en allmän lönereglering.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Doctor Säve har åter begärt upplysning om orsakerna till Utskottets förfarande och jag upprepar, hvad jag förut har antydt, att det icke är till Utskottets ledamöter af detta stånd han för vinnande af denna upplysning bör vända sig. För öfrigt instämmer jag med den föregående talaren deruti, att då det en gång kommer till en fullständig lönereglering blir det ej blott dessa 100,000 R:dr som Statsverket får betala, utan kanske ett och annat hundratusen dertill. —

Doctor **Säve**: Jag har från början yttrat, att jag förebrår Rikets Ständer och särskilt dess Stats-Utskott, att det

ej visar sig mera angeläget om militärboställenas uppskattning och dertill anslår nödvändiga medel. Om det förhåller sig så, att lönerna för arméens befäl äro i allmänhet för små, och att en ny uppskattning af boställena ej vore tillräcklig att bereda sådana tillgångar, som skulle afhjelpa denna brist, så är det väl i alla fall ej rättvist att fortfarande Riksdag efter Riksdag lemna löntagarne qvar i denna beklagliga ställning. Men nu är just frågan, om icke genom den noggrannare uppskattningen af isynnerhet bostadsboställena tillgångar för en bättre löneregleringen skulle kunna åstadkommas, Detta är åtminstone ganska sannolikt, då, enligt hvad en motionär upplyst, somliga af dessa boställen lemna ända till 50 à 80 procent utöfver det belopp, hvartill de för närvarande äro uppskattade. Hvad som är alldeles säkert är, att den fördel de bereda sina respective innehafvare är mycket ojemn, så att då den ene högre officeraren af sitt boställe har 10,000 R:dr i afkastning, har en annan af samma grad endast 3,000 o. s. v. Af allt detta synes det väl vara nödvändigt att en löneregleringen och i sammanhang dermed en ny uppskattning af boställena kommer till stånd. Om man af fruktan för en större statsutgift alltjemt vill undanskjuta denna fråga, såsom Doctor Almqvist synes hafva menat, så måste ju deraf följa, att ej heller någon löneregleringen skulle kunna komma till stånd; men på det sättet främjas ju alls icke det ändamål, som man från början vid denna fråga afsett.

Doctor **Gumælius**: Det förvånar mig verkligen, att den föregående talaren med sådan ihärdighet och envishet hänger fast vid denna punkt. Det af Utskottet i denna punkt föreslagna anslag är ju blott en provisorisk åtgärd, till dess en fullständig löneregleringen hinner genomföras, och frågan om anslaget till boställenas uppskattning förekommer först vid en sednare punkt och får väl vid dess behandling bli föremål för öfverläggning. För öfrigt har väl ingen heller velat motsätta sig detta.

Frågan är nu den: är detta tillskott af 100,000 R:dr nödvändigt för att höja subalternofficerarnes och underofficerarnes löner? Detta har jag ej hört af någon förnekas. I allmänhet äro dessa löner högst otillräckliga och vid somliga regementen är det verkligen högst dåligt ställdt för dessa tjenstemän, om det ock vid somliga må vara något bättre. Löneregleringen är en helt annan sak, och att nu vidlyftigt orda om den, det är att på ett förvirrande sätt sammanblanda sakerna. — Mycket kunde visserligen ännu vara att säga, men jag inskränker mig till det anförda och anhåller om proposition på bifall till Utskottets hemställan.

Biskop **Sundberg**: Då jag fullkomligt instämmer med föregående talare, kunde jag icke behöfva anföra något vidare, men eftersom Doctor Säve nödvändigt nu vill hafva upplysning rörande orsaken till Utskottets hemställan i den 56:te punkten, vill jag för att afklippa denna discussion lemna en sådan upplysning. Skälet är helt enkelt det, att man ingalunda är nöjd med en uppskattning af boställena, utan man önskar en boställenas utarrendering för Statens räkning för att sedan kunna fördela den deraf uppstående summan såsom aflöning åt hela arméns befäl, eller med andra ord: man vill upphäfva boställen i egentlig mening d. v. s. såsom anslagna åt enskilda löntagare vid de särskilta regementena. Deraf kan det förklaras, att man, på samma gång man önskar arméns löneregleringsfråga afgjord, likväl nekar anslag till boställsuppskattningen.

I afseende på hvad Utskottet i närvarande punkt hemställt, förenar jag mig naturligtvis med alla föregående talare uti att dertill yrka bifall.

Doctor **Säve**: Det var då verkligen roligt att en gång få svar på den af mig framställda frågan och ej blott en hänvisning på det nu åter tillstyrkta provisoriska anslagets behöflighet, hvilken jag aldrig bestridt. Hvad jag frågat var, huru Utskottet kunde å ena stället tala om regleringen såsom något, hvilket snart vore att motse, och å andra stället neka det af Kongl. Maj:t derför begärda anslag. Jag vill nu icke längre härmed uppehålla Ståndet och ej heller motsätta mig beviljandet af de ifrågavarande 100,000 R:dr.

Discussionen förklarades härmed afslutad, och blef, uppå derom gjord proposition, hvad Utskottet i detta moment hemställt af Ståndet *bifallet*.

Momentet b. *Bifölls*.

Punkterna 8 till och med 11.

Biföllos.

Punkten 12.

Momentet a.

Doctor **Sandberg** begärde ordet och yttrade: Mig synes väl, att här en lönetillökning bör komma i fråga, men att på en gång tredubbla den lön denne verkmästare förut åtnjuter, tyckes dock väl mycket, utan menar jag att det kunde vara tillräckligt om han inalles finge 2,000 R:dr eller att hans nuvarande lön fördubblades, jemte det han såsom förut åtnjuter fri bostad och andra förmånar.

Vice Talmannen Biskop **Annerstedt**: På Doctor Sandbergs anmärkning kan jag svara enligt uppgifter, som blifvit lem-

nade rörande dylika personers aflöning i allmänhet. Verkmästare betalas af enskilda mycket högt, emedan vid drifvandet af en fabrik eller annat dylikt verk så mycket beror på en skicklig och duglig verkmästare. Har man erhållit en sådan, betalar man gerna en högre aflöning heldre, än att släppa honom ifrån sig. Äfven Staten måste, om den skall härtill lyckas erhålla och bibehålla skickliga personer, lemna dem ungefär samma vilkor som de enskilde, och från denna synpunkt betraktade äro 3,000 R:dr åt verkmästaren vid Svea Artilleriregemente visst ej för mycket, då många verkmästare vid enskilda verk njuta ännu högre löner.

Professor **Selander**: Som jag närmare kämner förhållandet med denne verkmästare, vill jag i frågan lemna några upplysningar.

Vid Svea Artilleri fanns förut blott en smedja som numera blifvit förändrad till en mekanisk verkstad för Artilleriets behof. Under förra förhållanden kunde derföre 1,000 R:dr anses för en tillräcklig aflöning, då det för att förestå en smedja ej kunde erfordras så stor hvarken skicklighet eller duglighet som numera tagas i anspråk af verkmästaren vid verkstaden. Men der anspråken äro större, fordras också en högre aflöning. Också är det ej först nu som behofvet af aflöningens höjande yppat sig, utan det har nog förefunnits förut, fast man hittills sökt fylla bristen på annat sätt och skrapat ihop medel än här och än der för att åt verkmästaren bereda en större inkomst och icke släppa ifrån sig en duglig person. Det är således blott för att tillfredsställa ett behof, som hittills blifvit på annat sätt tillgodosett, som detta anslag begäres, hvarför det ej kan vara skäl annat än att bifalla det.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad, blef Utskottets i detta moment gjorda hemställan, uppå derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* gjord Proposition, af Ståndet *bifallen.*

Momenten b, c, d, e. *Biföllos.*

Punkten 13.

Momentet a.

Doctor **Sandberg**: Som man vet äro redan tvänne companier Ingeniörtrupper bildade, och då förlidet års revisorer besökte pontonier-corpsens casern och öfvervoro deras öfningar, funno de att de slogo pontonbryggor ganska snällt. Allt som åsyftats är således vunnet. Jag hemställer således om ej med bildandet af det tredje companiet kunde tills vidare och åtminstone för det närvarande uppskjutas. Eller är ställningen verkligen så beskaffad, att, då vid denna Riks-

dag så många oundvikliga behof taga Statens tillgångar i anspråk, man icke kan låta anstå med detta anslag af tillsammans öfver 36,000 R:dr till nästa Riksdag, som i början på nästa år sammanträder?

Contracts-Prosten *Palmlund* instämde.

Biskop **Sundberg**: Huruvida frågan ännu kan uppskjutas, eller huruvida just nu någon trängande nödvändighet är för handen att upprätta detta tredje compani Ingeniörtrupper, vet jag verkligen icke och tilltror mig ej att afgöra. Visserligen synes man ingenting hafva att befara af ett uppskof; men att på förhand derom med säkerhet döma, torde dock i allmänhet vara vanskligt.

Huru än dermed må förhålla sig, anser jag, att man i denna sak bör handla i enlighet med föregående Rikets Ständers beslut. Rikets Ständer hafva förut beslutat upprättande af en pontonier-*bataljon*, bestående af tre companier, hvilka borde småningom efter hvarandra organiseras, så att först sedan det första companiet vore fullfärdigt det andra skulle upprättas och slutligen i denna ordning det tredje. Nu äro två companier färdiga; hvarföre skulle man då dröja med det tredje, när hela corpsen det förutan är ofullständig och af sakkunnige män förklaras icke kunna motsvara sitt ändamål? De som af sparsamhetsskäl vid innevarande Riksdag förorda uppskof med saken synas hvarken hafva en rätt klar föreställning om sappörcorpsens betydelse för en armé ej heller om den tid som erfordras till den ifrågaställda uppsättningens utförande. För min egen del har jag blifvit fullt öfvertygad både om det måttliga i Regeringens anspråk i förevarande fall, helst äfven med det tredje companiet sappörernas antal blifver ganska litet i förhållande till den öfriga krigsstyrkan, och om olämpligheten af att ett enda år ytterligare fördröja sakens ordnande i ett någorlunda försvarligt skick. Jag tillstyrker alltså bifall till Kongl. Maj:ts af Stats-Utskottet förordade förslag.

Häruti instämde flera af Ståndets ledamöter.

Discussionen förklarades härmed slutad och blef Utskottets i momentet gjorda tillstyrkanden, efter derom skedd proposition, af Ståndet *bifallna*.

Momenten b och c. *Biföllos.*

Punkterna 14 och 15. *Biföllos.*

Punkten 16.

Uppå derom af Doctor Söderberg gjord framställning och på skäl som af honom anförts, beslöt Ståndet, att med föredragningen af denna punkt skulle anstå, till dess Ståndet fattat sitt beslut rörande punkten 17 mom. a.

Punkten

Punkten 17.
Momentet a.

Doctor **Söderberg**: erhöll ordet och yttrade: Jag har i min reservation anmärkt, att det i den underdåniga skrifvelsen från Militärbefälhafvaren på Gottland finnes skäl angifna för detta förökande af den tjenstgörande stamtruppens styrka. I Utskottets utlåtande hafva några af dessa skäl blifvit återgifna såsom att den värfvade stamtruppen skulle utgöra en elit-corps och blifva en föresyn för beväringsmanskapet. Mycket annat skulle dock kunna tilläggas. Truppens bildning skall äfven afse danandet af skickliga befälsämnen i allmänhet, men huru skall detta kunna ske då en tjenstgörande styrka af endast 34 man tillika har att bestrida den dagliga vaktgöringen, för hvilket ändamål ensamt den är otillräcklig? Och i Wisby finnes åtskilligt vigtigt och dyrbart att bevaka; jag nämner nu blott de stora krutförråderna. Jag hemställer derföre att Kongl. Maj:ts framställning måtte af Ståndet bifallas, alldrahelst som de skäl, på hvilka Utskottet grundat sitt afslag i sjelfva verket är detsamma som inga skäl. Utskottet tyckes nemligen hafva grundat sitt afslag i denna fråga på afslaget å det äskade anslaget till kasernbyggnad och resonnerat så: truppen kan icke ökas emedan den ingenstädes har att bo. Och att detta icke rörer sjelfva saken derpå ber jag att ännu en gång få fästa uppmärksamheten.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Inom Utskottet tillhörde jag den sida, som röstade för bifall till Kongl. Maj:ts förslag. Jag vill fästa uppmärksamheten derpå, att här icke är fråga om ett förökande af stamtruppen utan derom, att en större del deraf skall inkallas till tjenstgöring, och dertill är ju ej heller något stort anslag begärdt.

Ett sammanhang finnes det likväl emellan det första momentet och momentet d), nemligen så, att man kan anse, att Wisby stad skulle blifva för mycket betungad af den inqvartering, som den skulle nödgas åtaga sig, om truppen ej kan kaserneras. — Ehuru jag varit och fortfarande är af den åsigt, att Kongl. Maj:ts förslag bort bifallas, har jag likväl ej ansett frågan af den vigt, att jag i Utskottet behöfde reservera mig, men yrkar nu afslag å Utskottets hemställan och bifall till hvad Kongl. Maj:t föreslagit.

Doctor **Sandberg**: Hvad föregående vördade talare anfört vill jag icke bestrida, men förmodar dock att Höglofl. Stats-Utskottet tagit alla ifrågavarande omständigheter i betraktande, hvarföre man torde kunna utan våda uppskjuta med den ifrågavarande åtgärden.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad, blef Utskottets hemställan, uppå derom gjord proposition, af Ståndet *bifallen.*

Punkten 16. *Bifölls.*

Punkten 17. Momenten b och c *Biföllos.*

Momentet d.

Doctor **Söderberg**: Sammanhanget emellan detta moment och det första är just ej så stort som Utskottet i det sistnämnda antyder. Äfven om den tjenstgörande truppstyrkan icke ökas är den nuvarande kasernen alldeles oduglig. Staten har likväl en oafvislig skyldighet att underhålla kasernbyggnad åt garnisonerade trupper, och i det fall att kaserner ej finnas skola de inqvarteras i husen, hvarföre Staten får betala inqvarteringspenningar. — Både af sparsamhet och äfven för truppens sedliga tillstånd är det likväl bättre att Staten för ändamålet bygger ett särskildt hus, och då det nu är visadt att den nuvarande kasernbyggnaden i Wisby är särdeles bofällig och genom reparation icke lärer kunna iståndsättas anser jag att Kongl. Maj:ts framställning bordt bifallas och yrkar afslag till Utskottets hemställan.

Doctor **Sandberg**: På 17:de sidan i Betänkandet står likväl, att den åt truppen upplåtna kasern vid den 5 December 1861 hållen besigtning förklarats vara oduglig för 75 man, men kunna, efter förutgången ändamålsenlig och fullständig reparation och förändring, rymma 35 man, eller jemnt och rätt det nu till tjenstgöring fastställda antalet, hvarför och då nyss blifvit beslutadt, att ingen tillökning i den tjenstgörande styrkan skall ske, mig synes Utskottets afstyrkande böra af Ståndet bifallas.

Efter härmed slutad discussion, blef Utskottets hemställan, uppå derom gjord proposition, af Ståndet *bifallen.*

Punkten 18. *Bifölls.*

Punkten 19.

Momentet a. *Bifölls.*

Momentet b.

Doctor **Sandberg**: Det är mig väl bekant att Hans Maj:t Konungen enligt Grundlagen har högsta befälet öfver Rikets krigsmakt till lands och vatten; men då en så vigtig och betydlig förändring är i fråga, som uppsättning af ett förut vacant Regemente, månne det då icke vore lämpligt, att Ständerna förut finge kännedom derom, och om anledningarne till en så genomgripande åtgärd, som medför betydliga kostnader både för Statsverket och de enskilde, innan den sättes i verket? Och månne ställningen är så trängande

att denna tillökning uti den effectiva landtarméen för närvarande är oundvikligen nödvändig?

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Det är Kongl. Maj:ts ensak att åter uppsätta vacanta nummer, men när Kongl. Maj:t beslutat en uppsättning, är naturligtvis anslag nödvändigt till underhåll af utredningspersedlarne. Orsaken att dessa 385 nummer af de skånska infanteri-regementena nu uppsättas, är emellertid den, att de äro nödvändiga till följe af beväringsmanskapets talrikhet inom Skåne.

Kyrkoherden **Heurlin**: Jag anser mig böra upplysa om orsaken, hvarföre dessa nummer just nu skola uppsättas. Saken är den, att contracterna med rotehållarne om rotevacans-afgiften just nu gå till ända; till följe häraf skulle antingen nya contracter upprättas eller ock de vacanta numren, såsom Kongl. Maj:t befallt, åter uppsättas.

Efter härmed slutad discussion, blef Utskottets hemställan i detta moment, uppå derom gjord proposition, af Ståndet *bifallen.*

Momentet c.

Doctor **Sandberg** anhöll att få åberopa hvad han anfört vid 13:de punkten rörande pontonier-corpsens tillökning.

Uppå derom gjord proposition, blef Utskottets hemställan af Ståndet *bifallen.*

Momentet d. *Bifölls.*

Punkterna 20 och 21. *Biföllos.*

Punkten 22.

Momentet a och b.

Doctor **Sandberg**: Mig synes som dessa båda anslag skulle vara af den beskaffenhet, att med deras beviljande utan våda kan uppskjutas, och yrkar derföre afslag å Utskottets tillstyrkande.

Häruti instämde Contracts-Prostarne *Palmlund* och *Lundberg.*

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Redan vid föregående Riksdag beslöto Rikets Ständer anläggandet af en ridskola; frågan var blott om, hvar den skulle anläggas. Då numera äfven den frågan är utredd, kan man väl ej vilja hindra tillämpningen af ett Rikets Ständers föregående beslut.

Doctor *Säve* instämde.

Doctor **Gumælius**: Denna fråga har ofta förr varit före,

men dess afgörande har ständigt blifvit uppskjutet och uppskjutet, ehuru en ridskolas inrättande anses vara alldeles oundgängligen nödvändigt. Man har till och med ifrågasatt en mycket storartad anläggning men derifrån afstått, och man slipper derföre för jemförelsevis mycket godt köp, om man går in på hvad nu är föreslaget, ty det anslag som begäres är onekligen det minsta möjliga, hvarmed något i den vägen kan åstadkommas. Ständerna torde väl derföre nu ej gerna kunna neka detta, utan det lärer vara allt skäl att bifalla hvad Utskottet föreslagit.

Efter härmed slutad discussion, blef hvad Utskottet i dessa begge moment tillstyrkt, uppå derom gjord proposition, af Ståndet bifallet.

Momentet c. *Bifölls.*

Punkterna 23 till och med 30.

Biföllos.

Punkten 31.

Doctor **Almqvist** erhöll ordet och yttrade: Här har förut blifvit yttradt, att Stats-Utskottet i detta sitt utlåtande gått lösligt tillväga, och detta omdöme finner jag verkligen tillämpligt i afseende på denna punkt. Här säges, att det för arméens krigsduglighet är af vigt, att den är försedd med fullt tidsenliga skjutvapen, hvarför Utskottet tillstyrker, att till anskaffande af 7,000 stycken infanteri-gevär för år 1867 måtte beviljas ett belopp af 320,000 R:dr. Det blir verkligen dyra pjeser dessa gevär; men dessutom tycker jag, att tillstyrkandet i detta moment står bra mycket i strid med följande, der ett anslag af 15,000 R:dr tillstyrkes för anskaffning af tjenlig modell såväl för infanteriets som cavalleriets skjutvapen med tändnålsinrättning samt till nödiga försöks anställande med sådana gevär. — Det lärer också alldeles icke vara afgjordt, hvilka slags gevär äro de bästa, utan det anses ännu väga emellan kammarladdnings- och tändnålsgevär, af hvilka hvardera slaget torde ega vissa företräden framför det andra, och är det väl just till utrönande häraf det nyss omnämnda anslaget till försök med tändnålsgevär blifvit begärdt. I den 33:dje punkten afstyrker Utskottet det begärda anslaget till cavalleri-skjutvapen till dess frågan om vapnens beskaffenhet blifvit af vederbörande pröfvad och af Kongl. Maj:t afgjord samt modeller i behörig ordning fastställda. Detta anser jag äfven tillämpligt på infanteri-vapnen, och det så mycket heldre som vid förra Riksdagen anslogs till detta ändamål ett högst betydligt belopp, hvaraf en god del lärer befinnas oanvändt. Vid sådant förhållande och för att en gång få slut på de oupphörligt fortgående experimenterna, som Herr General-Fälttygmästaren

anställer, skulle man väl kunna tills vidare låta anstå att hopa anslag på anslag, utan att arméen ändå blir försedd med dugliga gevär. På dessa grunder, och då Utskottet ej gått conseqvent tillväga, hemställer jag, att punkten måtte återremitteras, eller att Utskottet åtminstone uppmanas att lemna vidare upplysningar eller infordra sådana, om de behöfvas. Mitt yrkande i afseende på denna punkt är alltså återremiss.

Häruti instämde Contracts-Prosten *Palmlund*.

Doctor **Sandberg**: Jag finner mig helt och hållet förekommen af Doctor Almqvist. Frågan om den bästa modell för infanterigevär är ännu oafgjord, ehuru man tyckes mer och mer komma till den åsigten, att alla gevär borde inrättas med tändnål. Det vore väl under sådana förhållanden föga välbetänkt att för anskaffning af gevär uppoffra en så stor summa som öfver 300,000 R:dr, i synnerhet om derjemte några andra medel finnas i behåll af anslag som förut beviljats för samma ändamål. Om sedan den modell, efter hvilken dessa gevär skola tillverkas, befinnes mindre god, så äro ju pengarne bortkastade, och dertill är verkligen den föreslagna summan alldeles för stor.

Deremot synes mig nödvändigt att bevilja det anslag, som i den 32:dra punkten blifvit tillstyrkt.

Kyrkoherden *Englund*, Contracts-Prostarne *Janzon* och *Lundberg* m. fl. instämde.

Biskop **Sundberg**: Jag kan i denna fråga icke instämma med de föregående talarne. Detta är verkligen ett bland de vigtigaste anslagen på denna Hufvud-Titel om icke det aldra vigtigaste. Skall en armé i ett krig duga till något, måste den naturligtvis också vara försedd med dugliga gevär, d. v. s. sådana som stå i jemnbredd med tidens bästa. Kongl. Maj:t lärer också ha för afsigt att så småningom förse hela arméen med samma slags gevär, nemligen refflade, och detta kan icke gå så fort att genomföra. Att såsom nu är fallet en del af armén har refflade gevär, en annan slätborrade möter flere olägenheter; bland annat måste ammunitionen vara olika, emedan kulorna för de refflade gevären äro helt olika dem för de slätborrade. För öfrigt vill jag icke här ingå i några vidare specialiteter, emedan det blott skulle bli ett upprepande af hvad de sakkunnige sagt mig; men redan af det nu sagda synes det mig alldeles klart följa, att saken icke tål något uppskof och måste jag för min del anse det synnerligen orådligt, om vi något enda år stå alldeles stilla i afseende på vapentillverkningen, utan måste vi laga så, att vi hvarje år åtminstone låta förfärdiga något. Underlåta vi detta för någon tid, så kommer det igen sedan

så mycket mer tryckande, och kommer det bestämdt att kräfva proportionsvis större anslag, om man vid inträffande behof skulle nödgas brådstörta med att anskaffa krigsdugliga gevär åt hela arméen på en gång.

Att Utskottet på samma gång det tillstyrkt detta anslag äfven tillstyrkt de 15,000 till försök med tändnålsgevär är visserligen icke så inconseqvent som här blifvit antydt, ty det är ingalunda sagdt, att de gevär, till hvilka medel nu anslås, skola bli odugliga, om tändnålsgevären komma att införas. Jag vill fästa uppmärksamheten derpå, att skillnaden emellan kammarladdnings- och tändnålsgevär ligger icke i pipan utan i låset. Samma pipa kan begagnas både till det ena och det andra slaget, och låset kan lätt förändras. De medel som nu användas på anskaffning af nu inom armén brukliga kammarladdningsgevär äro således icke bortkastade, äfven om sedan en annan modell antages.

Med Cavalleriets vapen åter, är det ett helt annat förhållande. Det är ännu så helt och hållet oafgjordt huru de bäst böra vara inrättade. Här är icke blott fråga om låset, utan om en mängd andra saker dessutom, såsom vapnets längd m. m. Derför är det väl rättast, att man dröjer med att anskaffa vapen för Cavalleriet, till dess frågan kommer på det klara.

Till det nu ifrågavarande anslaget måste jag alltså varmt tillstyrka bifall, ty jag vågar verkligen icke för min del jäfva de sakkunniges omdöme, att detta anslag är ett bland de aldra angelägnaste.

Doctor *Söderberg* instämde.

Doctor **Gumælius**: Sedan den föregående talaren så fullständigt utvecklat de skäl som tala för detta anslag, kan jag vara ganska kort och nöja mig med att instämma med honom, men vill likväl tillägga något. Man säger att Utskottet har gått lösligt tillväga, men just detsamma kan med mera skäl anföras emot de gjorda inkasten, som egentligen icke äro annat, än ett uppkok på hvad tidningarne nyss härom haft att säga; hvilket icke stödt sig på några säkra facta, utan endast på lösa uppgifter, hvarföre det der heter: det säges, eller det lär så vara, och dylika bindande argumenter.

Vi hafva i Utskottet varit i tillfälle att få de noggrannaste upplysningar i denna sak, och der hafva blifvit förevisade modeller både af de nu i bruk varande kammarladdningsgevären och af tändnålsgevär, så att Utskottet alls icke dömt som den blinde om färgen utan handlat med så fullständig sakkännedom, som dess ledamöter förmått tillegna sig. Det har sålunda blifvit upplyst för Utskottet, att pipan på de nu brukliga kammarladdningsgevären redan anses vara erkändt god, ja, så bra till och med, att i afseende på säker-

heten att träffa, intet återstår att önska, utan anses den modellen förtjena att bibehållas äfven om man framdeles kommer att bestämma sig för införande af tändnålsgevär. Men frågan är nu att också vinna den största möjliga laddnings- och skjuthastighet, och i det afseendet anser man sig icke ännu hafva fullt upphunnit det man önskar. Det är i detta afseende man ännu icke kommit till full visshet om den ena eller andra modellens företräde. Det är sannt att tändnålsgevären gifva en större hastighet än kammarladdninggevären, men enligt hvad det visat sig i det sednaste Danska kriget har den förra inrättningen medfört åtskilliga practiska svårigheter, hvilka man ännu icke lyckats afhjelpa. En bland de mest betydande af dessa har varit ofullkomligheten i skyddet för den s. k. tändnålen tillfölje hvaraf den under gevärets handtering lätt blifvit afbruten, hvarigenom detta då helt och hållet gjorts obrukbart. Denna ofullkomlighet har nu visserligen genom en ny uppfunnen construction af en bland våra landsmän blifvit till största delen afhjelpt, men man arbetar ännu på några ytterligare smärre förbättringar, för att få modellen i detta hänseende så fullkomlig som möjligt, innan man bestämmer sig för dess allmänna antagande.

Då man satt i fråga ett uppskof med anslaget till gevärstillverkningen, så måste jag bekänna, att jag anser ett dylikt uppskof förenadt med den största våda, ty vi förstå väl alla, att en armé utan gevär är till intet duglig. Och då det förråd som nu finnes är otillräckligt för arméns utrustning i fall en sådan komme i fråga, hvilken brist blifvit allt större, sedan en stor mängd af de gamla gevären utdelats till Skarpskyttarne, är det väl oundgängligen nödigt, att fylla hvad som fattas. Att bristen är stor, det är ingen hemlighet. Det kan också tydligen inses deraf, att Regeringen äfven vid denna Riksdag, ehuru så många andra behof af hårdt anlitade tillgångar måste afhjelpas, begärt anslag för detta ändamål, och derigenom ådagalagt dess angelägenhet. Det har blifvit erinradt, hvad som också är fullkomligen sannt, att om man uppskjuter, så blifva kostnaderna så mycket större och till slut, alldeles ofantliga när man nödgas anskaffa allt på en gång, om det då ens blir möjligt att erhålla hvad man behöfver. Det är väl då bättre att, genom beviljande efterhand af mindre summor medan ännu tid är, söka så småningom afhjelpa denna brist, likasom det väl också är den enda möjliga utvägen för våra inhemska factorier att förse vår armé med vapen, att de jemnt få sysselsättning genom att fullgöra mindre beställningar. — Skulle ett krig olyckligtvis inträffa får nog landet ändå vidkännas oerhörda kostnader, så att det kan vara godt att åtminstone hafva en del af detta vigtiga debet undangjordt.

Då, såsom det blifvit sagdt, detta verkligen är ett af de angelägnaste behof på denna Hufvud-Titel på det vi icke må stå alldeles redlösa i fråga om landets försvar, och ovissheten i afseende på den bästa modellen rörer endast låset och ej pipan eller kolfven, yrkar jag på det lifligaste bifall till denna Utskottets hemställan och jag ber Högvördiga Ståndet besinna, att man i allmänhet antager att en armé, för att vara rätt krigsduglig, måste vara försedd med minst 3 gevär på hvarje man och i bättre utrustade arméer, med 4, samt att vi ännu äro långt ifrån detta mål, då vi icke ens kunna anses hafva ett för hvarje man. Skall man i en sådan ställning kunna tillåta sig att tänka på ett uppskof i en fråga, som är af så trängande vigt? Jag tror icke att någon, som rätt tänker på saken, skall vilja ådraga sig en så stor ansvarighet.

Doctor **Säve**: Det är visserligen sannt såsom föregående talare sagt, att man bör i tid göra sig beredd till landets försvar, och dertill hörer onekligen, att man har tillräckligt antal dugliga gevär. Men det är likaså oemotsägligt, att man icke bör anslå penningar till gevär, som icke kunna anses blifva färdiga till den tid man afser. Af Stats-Råds-Protocollet visar sig, att af de 18,000 gevär, till hvilka Rikets Ständer förut anvisat medel i förskott, endast 500 hittills blifvit levererade från våra factorier, af det skäl, att man ännu icke hunnit pröfva eller ansett sig kunna fastställa modellen. Om nu så är, att man icke velat förfärdiga dessa efter kammarladdningsmodell, i afvaktan på att få en modell för tändnålsgevär fastställd, och denna ännu är under pröfning, synes det sannolikt, att de nu ifrågasatta 7,000 gevären ej skola kunna bli färdiga före nästa Statsreglering, och då är det väl onödigt, att Ständerna bevilja en så stor summa som öfver 300,000 R:dr. — Jag kan nemligen ej inse, att då det hittills gått så trögt att få gevärsbeställningarne färdiga från factorierna, och då man ännu håller på att experimentera med modeller, det nu skall komma att gå fortare. Jag förenar mig alltså med dem, som mena, att med detta anslag alltförväl kan anstå till nästa Statsreglering.

Doctor **Moberger**: En föregående talare har omnämnt tidningarnas uppgifter, och utan att vilja inblanda dem i ämnet annorlunda än möjligtvis såsom förladdning, vill jag yttra ett par ord. Doctor Gumælius har medgifvit, att till ett gevär hör både pipa och lås; han har vidare sagt, att pipans bästa modell är funnen, hvilket deremot icke är händelsen med låset. Men då ett godt lås är lika nödigt och erforderligt som en god pipa för att åstadkomma ett godt gevär; så förenar jag mig med dem, som yrka uppskof

med denna betydliga utgift till dess man fått en antaglig modell äfven för låset. Om känd sak är så god som vittnad, så kan icke bestridas att ganska mycket penningar blifvit i sednare tider bortkastade på gevärsmodeller; och derföre anser jag rådligast att uppskjuta detta anslag till nästa Riksdag.

Doctor **Almqvist**: Jag är mycket tacksam för de upplysningar Doctor Gumælius lemnat, och då det enligt dessa nu skall vara alldeles afgjordt om pipan och endast bero på nålen samt med den skall anställas ytterligare försök, så tviflar jag ej eller på, att den till slutet skall bli så bra som möjligt. Men detta oaktadt eller rättare just i följd häraf yrkar jag fortfarande på återremiss, emedan det icke blifvit upplyst, huruvida icke besparingar finnas på föregående anslag.

Dessutom vill jag fästa uppmärksamhet på en annan omständighet. Jag bor helt nära det största gevärsfactori i Riket och till följe af den kännedom jag eger om ställningar och förhållanden der, tror jag icke att det inom den föreslagna tiden kan fullgöra en så stor beställning. Om denna factoriernas förmåga att åstadkomma hvad man föreslagit hafva icke heller några upplysningar lemnats, hvarföre jag ännu en gång yrkar att punkten måtte återremitteras, för att det måtte bli utrönt, om ej åtminstone en nedsättning i detta anslag kunde göras.

Vice Talmannen Biskop **Annerstedt**: En återremiss af denna punkt får jag på det lifligaste afstyrka, ty om vi på allvar vilja så snart som möjligt få slut på Riksdagen och komma härifrån, böra inga återremisser göras utan i högsta nödfall. Man har af förhållandet under föregående Statsregleringsperiod tagit sig anledning att framkasta, att en så stor mängd ej skulle kunna tillverkas af våra egna factorier. Men att icke allt som var föreslaget för den perioden blifvit färdigt, är ej factoriernas fel, utan har sin grund i tveksamheter om modellen i alla dess detaljer, hvarföre man icke velat påskynda arbetet. Afslås nu detta anslag, komma våra factorier att ligga nere ett helt år, och derigenom råka i en högst brydsam belägenhet, och det lärer väl ej kunna vara Ståndets mening.

Den nu antagna modellen öfverensstämmer med de ifrågasatta tändnålsgevären i alla hufvudsakliga delar, d. v. s. i allt utom låset och det för begge modellerna lika kan således alltför väl göras färdigt äfven om man med andra delar måste dröja. Dessutom torde frågan om modellen för dessa nog kunna vara afgjord före 1867.

Det har blifvit sagdt, att Utskottet borde hafva upp-

lyst, huruvida af föregående anslag några besparingar finnas. Men det borde icke vara obekant, att hvad af ett anslag under viss Statsregleringsperiod icke blifvit användt, ej längre står till Regeringens disposition, utan ingår till Riksgälds-Contoret så vida ej anslagets särskilda natur gör ett undantag. Det skäl för afslag man velat hemta från ovissheten om den bästa modell kan jag ej för min del godkänna. Skall man vänta till dess en den bästa möjliga och af alla erkänd modell blifvit funnen skulle man aldrig kunna göra några beställningar, emedan vetenskapen och erfarenheten ständigt göra nya rön och uppfinningar, så att hvad som det ena året var det bästa, ett annat år öfverträffas af något annat som är ännu bättre. Af alla dessa skäl tillstyrker jag således bifall till Utskottets hemställan.

Doctor **Gumælius**: Jag kan visserligen spara mig till det mesta då jag redan tillräckligt uttalat min mening. Men min aktade vän här midtemot har gifvit en sned riktning åt mitt yttrande, och jag ville nu föra det i rätta spåret igen. Jag har verkligen yttrat, att modellen beträffande pipan är godkänd, men att det är låset i afseende på hvilket man ännu anser åtskilliga förbättringar kunna åstadkommas. Detta hindrar dock ej, att man äfven nu har lås af erkänd godhet, ehuru man vill hafva dem ännu bättre. Emellertid torde man, såsom en föregående talare antydt, medan man väntar på fastställande af låsmodellen, kunna tillverka kolfvar och pipor m. m. om hvilka ingen tvekan är. Jag tillstyrker således fortfarande bifall. De ifrågavarande skjutförsöken kunna under tiden göra ämnet fullt utredt och således ingen egentlig förlust i tid uppkommer.

Hvad beträffar möjligheten för factorierna att på ett år tillverka så många gevär, så är det visserligen icke utan sin vigt hvad doctor Almqvist såsom boende nära Husqvarna har yttrat; men det har dock inom Utskottet blifvit upplyst, att det alldeles icke lärer vara omöjligt att verkställa denna beställning, om den i tid får göras. Skulle saken verkligen icke befinnas görlig, så torde dock derigenom så mycket vinnas, att blifvande beställningar fortare kunna verkställas. Penningarne behöfvas icke i sin helhet i detta fall, och äro således icke förlorade, utan besparas för framtida behof.

Professor **Selander**: Jag instämmer med Biskop Annerstedt och får upplysa, att inom Utskottet äfven de ledamöter, som annars voro mest böjda för sparsamhet, funno sig så öfvertygade af de upplysningar och skäl, som der meddelades, att de vid denna punkt icke ifrågasatte något afslag eller någon nedsättning, ej eller uppskof.

Biskop **Sundberg**: Blott ett par ord för att belysa anmärkningen af Doctor Säve angående det förra anslaget. När den Kongl. propositionen afläts, var verkligen ett icke obetydligt öfverskott deraf qvar och endast en mindre andel af hela det beslutade antalet gevär hade hunnit blifva färdiga. Men fabricationen har derför ingalunda stått stilla utan tillverkning har oafbrutet fortgått af sådana gevärsdelar, som ej voro underkastade någon vidare pröfning utan om hvilkas beskaffenhet man var ense. Deraf följer, att flere tusen gevär nu kunna vara så nära färdiga, att de blott behöfva hopsättas, ehuru endast 500 blifvit levererade.

Hvad beträffar Doctor Almqvists anmärkning rörande factorierna, så har det af General-Fälttygmästaren blifvit upplyst, att gevärsfabricationen vid våra factorier kan uppbringas ända till 10,000 stycken årligen, om så behöfves. — Hvad dernäst vidkommer angelägenheten af sparsamhet, så har Utskottet visst icke förbisett den, utan försökt att spara i alla saker der sådant varit möjligt; men det gifves en del saker, der man ej kan eller får spara, och en sådan är efter min tanke denna; blir Utskottets Utlåtande bifallet, är i alla fall 1½ million inbesparad af hvad Kongl. Maj:t begärt.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad, blef hvad Utskottet i denna punkt tillstyrkt, uppå derom gjord proposition, af Ståndet *bifallet*.

Punkterna 32 och 33. *Biföllos.*

Punkten 34.

Doctor **Söderberg**: Inom Utskottet anfördes till en början tvänne motiver för afslag å detta anslagsbelopp. Det ena af dessa, som ej är i Utlåtandet upptaget, var det att det förra anslaget ej åtgått, emedan blott 1,300 sablar blifvit färdiga af de 2,000 som beräknats. Men då det upplystes, att äfven den återstående delen af anslaget skulle komma att för ändamålet under det nu löpande året användas, förföll detta skäl och ansågs ej böra i Utlåtandet omnämnas. — Det skäl som då återstod var det, att fråga uppstått om ny modell för detta vapen, men då, efter hvad jag af en fackman hört, den ifrågasatta förändringen skulle vara högst obetydlig och endast afse en flyttning af ringarne å sabelbaljorna, synes äfven detta motiv af ringa vigt, och jag tillstyrker derföre bifall till Kongl. Maj:ts Nådiga proposition, hvilken afser att förse ryttaren med ett dugligt vapen af det slag som för denne är af lika vigt som skjutgeväret för infanteristen. —

Doctor **Sandberg**: Hvad den siste talaren anförde rö-

rande den ifrågasatta förändringen af Cavalleriets sablar och och dess större eller mindre vigt har nog äfven Stats-Utskottet tagit i tillbörligt betraktande och dervid säkerligen funnit, att förändringen ej är så obetydlig som den förmenas vara och ej rörer blott flyttningen af en ring. Jag yrkar derför, att Utskottets hemställan måtte af Högv. Ståndet bifallas. —

Biskop **Sundberg**: I likhet med den föregående talaren tillstyrker jag bifall till Utskottets hemställan. Förhållandet med sablarne är verkligen på det oklara och ännu oafgjord, och då så är, och då ännu en stor del af det förra anslaget finnes i behåll, tycker jag icke det är skäl att för närvarande till detta ändamål bevilja något nytt anslag.

Efter härmed slutad discussion, blef, uppå derom gjord proposition, Utskottets hemställan i denna punkt af Ståndet *bifallen*.

Punkten 35.

Prosten **Ljunggren**: Såsom synes har jag vid denna punkt reserverat mig och instämt med den ledamot af Landtförsvars-Committéen, hvars reservation finnes Utskottets Utlåtande bifogad. Denna min reservation rörer likväl egentligen mom. b. Ty ehuru jag nog ansåg det förödmjukande, att landet för ett år ej kunde uppoffra mer än 100,000 R:dr på en fästning som bör kosta sex millioner, så lät jag mig dock nöja med att fästningen först om 60 år skall kunna bli färdig. Men rörande de tilltänkta förrådsbyggnaderna vid Carlsborg kunde jag ingalunda förena mig med Utskottets majoritet, alldraminst då jag fick Hr Rosensvärds reservation att stödja mig vid, och jag instämmer helt och hållet uti hvad han der yttrar: "Carlsborg är afsedd till Rikets hufvuddepot under krig, och fästningen, äfven om den i öfrigt vore fulländad, uppfyller således icke sitt ändamål förr, än den kan emottaga upplag af arméns alla förnödenheter jemte behöfliga verkstäder. Då numera fästningsbyggnaden så fortskridit, att förrådsbyggnaderna kunna med fördel påbörjas; då derjemte stor brist finnes å förrådshus till inrymmande af arméns materiel redan under freden, och det icke kan vara med god hushållning förenligt, vare sig att å andra orter anskaffa eller inreda byggnader för ändamål, som framdeles genom förrådsbyggnaderna å Carlsborg blifva öfverflödiga, eller att materielen genom hoppackning i otjenliga förvaringsrum icke kan erhålla tillbörlig vård, så måste hvarje dröjsmål med förrådsbyggnaderna å Carlsborg leda till verklig skada." I öfverensstämmelse härmed yrkar jag således nu, att Ståndet ville afslå Utskottets hemställan

och bevilja för detta ändamål åtminstone en tredjedel af hvad Kongl. Maj:t i den Nådiga propositionen begärt eller 100,000 R:dr.

Doctor **Sandberg**: De menskliga åsigterna skifta på ett förunderligt sätt i allting; så äfven i fråga om fästningsbyggnader och lämpligaste platsen för dem. År 1840 ansåg man att fästningar ej borde anläggas i landets periferi, emedan de skulle tjena till ingenting annat än att en fiende, som kunnat öfverrumpla eller intaga dem, blefve svårare att förderfva. Man prisade då centralfästningar såsom de ändamålsenligaste både att förvara krigsmateriel och att under skydd af dess bestyckade murar landets innevånare kunde öfvas i vapen, innan de införlifvades med den stridande arméen. Nu åter är det tvertom; nu heter det att centralfästningar äro odugliga, att besättningarne der, om en fiende kommer så nära, kunna uthungras o. s. v. Utan att inlåta mig i denna tvistefråga, finner jag väl att det är nödvändigt att fortsätta med fästningsbyggnaden vid Carlsborg, då derpå så mycket redan blifvit uppoffradt; dock tänker jag att mera dertill ej bör användas än hvad som för andra högst nödvändiga utgifter kan undvaras, och håller Utskottet räkning för dess i mom. b. gjorda afstyrkande samt anhåller derföre att Högv. Ståndet måtte godkänna Utskottets förslag i denna punkt.

Prosten **Ljunggren**: Den föregående talaren har förvexlat tvänne olika saker. Här är icke nu fråga om anslaget till fästningsbyggnaden, utan till förrådshus. Man beställer dyrbara vapen och anser sig böra anskaffa krigsmateriel i allmänhet; det vore väl då i högsta grad origtigt att icke också söka skaffa sig förrådshus, der allt detta kan förvaras utan att taga skada. — Och hvilken mening än må hysas om lämpligaste platsen för fästningar antingen de böra förläggas i centrum eller i periferien af ett land, så är det väl klart att ett vapenförråd ej kan uppsättas annat än i centrum och dertill så att man dit har vattencommunication, och begge dessa vilkor förefinnas vid Carlsborg. Jag yrkar fortfarande på beviljande af 100,000 R:dr till byggande af förrådshus vid Carlsborg.

Doctor **Sandberg**: Jag har väl just icke gjort någon förvexling, utan förstår väl att skilja emellan anslaget till fästningsbyggnader och till förrådsbyggnader. Men platsen bör vara befästad innan den blir lämplig till en säker förvaringspunkt för krigsmateriel och derför synes mig, att man bör vänta med byggandet af förrådshus, tills fästningen blifvit åtminstone så mycket fullbordad, att den kunde skydda de

inom dess murar befintliga dyrbara förråder. Till dess torde väl tillräckliga förvaringsrum för det dugliga vi i detta hänseende ega eller förmå tillverka annorstädes icke saknas.

Efter härmed afslutad discussion, blef punkten, uppå derom gjord proposition, af Ståndet *bifallen*.

Punkten 36.

Momentet a. *Bifölls.*

Momentet b.

Doctor **Sandberg**: Här kan vara ännu mera tvistigt, huruvida dessa befästningar tjena till något. Man talar ju om, att både Waxholms fästning och skansen vid Oxdjupet lätt kunna grusas af några monitorer. Det torde ännu vara outredt, huru sådana skansar lämpligast böra byggas, för att kunna motsvara sitt ändamål. Ehuru jag visserligen medger att man icke i alla möjliga fall får intaga en afvaktande ställning synes dock, att man härvidlag bör vänta tills en bättre utredning vunnits, och insigt och öfvertygelse om den beskaffenhet fästningsverk nu för tiden måste ega för att motsvara sitt ändamål, hunnit stadgas och af någon erfarenhet i andra länder bekräftas.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Vigten af en skans vid Oxdjupet har blifvit af sakkunniga framhållen ur den synpunkten, att om en fiende der lemnas i ro skulle han lätt kunna upptaga de försänkningar som der blifvit gjorda för att stänga inloppet. För att oroa en fiende som möjligen skulle vilja göra ett sådant försök behöfves en skans ej en fästning. Hvad monitorernas kanoner beträffar, så, ehuru fruktansvärda de må vara, kunna dock landfästningar ännu starkare bestyckas. I det sista Amerikanska kriget visade sig också, att fästningar ej kunde intagas af monitorer, utan att fienden äfven fått fast fot på landssidan. Jag tillstyrker således bifall till detta anslag.

Efter härmed slutad discussion, blef, uppå derom gjord proposition, Utskottets i detta moment gjorda hemställan af Ståndet *bifallen*.

Punkterna 37 till och med 40.

Biföllos.

Punkten 41.

Momenterna a och b. *Biföllos.*

Momentet c.

Doctor **Sandberg**: Jag vill icke motsätta mig anslaget, utan blott anmärka, att det förefaller mig otydligt, hvarför här begäras fyra creditiver för ett och samma ändamål. Jag tycker det är för underligt med de många creditiverna, och

hemställer, om icke det vore lämpligare, att hvad som pröfvades vara oundgängligen nödvändigt beviljades i ett enda creditiv, eller åtminstone någon utredning skedde hvarföre här ett så ovanligt förhållande skulle ega rum.

Uppå derom gjord proposition, blef Utskottets hemställan af Ståndet *bifallen*.

Momenten d och e. *Biföllos*.

Punkten 42. *Biföllls*.

Punkten 43. Momentet a.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Jag finnes ej antecknad såsom reservant, men detta af det skäl, att jag ej var närvarande då saken i Utskottet afgjordes. Men då Kongl. Maj:t föreslagit något mindre belopp, och Kongl. Maj:t bättre än de enskilda bör kunna känna och öfverse dessa behof, föreslår jag, att beloppet måtte nedsättas till de af Kongl. Maj:t föreslagna, nemligen till Instructörers aflöning 40,000 R:dr och till skarp ammunition 10,000 R:dr.

Häruti instämde Contracts-Prosten *Janzon* och Kongl. Hof-Predikanten *Wahrenberg*.

Doctor **Sandberg**: Här har Utskottet gått ifrån sin princip att icke höja hvad Kongl. Maj:t föreslagit. Jag förenar mig derföre med vice Talmannen i yrkandet på bifall till Kongl. Maj:ts Nådiga proposition.

I mom. d. begäres anslag till 3,000 Infanterigevär och förut har beviljats anslag till 7,000; jag hemställer om icke det förra kunde rent af utgå och här möter åter den närvarande osäkerheten om hvilken modell är den ändamålsenligaste för de nya gevär som skola tillverkas.

Prosten **Lundholm**: Jag finner mig i hufvudsaken förekommen af v. Talmannen, Biskop Annerstedt, med hvilken jag derföre instämmer, men vill dock tillägga några få ord.

Då Utskottet för öfrigt i hela detta betänkande ingenstädes höjt de af Kongl. Maj:t äskade anslag utan i stället i anseende till Statens knappa tillgångar dels rent af afslagit dels minskat de belopp, Kongl. Maj:t begärt (en åtgärd, hvilken jag ingalunda vill eller kan klandra), så må man väl med skäl undrande fråga, hvilka vigtiga skäl Utskottet haft att i denna punkt tillstyrka högre anslag än Kongl. Maj:t äskat, alldrahelst som motiveringen i Utskottets utlåtande är alldeles enahanda med den uti den Kongl. propositionen.

Skälen till Utskottets hemställan kunna då väl ej gerna vara några andra än att några enskilta motioner i detta ämne blifvit väckta inom Borgare- och Bonde-

Stånden — Men mig synas dessa motioner, som äro af så olika innehåll att en motionär begärt ända till 500,000 R:dr för Skarpskyttesaken, ej förtjena större afseende än Kongl. Maj:ts Nådiga proposition i ämnet. Jag misskänner ingalunda Skarpskytteidéen utan högaktar det uppoffrande nit och den fosterlandskärlek, som uppenbarar sig flerestädes i landet, men så länge Skarpskyttarne icke ingått på någon bestämd capitulationstid, så vet man ej med visshet, hvad man i farans stund har att af dem påräkna och derföre synes det ej vara skäl att göra större uppoffringar för de frivilliga Skarpskyttecorpserna än Kongl. Maj:t, som väl måste anses bäst kunna bedöma denna fråga, i nåder föreslagit. Jag vill här icke uttala något omdöme om Skarpskyttarnes exercisöfningar i allmänhet på Sön- och Helgedagarna, men kan icke underlåta att djupt beklaga det oskicket, att Skarpskyttarne här i hufvudstaden enligt de annonser, som läsas i flera här utkommande tidningar, sammankallas till öfningar just samma timma som de allmänna gudstjensterna begynnas. Detta uppenbara öfverträdande af både gudomligt och verldsligt lagstadgande angående sabbatens helgd, kan icke annat än beklagas af hvarje allvarligt sinne. I likhet med v. Talmannen yrkar jag alltså afslag å Utskottets hemställan och bifall till Kongl. Maj:ts Nådiga proposition.

Doctor *Sandberg* instämde.

Doctor **Gumælius**: Man hade verkligen kunnat vänta, att denna sak ansåges af den vigt för fosterlandets framtid att man ej skulle vilja knappa in på hvad som ansetts alldeles nödvändigt för dess utveckling. — Man har nämnt de många motionerna — ja, det är verkligen en sanning, att många motioner hafva framkommit i denna sak — men intet annat än jag kan se, så bevisa dessa sakens vigt. Man säger, hvarföre skall man höja anslaget öfver hvad Kongl. Maj:t begärt, då man ej vet hvad som kan vara att påräkna af Skarpskyttarne, då de ej åtagit sig någon capitulation. Det är nog sannt att de hafva ej åtagit sig någon dylik förbindelse. Men ehuru önskvärdt sådant vore, lärer väl detta icke hindra, att denna stora allmänna rörelse i landet är af den största vigt, om än öfvergången från den nuvarande frivilligheten till en mera tvungen ställning icke blifver så lätt att tillvägabringa. I alla fall bör saken uppmuntras och understödjas så mycket som möjligt helst den ännu är stadd i märklig utveckling. — Tillökningen af 10,000 R:dr till instructörer grundar sig på samma skäl som anförts af Kongl. Maj;t. Det är sannt att de äldre föreningarne ej kunna vara i så stort behof af instructörer,

men

men det är också en sanning som man just haft tillfälle att inhemta, att nya föreningar ständigt tillkomma, så att föreningarnes antal i sednare tider mångdubblats.

Hvad åter beträffar anslaget till ammunition så är det, äfven såsom det blifvit föreslaget af Utskottet, ej större än att det oundgängligen behöfves. Jag har i min ort, der man annars särdeles lifligt omfattar Skarpskyttesaken hört, att just anskaffandet af tillräcklig ammunition faller sig särdeles tryckande. Största delen af Skarpskytteföreningarnes medlemmar utgöres af fattiga ynglingar, som i fall de på ett eller annat sätt lyckats att skaffa sig ett gevär, i dess värde alltid hafva en ersättning för den uppoffring, de derigenom gjort, ehuru stor och tryckande den ock må vara. Men kostnaden för ammunition, hvilken för öfnings vinnande bortskjutes, utan att lemna annan valuta, än den vunna färdigheten, är en ren uppoffring för den goda sakens skull. Och ungefär så lärer det väl förhålla sig öfverallt. Utskottet har derföre fästat afseende vid en af motionerna i ämnet. Det kan väl också icke undgå någon, att skarpskyttesaken numera undergått en stor förändring och intager en helt annan ställning nu än förr. Inom afdelningen tillstyrktes förhöjningen obetingadt — nu vill man komma och pruta med hvad som blifvit på goda grunder föreslaget — jag finner detta icke vara välbetänkt och yrkar bifall till Utskottets förslag.

Med honom instämde Prosten *Melén.*

Biskop **Sundberg**: När denna fråga förevar inom Utskottet, var jag ensam uti att försvara Kongl. Maj:ts proposition och bekämpa förslaget om förhöjning af anslagen. Men jag får bekänna att discussionen för mig slutade så, att jag ej ville motsätta mig förhöjningen och detta just derföre, att Utskottets ledamöter af Bonde-Ståndet voro så angelägna att det måtte beviljas och ansågo den så alldeles nödvändig. Jag hyser visserligen ej några stora förhoppningar, att Skarpskytteföreningarne skola blifva för landet allt hvad man väntar, men anser likväl, att man bör lemna dem tillfälle att utveckla sig så långt de kunna. Rörande anslaget till instructörer kunde man verkligen vara mest tveksam, då de måste vara temligen öfverflödiga för de äldre föreningarne, hvars medlemmar böra vara någorlunda öfvade. Men då corpsernas antal mångdubblats och instructörernas aflöning blifvit föreslagen att höjas med en tredjedel torde det ej vara mer än som behöfves, och då just landsbygdens befolkning anser det så nödvändigt, har jag för min del ansett, att man ej borde motsätta sig dess beviljande. — Hvad det i mom. c. föreslagna belopp beträffar, så voro alla de

uti Utskottet närvarande militärer ense derom, att om något anslag för detta ändamål skulle gifvas kunde det ej vara mindre än 20,000 R:dr, emedan denna summa, fördelad på hvarje skarpskytt, icke utgör mer än 50 öre pr man, ett belopp för hvilket man icke lärer erhålla mycket af skarp ammunition. Hvad åter angår punkten d. så får jag fästa uppmärksamheten derpå, att de 3,000 gevären egentligen skolat ingå i den Kongl. propositionen rörande infanteriets gevär, och att Kongl. Maj:t i sjelfva verket för Infanteriets behof begär 10,000 gevär fastän af dessa 3,000 blifvit uppförda under denna rubrik.

Professor *Selander* instämde.

Doctor **Söderberg**: Helt och hållet förekommen af Biskop Sundberg, vill jag endast tillägga, att äfven jag varit mycket tveksam i fråga om anslaget till instructörer, emedan jag alltid föreställt mig det skulle vara lätt att på landsbygden bland afskedade eller ännu i tjenst varande underofficerare eller corporaler erhålla sådana; och hvad som gjort mig än mera obenägen att bevilja detta anslag, är att jag sport, att på åtskilliga ställen det lärer höra till instructörens åligganden att anskaffa musik eller på annat sätt bidraga till trefnaden vid öfningsstället, men då ledamöterna af Bonde-Ståndet med sådan ifver påyrkat anslaget vill jag ej eller motsätta mig. — Beträffande anslaget till ammunition lärer det väl vara ganska tillräckligt, då hvarje Skarpskytt derföre kan beräknas få skjuta 16 skott. — Men som sagdt är, jag vill ej motsätta mig hvad som föreslagits utan lemnar till Utskottets hemställan mitt bifall, ehuru det blir ett svagt *ja*.

Contracts-Prosten **Palmlund**: Det är endast vid mom. d. jag tager mig friheten fästa uppmärksamheten. Det synes ej, hvarföre de här upptagna gevären skola vara af den dyrare sorten à 45 R:dr 75 öre st., och ej heldre de billigare, för 37 R:dr 50 öre som ju anses för Skarpskyttarne ändamålsenligare. Hade man nu, i stället för gevär af förra sorten, tagit sådana af sednare slaget, så skulle derigenom 24,750 R:dr kunnat inbesparas. — I öfrigt bifaller jag Utskottets förslag i denna punkt.

Domprosten **Sondén**: Den upplysning den föregående talaren önskar tror jag finnes i sjelfva punkten. Det är visst icke meningen, att de nya gevären utlemnas åt skarpskyttarne, utan de 3,000 gevär à 45 R:dr som här omnämnas äro ämnade att ersätta de gamla Infanterigevären som blifva lemnade Skarpskytteföreningarne. Jag får förklara, att jag lemnar mitt bifall till Utskottets förslag, och om

det blir ett starkt eller svagt bifall, kommer att afgöras genom beslutet. — Anslaget till instructörer är af 2:ne skäl behöfligt. Först och främst kommer antalet af föreningar att ständigt tillvexa, och nya corpser att uppstå som väl erfordra den ledning och undervisning, som de äldre föreningarne kunna undvara. Vidare måste man taga i betraktande svårigheten att i Norrland, så glest befolkadt som det är, och med så liten tillgång på verkliga militärer som der finnes, erhålla dugliga instructörer. — Rörande anslaget till ammunition är det redan anmärkt att detta fördeladt på 40,000 Skarpskyttar ej blir mer än 50 öre på hvardera; skulle de nu också dermed kunna erhålla ammunition för 20 skott, hvilket väl är på sin höjd, så kan detta ej vara för mycket, om de skola vinna någon skjutfärdighet. Dessutom uppgafs inom Utskottet antalet Skarpskyttar inom riket redan skulle vara 60,000 i st. f. 40,000, ehuru jag visst icke vet, huruvida denna uppgift är grundad. — Ser man på reservationerna, så gå de alla ut derpå att tillstyrka ändå mer än hvad Utskottet föreslagit.

Jag yrkar, att Utskottets hemställan måtte af Ståndet bifallas.

Domprosten **Björling**: Jag vill erinra om, hvad ingen ännu vid denna fråga omnämnt. Kongl. Maj:ts förslag om Beväringens omorganisation kommer, ifall det antages, att göra Skarpskytterörelsen af en långt större vigt än förut. Enligt detta skall blott en tredjedel af beväringen uttagas och öfvas; och för att bereda öfning åt de öfriga två tredjedelarne är ingen annan utväg än genom Skarpskyttarne. De kunna också lämpligen bilda stamtruppen för en blifvande landtstorm. Jag tillstyrker alltså bifall till Utskottets förslag.

Med honom instämde Doctor *Moberger* och Contracts-Prosten *Fant*.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad, framställdes af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition på bifall till Utskottets i detta moment gjorda tillstyrkande af ett extra anslag för år 1867 af 50,000 R:dr till Skarpskytte-Instructörers aflöning. Då härvid blandade Ja och Nej hördes, och votering begärdes, framställdes och godkändes en så lydande voteringsproposition:

Den som vill att, med bifall till Utskottets tillstyrkande, 50,000 R:dr skola beviljas till Skarpskytte-Instructörers aflöning röste Ja; den det icke vill röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet, i enlighet med Kongl. Maj:ts Nådiga proposition, för ifrågavarande ändamål beviljat ett anslag af 40,000 R:dr.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns, efter rösternas summering, hafva utfallit med 25 Ja mot 25 Nej; vid hvilket förhållande den förseglade sedeln öppnades, och då denna innehöll Ja, hade Ståndet således stannat i det beslut som Ja-propositionen innehåller.

Momentet b. *Bifölls.*

Momentet c.

Då *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställt proposition på bifall till Utskottets i detta moment gjorda hemställan, blef denna proposition med blandade Ja och Nej besvarad, och votering begärd, i anledning hvaraf följande voteringsproposition framställdes och godkändes:

Den som vill att, i enlighet med Utskottets tillstyrkande, ett extra anslag för år 1867 af 20,000 R:dr skall beviljas till skarp ammunitions anskaffande för Skarpskytteforeningarne röste Ja; den det icke vill röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet beslutat det ifrågavarande anslagets nedsättande till det af Kongl. Maj:t föreslagna belopp, 10,000 R:dr.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 24 Ja mot 26 Nej, hvadan Ståndet stannat i det beslut, som Nej-propositionen innehåller.

Emot detta beslut reserverade sig Doctorerne *Gumælius* och *Moberger* samt Contracts-Prostarne *Lundberg* och *Fant.*

Momentet d. *Bifölls.*

Punkten 44.

Professor **Selander**: Jag vill fästa uppmärksamheten på den reservation som afgifvits af Herr Rosensvärd, deruti han har föreslagit att bifalla hvad Kongl. Maj:t i detta afseende begärt. Det skäl Utskottet anfört för afslag håller verkligen ej streck, ty till de här ifrågasatta tälten erfordras en lättare och tätare tältduk än till de vanliga, hvilken ej står att få så lätt utan behöfver på förhand anskaffas. Jag vill äfven upplysa att det slags tält, hvarom här är fråga redan blifvit införda i alla europeiska länders arméer, utom i de Österrikiska och Ryska, och visat sig särdeles ändamålsenliga. Jag yrkar således i enlighet med reservanten, att halfva den af Kongl. Maj:t begärda summan måtte beviljas.

Vice Talmannen Biskop **Annerstedt**: Vid detta som vid alla anslag inom denna Hufvudtitel har Utskottet sökt göra skillnad emellan det absolut nödvändiga och det som möjligen kunde undvikas eller uppskjutas om äfven icke utan olägenhet, och enligt denna grundsats är det som Utskottet

icke ansett sig böra tillstyrka hvad Kongl. Maj:t i nu förevarande fall begärt.

Flere af Ståndets ledamöter instämde.

Uppå derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* gjord proposition, blef punkten *bifallen.*

Punkterna 45 till och med 47.

Biföllos.

Punkten 48. Momentet a.

Doctor **Sandberg**: Då Krigs-Academien på Carlberg alltför länge varit en läroanstalt, i hvars nedre classer kadetterna erhålla undervisning i sådana kunskapsämnen, som alltför väl kunnat och bordt inhemtas i de allmänna läroverken, är det utan tvifvel ett ganska välbetänkt beslut att förändra den till en militärisk tillämpningsskola, och när detta beslut kommer till verkställighet, torde väl ett exercishus behöfvas. Men då sådant ännu icke skett och nästa Riksdag sammanträder nästa år, torde man utan någon fara kunna öfverlemna åt densamma att ytterligare pröfva denna fråga och bevilja detta anslag.

Vice Talmannen Biskop **Annerstedt**: Det är med afseende på det större antalet vuxna lärjungar som härefter komma att besöka Carlberg som Kongl. Maj:t begärt detta anslag. Här är nemligen fråga om en local för practiska öfningar, hvaruti de yngste kadetterna efter gamla anordningar ej kunde deltaga, och som derföre för omorganisationen var mindre nödvändig.

Uppå derom i vederbörlig ordning gjord proposition, blef hvad Utskottet i detta moment tillstyrkt af Ståndet *bifallet.*

Momentet b.

Domprosten **Sondén**: I den af Utskottet här visade sparsamhet har jag ej kunnat instämma. Det har blifvit upplyst inom Utskottet, att sjuksalarne vid Carlberg sakna tillräcklig luft, hvilket är ett oeftergifligt vilkor för att sjukrum skola vara ändamålsenliga. Jag yrkar derföre bifall till Kongl. Maj:ts nådiga Proposition.

Doctor **Gumælius**: Då numera endast fullvuxna ynglingar intagas vid Carlberg, och kursen der således genomgås i den ålder, då man är som friskast och minst utsatt för sjukdomar, så tror jag, att utrymmet i sjuksalarne under vanliga förhållanden är tillräckligt, och att någon utvidgning eller ny byggnad ej för närvarande är nödvändig, eller att

åtminstone inga skyndsammare åtgärder i detta afseende äro af behofvet påkallade. Jag tillstyrker alltså bifall till Utskottets hemställan.

Domprosten **Sondén**: Ehuru jag väl förutser, att Ståndet ej kommer att bevilja något anslag till det nu ifrågasatta ändamålet, nödgas jag erinra, att äfven de elever som förut genomgått Carlberg i allmänhet varit i den ålder, att de öfvervunnit barnsjukdomarne, och att således ingen minskning i sjukantalet kan vara att vänta. Men om också antalet sängar kunde vara tillräckligt så finner jag fullkomligt skäl att bifalla Kongl. Maj:ts Proposition uti den omständigheten, att rummen äro för ändamålet otjenliga.

Uppå derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* gjord proposition, blef Utskottets hemställan i detta moment af Ståndet *bifallen*.

Punkten 49.

Contracts-Prosten **Tegnér**: Den förre talaren, som förordade uppförandet af ett särskildt sjukhus för Krigsskolans behof, slöt sitt yttrande med uttalandet af farhågan, att frågan, i anseende till de med företaget förenade dryga kostnader, icke torde hafva att påräkna Ståndets sympatier. Enahanda farhåga hyser ock jag, och uttrycker, då jag nu går att förorda den angelägenhet, som innehålles i förevarande punkt, eller beredandet af en Kyrko- och Skolbyggnad för Garnisons-Församlingarna i Stockholm, för att nemligen sluta af förhållandet i de instanser, som frågan hittills genomgått, eller Utskotts-Afdelningen och dess Plenum. Som jag under en längre tid tjenstgjort inom hufvudstaden, och således blifvit i tillfälle att på närmare håll se och bevittna det stora och trängande behofvet i förevarande hänseende, utan att man, fast mera än 20 år sedan den tiden förflutit, kommit längre än till *ordande* och förslags uppgörande för afhjelpandet af behofvet; så har jag ansett mig, på visst sätt, förbunden och i allo manad, i hvad på mig ankomme, att söka medverka till *handling*. En hufvudstad med garnison, som dock saknar egen Kyrka, finnes troligen ingen mer än denna. Rikets Ständer vid 1856—1858 årens Riksdag hafva ock i underdånig skrifvelse anmält behofvet att för de här förlagda garnisonstrupper erhålla localer, så väl för gemensam gudstjenst, som ock för gemensam skola för de garnisonen tillhörande barn och yngre personer, och tillika anhållit, att Kongl. Maj:t täcktes låta närmare undersöka förhållandet, huru ifrågavarande behof måtte, vare sig med begagnande af redan befintliga localer, eller annorledes kunna lämpligen afhjelpas, och derefter göra den framställning, som

omständigheterna påkallade. Den undersökning, som begärdes, har ock af den för ändamålet nedsatta Comité blifvit, såsom det synes, med all möjlig omsorg verkställd, och framgår häraf, att Garnisons-församlingarnas behof i kyrkligt hänseende icke kunna tillfredsställas genom begagnandet af redan befintliga localer eller Kyrkor, hvarföre ock Comitén syntes, så vidt det af Rikets Ständer åsyftade ändamål skulle vinnas, att ingen annan utväg återstode än att genom nybyggnad bereda en för Garnisons-församlingarna gemensam Kyrka och Skola, hvarföre ock plats blifvit föreslagen å en Kronan tillhörig tomt å Ladugårdslandet. Ritningar och kostnadsförslag till en gemensam Kyrko- och Skolhusbyggnad hafva ock blifvit uppgjorda och godkända, och Kongl. Maj:t har för sagde ändamål, för år 1867, äskat en summa af 40,000 Riksdaler. Mig synes, då behofvet, särdeles hvad local för gudstjenst angår, är så oafvisligt, helst Garnisonsförsamlingarna med den 1 nästkommande Maj blifvit uppsagda från de få och otillräckliga platser, som de hittills i Hedvig Eleonoræ Kyrka, innehaft, och då kunna sägas såsom det heter, "stå på bar backe," som hade en nödig omtanke om garnisonens andliga behof, och möjligheten att få dem fyllda, i förening med conseqvensen och en moralisk förbindelse, fordrat att nu varande Ständer, i hvad på dem ankomme, infriade de löften, som 1856—1858 års Ständer i detta hänsende gifvit, eller åtminstone åsyftat med den af dem begärda undersökning. Men härtill förefinnes visserligen ingen, åtminstone ganska ringa anledning eller förhoppning. För min del sökte jag, med de skäl, som stodo till buds, tala för bifall till Kongl. Maj:ts nådiga Proposition i ämnet, men med så liten framgång, att vid anställd votering endast 4 röster inom Afdelningen blefvo afgifna till förmon för den meningen. I Utskottets Plenum vann denna åsigt ännu mindre gehör, då, såsom af Betänkandet synes, endast 3 reservanter finnas mot afstyrkandet af bifall till Kongl. Maj:ts framställning i ämnet. Utskottet hade nemligen sina blickar så fästade på Carl Johans-Kyrkan, eller var så öfvertygadt om att åtgärder kunde vidtagas, hvarigenom denna komme att supplera Garnisons-Kyrkan, att en annan mening icke kunde påaktas, och då invändningar, med anledning af hvad Comiterade i denna del meddelat, mot Utskottets öfvertygelse gjordes, fick Utskottet, just i afgörandets stund blicken fästad på Riddarholms-Kyrkan, såsom närbelägen sessionsrummet, och en antydan framställdes genast om användandet af densamma till Garnisons-Kyrka; ja, troligen tyckte någon redan i andanom sig i den se en ny Invalid-Kyrka i Paris. Huru härmed kan gå beror naturligtvis, i första hand, på Kongl. Maj:t, men säkert är, att om ett sådant förslag komme till utförande, sådant icke aflupe utan

betydlig kostnad, då, såsom kändt är, Kyrkan för närvarande saknar all inredning. Emellertid, och oaktadt jag i denna fråga lidit nederlag 2:ne gånger, tvekar jag dock icke att utsätta mig för det tredje, hvilket jag ej heller betviflar, då jag vördsamt yrkar, att Ståndet, med ogillande af Utskottets afstyrkande, måtte anvisa ett belopp af 40,000 R:dr för 1867 för påbörjandet af en Kyrko- och Skol-byggnad för Garnisons-församlingarna härstädes.

Häruti instämde Pastor Primarius, Doctor *Fallenius* och Doctor *Lundberg*.

Domprosten **Sondén**: Jag vill endast tillägga att jag både inom Utskottet delat och ännu vidhåller samma åsigter som af Contracts-Prosten Tegnér blifvit uttalade, ehuru jag af ett förbiseende icke kommit att låta anteckna mig såsom reservant.

Doctor **Gumælius**: Jag tillhör i denna fråga visserligen också samma sida som de föregående talarne — det vill säga, jag gillar sjelfva saken — men då en så otymplig byggnadsritning åtföljde förslaget och äfven åtskilligt annat deruti var helt och hållet oantagligt, kunde jag ej gifva min röst till något annat slut än det, hvartill Utskottet kommit.

Sedan discussionen härmed förklarats afslutad, framställdes af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition på bifall till Utskottets i denna punkt gjorda hemställan, dervid blandade Ja och Nej hördes, samt votering begärdes. I anledning deraf uppställdes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som bifaller Utskottets hemställan i denna punkt röste *Ja;* den det icke vill röste *Nej*. Vinner Nej, har Ståndet, med ogillande af hvad Utskottet hemställt, beslutat att, i enlighet med Kongl. Maj:ts nådiga framställning, af den för en Garnisons-Kyrka i hufvudstaden beräknade kostnadssumma, tillhopa 144,000 R:dr, för år 1867 anvisa ett belopp af 40,000 R:dr.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns efter rösternas summering hafva utfallit med 29 *Ja* och 20 *Nej;* hvadan Ståndet alltså stannat i det beslut som Ja-propositionen innehåller.

Punkten 50.

Doctor **Söderberg**: Långt ifrån att påyrka någon förändring uti hvad Utskottet här föreslagit, emedan det visserligen grundar sig på bättre skäl, än de på hvilka kasernbyggnaden i Wisby blifvit afslagen, anser jag likväl att saken är af största vigt och vill derföre — helst som jag har anled-

ning tro, att detsamma äfven inom de andra Stånden kommer att sättas i fråga — föreslå, att Ståndet måtte besluta, att Rikets Ständer skola ingå till Kongl. Maj:t med underdånig anhållan, att det af enskilda motionärer framlagda och till Stats-Utskottet aflemnade samt i dess Utlåtande omförmälda förslag till kasern för Svea Artilleri-Regemente, måtte underkastas Kongl. Maj:ts nådiga pröfning, och att Kongl, Maj:t måtte till nästkommande Riksdag afgifva nådig proposition med tillhörande kostnadsförslag och ritningar till ett kasernetablissement för Svea Artilleri-Regemente, förlagdt på höjdsträckningen emellan Fredrikshof och Lifgardets till häst kasern, eller någon annan lämplig och i närheten af exercisfältet belägen plats.

Doctor **Lindgren**: Behofvet af en kasernbyggnad för Svea Artilleri-Regemente har så länge varit kändt och erkändt, att man icke kan annat än förvånas, att det icke längesedan blifvit afhjelpt. Nu har Kongl. Maj:t dertill begärt ett anslag, hvilket likväl af Utskottet blifvit afstyrkt; och detta, såsom mig synes, på goda grunder. Frågan är nemligen ännu icke fullt utredd, och man har icke kunnat blifva rätt öfverens om platsen der den borde förläggas. Väl har man nu dertill föreslagit den nu förevarande Artilleri-gården, en local, som dock ur både sanitära och militäriska skäl blifvit visad vara för detta ändamål särdeles otjenlig.

Vid Riksdagens början afgåfvos i 3:ne Stånd motioner i detta ämne, hvilka föreslogo anvisande af samma summa som Kongl. Maj:t begärt, men med vilkor, att den nya kasernen måtte förläggas å den höjdsträckning, som är belägen ofvanföre och emellan Svea Lifgardes och Lifgardets till häst kasern, hvilken ock af männen inom vapnet allmänneligen anses dertill synnerligen lämplig. Nu har den föregående talaren föreslagit en skrifvelse i den syftning att Kongl. Maj:ts uppmärksamhet måtte fästas på denna plats, och i detta hans förslag instämmer ock jag. Jag yrkar alltså bifall till Utskottets afslag, men anhåller tillika att Ståndet måtte besluta en skrifvelse af det innehåll Doctor Söderberg föreslagit.

Doctor *Runstén* instämde.

Biskop **Sundberg**: Då de föregående talarne äro med mig ense om befogenheten af Utskottets hemställan, kunde deras yrkande för öfrigt ej behöfva bemötas, då ju intet egentligt hinder kan vara mot att ingå till Kongl. Maj:t med en skrifvelse sådan som den ifrågasatta. Men jag tror likväl, att en sådan vore föga lämplig. — Att det nuvarande Artilleri-etablissementet behöfver förändras, är för hvar och en alldeles klart och bestrides af ingen; men då nu Kongl. Maj:t aflåtit en proposition om anslag till nybyggnad, befinnes

kostnadsförslag, frågan om platsen och allt annat vara högst sväfvande och obestämdt. Deraf det slut, till hvilket Utskottet kommit. Frågas då: Skall man besvära Kongl. Maj:t med en skrifvelse i den syftning som satts i fråga och kan man af den hoppas någon väsentlig frukt? Kan den ha annan verkan än hvad som väl i alla fall kommer att ske, att nemligen en ny undersökning kommer att ega rum och en ny proposition att framläggas för nästa Riksdag? Då männen af facket ännu äro så oense i denna fråga, är väl ej skäl att Rikets Ständer uttala sig för den ena eller andra *platsen*. Hvad det beträffar, att man härigenom vill påskynda frågan, så behöfves sannerligen ett dylikt påskyndande icke, då saken är i det skick, att den ej tål något uppskof. Den nuvarande Artilleri-Kasernen är, efter hvad som torde vara allom bekant, så högst eländig, att Regeringen för nästa Riksdag nödvändigt måste ha i ordning en fullständig utredning och ett antagligt förslag för att föreläggas Ständerna. Jag tillstyrker bifall till Utskottets hemställan utan något tillägg af en särkild skrifvelse.

Häruti instämde Vice Talmannen, Biskop *Annerstedt* och Domprosten *Sondén*.

Doctor **Lindgren**: Meningen med den föreslagna skrifvelsen är ju endast att fästa Höga vederbörandes uppmärksamsamhet på den föreslagna nya localen. Tanken på denna plats har först på den sista tiden uppstått hos åtskilliga yngre män af vapnet, och är detta förslag icke ännu af Regeringen pröfvadt, ehuruväl det af en sådan pröfning synes väl förtjent, helst meningarne om den nu varande Artillerigårdens otjenlighet för ändamålet synas vara temmeligen sammanstämmande. Jag yrkar fortfarande en skrifvelse i den förut nämnda syftningen.

Doctor **Gumælius**: Jag instämmer med Biskop Sundberg och de af honom anförda skäl, hvilka jag finner tillräckligt talande för att man icke bör gå till Kongl. Maj:t med en skrifvelse sådan som den föreslagna, men vill blott tillägga, att det i Utskottets utlåtande verkligen äfven är taladt om just det som man uti skrifvelsen ville påpeka. Det har blifvit sagdt, att Kongl. Maj:t ej skulle hafva tänkt på den ifrågasatta localen, som först på den sednare tiden ådragit sig några yngre fackmäns uppmärksamhet; men om så är, så kan förslaget genom deras åtgärd på annat lämpligare sätt bana sig väg till Kongl. Maj:t, än genom att besvära med en skrifvelse från Rikets Ständer. — Man säger, att Ständerna ej böra bestämma om localen, men just det göra de, då de påpeka en viss såsom den lämpligaste. — I allt fall är skrifvelsen fullkomligt öfverflödig.

Doctor *Björkman* instämde.

Doctor **Söderberg**: Det har vid andra frågor yttrats, att det är så godt när Regeringen får veta Representationens mening och derföre ansåg jag den föreslagna skrifvelsen icke olämplig. Det är rätt att i fråga om dessa saker vara sparsam då det gäller penningar, men jag tycker sparsamheten drifves nog långt, då man till och med vill spara in en skrifvelse.

Discussionen förklarades härmed slutad, och blef, uppå derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* i behörig ordning gjord proposition, denna punkt af Ståndet *bifallen*.

Härmed afbröts föredragningen af detta Utlåtande för att i det till eftermiddagen utsatta Plenum fortsättas.

Ståndet åtskiljdes kl. ½ 3 e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 28 Februari 1866.

Plenum kl. 6 e. m.

§ 1.

Föredrogs och *bordlades Bevillnings-Utskottets* Betänkande N:o 3, angående Allmänna Bevillningen.

§ 2.

Anmäldes och *lades på bordet Banco-Utskottets* Betänkande och Memorial:

N:o 15, med förslag till ändring i vissa delar af föreskrifterna angående metalliska cassan m. m.;

N:o 16, angående åtgärder för skiljande från Riks-Bankens tillgångar af inlöst kopparmynt af äldre prägel.

§ 3.

Föredrogos och *bordlades* följande från *Lag-Utskottet* inkomna Betänkanden och Memorial:

N:o 25, i anledning af väckt motion om suspension af dödsstraffets tillämpning under viss tid;

N:o 26, i anledning af väckt motion om dödsstraffs verkställande medelst fallbila;

N:o 27, i anledning af väckt motion om förändrade bestämmelser i afseende på Universiteternas disciplinära domsrätt öfver de studerande;

N:o 28, i anledning af väckt motion om inrättande af Förliknings-Comittéer;

N:o 29, i anledning af väckt motion om ändring i Kyrko-Lagens föreskrift rörande tiden för barnaqvinnas kyrkogång;

N:o 30, i anledning af återremiss utaf Lag-Utskottets Betänkande N:o 14, rörande Kongl. Maj:ts nådiga Proposition till Rikets Ständer om ny Förordning, angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof; och

N:o 31, i anledning af återremiss utaf Lag-Utskottets Betänkande N:o 8, i anledning af väckt motion om förändring i Lagens stadganden angående giftorätt i bo.

§ 4.

Anmäldes och *bordlades Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkanden och Memorial:

N:o 58, i anledning af väckta motioner angående folkskoleväsendet;

N:o 59, i anledning af återremiss af Utskottets Betänkande N:o 42, angående väckt motion om en Lag-Samlings utarbetande på allmän bekostnad;

N:o 60, i anledning af väckt motion om revision af Stadgarne för Technologiska Institutet ock Tekniska Elementar-Skolorna i Riket.

§ 5.

Domprosten **Sondén** anhöll om ordet och anförde: Eftersom det flera gånger och det helt nyligen medgifvits att i en efteråt affattad reservation andraga skäl, som icke under sjelfva discussionen blifvit anförda mot en från pluralitetens afvikande mening, anhåller jag, att såsom reservant mot Högv. Ståndets vid punkten 43, c), fattade beslut, till Protocollet anföra följande:

Vore det oskick, hvaremot Prosten Lundholm under discussionen med skäl och mångas bifall ifrade, med skarpskytteväsendet oskiljaktigt förbundet, så att hela skarpskytterörelsen med detta kyrkliga oskick måste stå eller falla, så skulle jag icke allenast med pluraliteten velat afslå den på enskilda motionärers förord beviljade förhöjningen i anslaget till ammunition utöfver hvad Kongl. Maj:t begärt, utan skulle jag i sådant fall för min del afslagit alla anslag till skarpskyttarna, då jag anser att Högv. Ståndet för sin del har lika litet skäl att bevilja 10,000 som 20,000 R:dr eller ännu större summor, till *Sabbathens ohelgande.* Men det är nödvändigheten af nämnda samband jag vågar förneka, emedan erfarenheten redan förnekat det. För att finna denna

erfarenhet behöfva vi icke numera att gå öfver Nordsjön till de frivilliga skarpskytte-öfningarnas födelseland; inom vårt eget land finnes redan en och annan sådan förening, hvilken öfvar sig endast på hvardagarna; och der så sker, måste väl af oss, fridens män, *deras* bemödanden anses tack värda och förtjena uppmuntran, hvilka offra tid och krafter för att i farans stund vara beredda att offra lif och blod till fosterlandets försvar.

Nu är det likväl klart, att den frie arbetare, som af sina arbetsdagar offrar en half i veckan till dessa öfningar, gör större *pecuniär* uppoffring än den, som dertill använder Söndagen, och att han derför äfven kunde behöfva *större* understöd för att icke förtröttas. Mig skulle det derföre synas, som hade vi inom detta Stånd, hvilka alle äro ense om befrämjandet af Söndagens helgd, gjort rättast att bevilja till ammunition åt skarpskyttarna allt, hvad Utskottet föreslagit eller till och med dubbla summan, men med vilkor, att den icke utdelats åt andra föreningar än dem, som afskaffat Söndags-exercisen med dertill hörande oskick.

Hvarför väcktes icke detta förslag under discussionen? kan man fråga mig. Jag har dertill intet annat svar än det, att jag under dess ström väl insåg att skarpskytteöfningar och sabbatsoskick äro två olika saker, hvilka, om än ofta förenade, dock både kunna och böra skiljas, men först efteråt kom till besinning af nu omnämnda sätt, hvarpå Preste-Ståndet kunnat allvarligt uppmana till ett sådant afskiljande. Jag blyges ej att erkänna denna förgätenhet, då den delats af så många, både skarpsinnigare och snartänktare män än jag, men har icke heller velat lemna obegagnad den utväg, hvilken en af min granne flitigt begagnad reservationsrätt lemnar att åtminstone till Protocollet förvara en tanke den man finner riktig, om den ock kommit fram för sent, för att inverka på något beslut.

§ 6.

Fortsattes föredragningen af *Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 51; hvarvid i ordningen förekom:

Punkten 51.

Contracts-Prosten **Palmlund**, som härvid erhöll ordet, yttrade: Vid denna punkt får jag vördsamt tillstyrka afslag å Utskottets hemställan. Med ifrågavarande kasernbyggnad synes nemligen ännu någon tid, utan fara, kunna anstå, åtminstone — ifall det visar sig, att Rikets Ständer verkligen besluta uppsättandet af det 3:dje compani ingeniörtrupper, för hvars skull en rymligare kasern blir erforderlig — tills nämnde compani hinner bildas. Det har ock förefallit mig anmärkningsvärdt, att Utskottet säger sig "utan tvekan" till-

styrka bifall till det här begärda anslaget, efter att hafva nyss förut och så godt som i samma andedrag genom uttrycket "torde" röjt någon tveksamhet angående omförmälde byggnads oundgängliga behöflighet. — För min del tvekar jag ej att för närvarande yrka afslag å hvad Utskottet tillstyrker, äfven om jag, såsom troligt är, härvid kommer att stå ensam.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Huruvida Utskottets nu förevarande hemställan bör bifallas eller icke, måste helt och hållet göras beroende af det beslut, som blifvit fattadt i en föregående fråga, hvilken med denna eger nödvändigt sammanhang. Ehuru Ståndet för sin del redan beviljat anslag till uppsättande af ett 3:dje compani sappörtrupper, tillstyrkes nu afslag å Utskottets hemställan angående de medel, som för samma trupps behöriga kasernerande äro oundgängligen erforderliga. Såsom skäl för detta yrkande anfördes, att det dröjer någon tid, innan ett helt compani ingeniörtrupper hinner bildas, hvarföre ock kasernbyggnaden kunde tillsvidare uppskjutas. Att uppsättandet af ett dylikt compani erfordrar tid, är väl sannt; man plägar dertill beräkna omkring 2 år. Men ifall man icke vill, att Ingeniörbataljonen, när den hinner färdigbildas, skall sakna bostad, måste man väl redan nu vara betänkt på ifrågavarande byggnadsföretag, hvars fulländande likaledes fordrar sin tid och i allt fall blir nödvändigt till följd af det dåliga skick, hvaruti truppens nuvarande logementer vid det s. k. Jaktvarfvet här i hufvudstaden befinna sig. På grund häraf får jag för min del tillstyrka bifall till Utskottets förslag.

På härefter framställd proposition bifölls ifrågavarande punkt.

Punkterna 52, 53, 54 och 55 *bifölles*.

Punkten 56.

Doctor **Säve** begärde ordet och yttrade: Jag tillåter mig här ånyo erinra om en fråga, som redan under förmiddagens Plenum var bragt å bane. Vilkoret för en länge önskad samt också af Rikets Ständer begärd lönereglering för indelta arméens befäl måste i främsta rummet vara en noggrann kännedom om de medel, hvilka för sådant ändamål äro tillgängliga. Men då en tillförlitlig beräkning af indelta arméens tillgångar, för såvidt de icke redan utgöras af contanta medel, omöjligen står att vinna, förrän de boställen, som fortfarande äro befälet till bostäder anslagna, blifvit ånyo till sitt nuvarande verkliga värde uppskattade, har Kongl. Maj:t föreslagit och begärt, att Ständerna måtte till bestridande af kostnaderna för denna uppskattning bevilja

ett anslag af 50,000 R:dr. Man skulle nu väntat, att Stats-Utskottet hade tillstyrkt beviljandet af dessa medel, då de utgöra ett oundgängligt vilkor för genomförandet af hvad man länge sökt åstadkomma, och man trodde sig ega så mycket större skäl till en sådan förmodan, som för närvarande råder stor ovisshet om beloppet af de tillgångar, som från bostads-boställena härflyta. Under det att några tro dessa tillgångar vara för ändamålet så tillräckliga, att de, rätt fördelade och reglerade, skulle lemna öfverskott till Stats-Cassan, anse åter andra sig behöfva frukta, att de medel, som efter skedd uppskattning borde för löneregleringens verkställande tillskjutas, komma att stiga till betydliga summor. Huru som helst borde emellertid saken ej längre hvila i det dunkla, utan det måste vara önskvärdt, att man, såsom ock Kongl. Maj:t ansett nödigt, komme derhän, att, sedan indelta arméens tillgångar blifvit tillförlitligt beräknade, en löneregleringen kunde af Regeringen bestämmas och Ständerna till beprövande föreläggas. Under sådana förhållanden kan det ej annat än väcka stor förundran, att Stats-Utskottet ej velat lemna gehör åt Kongl. Maj:ts framställning i ämnet, på det, enligt min tanke, lösliga skäl, att en så betydlig kostnad, som den här föreslagna, ej bör ega rum, förrän det blifvit behörigen afgjordt, att löneregleringen bör grunda sig på bostads-boställenas bibehållande. Man må bibehålla dessa och dermed det indelta löningssättet för arméen eller föredraga det contanta — det lärer väl i allt fall blifva nödvändigt, att man lär känna samt kommer i tillfälle att rätt använda de befintliga tillgångarne. Jag anhåller derföre, att Högv. Ståndet ville, i enlighet med Öfverste Rosensvärds reservation, bifalla Kongl. Maj:ts ifrågavarande Proposition.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Att den föregående talarens anmärkningar äro i sak riktiga, vill jag på intet sätt bestrida. Mer än en gång har jag och flera till mig sökt göra gällande den åsigten, att indelta arméens tillgångar måste, för såvidt de ej utgöras af contanta anslag, genom en uppskattning beräknas och bestämmas för att sedermera kunna rättvisligen fördelas. Att, så länge en tillförlitlig uppskattning af bostads-boställena saknas, det måste vara omöjligt att förekomma härutinnan öfverklagade oegentligheter, nekar ingen. Då Ständerna icke desto mindre fortfarande underlåta att bevilja de medel, hvarigenom den erforderliga löneregleringen står att vinna, måste för ett sådant uppskjutande eller snarare undanskjutande af en fråga, hvars lösning är nödvändig, förefinnas några skäl af särskild art. Frågar man derföre, hvad sålunda åsyftas, blifver det synbart, att härmed afses ingenting mer eller mindre än Indelningsverkets upphäfvande. Om bostads-boställen icke längre ifråga-

komma vid befälets aflöning, kan ej Regements-Chefen behöfva bo inom sitt Regementes stånd, liksom ej heller Companibefälhafvaren inom Companiets, och dermed är Indelningsverkets afskaffande förberedt.

Men orsaken, hvarföre jag denna gång icke reserverat mig mot Utskottets beslut, är, att frågan för närvarande utan olägenhet kan uppskjutas. En lönereglering kan nemligen i allt fall ej ske ännu på lång tid, äfven om uppskattning af bostads-boställena försiggått. Ty de nuvarande innehafvarne af dessa måste alltid qvarstanna, tills de erhålla afsked eller befordras. Allt beror här på frågan om sjelfva Indelningsverket; *bibehålles* detta, betyder det för regleringens genomförande litet, om uppskattningen sker innevarande eller något derpå följande år; *upphäfves* det åter, blifva boställena naturligen utarrenderade eller försålda, antingen en uppskattning i detta syfte egt rum eller icke. Under sådana förhållanden och då möjligen tillgängliga medel äro starkt anlitade för behof, hvilka måste skyndsammare afhjelpas, skulle jag önska, att icke Utskottets tillstyrkande blefve afslaget.

På härefter af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition, blef hvad Utskottet i denna punkt hemställt af Ståndet *bifallet.*

Punkten 57.

Contracts-Prosten **Palmlund** anhöll om ordet och yttrade: Man skulle, enligt min tanke, kunna anföra flera omständigheter, som tala till förmån för Herr Ljungbergs motion, hvilken Utskottet i förevarande punkt af sitt Utlåtande företagit till en kort behandling. Skjutvapnen hafva, som bekant är, spelat en stor role i sednare tiders krigshistoria och i vårt lands krigsrustningshistoria ingalunda den minsta. Uppfinningarna äfven inom detta område jaga hvarandra. Knappt är en ny modell inventerad, förrän den skall profskjutas och statsbidrag dertill naturligen begäras och beviljas. Snart är likväl en annan modell af än bättre construction uppfunnen, och man kan ej gerna underlåta att till dess pröfning och undersökning bevilja ett nytt anslag. Det ena året är man förvissad om slätborrade kanoners förträfflighet, det andra nödgas man gifva de refflade företräde o. s. v. Allt detta föranleder ett mångfaldigt experimenterande, hvilket ej aflöper utan ganska kännbara kostnader för Staten. Man torde derföre böra noga öfverväga, huruvida icke dessa utgifter skulle komma att minskas, om en sådan permanent Vapen-Comitté, som Herr Ljungberg föreslagit, blefve inrättad. Detta förefaller icke osannolikt, enär den komme att sammansättas utaf officerare af alla vapen och finge till uppgift

att

att anställa alla för vapenconstructionen nödiga försök, samt att till Kongl. Maj:t afgifva yttrande såväl häröfver som angående den myckenhet vapen, som borde för olika tillfällen inköpas. Ej heller synes en sådan institution blifva synnerligen kostsam, då dertill erfordras 10,000 R:dr, och då blifvande profskjutningar, i händelse Comittéen nedsattes, troligen kunde ordnas så, att de icke borde föranleda några särskilda utgifter af större betydenhet. Då för öfrigt uppfinningarna äro — så att säga — permanenta, tyckes det vara i sin ordning, att det gifves en "permanent" Comitté, hvilken kunde med tillbörlig uppmärksamhet följa dem, isynnerhet om dymedelst en god del kostnader kunde undvikas eller åtminstone minskas. På grund af detta sistnämnda skäl anser jag berörda motion förtjent af en större uppmärksamhet, än här synes hafva kommit den till del.

Doctor **Gumælius**: Hvarthän den hushållningsprincip, som föregående talare uppställt, skulle leda, ligger för en hvar i öppen dager. Man skulle inrätta en permament Vapen-Comitté, till hvars bildande och aflöning erfordras ett anslag af 10,000 R:dr. Huruvida denna summa är för ändamålet tillräcklig eller icke, är en ingalunda afgjord sak, under det att man alltid kan vara säker derom, att för vapenconstructionen nödiga försök och rön komme att fortgå på gamla vägen och liksom förr erfordra sina särskilda omkostnader. Med antagandet af det förslag, som den ärade talaren förordat, komme således Statens utgifter ingalunda att minskas, men väl att ökas med den kostnad, som för Vapen-Comittéens bildande och aflöning blefve oundgänglig. Jag får derföre tillstyrka afslag å ifrågavarande motion — af alldeles samma grunder som bjödo den förre talaren att förorda minskning i Statens utgifter, eftersom det förefaller mig påtagligt, att med inrättandet af ett nytt embetsverk också följer en ny aflöningsstat och således nya icke obetydliga kostnader.

Biskop **Sundberg**: Efter de upplysningar i frågan, som Doctor Gumælius meddelat, kan jag inskränka mig till ett instämmande med honom. Jag vill blott tillägga med anledning af en här yttrad förmodan, att förevarande motion icke skulle från Utskottets sida rönt all den uppmärksamhet, hvaraf den är förtjent, att detta är ett misstag. Då frågan förevar inom Utskottet, gjordes den verkligen till föremål för en lång och allvarlig öfverläggning, vid slutet af hvilken man temligen allmänt kom till det resultat, som den siste talaren antydt. Man var nemligen ense derom, att beviljandet af det begärda anslaget skulle leda till en årlig utgift utan motsvarande nytta, isynnerhet som den föreslagna sum-

man i allt fall blefve otillräcklig, så snart försök af större omfattning ifrågakomme. I sjelfva verket är här ej fråga om en så obetydlig siffra, som den motionären antydt. Likaledes kan anmärkas, att den väg, på hvilken motionen framkommit, icke lärer vara den säkra och rätta, då den förskrifver sig från enskild motionär inom Borgare-Ståndet. Man torde medgifva, att förslaget hade bort komma från annat håll samt att det erfordrar en annan utredning för att kunna innebära ett lämpligt förord, på grund af hvilket ifrågasatta anstalt må erkännas behöflig såsom permanent institution.

Då öfverläggningen härmed var afslutad, blef ifrågavarande punkt, på derom behörigen gjord proposition, *bifallen*.

De till detta Utlåtande fogade tabellerna, Litt. *A* och *B*, *godkändes* med den ändring, som blir en följd af Ståndets vid punkten 43 litt. *c* fattade beslut.

Doctor **Sandberg** anhöll härefter om ordet och yttrade: "Det är icke utan en viss förvåning man sett den ovanliga "frikostighet Stats-Utskottet vid innevarande Riksdag visat i "afseende på anslagen till Fjerde Hufvudtiteln. Man hade "föreställt sig, att nu församlade Ständer, som sjelfva af kun-"nat sin dödsdom, skulle uppskjuta alla vigtigare frågor, "hvilka ej fordrade omedelbar handläggning, till dess den "första Riksförsamling, som kunde sägas verkligen uttrycka "nationens tankar, sammanträdde. Man hade föreställt sig "att denna åsigt skulle göra sig gällande i anslagsfrågor, d. "v. s. *att intet annat än det ovilkorligen för tillfället nöd-"vändiga skulle beviljas*. Och detta så mycket mer, som Re-"geringen sjelf, genom att blott föreslå ett års statsreglering, "i viss mån synes antydt ett dylikt förfaringssätt",

så läste jag i förrgår afton i den väldiga Tidning, som genom sin omätliga inflytelse genomfört Regeringens 2:ne stora Stats-actioner vid innevarande Riksdag — det nya Representations-Förslaget och Handels-Tractaten med Frankrike — som öfvertygat landet att vi lefva under den bästa af alla Ministèrer, och hvilken Tidning fördenskull af någon ansetts blifva den lämpligaste ministeriella organ inom pressen.

Jag upprepar detta utan all slags bitterhet — sine ira et studio — och åberopar ofvan anförda citat, såsom ett försvar emot det obilliga och orättvisa klander jag uti en af hemortens tidningar fått uppbära för min yttrade åsigt, att den sista Stånds-Riksdagen icke bör besluta andra åtgärder eller bevilja andra statsanslag, än sådana som icke kunna tåla ett års uppskof, hvadan jag får vördsamt reservera mig emot alla de anslag, som icke kunna anses vara ovilkorligen nödvändiga för nästkommande år.

§ 7.

Föredrogs ånyo *Stats-Utskottets Utlåtande* N:o 52, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens Femte Hufvudtitel.

1:sta Punkten.

Biskop **Sundberg** begärde ordet och yttrade: Som Högv. Ståndet väl ser, är här fråga om en stor och genomgripande omorganisation af Svenska flottan, öfver hvilken Ständerna ej ega besluta och öfver hvilken något omdöme från deras sida ej heller varit ifrågasatt, för så vidt de icke sjelfve skulle finna erforderligt och lämpligt att afgifva ett dylikt på den grund, att Kongl. Maj:t, på samma gång han äskat, att de medel, som varit anvisade till aflöning af flottans officerspersonal, måtte fortfarande och allt framgent göras tillgängliga, tillkännagifvit sitt beslut att inom kort låta ordna Rikets sjöförsvar enligt ofvan antydda organisationsplan och enligt till följd deraf förändrade lönestater. För min del vågar jag öfver denna af Kongl. Maj:t beslutade förändring icke fälla något omdöme, lika litet ett gillande som ett ogillande, men deremot tror jag, att det för hvar och en, som icke vill påtaga sig ansvaret för de möjliga följderna af denna omskapning, vore på sin plats, att afhålla sig från allt bedömande af så väl organisationen som de nya aflönings-staterna. Inom Utskottet sökte derföre jag och flera ledamöter med mig, att göra gällande den åsigten, att Ständerna icke borde uttala något omdöme öfver den af Kongl. Maj:t fastställda planen för sjöförsvarets ombildning, ty derigenom skulle Riksdagen för sin del antingen gifva ett slags sanction åt eller ock uttala en förkastelsedom öfver densamma. Då ett dylikt bedömande, i hvilken riktning det än utfaller, måste ega sina betänkligheter, och då det för öfrigt här ingalunda är någon hufvudsak, utan en bisak, som kan och bör undvikas, under det att de begärda medlens ställande till Kongl. Maj:ts disposition, är hvad den nådiga Propositionen egentligen åsyftar, får jag till Ståndet hemställa, huruvida det ej vore lämpligare, att dess beslut erhölle följande formulering: *att Rikets Ständer, utan att ingå i pröfning af det förslag till förändrad organisation af flottans Officers- och Underofficerspersonal, som Kongl. Maj:t framlagt, bifalla, att de för bemälda personals aflönings-stater nu anvisade medel må fortfarande utgå.*

Häruti instämde Vice Talmannen, Biskop *Annerstedt.*

Doctor **Gumælius**: Jag vill ingalunda bestrida riktigheten af den föregående talarens åsigt, att Ständerna gå till väga på klokaste sätt, om de afhålla sig från hvarje omdöme öfver

ifrågavarande organisationsplan, eftersom denna frågas afgörande faller utom området för deras beslutanderätt. Också synes mig Utskottets tillstyrkande af bifall till den nådiga Propositionen så litet ega characteren af omdöme öfver ett af Kongl. Maj:t grundlagsenligt fattadt beslut, att det väl rättare bör betraktas såsom ett angifvande af den grund, på hvilken det begärda anslaget beviljas. Att bevilja medel utan att på samma gång vidröra det ändamål, för hvilket de beviljas, är väl ej gerna tänkbart. För öfrigt har icke Utskottet förklarat, att organisationen är förträfflig, då det säger sig icke hafva något att anmärka mot de uppgjorda lönestaterna. Dermed är i sjelfva verket blott utsagdt, att anslaget till Sjö-Officerarnes aflöning är efter billiga grunder beräknadt samt till föreslaget belopp erforderligt. Om det således å ena sidan är obestridligt, att det tillkommer Kongl. Maj:t att afgöra organisationsfrågan och att Ständerna icke ega deröfver besluta, men å andra sidan icke kan förnekas, att Ständerna måste ega bestämda skäl för beviljande af ett anslag, synes det mig, som kunde ett utlåtande öfver ifrågavarande Kongl. Proposition svårligen vara afgifvet med mera grannlaga ordalag och i lindrigare termer än de, hvilka Utskottet begagnat. Jag tillstyrker derföre, att dess hemställan måtte oförändrad antagas.

Doctor *Lindgren* och Contracts-Prosten *Palmlund* förklarade sig häri instämma.

Biskop **Sundberg**: Att icke de ordalag, uti hvilka Utskottet tillstyrker bifall till förevarande Kongl. Proposition, äro alldeles så oskyldiga och litet sägande, som den siste talaren vill hafva dem ansedda, är lätt att visa. Jag ber i detta hänseende få fästa uppmärksamheten på den formulering af Ständernas beslut, som Utskottet föreslår, då det efter en förklaring, att ingenting är att anmärka mot de nya aflönings-staterna, hemställer, "att Rikets Ständer, i enlighet med Kongl. Maj:ts förslag, medgifva, att de för befäls- och underbefäls-personalen nu anvisade medel må, *för tillämpning af samma lönestater och organisationens fullständiga genomförande*, fortfarande och framgent blifva *använda*." Är icke detta ett gillande af sjelfva organisationen och ett så uttryckligt gillande, som det från Ständernas sida *kan* ifrågakomma? Jag upprepar än en gång, att jag på intet sätt vill uttala någon förkastelsedom öfver organisationsplanen. Jag tilltror mig ej kunna förstå och bedöma saken. Men då det är allom bekant, att stor meningsskiljaktighet är rådande bland personer, som i frågan ega verklig sakkännedom, och att bland desse fortgår en ännu oafgjord strid angående ändamålsenligheten af ifrågavarande omskapning af landets sjöförsvar, inser jag ej, huru Ständerna skulle vilja eller

kunna häröfver fälla något omdöme, i stället för att helt enkelt bevilja det anslag, som befunnits erforderligt och som för öfrigt till beloppet sammanfaller med förr anvisade medel. Utan tvifvel vore detta den lämpligaste utvägen, då derigenom intet hinder kommer att möta Kongl. Maj:t för vidtagandet af de åtgärder, som han framdeles finner ändamålsenliga för Sjöförsvarets ordnande — vare sig enligt oftanämnda eller någon annan organisationsplan.

Med talaren instämde Doctorerne *Björkman* och *Ljungdahl*.

Prosten **Ljunggren**: Jag vill blott nämna, att det synes mig, som vore det, hvilka fraser man här än väljer, omöjligt att så kringgå saken, som Biskop Sundberg yrkar. I följande punkt tillstyrker Utskottet beviljandet af 75,000 R:dr för *påskyndandet* af organisationens och de nya lönestaternas genomförande. Utgår man från den åsigten, att Ständerna böra afhålla sig från hvarje yttrande, som kunde hafva utseende af ett gillande af Kongl. Maj:ts organisationsplan, måste naturligen denna punkt afslås. Häraf skulle åter följa att en hel mängd Sjö-Officerare komme att utan all ersättning mista sin lönetur och beröfvas möjligheten af en förbättrad ställning. Jag förmodar, att detta icke är meningen. Men äfven om så vore, blifver det väl i allt fall för Rikets Ständer omöjligt att medgifva det forna anslagets användande till ett nytt ändamål, utan att på samma gång hafva förklarat sig vilja befordra samma ändamål. Och att detta är alldeles likbetydande med organisationens genomförande, lärer efter hvad Kongl. Maj:t redan gifvit tillkänna, icke af några väl valda ordalag kunna skjutas i bakgrunden. Då jag således ej finner det möjligt att bevilja ett anslag till den nya organisationen, utan att vidröra denna sjelf, samt hyser samma åsigt som Doctor Gumælius angående de uttryckssätt, som Utskottet begagnat i Utlåtandet öfver denna punkt, tillstyrker jag ett oförändradt antagande af Utskottets hemställan.

Doctor **Lindgren**: Jag tillstyrker antagandet af Utskottets förslag, och kan ej finna att dermed något positivt gillande af den ifrågasatta nya organisationen är uttaladt, i fall annars ett sådant uttalande verkligen skulle vara så betänkligt. När ändamålet med det begärda anslaget är af Kongl. Maj:t bestämdt, och för oss alla väl bekant, så veta vi ju ock hvartill de medel, som nu beviljas, komma att användas, hvarföre vi ock kunna vara fullt lugna för de följder, som kunna för framtiden resultera af den tillämnade organisationen, hvilken vi ej kunna förhindra. Ansvaret derföre kommer ju alltid att hvila på Regeringen.

Doctor **Almqvist**: Att döma af den öfverläggning, som här förts, synes det, som ville den gamla striden om "Stora och Lilla Flottan" åter dyka upp. Denna strid borde dock efter den utbildning, som sjövapnen genom sednare tiders uppfinningar vunnit, få anses utkämpad.

En reservant mot Utskottets beslut har yrkat, att Rikets Ständer, på samma gång de beviljade ifrågavarande anslag, skulle, på grund af vissa mot den nya organisationen yppade betänkligheter, hos Kongl. Maj:t anhålla om uppskof med dess utförande. Att Ständerna genom en dylik anhållan skulle gå längre, än hvad lämpligt och öfverensstämmande med deras befogenhet vore, må ej nekas, då man besinnar, att organisationen redan är beslutad och ämnad att inom kort träda i verkställighet, och då Kongl. Maj:ts grundlagsenliga rätt att fatta ett sådant beslut af ingen kan ifrågasättas. Åtminstone lärer denna öfvertygelse ej bestridas af dem, som yrka, att Ständerna böra afhålla sig från hvarje omdöme öfver den omnämnda organisationen. Utgående från sistnämnda grundsats, hafva emellertid flera föregående talare förklarat sig icke kunna tillstyrka bifall till Utskottets hemställan af det skäl, att Ständerna genom antagandet deraf skulle hafva uttalat ett bestämdt och ett gillande omdöme öfver den tillämnade ombildningen af vårt sjöförsvar. Af hvad ofvan anförts, torde likväl till en början vara klart, att beviljandet af de begärda medlen i och för sig icke innefattar något gillande af organisationen, eftersom detta medgifvande ansetts förenligt med äfven de åsigter, som reservanten antydt. Likaledes följer deraf, att anslagets beviljande på det sätt, som Kongl. Maj:t begärt och Utskottet tillstyrkt, icke kan anses innebära något, hvarigenom Ständerna skulle påtrycka Kongl. Maj:ts beslut en gillande stämpel eller sanction. Sanction från Ständernas sida kan nemligen icke komma i fråga i fall, der Kongl. Maj:t ensam eger beslutanderätt. Genom antagandet af Utskottets tillstyrkan kunna Ständerna derföre icke afgifva annat yttrande, än att de bifalla Kongl. Maj:ts förslag — i hvad på dem beror, d. v. s. angående anslagets beviljande. Det torde för öfrigt böra anmärkas, att det yrkande, som ofvannämnde talare framställt, måste, om det skall ega någon betydelse, hvila på den förutsättningen, att Kongl. Maj:t inom en månad möjligen skulle förändra åsigt angående sjöförsvarets ordnande; ty efter den tidens förlopp vidtager genomförandet af den nu beslutade organisationen.

Hvad vidare angår oftaberörda organisation af flottans officerspersonal, finner jag, oberoende af svårigheten att bedöma den i dess helhet, tvänne stora förmåner vara med dess genomförande förenade. Först och främst iakttages derigenom större hushållning med statens medel, hvilket bevi-

sas af de i följande punkter af Utlåtandet omnämnda besparingarne å löneanslaget, ehuru de f. n. reserveras. Härtill kommer vidare, att då sjöförsvaret ordnas på tvänne särskilda afdelningar, Flottan och Skärgårdsartilleriet, blir hvarje officer i tillfälle att bestämma sig för ettdera af de olika vapnen och att derinom ernå större utbildning och skicklighet. — Slutligen vill jag nämna, att inom den Comitté af 5 ledamöter, som tillsattes för att gifva utlåtande angående sjöförsvarets ordnande, ansågos de tre, som tillstyrkte ifrågavarande organisation, tillhöra förfäktarne af den s. k. stora flottan. — Då jag således hyser den åsigten, att Utskottets hemställan icke uttalar något positivt gillande omdöme öfver organisationen, utan blott innebär bifall till Kongl. Maj:ts proposition, yrkar jag för min del, att Ståndet måtte antaga densamma.

Vice Talmannen Biskop **Annerstedt**: Hvad den föregående talaren inledningsvis yttrade angående den mycket omtvistade frågan om planen för vårt sjöförsvar, anser jag ej här böra besvaras. — Liksom Biskop Sundberg har äfven jag inom Utskottet yrkat, att intet bedömande af den ifrågavarande organisationens lämplighet eller olämplighet borde från representationens sida ifrågakomma. Då det är Kongl. Maj:ts ensak att härutinnan besluta, må ej Rikets Ständer ikläda sig något ansvar för de möjliga följderna af en plan, hvars beprövande ligger utom deras befogenhet. De gå Kongl. Maj:ts önskan till mötes, i det de bevilja de medel, som för vårt sjöförsvars ordnande förklarats behöfliga. Men då Biskop Sundbergs förslag tydligare angifver den rätta gränsen mellan Kongl. Maj:ts och Rikets Ständers behörighet, att angående denna fråga besluta och derjemte utsäger, att Rikets Ständer icke ansett sig böra ingå i pröfning af den plan, Kongl. Maj:t fastställt, kan jag ej annat än instämma i hans yrkande angående beslutets formulering.

Doctor **Lindgren**: Mig synes som strede man här mera om ord än om sak; ty huru vi än formulera det beslut, hvarigenom de äskade medlen beviljas (och att afslå dem lärer väl ej kunna ifrågasättas), komma de ju alltid att användas till genomförande af den plan Kongl. Maj:t behagar fastställa. Jag bifaller Utskottets förslag.

Doctor **Gumælius**: Jag anhåller att blott med ett par ord få fästa uppmärksamheten derpå, att då Kongl. Maj:t äskat medel för just *detta* ändamål och dymedelst förklarat sitt beslut vara att genomföra meromnämnda organisation, kunna Ständerna, genom att bevilja det begärda anslaget, lika litet ikläda sig något ansvar för hvad Kongl.

Maj:t — med grundlagsenlig rätt — beslutat, som det synes möjligt att annorlunda, än Utskottet föreslagit, meddela ett passande och öppet svar på en så bestämd fråga.

Doctor **Säve**: Jag kan ej annat än instämma med den föregående talaren. Huru man än vänder uttrycken, vare sig att de begärda medlen beviljas för att användas "efter Kongl. Maj:ts godtfinnande" eller "för organisationens genomförande," blifver resultatet detsamma. Kongl. Maj:t har ju redan gifvit tillkänna, att han finner för godt genomföra denna organisation, har för dess utförande framlagt en plan och begärt ifrågavarande medel för just *detta* ändamål. — För min del kan icke jag uppvisa någon felaktighet vid den beslutade organisationsplanen; kunde någon af Ståndet uttänka en bättre, vore det intressant få höra denna. Men så länge ej detta skett tror jag, att man kan vara belåten med den nu omnämnda, samt yrkar, att de äskade medlen må med fullt förtroende från Ständernas sida ställas till Kongl. Maj:ts disposition.

Biskop **Sundberg**: Jag anhåller om ursäkt, att jag ånyo tar Ståndets uppmärksamhet i anspråk, men ber få tillägga några få ord med anledning af hvad här sednast blifvit yttradt. — Jag tror icke, att någon brutit i förtroende till Kongl Maj:ts vishet, då det aldrig blifvit ifrågasatt, att de begärda medlen icke borde öfverlemnas till Kongl. Maj:ts disposition. Frågan är här, huruvida Ständerna skola medgifva, att anslaget till sjöofficerares aflöning må fortfarande, som hittills, utgå, *att för ändamålet användas efter Kongl. Maj:ts godtfinnande*, eller om de skola förklara, att samma medel göras tillgängliga *för sjöförsvarets ombildning i en viss angifven riktning*. Man skulle kunna antaga, att Kongl. Maj:t efter någon tids förlopp icke längre önskade fullfölja den organisationsplan, hvilken Ständerna sålunda förordat, — vore ifrågavarande medel äfven då ställda "till Kongl. Maj:ts disposition?" Icke annat än jag kan finna, måtte således det förra alternativet, hvars antagande också blifvit af mig tillstyrkt, innebära icke någon inskränkning utan en utsträckning af förtroendet till Kongl. Maj:t, eftersom Ständerna dymedelst bevilja de medel, som begärts utan att anse sig befogade meddela några speciela anvisningar rörande användandet.

Contracts-Prosten *Janzon* och Kyrkoherden *Heurlin* instämde.

Domprosten **Sondén**: Till de talare som yrka, att Ständerna skola ställa ifrågavarande anslag till Kongl. Maj:ts disposition, utan att på något sätt yttra sig om det ändamål,

för hvilket medlen begärts, ber jag få framställa den frågan, huruvida de tro det för Ständerna möjligt att fortfarande visa ett så odeladt förtroende, då de likväl i följande punkt måste säga ja eller nej till en begäran om medel för organisationens påskyndande.

Inom Utskottet deltog jag ej i öfverläggningen angående dessa frågor af skäl, som Biskop Sundberg redan vidrört. Det väckte emellertid min förvåning, att en person, som hyste stora betänkligheter vid att yttra sig angående första punkten af detta Utlåtande, likväl icke tvekade att lifligt deltaga i afgörandet af den andra och dervid till och med yrka förhöjning i det anslag, som pluraliteten inom Utskottet ansåg erforderligt; Att förklara, att man på intet sätt vill befatta sig med afgörandet af organisationens lämplighet, men deremot ingå i bedömande af lönestater, som med anledning af organisationen blifvit uppgjorda, synes mig besynnerligt. Vågar man ett omdöme öfver de sednare, bör man ock ega mod yttra sig öfver den förra.

Sedan discussionen härmed förklarats afslutad, framställde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition om bifall till förevarande punkt i de ordalag, som Utskottet föreslagit. Då denna proposition med blandade Ja och Nej besvarades, samt votering begärdes, uppställdes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som, på sätt och i ordalag Utskottet föreslagit, bifaller ifrågavarande punkt röste *Ja*, den det icke vill röste *Nej*. Vinner Nej har Ståndet fattat beslut i öfverensstämmelse med det af Biskop Sundberg framställda förslag.

Den härefter i behörig ordning verkställda voteringen befanns efter sedlarnes öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 15 Ja och 28 Nej, i följd hvaraf Ståndet stannat i det beslut, som Nej-propositionen innehåller.

Mot detta beslut reserverade sig Contracts-Prostarne *Lundberg* och *Palmlund*, Doctorerna *Gumælius*, *Lindgren* och *Almqvist* samt Prosten *Melén*.

2 Punkten.

Contracts-Prosten **Tegnér** begärde ordet och yttrade: Mot förevarande punkt finnes en reservation afgifven af Hr von Francken, G. W., i hvilken jag instämt, så vidt som den rörer att till Kongl. Maj:ts disposition må från och med 1867 anvisas ett belopp af 95,900 R:dr, hvilket ansetts såsom det approximatift nödiga och behöfliga till fyllnadslöner för sjöförsvarets öfver- och underbefälspersonal; och att sagde belopp må fortfarande utgå, så länge deraf göres behof, för verkställandet af den beslutade förändrade organisationen af flottan. Vill man det, så bör man icke heller

förvägra beviljandet af de medel som erfordras för genomförandet. Mig synes derföre, som fordrade både billigheten och rättvisan, att, utan afseende på vapnets förändring, en hvar af befälet och underbefälet kommer i åtnjutande af full lön enligt nya aflöningsstaten efter innehafvande grad, hvarföre jag ock vördsamt anhåller att Ståndet ville, med ändring af summan 75,000 R:dr, som Utskottet tillstyrkt, bevilja den erforderliga, 95,000 R:dr.

Biskop **Sundberg**: Denna punkt är af en synnerligen ömtålig beskaffenhet. Det är nemligen svårt att säga Nej till ett anslag, som är behöfligt för påskyndande af genomförandet utaf de förändrade lönestaterna för flottans officerspersonal, derest den nya organisationen kommer att fullföljas. Likaledes finner säkert en hvar inom detta Stånd angeläget att nämnde officerare må erhålla en billig och mot deras befattning svarande aflöning. Å andra sidan har jag dock inom Utskottet ansett mig böra afstyrka en hemställan om detta anslags beviljande derföre, att det icke blifvit af Kongl. Maj:t i den nådiga propositionen angående Femte Hufvudtiteln uttryckligen begärdt. Hvad som gifvit Utskottet anledning att inför Ständerna framlägga detta förslag, är ett yttrande i Stats-Rådet af föredraganden för Sjöförsvarsärendena, uti hvilket denne, efter att hafva påpekat det önskvärda deri, att medel funnes tillgängliga för organisationens skyndsamma och fullständiga genomförande — utan att uppgifva, till hvilket belopp de för de nya lönestaternas tillämpning erfordrades, och utan att föreslå någon proposition derom från Regeringens sida — tillägger, att denna fråga endast borde underställas Rikets Ständers behjertande. På så lösa grunder böra väl ej statsanslag i allmänhet beviljas, och jag hyser derföre betänklighet vid att tillstyrka detta anslag, om det ock må medgifvas, att Utskottet icke saknat skäl att hänskjuta frågan härom till Ständernas beprövande.

Huruvida och i hvad mån Regeringen åter kan till följd af ofvan åberopade yttrande sägas hafva f. n. förväntat detta anslag, torde möjligen kunna bedömas deraf, att ej mer varit för sakens utredande från hennes sida åtgjordt, än att Utskottet sjelft måst från Sjöförsvars-Departementet infordra i ämnet erforderliga handlingar. — I en uppsats af Chefen för Commando-Expeditionen erhölls då den upplysning, att den summa, som erfordrades för organisationens tillämpning i afseende å hela befälspersonalen, uppgick till 95,900 R:dr. Detta belopp har Utskottet visserligen nedsatt till 75,000 R:dr, emedan det syntes sannolikt att en förändring af sådan omfattning, som den ifrågavarande, icke kunde inom alltför kort tid bringas i verkställighet. Emellertid vill jag

icke med min röst tillstyrka bifall till ett anslag, som hvarken af Kongl. Maj:t ej heller af enskild motionär blifvit begärdt.

Doctor **Sandberg**: Jag instämmer med den föregående talaren deri, att Rikets Ständer icke böra bevilja ett anslag som hvarken af Kongl Maj:t eller enskild motionär blifvit begärdt. Dessutom synes det vara inconseqvent, att, sedan Ståndet förklarat sig icke vilja ingå i bedömande af organisationens *ändamålsenlighet*, bevilja medel för dess *påskyndande*, hvarföre skäl förefinnas att afslå Utskottets förevarande hemställan.

Doctorerna *Björkman* och *Moberger* samt Contracts-Prosten *Janzon* instämde häri.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Jag vill ej bestrida riktigheten af hvad Biskop Sundberg anfört angående det betänkliga deri, att Stats-Utskottet här föreslår Rikets Ständer beviljandet af ett anslag som hvarken af Kongl. Maj:t eller enskild motionär blifvit äskadt. Likväl har jag för min del inom Utskottet bidragit till det resultat som i förevarande hemställan är för Ständerna framlagdt. Jag har gjort detta på grund af kännedom om den ytterst betryckta ställning, uti hvilken våra sjöofficerare genom flottans omorganisation kommit, och hvilken för dem blifver densamma antingen nämnda organisation kommer att fullständigt genomföras eller icke. Sedan den emellertid är afgjord, blifver det för officerarne nödvändigt att bestämma sig för ettdera af de under namn af "Kongl. Flottan" och "Kongl. Skärgårdsartilleriet" fastställda vapnen, utan att dervid alltid blifver dem möjligt att följa sin böjelse eller riktningen af föregående studier och förberedelser. Men, hvad som är vida betänkligare, till följd af densamma är redan beslutad och ämnad att snart träda i verkställighet en reduction af personalen, isynnerhet inom de högre lönegraderna, hvarigenom all succession och möjligheten af förbättrad ställning är för lång tid afskuren. När nemligen bland afgående högre tjenstemän blott hvar tredje lemnas tillfälle till befordran, måste Corpsens framtid blifva mörk; och när det sålunda visar sig att en hel aktad samhällsclass på länge måste sakna befordran och uppmuntran, bör det väl vara det allmännas skyldighet att träda emellan. — Ständernas rätt att bevilja detta anslag, oaktadt det ej blifvit på vanligt sätt proponeradt, kan naturligen ej sättas i fråga — isynnerhet som uti ett Stats-Råd, enligt hvad dess Utskottet meddelade protocoll upplyser, påpekats önskvärdheten deraf, att denna fråga blefve föremål för Rikets Ständers behjertande. — Behjertas förtjenar den äfven i sanning och

jag vill i detta hänseende blott tillägga hvad jag hörde en man af facket, som för öfrigt betviflade organisationens lämplighet, inom Utskottet säga. Han yttrade, att, då organisationen icke kunde genomföras på mindre än tio eller femton, eller kanske 20 år, och flottans befäl derunder komme att lemnas i ofvannämnda ställning, vore det i högsta måtto önskvärdt, att ifrågavarande anslag, derest ej hela sjöofficerscorpsen skulle blifva alltför nedtryckt, ställdes till Kongl. Maj:ts disposition, att han dymedelst blefve i tillfälle afhjelpa enskildes lidanden. På grund häraf får jag yrka bifall till utskottets tillstyrkande.

Häri instämde Doctor *Söderberg*.

Prosten **Ljunggren**: När man hör Biskop Sundberg föredraga ett ärende, blifver alltid första intrycket ett medgifvande, att man ej kan annat än med honom instämma. Men liksom den första uppfattningen af en sak icke alltid är den riktiga, så har äfven jag, som i Utskottet delade Biskopens åsigt derom, att man ej borde tillstyrka beviljandet af ett anslag, som hvarken af Kongl. Maj:t eller enskild motionär blifvit begärdt, vid närmare eftersinnande kommit till en annan öfvertygelse. Jag finner nemligen, att denna fråga rör enskilda personers rätt och att på Ständernas beslut beror, huruvida denna kommer att förnärmas eller icke. Flottans officerare hafva naturligen, likasom andra embetsmän, ingått i statens tjenst under förhoppning om den befordran, som vid deras inträde var att beräkna, och hvilken så mycket mer synes vara på sin plats, som de under den första tjenstgöringstiden äro underkastade särdeles knapphändiga lönevilkor. Men när nu, under snart inträdande förhållanden, en högre tjenst blir ledig och de tro sin befordringstur vara kommen samt derföre anmäla sig till platsens erhållande, skall det svaras dem, att tjensten är indragen. Och då tjensteindragningen inom corpsen kommer att ega rum i så vidsträckt scala, att de icke blott en utan minst två eller flere gånger äro blottställda för sådan missräkning blifva de ganska mycket lidande på den tillämnade organisationen och under hela den tid som för dess genomförande fordras, utsatta för olägenheter, af hvilka de på intet sätt gjort sig förtjenta. Blifver åter detta en påtaglig följd af ett afslag å ifrågavarande anslag, vill jag icke med min röst dertill bidraga, utan får på nu anförda samt af vice Talmannen utvecklade skäl tillstyrka bifall till hvad Utskottet i denna punkt hemställer.

Doctor *Arrhenius* instämde.

Contracts-Prosten **Tegnér**: Villigt medger jag riktigheten af hvad Biskop Sundberg anfört om sättet och källan

för den af Utskottet vunna kännedomen om det nödiga beloppet, för fyllnadslönerna; och var detta mig icke obekant, hvilket äfven framgår af mitt förra yttrande. Men obekant var, och så tillvida äfven oväntadt, att den ärade talaren skulle yrka afslag å de af Utskottet, för ändamålet tillstyrkta 75,000 R:dr, som jag, i sådan syftning, icke finner ett ord nämndt, eller ett namn upptaget bland reservationerna. Herr Biskopen blef ej heller ensam om sitt yrkande, utan några ledamöter hördes äfven deri instämma. Vid sådant förhållande anser jag mig icke vidare böra vid min mening och gjorda yrkande, i afseende på anslags-beloppet, förblifva utan afstår derifrån, och instämmer med vice Talmannen, som, på ett lika välvilligt, som öfvertygande sätt talat för bifall till det af Utskottet tillstyrkta årliga anslag af 75,000 R:dr; och hvilket bifall äfven, — jag är derom förvissad, — skall från Ståndets sida följa.

Doctor **Moberger**: Jag bekänner att jag endels anser min högtärade vän, Prosten Ljunggren, hafva träffat hjertpunkten i förevarande fråga. Äfven jag var till en början öfvertygad om riktigheten af de skäl, som Biskop Sundberg anfört för afslag å Utskottets hemställan. Men sedan jag hört vice Talmannens anförande, blef jag tvifvelsam angående dessa skäl och fann mig benägen instämma med sistnämnde talare. Likväl hyser jag ännu en betänklighet vid beviljandet af ifrågavarande anslag, och denna betänklighet gestaltar sig för mig sålunda: allt ifrån Konung Carl Johans tid har det aldrig varit kändt, att Kongl. Maj:t varit afvogt stämd mot officerare; om nu ett afslag å Utskottets tillstyrkande skulle försätta sjöofficerarne i en så svår och brydsam belägenhet; — är det då antagligt att Kongl. Maj:t skulle hafva underlåtit framställa proposition om beviljande af ett anslag till afhjelpandet af denna olägenhet? Men då Kongl. Maj:t, som naturligen bäst känner förhållandet med denna sak, icke framställt någon proposition i detta syfte, är jag fortfarande tveksam, huru med anslaget bör förfaras, tills möjligen någon ville häfva äfven denna betänklighet.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: I sammanhang med hvad jag nyligen yttrade, och i öfverensstämmelse med Ståndets vid föregående punkt fattade beslut angående uteslutande af de ord, som innehölle ett bedömande af Kongl. Maj:ts organisationsplan, får jag föreslå att Högvördiga Ståndet angående förevarande punkt ville för sin del besluta: *att Rikets Ständer må till Kongl. Maj:ts nådiga disposition anvisa ett årligt belopp af 75,000 R:dr till bildande af den nya reservstat, som till följd af Kongl. Maj:ts beslutade organisation af flottans befäl erfordras.*

Då öfverläggningen härmed blifvit förklarad slutad, beslöt, uppå af *H. H. Erkebiskopen och Talmannen* framställd proposition, Ståndet, som icke gillade de af Utskottet i dess tillstyrkande, sidan 3, begagnade ordalag, att för sin del antaga det förslag till beslut, som vice Talmannen, Biskop Annerstedt framställt.

Punkterna 3, 4, 5, 6, 7 och 8. *Biföllos.*

Punkten 9.

Utskottets 1:a hemställan i förevarande punkt *bifölls.*

2:a hemställan.

Doctor **Sandberg** begärde ordet och yttrade: Det anslag, hvars beviljande Utskottet uti denna punkt föreslår Rikets Ständer, synes mig vara rundeligen tilltaget. Väl har Utskottet något nedsatt det af Kongl. Maj:t äskade beloppet, men då det icke destomindre, beräknadt efter den hittills vanliga perioden för Statsregleringen, uppgår till omkring 2½ millioner R:dr, anser jag mig böra hemställa, huruvida icke, under närvarande svåra penningeställning, en ytterligare jemkning och nedsättning uti den föreslagna summan skulle kunna vid denna sista Stånds-Riksdag utan någon fara medgifvas.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Med anledning af den föregående talarens anmärkning rörande det ovanligt höga anslagsbelopp, som i förevarande punkt blifvit af Utskottet tillstyrkt, ber jag få fästa uppmärksamheten på det bekanta förhållandet, att, liksom all krigsmateriel, så har sjökrigsmaterielen isynnerhet blifvit på sednare tider så dyrbar, att ett anslag, som förr kunde fylla erforderliga behof, numera är alldeles otillräckligt. Som bekant är, kan i våra dagar intet fartyg anses till egentlig sjöstrid användbart, som ej är pansarbeklädt. Emellertid är ingen större nybyggnad af fartyg för närvarande ifrågasatt, än den af en monitor och en ångcorvett, som med stark bestyckning kunde förena stor snabbhet. Enligt sakkunniges intyg är vår flotta i behof af denna tillökning, och får jag på grund deraf yrka bifall till Utskottets hemställan.

På derefter framställd proposition blef hvad Utskottet sålunda hemställt af Ståndet *bifallet.*

Punkterna 10, 11, 12, 13, 14, 15 och 16. *Biföllos.*

Punkten 17 *lades till handlingarna.*

Punkterna 18, 19, 20 och 21. *Biföllos.*

Punkten 22:

Doctor **Söderberg** som på begäran erhöll ordet, yttrade: Jag har begärt ordet endast för att i korthet yttra mig an-

gående Lector Bergmans uti denna punkt af Utlåtandet omnämnda motion. Motionären har inom Borgare-Ståndet gjort framställning om anslag till en fyranläggning vid Wisby. Med anledning häraf förklarar Utskottet, att "då hamnen vid Wisby såväl till läge som beskaffenhet i öfrigt icke lärer vara af någon vigt såsom nödhamn, torde det ifrågasatta uppförandet af en ledfyr derstädes böra stå tillbaka för många andra för allmänna sjöfarten mera angelägna behof i detta hänseende." På grund af detta omdöme hemställes sedermera, att Rikets Ständer skola hos Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla om anställande af undersökningar rörande behofvet af fyrars anläggning vid 2:ne andra ställen, men icke vid Wisby. I detta afseende har jag kommit till en från Utskottets skiljaktig åsigt, såsom Högv. Ståndet finner af min reservation, uti hvilken jag nämner, att då inre hamnen vid Wisby, medelst den derutanför anlagda vågbrytaren, är den ende vid Gotlands vestra kust, som under vestliga och nordvestliga stormar kan lemna säkert skydd åt äfven mera djupgående fartyg, synes det mig med billighet öfverensstämmande, att Höglofl. Stats-Utskottet i den föreslagna Rikets Ständers underdåniga skrifvelse till Kongl. Maj:t rörande undersökningar om lämpligheten af fyrars anläggande vid Svenska Högarne och Fahludds-refvet äfven förordat en dylik undersökning vid Wisby. Då här således är fråga blott om föregående undersökningar, icke om något bestämdt yrkande om en fyrs anläggande, kan jag ej finna annat, än att min begäran eger full billighet för sig. — Detta torde ock så mycket snarare medgifvas, om man erinrar sig, att en dylik undersökning blifvit ifrågasatt vid Fahludden. Sistnämnda ställe är, som man vet, beläget på Gotlands östra kust samt på ett afstånd af omkring 6 mil från Wisby. När sålunda de personer, som få sig uppdraget att verkställa de ifrågavarande undersökningarna, komma att uppehålla sig i närheten af Wisby, ja till och med, efter våra nuvarande communicationer till Gotland, måste passera staden, följer deraf, att en dylik undersökning i förbigående och utan någon kostnad, som förtjenar omnämnas, skall blifva verkställd. Under sådana förhållanden får jag vördsamt föreslå, att Ståndet beslutar *bifalla Utskottets hemställan med den förändring att de å raderna 3 och 4 förekommande orden: "å de af motionärerne angifna eller intill dessa närbelägna ställen" utbytas emot orden: "på Svenska Högarnes båkland, på Fahludden samt vid Wisby eller intill dessa belägna ställen."*

Doctor **Gumælius**: Det är visserligen föga angenämt att uppträda emot en aktad Ståndsmedlem, som förfäktar en af sin hemorts angelägenheter, dem han naturligen bäst är i

tillfälle bedöma; dock anser jag mig pligtig upplysa, att Utskottets föreliggande beslut var resultatet af en ganska grundlig öfverläggning. Inom Afdelningen uppvisades nemligen på der tillgängliga kartor, huru och hvar de föreslagna sjömärkena borde, till sjöfartens betryggande i dessa trakter, förläggas. Allmänt insågs då behöfligheten af fyrar vid Svenska Högarnes båkland och Fahludden. Men i fråga om anläggandet af en ledfyr vid Wisby upplyste ej blott personer, som i allmänhet egde sakkännedom härutinnan, utan särskildt en Sjöofficer, sam ofta varit använd vid utredandet af dylika förhållanden, att Wisby hamn var sådan, att det äfven under lindrig blåst vore svårt anlita densamma, samt att den derföre vid hårdt väder endast undantagsvis och vid vissa vindar läte sig anlöpa. Under sådana förhållanden ansågs Wisby hamn icke kunna betraktas såsom nödhamn i vanlig bemärkelse, äfven om det egde sin riktighet, att den är den enda på Gotlands vestra kust och att ön i dessa trakter saknar fyrar. Till följd häraf trodde sig Utskottet för närvarande böra förorda anställande af undersökningar endast vid de 2:ne förstnämnda ställena samt föranleddes härtill äfven af den förmodan, att Ständerna, eftersom det ej gerna kan vara lämpligt att gripa sig an med så mycket på en gång, i detta fall ej skulle vilja gå längre än hvad allmänt erkändes såsom nödvändigt. Skulle nu Ståndet vilja, på sätt föreslaget är, modifiera Utskottets hemställan, har jag visserligen intet att deremot invända, ehuru jag fortfarande vidhåller den åsigten, att fyranläggning är på de tvänne andra ifrågavarande ställena mera af behofvet påkallad och ehuru jag icke finner anförda några särdeles öfvertygande bevis för oundgängligheten af en ledfyr vid Wisby.

Doctor **Söderberg**: Jag ber få fästa uppmärksamheten derpå, att min afsigt ingalunda varit att åstadkomma någon stark och bindande bevisning för nödvändigheten af en fyranläggning vid Wisby. Jag har endast velat framhålla billigheten deraf, att Wisby hamn göres till föremål för en undersökning, som kan försiggå utan kostnad för Staten och verkställas af de comitterade, som i likartadt syfte komma att resa genom staden. Jag kan ej tro, att detta är för mycket begärdt, då hela vestra kusten af Gotland under en stormig årstid ej förmår erbjuda de sjöfarande någon annan hamn samt dessutom alldeles saknar ledfyrar. För öfrigt vill jag tillägga, att äfven jag sökt anskaffa i frågan erforderliga upplysningar samt att jag i detta ändamål vände mig till Sjöcharte-Contoret. Då man likväl i detta embetsverk förklarade sig sakna fullt erforderliga uppgifter angående Wisby hamns djuplek och beskaffenhet i öfrigt, kunde det ej annat

än

än väcka min förundran, då jag nyss hörde, att inom Utskotts-Afdelningen funnits sakkunnige personer, som trott sig kunna afgöra förhållanden, om hvilka Sjöcharte-Contoret sakna visshet. Jag anhåller fortfarande, att Ståndet behagade bifalla den förändring i Utskottets hemställan, som af mig blifvit förordad.

Då öfverläggningen härmed förklarats afslutad, blef på framställd proposition Utskottets hemställan bifallen med den förändring Doctor Söderberg föreslagit.

De vidfogade Tabellerna godkändes.

§ 8.

Upplästes och *lades till handlingarna* från de respective Med-Stånden ankomna Protocolls-Utdrag, nemligen från *Höglofl. Ridderskapet och Adeln* N:ris 133—135 och 140; från *Vällofl. Borgare-Ståndet* N:ris 132—139; samt från *Hederv. Bonde-Ståndet* N:ris 156—165.

Ståndet åtskiljdes kl. 8 e. m.

Ut supra.

In fidem
S. H. Almqvist.

Den 3 Mars 1866.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades Protocollet för den 21 Februari.

§ 2.

Föredrogs och remitterades till *Stats-Utskottet* Rikets Ständers år 1865 församlade Revisorers berättelse angående granskningen af Statsverkets samt andra af allmänna medel bestående fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1863, jemte de i anledning deraf infordrade och till Kongl. Maj:t afgifna underdåniga utlåtanden.

§ 3.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 15, i anledning af väckta motioner om ändringar i domstolsinrättningen å landet.

Utskottets å sidd. 3, 5 och öfverst å sidan 10 gjorda hemställanden *biföllos*.

Vid föredragning af Utskottets å sidorna 10 och 11 förekommande förslag till ändring i 1 Cap. 1 § Rättegångs-Balken erhöll på begäran Doctor **Rundgren** ordet och yttrade: Mig synes att Utskottet, som visserligen icke saknat skäl att förorda en förändring af 1 Cap. 1 § Rättegångs-Balken, likväl uti förevarande förslag gått nog långt, då det fordrar inga andra qvalificationer för valbarhet till Nämndeman än god frejd och 25 års ålder samt rösträtt å communalstämma, äfvensom den negativa, att icke innehafva befattning i Konungens eller Rikets tjenst. Väl påpekar Utskottet i sina motiver vigten af "att i nämnden ega erfarna och beprö fvade män" med "insigter och anseende," men jag hemställer, huruvida man skäligen kan förmoda, att ett sådant förhållande skall åstadkommas genom den af Utskottet föreslagna utsträckta valbarhet. Fast heldre torde inträffa, synnerligast å orter, der nämndemansbefattningen betraktas såsom ett onus, att bofasta personer, de hittills ensamt valbara, undandraga sig att sitta i nämnden, som möjligen kan komma att bestå af män, som hvarken äro erfarna eller af synnerligt anseende.

På grund af hvad jag anfört vågar jag föreslå att i den af Utskottet föreslagna lagtext den förändring vidtoges att orden: "Enhvar, som eger rösträtt å communalstämman" &c. utbytas mot: Enhvar egare eller innehafvare af i mantal satt jord, som eger rösträtt å communalstämman &c.

Häruti instämde Doctor *Falck*.

Domprosten **Björling**: Den af Utskottet föreslagna förändring uti 1 Cap. 1 § Rättegångs-Balken innefattar dels att val af Nämndeman hädanefter skall hållas å communalstämma i stället för å sockenstämma, dels att valrätten och valbarheten utsträckas till alla välfrejdade socknemän, som uppnått 25 års ålder och ej innehafva befattning i Konungens och Rikets tjenst. Hvad den förra förändringen vidkommer så består den allenast uti en rättelse af lagtexten till öfverensstämmelse med hvad 7 § af Kongl. Förordningen den 21 Mars 1862 om communalstyrelse på landet föreskrifver. Hvad åter beträffar den sednare, synes mig den fullt tillbörlig, då ju andra än innehafvare af jord eller såsom det heter "i socknen bosatte bönder" kunna vara till Nämndemän lämpliga;

hvadan jag tillstyrker bifall till Utskottets ifrågavarande hemställan.

Doctor *Säve* instämde.

Doctor **Petrelli**: Den omständigheten att Bonde-Ståndet såsom särskildt Riks-Stånd upphört, synes mig tala för den föreslagna utsträckningen af valbarhet till Nämndeman. Visserligen vore det önskligt om nämnden bestod endast af bofaste men, men då det, enligt hvad i Utskottet upplystes, å flera orter yppat sig svårigheter att med lämpliga personer återbesätta lediga rum i nämnden till följd deraf att allenast "bönder", såsom det heter i nu gällande lag, dit kunnat inväljas; vill jag ej motsätta mig Utskottets härutinnan gjorda förslag.

Biskop **Bring**: Jemte det jag instämmer uti de af Doctor Rundgren uttalade åsigter, tager jag mig friheten hemställa, att det af honom förordade tillägget måtte införas i den föreslagna §:s 3:dje punkt, som just handlar om valbarhet, så att denna erhåller följande lydelse: "Ej må annan dertill väljas, än den, som eger i mantal satt jord samt är välfrejdad och tjugofem år gammal."

Doctor **Falck**: I sjelfva saken instämmer jag med Doctor Rundgren och med Biskop Bring i afseende å platsen för det föreslagna tillägget.

På den ort, der jag är boende, anses det ännu för en heder att blifva utsedd till Nämndeman och är ej så ondt om bofasta män, att behofvet påkallar, det man utsträcker valbarheten till drängar och deras jemnlikar.

Då man är ense om att Nämnden bör utöfva ett moraliskt inflytande, bör man icke så lagstifta att deruti kan komma att sitta 12 lösa personer, som ingenting ega; helst betydenhet och anseende bland menigheten å landet till stor del mätas efter förmögenheten.

För min del anser jag derföre, att egande eller innehafvande af i mantal satt jord göres till vilkor för valbarhet till Nämndemansbefattning.

Kyrkoherden **Otterström**: Den af Doctor Rundgren föreslagna förändring möter practiska svårigheter, ty i vissa socknar finnes ingen enda bonde, som är egare af i mantal satt jord, utan eges hela socknen af en herreman; hvarföre jag för min del finner Utskottets förslag oförändradt lämpligare och i öfrigt välbetänkt, emedan det möjliggör val till Nämndemansbefattning af alla inom socknen boende välfrejdade personer, som icke äro i Konungens och Rikets tjenst.

Deruti instämde Domprosten *Sondén*.

Doctor **Rundgren**: För min del förenar jag mig gerna med Biskop Bring angående stället för insättande utaf det af mig föreslagna tillägget och vill endast anmärka att deruti upptages jemväl *innehafvare* af i mantal satt jord, hvarmed jag anser Kyrkoherden Otterströms mot samma tillägg gjorda invändning besvarad.

Så länge Nämndens rätt att öfverrösta Domaren qvarstår, bör man tillse att Nämnden icke, hvilket efter Utskottets förslag skulle kunna inträffa, kommer att utgöras af rättare, sko-arbetare och dylika, hvilka på landet vanligen ej ega det anseende som hemmansbrukande bönder.

Häruti instämde Biskop *Bring*, Doctor *Sandberg* och Kyrkoherden *Heurlin*.

Biskop **Flensburg**: Under de förberedande öfverläggningarne i detta ämne inom Lag-Utskottet uttalades allmänt den åsigten, att Nämndens hufvudsakliga verksamhet och betydelse var att meddela Domaren de locala och personela upplysningar, som vore erforderliga för att sätta honom i stånd att rätt afgöra vid Domstolen förekommande ärenden. Och vid sådant förhållande trodde man, att enhvar som egde rösträtt å communalstämma borde vara till Nämndemansbefattning valbar. För öfrigt torde ej vara att befara, att icke företrädesvis bofasta män väljas; hvarföre och då ju valet beror på det förtroende, som inom communen åtnjutes, jag för min del tillstyrker bifall till Utskottets förslag.

Doctor **Petrelli**: Just de practiska svårigheter, som företett sig, att erhålla lämpliga personer till Nämndemän, då det t. ex. inträffat att en hemmansegare för att undgå tjenstgöring såsom Nämndeman, hvartill han blifvit vald, flyttat från socknen, föranledde mig att biträda Utskottets förslag; dock vill jag ej motsätta mig Doctor Rundgrens amendement, hvarigenom en del af dessa svårigheter häfvas, men större trygghet vinnes att icke mindre ansedda personer i Nämnden inkomma.

Hof-Predikanten **Wahrenberg**: Jag hade tänkt afstå från ordet och endast instämma med Doctor Rundgren och Biskop Bring, men ett yttrande af den siste talaren föranleder mig att anmärka, hurusom det förhållande, att å somliga orter Nämndemansbefattning icke anses för en heder utan för ett onus, som kan vältas på mindre qvalificerade personer, utgör ett ytterligare skäl för bifall till det af Doctor Rundgren föreslagna tillägg, hvarigenom valbarheten inskränkes till egare eller innehafvare af i mantal satt jord.

Doctor **Säve**: Jag har redan förut instämt med de Herrar

ledamöter af Lag-Utskottet, hvilka här, efter hvad mig synes, gifvit goda skäl för Utskottets förslag.

Redan af Lag-Beredningen blef den ändring föreslagen, att en hvar i socknen boende, som vore till communaluppdrag valbar, äfven skulle vara valbar till Nämndeman. Svårt är också att inse, hvarföre ej en fabrikant, sockenhandtverkare eller en ståndsperson skulle reda sig lika bra i nämnden som en bonde, hvilken är egare af $^1/_{16}$ eller $^1/_{32}$ mantal.

Antingen det nu är en heder eller ett onus att sitta i Nämnden, bör enligt min åsigt valbarheten utsträckas, ty i förra fallet blir ju hedern större, då man kan hafva flera medtäflare, och i sednare bör denna börda lättas genom att fördela den på flera.

I en tid, då ståndsskilnader mer och mer försvinna, synes mig ej skäl att vidare åt Bonde-Ståndet förbehålla Nämndemansbefattningen, då för öfrigt genom den föreslagna förändringen fördelar skulle vinnas, hvilka af föregående talare tillräckligt blifvit påpekade.

Prosten **Lundholm**: I hufvudsaken instämmer jag med Biskop Bring och Doctor Rundgren.

Med anledning af en talares yttrande, att Nämnden endast vore till för att meddela Domaren upplysningar i Domstolen vid rättstvister, ber jag få anmärka att vid jorda-syner, af- och tillträdes-syn m. m. är Nämnden oundgängligen behöflig.

Antages Utskottets förslag kunde det inträffa, att bönderna undandroge sig Nämndemansbesväret och kastade det på skräddare och skomakare i socknen, hvilka tilläfventyrs vid nämnde ofta ganska vigtiga förrättningar ej egde tillbörlig sakkännedom. För min del anser jag derföre det af Doctor Rundgren föreslagna tillägget nödvändigt.

Doctor **Moberger**: Till en början ber jag få förklara, att jag instämmer med Doctor Rundgren och Biskop Bring.

Efter den erfarenhet jag haft sedan 34 år tillbaka har aldrig under denna tid från den socken jag tillhör valts annat än hemmansegare till Nämndemän. Men der äro också de flesta sjelfegande bönder, så att valbarheten dersammastädes egentligen ej behöfde vara utsträckt längre än till egare af jord. Då emellertid å andra orter finnas frälsebönder och arrendatorer är det välbetänkt, att äfven dessa, såsom "innehafvare" af i mantal satt jord blifva till Nämndemän valbare.

Jag har vid flera tillfällen iakttagit, hurusom, då någon ung förmögen bonde velat spela herre, de andra bönderna sammansatt sig och valt honom till Nämndeman för att visa, att han ändock är bonde, hvaraf framgår, att allmogen ännu

håller fast vid den gamla föreställningen, att i häradsnämnd bönder sitta.

Hvad Doctor Säve anfört är väl mycket theoretiskt och kanhända riktigt, men ej tillämpligt på närvarande förhållanden. Herr Doctorn yttrade, att en skräddare kan vara skickligare såsom Nämndeman än egaren af $^1/_{16}$:dels mantal. Medgifves; men detta bevisar väl ändock icke, att man bör lagstifta så, att nämnden skulle kunna komma att bestå till största delen af skräddare eller andra handtverkare å landet.

Flera af Ståndets Ledamöter instämde.

Doctor **Lindgren**: Af discussionen framgår, att flertalet af Högv. Ståndet vill bifall till Utskottets förslag med det af Doctor Rundgren deri föreslagna tillägg, hvilket jag ock för min del skulle förorda, om jag ej ansåge hela förslaget till lagförändring uti ifrågavarande hänseende obehöfligt.

Förhållandet är nemligen att innehafvare af i mantal satt jord, enligt det sätt, hvarpå nu gällande lag tolkas, redan äro till Nämndemän valbara. Åtminstone har inom den församling jag tillhör, — efter hvar och en talar om sin by — frälsebönder blifvit till Nämndemän valda och valet, utan hinder af nu varande lag, godkändt.

Då icke något i öfrigt påkallar en förändring, yrkar jag afslag å Utskottets förevarande hemställan.

Doctor **Runsten**: Jag skulle instämma med Doctor Lindgren, om ej i gamla lagen funnes ett ord, som nödgar till ändring, nemligen "sockenstämma", der val af Nämndemän skulle försiggå. Som sockenstämma nu mera är upphäfven, måste något annat sättas i stället och härtill anser jag kyrkostämma lämpligare än communalstämma, då den sistnämnde egentligen endast är en hushållsinstitution, ej passande forum för val af Nämndemän, som ju innehafva en slags domarebefattning.

Hvad beträffar det af Doctor Rundgren och Biskop Bring föreslagna tillägg uti Utskottets förslag, förenar jag mig derom så mycket heldre som derför talar, utom hvad förut blifvit anfört, den omständigheten, att då egandet eller innehafvandet af fastighet är en garanti för att dess brukare blifva permanent boende å samma ort, man kan påräkna att en Nämndemansbefattning flera år innehafves af samma person, hvarigenom denne naturligtvis vinner större skicklighet i samma befattnings skötande.

Angående redactionen af den blifvande lagtexten, tillåter jag mig hemställa om icke på det alla epitheter såsom jemnbördiga må komma tillsammans, följande förändring vore lämplig: "Ej må annan dertill väljas än den som eger eller innehar i mantal satt jord och är välfrejdad" &c.

Biskop **Flensburg**: Med anledning af en talares yttrande, att på orter, der Nämndemansbefattningar betraktas såsom ett onus, lätteligen kunde inträffa, att de förmögnare och talrikare röstegande vältrade detta onus från sig på mindre lämpliga personer, ber jag få anmärka att ett sådant förhållande icke afhjelpes genom det af Doctor Rundgren föreslagna amendement, emedan egandet eller innehafvandet af jord ingalunda utgör något bevis på duglighet för nämnde befattning. För öfrigt om man härvid vill utgå från någon princip, torde det vara i sin ordning att ej följa annan än den vanliga: att communala rättigheter och skyldigheter bestämmas efter den grund, som gäller för fattandet af communalstämmo-beslut.

Biskop **Anjou**: För min del måste jag erkänna, att Utskottets förslag så öfverensstämmer med samhällsutvecklingens riktning, att detsamma bör bifallas.

Gamla lagstadgandet grundar sig derpå att förr på landet inga andra än de som lagen benämner "bönder" hade stämma och röst vid afgörandet af socknens angelägenheter. Numera sedan sockenstämman, efter att dervid inrymts rösträtt åt andra än jordbrukare, blifvit sönderbruten uti kyrko- och communalstämma, i hvilkas öfverläggningar och beslut communens medlemmar utan afseende å lefnadsyrke äro berättigade att deltaga, torde det ej vara skäl att allena åt egare eller innehafvare af i mantal satt jord förbehålla valrätt och valbarhet vid tillsättande af Nämndemansbefattningar. För öfrigt kan jag ej inse, hvarföre communens öfriga medlemmar, som ju hafva samma lag och söka skydd för sina rättigheter vid samma Domstol, skulle uteslutas från allt inflytande på denna Domstols sammansättning.

Doctor **Lindgren**: Då sannolikt ingen i denna fråga delar min åsigt, vill jag ej ytterligare förlänga discussionen, utan allenast med anledning af föregående talares yttrande anmärka, att det ingalunda är mig obekant, att sockenstämmor numera upphört. Men jag anser icke desto mindre lagförändring uti förevarande hänseende obehöflig, då nog fortfarande, liksom hittills, sådan förutan val af Nämndemän lär komma att förrättas å communalstämma.

Doctor **Petrelli**: Jag instämmer med föregående talare deri att lagförändring är obehöflig för utbytande af ordet "sockenstämma" mot communalstämma, emedan redan af 7 § uti Kongl. Förordningen om Communalstyrelse å landet, jemnförd med 2 § uti Kongl. Förordningen om kyrkostämma, otvetydigt framgår, att val af Nämndemän skall å communalstämma förrättas.

Domprosten **Björling**: Jag ber att endast få anmärka att genom antagande af Doctor Rundgrens amendement ingen annan förändring i nu gällande lag göres än att såsom till Nämndeman icke valbar upptages "den som innehar befattning i Konungens och Rikets tjenst". Vid sådant förhållande anser jag för min del riktigare att, såsom Doctor Lindgren påyrkat, afslå Utskottets förslag, än att antaga detsamma med det af Doctor Rundgren deri föreslagna tillägg.

Sedan Doctor Runsten afstått från sitt yrkande, att Nämndemän måtte å Kyrkostämma väljas, förklarades discussionen slutad och *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställde proposition å bifall till Utskottets förslag, hvilken med blandade ja och nej blef besvarad samt votering begärd. Då härvid fråga om contra-propositionens lydelse uppstod, beslöts och verkställdes till en början votering angående densamma öfver följande godkända voteringsproposition:

Den som vill, att contra-proposition i hufvudvoteringen skall lyda på bifall till Utskottets förslag med den deruti af Doctor Rundgren föreslagna förändring, röste *ja;* den det icke vill, röste *nej.* Vinner nej kommer contraproposition att lyda på afslag.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns vid rösternas summering hafva utfallit med 36 *ja* mot 15 *nej;* hvadan för hufvudvoteringen framställdes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som bifaller Utskottets förevarande förslag oförändradt, röste *Ja;* den det icke vill, röste *Nej.* Vinner *Nej,* har Ståndet bifallit samma förslag med den ändring, att de på sista raderne sidan 10 förekommande orden: "*Ej må annan dertill väljas än den, som är välfrejdad och tjugofem år gammal;*" utbytas mot orden: "*Ej må annan dertill väljas, än den, som eger eller innehafver i mantal satt jord samt är välfrejdad och tjugofem år gammal.*"

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns vid rösternas summering hafva utfallit med 17 *Ja* mot 33 *Nej;* hvadan Ståndet stannat i det beslut Nej-propositionen innehåller.

Mot detta Ståndets beslut reserverade sig Biskop *Beckman,* Doctor *Säve* och Kyrkoherden *Otterström,* den sistnämnde under yttrande, att han reserverar sig mot beslutet om en förändring, hvarigenom ingen ändring inträffar.

Vid föredragning af det å sidorna 12 och 13 förekommande förslag till ändring af lagens stadgande i 23 Cap. 1 § Rättegångs-Balken, erhöll Doctor **Petrelli** ordet och yttrade: Emot Utskottets förevarande förslag hafva ej blott jag utan

äfven de af Preste-Ståndets ledamöter inom Utskottet, hvilka der deltagit i ärendets behandling anmält vår reservation.

Det synes ej välbetänkt, att på sätt Utskottet föreslagit ändra lagens stadgande angående domfört antal Nämndemän vid *alla* extra förrättningar samt vid laga syn i jordatvister. Till extra förrättningar hör jemväl urtima Ting, der de vigtigaste mål kunna förekomma t. ex. lifssaker. Att nu Nämnden dervid skulle komma att bestå af allenast tre ledamöter, tyckes ej förenligt med god ordning, då man ihågkommer att vid lagtima Ting för afdömande af de obetydligaste saker minst sju Nämndemän måste i Rätten sitta.

Beträffande åter syn vid jordatvister, lär det någongång inträffat, att Domaren med sju Nämndemän ej kunnat utreda invecklade tvistemål rörande fast egendom. Saken torde knappast kunna hjelpas genom att nedsätta Nämndemännens antal till tre. Härtill kommer, att som dom sällan afkunnas vid synetillfället, utan först vid nästinfallande lagtima Ting, den oformligheten skulle kunna uppstå, att blott tre eller en ringa minoritet af Nämndens tolf vid lagtima Tinget närvarande och dömande ledamöter tagit de locala förhållandena i ögonsigte och sålunda förvärfvat sig den kännedom om saken, som Domstolen redan vid tvistens början, då den dömde till syns hållande, ansågs nödvändig.

På grund af hvad jag nu anfört och Professor Olivecrona i sin reservation, i hvilken jag instämt, uti min tanke fullständigt utvecklat och bevisat, vågar jag vördsamt yrka, att Ståndet måtte ogilla Utskottets förslag och i stället för sin del, i likhet med hvad Reservanten hemställt, besluta en författning:

Att vid andra extra förrättningar, än urtima Ting, Härads-Nämnd må anses domför, då två Nämndemän eller flera, högst half Nämnd, i Rätten sitta.

Häruti instämde Contracts-Prostarne *Fant* och *Palmlund* samt Doctor *Moberger* jemte flera af Ståndets ledamöter.

Doctor **Säve**: Doctor Petrelli har redan anfört de hufvudsakliga skälen för Professor Olivecronas reservation, i hvilken jag och flera ledamöter inom Utskottet instämt. Ty om man äfven i öfrigt gillar Utskottets och förut Lagberedningens förslag att i vissa fall inskränka antalet Nämndemän i underrätterna på landet, för att möjligast lätta Nämndemanskallets fullgörande för Domsagans invånare; så är jag likväl af den tanken, att vid vigtigare domstolsärender, icke blott vid lagtima, utan äfven vid urtima Ting och syn i jordatvister, man bör bibehålla det förut domföra antalet af sju ledamöter. Deremot må vid andra tillfällen, såsom vid till- och afträdes-syner på boställen m. m., antalet gerna vara ringare, såsom väl redan också är medgifvet enligt Kongl.

Kungörelsen af den 10 Juni 1841. Ett särskilt afseende förtjenar hvad reservanten anfört såsom skäl för bibehållande af den talrikare Härads-Nämnden vid urtima Ting, då det här gäller ransakning med häktade personer och stundom lifs-saker, i hvilka en alltför fåtalig Nämnd äfven genom sin sammanstämmande röst för rättskipningen och inför Domaren knappt skulle ega någon betydelse. Med ett ord sagdt, jag anser ej Utskottets, utan Professor Olivecronas reservation af det Högv. Ståndet böra antagas.

Biskop **Flensburg**: Vid de förberedande öfverläggningarne inom Utskottet angående detta ärende delade jag den mening, Utskottet nu i sitt Betänkande förordat, hufvudsakligen af det skäl att någon lättnad måtte vinnas uti Nämndemansbestyret, öfver hvars tunga klagades från Bonde-Ståndet.

Nämndens egentliga åliggande är väl att i personelt och localt hänseende gå Domaren tillhanda med upplysningar. Vid lagtima Ting, der mål förekomma från Häradets alla trakter, kan visserligen vara nödvändigt att Nämnden består af ett större antal ledamöter, men vid syner i jordatvister, urtima Ting och andra extra förrättningar är denna nödvändighet icke för handen, ty dervid förekommer icke samma mängd af ärender, som vid de lagtima Tingen, och inga andra än de, som Domaren på förhand afvetat. Han kan således låta kalla till biträde just de Nämndemän, som jordatvisten, brottet eller hvad annat hvarom fråga är, ega största sakkännedomen. Ett mindre antal Nämndemän gör här tillfyllest och är för sakens afgörande af samma gagn som Nämnden i sin helhet. Annorlunda gestaltar sig förhållandet om man anser Nämnden ega en moralisk betydelse såsom motvigt mot Domarens benägenhet att döma vrångvist och orättfärdigt. Men denna motvigt måste, enligt min tanke, ligga annorstädes.

För min del yrkar jag bifall till Utskottets förevarande förslag.

Doctor **Sandberg**: I det hufvudsakliga instämmer jag med Biskop Flensburg.

Vid syner i jordatvister eller eljest, der allt beror på en local undersökning, kan ett mindre antal lättare och noggrannare än ett större förvärfva sig full kännedom om förhållandena. Denna princip tyckes man ock för längesedan hafva godkänt vid inrättandet af Egodelningsrätterna, som allt från början varit sammansatta af Domare och blott tre ledamöter.

Vidkommande Nämndens antal vid urtima Ting, synes det mig skäligen kunna nedsättas, emedan dervid mest

kommer i fråga tillämpning af strafflagen, vid hvars tolkning Domaren knappast torde kunna påräkna biträde af Nämnden. Statens utgift för extra Ting skulle, liksom Nämndens besvär, komma att, om Utskottets förslag blifver lag, betydligen minskas.

Doctor *Björkman* instämde.

Doctor **Petrelli**: Då man från det kända förhållandet att i Egodelningsrätt sitta, utom Domaren, endast trenne ledamöter, utan att olägenhet deraf förspörjes, vill draga den slutsatsen att samma antal ledamöter borde vara tillräckligt vid syner i jordatvister, glömmer man, att en betydlig skillnad förefinnes emellan en Egodelningsrätts göromål och Nämndens vid laga syner samt att gode männen i Egodelningsrätten väljas just med afseende på förhandenvarande förrättningar.

Beträffande åter urtima Ting, tillåter jag mig påpeka det vådliga deruti att på allenast trenne Nämndemäns enighet angående domslutet i ett mål låta bero utgången af de vigtiga, stundom menniskas lif rörande saker, som vid urtima Ting förekomma.

Omkostnaderna för dessa Tings hållande bör, enligt min tanke, ej ställas i främsta rummet. För öfrigt kan man hoppas, att om Utskottets förslag angående Härads-Rätternas arbetssätt vinner godkännande, urtima Ting blott sällan kommer att tarfvas.

Domprosten **Björling**: Äfven jag har instämt uti den af Professor Olivecrona afgifna reservation, förnämligast af det skäl, att jag ansett vigtigt att vid urtima Ting minst sju af Nämndens ledamöter äro närvarande. Vid syn i jordatvister kunde det väl vara mindre vigtigt om tre eller sju Nämndemän äro tillstädes, om icke det af reservanten påpekade förhållandet, att synedom först afkunnades vid blifvande lagtima Ting, vore för handen, hvarigenom, om Utskottets förslag blefve lag, skulle inträffa att den vid nämnde Ting fulltaliga Nämnden måste döma om saker, om hvilka blott tre af dess medlemmar egde kännedom.

Att vid andra extra förrättningar än urtima Ting Nämndens antal utan olägenhet kan nedsättas, är obestridligt. Redan genom Kongl. Kungörelsen den 10 Juni 1841 bestämdes, att husesyn å prestebol skall verkställas af Häradshöfding med biträde af två Nämndemän eller flera, högst half Nämnd. Detta stadgande vill reservanten nu utsträcka till öfriga extra förrättningar, urtima Ting naturligtvis undantagna, och gör i detta syfte ett förslag, som jag i sak gillar, men i afseende på ordalydelsen ej kan fullt gilla. Reservanten begagnar nemligen ordet "domför" i en bemärkelse,

som jag visserligen ej vill påstå är oriktig, men som åtminstone ej är enlig med det vanliga språkbruket, hvarföre jag vågar yrka återremiss för att från Utskottet erhålla nytt förslag i reservationens syfte.

Doctor **Rundgren**: Till en början tycktes mig väl, att de goda skäl Utskottet, liksom Biskop Flensburg och Doctor Sandberg, för ifrågavarande förslag anfört, voro fullgiltiga. Men vid tanken på huru genom dess antagande förhållandena med urtima Ting komme att gestalta sig i framtiden, kan jag dock ej samma förslag godkänna. Lagen stadgar nemligen i 4 Cap. 2 § Rättegångs-Balken: "tviste män och söker käranden särskildt Ting, då må Häradshöfding, der käranden kostnaden hålla vill, slika Ting utsätta"; hvarigenom det står kärande parter öppet att få sin sak afgjord å urtima Ting. Den dryga kostnaden härför har dock hittills förhindrat hållandet af dylika Ting annat än ganska sällan. Men om af Nämndens ledamöter endast tre dervid skulle behöfva närvara, minskades kostnaden så betydligt, att extra Ting för civilmål ofta nog lära komma att begäras och hållas; och då skulle inträffa att det berodde på en parts godtycke att få sin sak afdömd af en rätt med tre eller med minst sju män i Nämnden, en sak af icke ringa betydelse, då man ihågkommer att Nämnden, ifall den är enig, kan dictera domslutet.

Till följe häraf kan jag för min del icke bifalla Utskottets förevarande förslag.

Doctor **Moberger**: Till största delen förekommen af Doctor Rundgren, vill jag allenast i afseende på hvad Biskop Flensburg anfört anmärka, att ifall hans påstående, det Nämnden endast är till för att lemna Domaren upplysningar om ortförhållanden och dylikt, vore sannt, den föreslagna nedsättningen af Nämndens antal nog kunde vara lämplig. Men lagen tillerkänner Nämnden äfven domsrätt, då den är om beslutet ense. Uppenbart är, att såsom enighet lättare åstadkommes mellan tre än tolf Nämndemän, vid hvilket förhållande, om förslaget blefve lag, Häradshöfding, oftare än nu sker, skulle blifva af Nämnden, som det heter, öfverröstad; till föga fromma, enligt min tanke, för lagskipningen vid Härads-Rätt.

Biskop **Bring**: I hufvudsaken instämmer jag med reservanten Professor Olivecrona, ty om nämndemansinstitutionen är vigtig, måste man akta sig att dermed vidtaga en förändring hvarigenom dess betydelse minskas. Bifaller man, hvad Utskottet föreslagit, att allenast trenne Nämndemän behöfvas för att utgöra domfört antal, får detta lätt ett ut-

seende af att hela institutionen är onödig och blott pro forma.

Utsigten för en part att kunna beveka Nämnden att öfverrösta Domaren blir också större i samma mån Nämndens antal förminskas. Är Nämnden till för att utgöra så att säga en controll på Domaren, är det väl ej heller lämpligt, att Domaren åt sig utväljer tre bland tolf att i Rätten med honom sitta; ty då kunde inträffa att Nämnden blefve som Reservanten uttrycker sig, "ett viljelöst bihang" åt Domaren.

Som jag delar Domprosten Björlings mening att de i reservationen begagnade ordalagen för en blifvande lagtext ej äro fullt väl valda, förenar jag mig med honom i yrkandet på återremiss.

Deruti instämde Contracts-Prosten *Schmidt*.

Doctor **Säve**: Fördelarne af en något talrikare Nämnd i våra Under-Rätter måste vara tvännehanda. Först i afseende på Domaren, genom den vidsträcktare upplysning om ortsförhållanderna, som en sådan Nämnd kan meddela, äfvensom genom dess moraliska kraft att afvärja möjlig ensidighet och mannamån i domsluten; men för det andra äfven i afseende på sjelfva folket, genom den lagkunskap, som sålunda sprides i orten och genom den erfarenhet och vana i rättsangelägenheter, som Nämndens ledamöter sjelfve förvärfva för att dermed betjena allmänheten. Dessa skäl gälla för bibehållande af det förut domföra antalet 7 ledamöter icke blott vid lagtima, utan äfven vid urtima Ting samt vid syn i jordatvister, der dom sällan afkunnas på stället, och i hvilka frågor, om Utskottets förslag skulle antagas, det onaturliga skulle kunna inträffa, att 7 ledamöter vid Tinget skulle döma öfver egendomsförhållanden, om hvilka endast 3 ledamöter af Nämnden tagit personlig kännedom. Men när man medgifver dessa skäl för bibehållandet af nuvarande antal ledamöter vid nämnde tillfällen, så kan Nämndens antal vid andra extra förrättningar ganska väl inskränkas till besparing af allmogens både besvär och kostnader, hvarföre jag ytterligare anhåller om bifall till Professor Olivecronas reservation, som uppfattad i sammanhang med 1841 års Kongl. Kungörelse medför inga svårigheter.

Biskop **Flensburg**: Jag ber att få yttra endast några få ord med anledning af ett par framställda anmärkningar.

Skulle urtima Ting genom den nu föreslagna förändringen komma att hållas oftare än hittills för afdömande af tvistemål, ser jag deri ingen fara. Tvertom; ty tvistemålen skulle derigenom blifva lättare med slut afhjelpta

och en af anklagelsepunkterna mot vårt rättegångsväsende, — dess långsamhet — till en del förfalla.

Hvad beträffar den farhåga man uttalat, för att Nämnden, om den till antalet minskades, skulle komma att ofta öfverrösta Domaren, tror jag ej att denna farhåga är grundad och vill endast anmärka, att när Nämndens mening blir Rättens beslut, står ock Nämnden i laglig ansvarighet, som det heter, "för dom sin"; ett lagstadgande, hvarom säkert ingen Nämndeman är okunnig.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad och af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* gjord proposition å bifall till Utskottets förslag blifvit med blandade ja och nej besvarad samt votering begärd, hemställde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen*, att contraproposition skulle lyda å återremiss af förevarande förslag, men då härvid blandade Ja och Nej hördes och votering begärdes, framställdes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill, att contrapropositionen i hufvudvoteringen skall lyda på bifall till det af Herr *Olivecrona* i hans reservation, sidan 27, framställda förslag, röste *Ja;* den det icke vill, röste *Nej.* Vinner Nej kommer contrapropositionen att lyda på återremiss.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns vid rösternas summering hafva utfallit med 22 *Ja* mot 21 *Nej;* hvadan Ståndet stannat i det beslut Ja-propositionen innehåller.

Härefter företogs hufvudvotering öfver följande godkända voteringsproposition:

Den som bifaller Utskottets berörde förslag, röste *Ja;* den det icke vill, röste *Nej.* Vinner Nej har Ståndet antagit den af Herr Olivecrona föreslagna ändring, *att vid andra extra förrättningar, än urtima Ting, Härads-Nämnd må anses domför, då två Nämndemän eller flera, högst half Nämnd, i Rätten sitter.*

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns, efter sedlarnas öppnande och rösternas summering, hafva utfallit med 9 *Ja* mot 32 *Nej;* hvadan Ståndet stannat i det beslut, Nej-propositionen innehåller.

§ 4.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt** begärde ordet och yttrade: Då nu i ordning till behandling förekommer Lag-Utskottets Betänkande, i anledning af väckt motion om upphörande af frälsemans serskilda forum, hemställer jag, om icke Högv. Ståndet, i öfverensstämmelse med dess vid flera föregående tillfällen fattade beslut, ville uppskjuta afgörandet af ifrågavarande ärende, såsom af privilegii natur för

Höglofl. Ridderskapet och Adeln, till dess samma Stånd deröfver beslutat.

Uppå härefter af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition beslöt Ståndet att uppskjuta det slutliga afgörandet af Lag-Utskottets Betänkande, N:o 16, i anledning af väckt motion om upphörande af frälsemans särskilda forum, till dess Höglofl. Ridderskapet och Adeln häröfver beslutat.

§ 5.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande, N:o 17, i anledning af väckt motion angående sättet för stämnings delgifvande åt byalag eller annan samfällighet.

Bifölls.

§ 6.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 18, i anledning af Rikets Ständers Justitiæ Ombudsmans motion i afseende på kärande-parts skyldighet att gifva vederparten del af uppskofsbeslut.

Doctor **Petrelli** begärde härvid ordet och yttrade: Beträffande den föreslagna lydelsen af 3 § 12 Capitlet Rättegångs-Balken, skulle jag, i likhet med reservanten Presidenten Munck af Rosenschöld, önska att orden "döme Rätten öfver hans talan på de skäl, han företer" utbytas mot "döme Rätten efter ty, som sanning deri utletas kan", emedan det är vigtigt, då genom det föreliggande förslaget s. k. tredskodomar komma att blifva vanligare än förr, att tillse, det föreskriften angående dess afkunnande blifver öfverensstämmande med vårt nuvarande, särdeles vid domstolarne på landet brukliga, rättegångssätt.

Doctor **Säve**: Den föreslagna förändringen åsyftar, att mindre vigtiga rättssaker skola kunna utan uppskof af domaren afgöras, äfven om svaranden af en eller annan orsak uteblifver. Hittills har en kärande part, enligt bruklig praxis kunnat tvinga svaranden, ändock denne bodde 10-tals mil aflägset från rättegångsstället, att der tillstädeskomma för att genmäla de orimligaste, ofta all grund saknande, påståenden. Men blir Utskottets förslag lag, eger domaren döma på de skäl käranden företer. Detta uttryck kan väcka betänkligheter, som likväl vika, då man besinnar, att domaren bibehåller rättigheten att, der så nödigt pröfvas, höra svaranden, hvilken det i så fall åligger käranden att Rättens beslut delgifva.

Om ock det i nu gällande lag begagnade uttrycket "efter

ty, som sanning i saken utletas kan" synes innebära en större säkerhet för svaranden, än berörde af Utskottet föreslagna, och på andra ställen i lagen begagnade ordasätt, tror jag dock, att man deraf hos förnuftiga lagtolkare ej har att befara det ringaste missbruk; hvarföre jag yrkar, det Utskottets förslag måtte af Ståndet oförändradt antagas, så mycket mera som domarens rätt att inkalla svaranden i alla fall blir okränkt.

Domprosten **Björling**: Utskottets Betänkande har föranledts af en utaf Rikets Ständers Justitiæ-Ombudsman uti hans sednaste embets-berättelse gjord framställning angående den olika praxis, som hos olika domare är gällande i afseende på kärande parts skyldighet att communicera svaranden uppskofsbeslut, hvilken skyldighet somliga domare ålägga käranden, andra ej. Justitiæ-Ombudsmannens framställning åsyftar antingen en lagförklaring eller ändring i gällande lag; och Utskottet har beslutit sig för det sednare och derföre framlagt förevarande förslag. I motsats häremot har Lag-Utskottet vid 1856—1858 årens Riksdag, under åberopande af 41:sta punkten i Kongl. Förklaringen den 23 Mars 1807, der det heter att "den som en gång fått njuta till godo laga stämning, bör uti allt hvad som förelöper i saken iakttaga hvad lag i allmänhet stadgar, samt han eljest kan till bevakande af sin rätt finna vara för sig nödigt", ej en gång ansett en lagförklaring härutinnan behöflig; hvilket också blef Riksens Ständers beslut.

Som nu likväl lagen i detta hänseende olika tillämpas, anser jag visserligen att en lagförklaring bör gifvas, men dock i helt annan syftning än det lagförslag, som Utskottet nu framställt. Lag-Utskottet har nämligen i strid mot meningar i åberopade Kongl. Förklaring af den 23 Mars 1807 stadgat att kärande part skall vara skyldig meddela svaranden det uppskof, som domaren ansett vara behöfligt för målets utredning; men då de flesta uppskof torde härleda sig från denna orsak, så skulle genom detta lagförslag ett mycket svårt onus blifva käranden pålagdt. Enligt min åsigt åligger det svaranden enligt nu gällande lag, att sjelf passa på och taga reda på domstolens beslut och åtgärder, men då likväl en lagförklaring torde vara af nöden, som tydligen framställer denna svarandens skyldighet, så får jag yrka på återremiss i öfverensstämmelse med Presidenten Munck af Rosenschölds reservation.

Contrats-Prosten *Fant* instämde.

Doctor **Petrelli**: Jag kan ej i allo instämma med Domprosten Björling, ty en kitslig kärandepart skulle, genom en

sådan

sådan fritagelse från att någonsin delgifva svaranden Rättens uppskofsbeslut, kunna tracassera denna, oaktadt nämnde beslut just tillkommit till följd af kärandens bristande bevisning.

I afseende på mitt förut framställda ändringsförslag vill jag endast anmärka, att det väl svårligen kan anses likgiltigt *huru* en lagtext är redigerad. Och då nu en Hof-Rätts-President och en Juris-Professor vitsordat, att det af Utskottet valda uttryck är mindre lyckadt, vågar jag vidhålla mitt härutinnan gjorda förslag till ändring.

Domprosten **Björling**: Med anledning af den siste ärade talarens yttrande, vill jag endast meddela, att inom Utskottet upplystes, det svarande-part nu nästan alltid infinner sig för att taga del af Rättens beslut, hvaremot, om Utskottets förslag blefve lag, svaranden oftast skulle uteblifva, och, som Bonde-Ståndets Ledamöter inom Lag-Utskottet äfven påpekade, derigenom ett odrägligt onus komma att läggas på käranden.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad, blef, efter det af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition å bifall till Utskottets förevarande Betänkande blifvit med Nej besvarad, detsamma till Utskottet återremmitteradt.

§ 7.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 19, i anledning af väckt motion om rättighet att i brottmål svara genom fullmäktig.

Bifölls.

§ 8.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 21, i anledning af väckt motion om förändrad bestämmelse i afseende på qvittning af rättegångskostnad.

Bifölls.

§ 9.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 22, i anledning af framställde förslag angående förändradt sätt för doms eller utslags utgifvande vid Rådstufvu-Rätt och hos Öfver-Ståthållare-Embetets Cansli.

Bifölls.

§ 10.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 23, i anledning af väckt motion om förändrade föreskrifter i afseende

på sättet för communication af besvär, som blifvit till Hof-Rätt ingifna.

Bifölls.

§ 11.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången* Lag-Utskottets Betänkande N:o 24, i anledning af väckta motioner om förändrade stadganden i afseende på vilkoren för rättighet att fullfölja mål hos Hof-Rätterna och Högsta Domstolen.

§ 12.

Föredrogs ånyo och *bifölls Sammansatta Lag- samt Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 2, i anledning af väckta motioner om ändring af gällande stadganden i fråga om skyldighet att bygga och underhålla vägar och broar.

§ 13.

Föredrogos ånyo och *bifölls Stats- samt Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Memorial N:o 1, om arvode för en särskild Secreterare hos Sammansatta Utskottet; och Betänkande N:o 2, i anledning af väckta motioner, innefattande förslag till lättnad uti rustnings-skyldigheten.

§ 14.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 56, i anledning af väckta motioner angående undervisningen i Elementar-Läroverken och dermed sammanhängande ämnen.

§ 15.

Föredrogs ånyo och *lades till handlingarne Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Memorial N:o 57, i anledning af återremiss af Utskottets Betänkande N:o 38 angående väckt motion om återinförande af tullstämpling å varor, som från utrikes ort inkomma.

§ 16.

Föredrogos ånyo och *bordlades andra gången Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 53, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens Sjunde Hufvudtitel; *Bevillnings-Utskottets* Betänkande N:o 3, angående Allmänna Bevillningen; samt *Banco-Utskottets* Betänkande N:o 15, med förslag till ändring i vissa delar af föreskrifterna angående metalliska cassan, m. m.

§ 17.

Föredrogs ånyo och *bifölls Banco-Utskottets* Memorial

N:o 16, angående åtgärder för skiljande från Riks-Bankens tillgångar af inlöst kopparmynt af äldre präglar.

§ 18.

Föredrogos ånyo och *biföllos Lag-Utskottets* Betänkanden N:o 25, i anledning af väckt motion om suspension af dödsstraffets tillämpning under viss tid; samt N:o 26, i anledning af väckt motion om dödsstraffs verkställande medelst fallbila.

§ 19.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 27, i anledning af väckt motion om förändrade bestämmelser i afseende på Universiteternas disciplinära domsrätt öfver de studerande.

Professor **Ribbing** begärde härvid ordet och yttrade: Ehuru denna motion, då den förevar vid förra Riksdagen, blef af Högv. Ståndet på Lag-Utskottets förslag lemnad utan vidare afseende, dristar jag mig dock förorda densamma, ty hvad motionären föreslår synes mig billigt och riktigt. Han åsyftar nemligen icke borttagande af den Rectors och Consistorii disciplinära myndighet öfver studerande vid Universiteten, utan allenast sådan ändring att någon domsrätt vid förbrytelser hemfallna under Allmänna Strafflagen icke vidare skulle tillkomma bemälde auctoriteter; äfvensom att den nu föreskrifna proceduren "att studerande ej må för brott, begångna i Universitetsstaden eller inom en mil deromkring, tilltalas vid domstol innan saken blifvit dit utaf vederbörande Consistorium öfverlemnad," skulle sålunda ändras, att åtal emot studerande väl finge vid domstol, utan Rectors och Consistorii hörande, anställas, men Rector derom underrättas för förordnande af Universitetsfullmäktig, som egde vid rättegången närvara och tillse det den tilltalade åtnjöte laga rättegångsförmån.

Den menliga följden af nyss citerade, nu härutinnan gällande stadgande är den, att de flesta så kallade polisförseelser, hvilka äro de vanligaste af studenter begångna, förblifva ostraffade, emedan man ej tycker det löna mödan att spilla så lång tid, som åtgår för skriftlig anmälan hos Rector, närvara vid kanske flera förhör inför denne och slutligen inför Consistorium minus innan saken vid domstolen anhängiggöres. Men detta hinder för polismaktens verksamhet mot studenter utöfvar sin skadliga verkan på ordningen i hela samhället. Dels så, att studenternas anträffade polisförbrytelser bli ett exempel af dålig art för den obildade mängden, som tycker sig väl kunna tillåta sig hvad studenter ostraffadt göra. Dels derigenom att svårighen och ändamålslösheten för polismakten att i vissa fall uppträda, hos densamma verkat förlamande i *hela* dess verksamhet.

Hvem vinner på ett sådant lagstadgande? Icke åtminstone studenten, ty denne har deraf endast men, dels derigenom att man anser honom behöfva en dylik undantagslagstiftning såsom varande mindre laglydig än andra medborgare, dels derigenom att en mängd förseelser, begångna af icke studenter, skyllas på dessa, hvaraf hela Studentcorpsens anseende lider.

Utskottet har visserligen påstått att "den disciplinära myndighetens former äro lämpade efter de egendomliga förhållanden, som förekomma der en bildad, men af lifvet oerfaren ungdom finnes till större antal samlad;" men vore detta förhållandet, skulle ju äfven undantagslagar vara nödvändiga för den annorstädes, t. ex. vid Regementena i hufvudstaden till större antal samlade ungdom.

Då sålunda, efter hvad jag sökt visa, bibehållandet af Universiteternas disciplinära domsrätt i oförändradt skick ingalunda gagnar utan snarare skadar den studerande ungdomen, och är uppenbart menligt för ordningen uti Universitetsstäderna; yrkar jag för min del bifall till den af motionären föreslagna förändring.

Doctor **Säve**: Ehuru jag var oberedd uppå, att detta Betänkande skulle i dag till afgörande förekomma, vill jag dock yttra några ord till försvar för Utskottets hemställan och såsom genmäle å hvad Professor Ribbing anfört.

För Högv. Ståndet behöfver ej nämnas de orsaker, som föranledt att åt Universiteten öfverlemna en viss domsrätt öfver de studerande. Denna domsrätt borttogs i Sverige redan 1852 och för Universiteternas Rectorer och Consistorier bibehölls endast en disciplinär myndighet. En sådan förekommer vid hvarje Europeiskt Universitet och har sin grund uti de egendomliga förhållanden, som vid Universiteten förefinnas och alltid måste komma att fortfara.

Man har anmärkt, att en bildad ungdom behöfver allraminst undantagslagar, som i viss mån skulle tillförsäkra henne strafflöshet. Men förhållandet är ej heller så. Disciplinära förseelser, begångna af Universiteternas ungdom, äro belagda med straff, men dessa straff bestämmas af Rector och Consistorium, enligt de academiska statuterna, och äro i sig sjelfva ej ringare, ehuru till arten olika mot dem strafflagen bestämma. Nu vill man borttaga denna disciplinära straffrätt, för att i stället underordna den studerande ungdomen städernas domstolar, hvaraf likväl följden ingalunda blefve en lindrigare bestraffning för studenternas felsteg; ty de kunna nu bestraffas med relegation för fall, som Allmänna Straff-Lagen belägger med böter: utan vinsten vore endast att den studerande skulle äfven för vanliga polisförbrytelser kunna tilltalas vid Rådstufvurätt och ådömas ansvar, som

kunde verka menligt för hans vidare studier och fortkomst i framtiden.

Då härtill kommer, att den academiska disciplinärmyndigheten verksamt bidragit till den goda ordning, som nu vid våra Universiteter är rådande, anser jag ej rådligt att skynda med en förändring, genom hvilken föga godt, men mycken skada kunde åstadkommas.

Biskop **Flensburg**: Jag tillstyrker bifall till Utskottets hemställan.

Om Universiteternas disciplinära myndighet öfver de studerande, kan sägas vara en undantags-lagstiftning, så medför den hvarken någon straffslöshet, ty den belägger med straff handlingar, som enligt allmänna lagen ej äro att såsom brott betrakta; ej heller innebär den någon orättvisa, ty såsom sådan kan väl ej anses, att oerfarna ynglingar, som vid Universiteten sakna föräldrars omvårdnad och äro lemnade nästan helt och hållet åt sig sjelfva, icke kunna för en obetydlig polisförbrytelse dragas inför rätta och ådömas ett straff, som kan menligt inverka på de felandes hela framtid. För öfrigt ser man det s. k. student-oskicket år från år allt mera försvinna och skulle häruti kunna spåra ett godt inflytande af den disciplinära myndigheten, som på sednare tider ej heller, åtminstone vid Lunds Universitet, behöft begagnas.

Häruti instämde Doctor *Sandberg* med flera af Ståndets Ledamöter.

Professor **Ribbing**: Jag har ånyo begärt ordet endast för att med några ord bemöta ett par föregående talares anmärkningar.

Doctor Säve har påstått att, om motionen bifalles, studenten skulle kunna för ganska ringa förbrytelser "vid Rådstufvu-Rätten ådömas ansvar, som kunde verka menligt för hans vidare studier och fortkomst i framtiden." Men detta har väl också allt hitintills kunnat ske; frågan rör *nu* huruvida Rådstufvu-Rätt omedelbart eger upptaga mål angående studenter eller fortfarande måste afvakta vederbörande Consistorii remiss om målets öfverlemnande till Rättens handläggning.

Biskop Flensburg åter yttrade bland annat att ifrågavarande domsrätt nästan aldrig begagnas. Detta bevisar, i min tanke, att den föga behöfves och är ytterligare ett skäl för dess afskaffande.

Professor **Agardh**: Jag skall ej länge uppehålla Högv. Ståndet, utan blott erinra om den discussion som inom Ståndet i detta ämne fördes vid sednaste Riksdag.

Allt hitintills har i Lund ingen olägenhet försports af

den nu gällande lagstiftningen rörande Universiteternas disciplinära myndighet öfver de studerande, eller rättare disciplinära domsrätt, ty ännu har icke, mig veterligen, Rectors rätt att summario processu afgöra vissa mål borttagits.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad blef, uppå derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition, förevarande Betänkande *bifallet.*

§ 20.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Lag-Utskottets* Betänkande N:o 28, i anledning af väckt motion om inrättande af Förliknings-Comitéer.

§ 21.

Föredrogs ånyo och *bifölls Lag-Utskottets* Betänkande N:o 29, i anledning af väckt motion om ändring i Kyrko-Lagens föreskrift rörande tiden för barnaqvinnas kyrkogång.

§ 22.

Föredrogos ånyo och *lades till handlingarne Lag-Utskottets* Memorial N:o 30, i anledning af återremiss utaf Lag-Utskottets Betänkande N:o 14, rörande Kongl. Maj:ts nådiga Proposition till Rikets Ständer om ny förordning, angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof; samt N:o 31, i anledning af återremiss utaf Lag-Utskottets Betänkande N:o 8, i anledning af väckt motion om förändring i Lagens stadganden angående giftorätt i bo.

§ 23.

Föredrogs och *bordlades andra gången Allmänna Besvärs och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 58, i anledning af väckta motioner angående folkskole-väsendet.

§ 24.

Föredrogs ånyo och *lades till handlingarne Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Memorial N:o 59, i anledning af återremiss af Utskottets Betänkande N:o 42, angående väckt motion om en Lag-Samlings utarbetande på allmän bekostnad.

§ 25.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 60, i anledning af väckt motion om revision af stadgarne för Technologiska Institutet ock Techniska Elementar-Skolorna i Riket.

Doctor **Rundgren** erhöll på begäran ordet och yttrade:

Då jag väckt den motion, som föranledt Utskottets förevarande afstyrkande Betänkande, anser jag mig skyldig yttra några ord till försvar för densamma.

Beträffande mitt förslag om en revision af stadgarne för Technologiska Institutet, finner jag mig kunna afstå derifrån, då, efter hvad af Betänkandet upplyses, Kongl. Maj:t tagit denna fråga i öfvervägande.

Hvad åter min begäran om ändring af stadgarne för Techniska Elementar-skolorna i Riket beträffar, är den föranledd af förhållandena vid Techniska skolan i Norrköping, der erfarenheten gifver vid handen, att tilloppet af lärjungar i de nedre classerne är mycket stort, under det att blott få kunna begagna undervisning i den andra classen och ännu färre genomgå läroverket fullständigt. Frågar man efter orsaken till detta förhållande, så ligger den deruti, att i allmänhet de ynglingar, som sakna håg och förmåga att deltaga i undervisningen vid Elementar-Läroverket, mena sig skola hafva bättre framgång i Techniska skolan. Men ett sådant förmenande har visat sig vara alldeles ogrundadt. De som af sådan anledning sökt och vunnit inträde i Techniska skolan, blifva ofta qvarsittande i första classen under tvänne år, emedan de icke kunnat följa med undervisningen; och snart lemna de jemväl Techniska skolan af samma anledning, som förmått dem att öfvergifva Elementar-Läroverket. Detta factum, hvarmed likartade torde kunna uppgifvas af dem, som känna till förhållandet i de städer, der Techniska skolor äro upprättade, har föranledt min motion, hvari jag begär, att vilkoren för elevs antagande i dessa skolor måtte, hvad beträffar *kunskapsfordringarne*, så förändras, att elev i allmänhet skall hafva godkänd insigt i de ämnen, som tillhöra lärokurserna å den reala liniens fjerde class uti Rikets Elementar-Läroverk.

Jag förutsåg nog att de motskäl skulle andragas, som nu i Betänkandet förefinnas: "att Techniska skolor borde vara tillgängliga för en hvar, som vill egna sig åt practiska yrken;" att ingen borde utestängas, "som med fördel kunde begagna sig af den undervisning derstädes meddelas." Ja väl, om det visade sig att sådan fördel verkligen *kunde* vinnas, med nu gällande stadgar, skulle jag ej heller hafva något att deremot invända. Men man nedsätter i sanning dessa skolor genom nu varande obestämda föreskrifter för inträde deri. Det har redan gått så långt, att en pojke skall försöka sig i Techniska skolan, om han visat sig oduglig i den andra. Huru föga insigter man anser sig behöfva, för att ändock göra anspråk på inträde i dessa för det practiska lifvet så vigtiga anstalter, visar sig af ett exempel från Norrköpings Techniska skola, der vid ett inträdesförhör en yngling, som anmodades upprita en trubbig vinkel, löste detta problem

genom den ovanliga utvägen, att stryka ut sjelfva vinkelspetsen på en rät vinkel och sedan sammanbinda de afskurna vinkelbenen.

Då jag anser en förändring af kunskapsfordringarne vid inträdet vara oundgängligen nödvändig, för att de Techniska skolorna må kunna intaga en värdig plats bland sina medsystrar, anhåller jag att Ståndet ville tillåta, att frågan måtte till Utskottet återremitteras.

Doctor **Gumælius**: Då den föregående värde talaren har åberopat Pastorerne i de städer, hvarest Techniska skolor finnas upprättade, och jag, liksom han, har äran vara Ordförande uti Directionen för en dylik skola, anser jag mig uppfordrad att yttra några ord, helst jag icke i allo kan med honom instämma.

Jag medgifver, att man i allmänhet föreställer sig, det ynglingar, som visat sig icke dugliga till studier vid Elementar-Läroverken, skola röna bättre framgång i Techniska skolan; men jag tror ej, att Doctor Rundgrens förslag hjelper den saken.

Visserligen känner jag ej de för Norrköpings Techniska skola gällande stadgar, men jag förmodar, att de ej särdeles skilja sig från dem, som gälla för enahanda skola i Örebro; och enligt dessa fordras, att yngling för att vinna inträde skall i allmänhet vara i kunskaper mogen för 5:te real-classen vid Rikets Elementar-Läroverk, dock eger Directionen att närmare bestämma kunskapsfordringarne. På Directionen beror det således att ej emottaga andra än sådana elever, hvilkas insigter tillåta dem att följa den undervisning Techniska skolan meddelar.

Man måste dock vara mycket varsam vid mogenhetspröfning för inträde, ty det har visat sig, att ynglingar från Elementar-Läroverken, med klena, till och med underhaltiga betyg i några ämnen, i den Techniska skolan, hvars practiska riktning tilltalat dem, blifvit bland de bästa.

Med hänseende härtill anser jag, att alltför bestämda stadganden, angående kunskapsmåttet för vinnande af inträde i de Techniska skolorna, icke skulle leda till dessas båtnad, hvarföre jag hemställer, att Utskottets ifrågavarande Betänkande måtte bifallas.

Contracts-Prosten **Lindskog**: Då förevarande motion behandlats på den afdelning af Utskottet, hvarest jag tjenstgjort, ber jag att få yttra några ord.

Af tvänne skäl instämmer jag i de åsigter Doctor Rundgren uttalat: 1:o emedan vid olika Techniska skolor olika föreskrifter angående kunskapsfordringarne för inträde derstädes förefinnas; 2:o emedan dessa föreskrifter äro i hög

grad sväfvande, såsom att känna i geometrien de *första grunderna*, religionens *grundsanningar*, *allmänna dragen* af historien etc., hvaraf inträffar att vid några skolor nämnde fordringar äro små, vid andra stora, ehuru gällande stadgar för alla äro nästan lika.

Derföre på det godtycklighet skall hindras, önskar jag närmare bestämmelser härutinnan, dock icke på sätt Doctor Rundgren föreslagit, utan genom underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t, hvari Rikets Ständer anhålla, att för Rikets alla Techniska Elementar-Skolor lika reglemente med bestämda stadganden angående kunskapsfordringarne för inträde derstädes måtte utfärdas.

Kyrkoherden **Simonsson**: Äfven jag har deltagit i handläggningen af nu förevarande fråga inom Utskottet såsom tillfälligtvis Ledamot af vederbörande Afdelning, då frågan der förevar. Men i det resultat, hvartill underhandlingarna först der och sedan i Utskottet ledde, har jag icke deltagit. Vid granskningen af de stadgar, som nu gälla för de Techniska Elementar-Skolorna, har det nemligen synts mig, som voro dessa, hvad kunskapsfordringarna för inträde deruti angår, så obestämda och sväfvande, och tillika framställda i så varierande uttryck, att man vid de olika skolorna, och äfven vid samma skola på olika tider kan ställa dessa fordringar än ganska högt och än ganska lågt, och ändå dervid åberopa sig på stadgarne. Så heter det t. ex., i fråga om christendomskunskapen, i ett reglemente, att den inträdande ynglingen skall innehafva "försvarlig" sådan kunskap, i ett annat, att han skall "känna christendomens grundsanningar." På ett ställe skall han ega "någon kännedom af Geometrien," på ett annat känna "grunderna" af denna vetenskap o. s. v. Hvem ser då icke den latitude, inom hvilken vederbörande här kunna röra sig? Och "enahanda" kunna de sålunda statuerade fordringar då ej rätteligen kallas, huru hvarandra lika de än äro i anseende till dem alla utmärkande obestämdheten, i följd af hvilken de ock näppeligen kunna undgå att på skiljda ställen och tider skiljaktigt tillämpas. Men sådant kan icke vara i sin ordning vid läroinrättningar, som underhållas af Staten och som alla hafva en och samma bestämmelse. Och denna är väl icke, att de skola vara rätt och slätt, om än ett slags högre handtverksskolor, beredande allenast åt verkstaden dugliga arbetare? De skola väl sjelfva dessa skolor, arbeta ej blott uti industriens utan äfven i den medborgerliga odlingens, i humanitetens tjenst. Ynglingarne der böra väl ej allenast öfva sina händer, utan äfven uppöfva sina själsförmögenheter? Men skall detta ske, så är väl af nöden, att ynglingen, innan han intages som lärjunge i den Techniska skolan, har några vissa allmänna förkunskaper, ge-

nom hvilka han är i stånd att ej blott följa med vid undervisningen, utan ock tillegna sig den på ett sätt, som främjar hans utveckling som menniska och som medborgare. Der ligger alltså vigt uppå, både att kunskapsfordringarne för inträde uti ifrågavarande skolor blifva allestädes lika, och att de sättas hvarken för lågt eller för högt. Huruvida kurserna för 4:de classen på reala linien vid Elementar-Läroverken kunna härvid vara de lämpligaste, vill jag tills vidare lemna derhän, men något när dermed lika torde dock berörda fordringar lämpligen böra sättas, och äfven jag tillstyrker alltså för min del en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t i det af nästföregående talare angifna syfte.

Biskop **Sundberg**: Jag kan ej annat än instämma med de tvänne sista talarne.

Det förvånar mig att Utskottet, som alltid visat sig så böjdt för ändringar i stadgan för Elementar-Läroverken i Riket, att dem aldrig förunnats att komma till stadga och ro, icke vill förändra Techniska skolornas Reglementen, hvilka äro olika för hvarje skola, men öfverensstämma temmeligen allmänt deruti, att de uppställa för små kunskapsfordringar för vinnande af inträde, i följd hvaraf Techniska skolan nödgats sysselsätta sig med meddelande af undervisning, som bordt före inträdet deri af eleven vara inhemtad.

Vid sådant förhållande, om ock derutinnan på sednare tider *någon* förbättring åstadkommits, tror jag, att goda skäl äro för handen att till Kongl. Maj:t aflåta den föreslagna underdåniga skrifvelsen, hvilken jag för min del på det lifligaste förordar.

Doctor **Gumælius**: Jag måste bekänna, att jag är särdeles förvånad öfver bestämdheten i åtskilliga talares, angående Techniska skolorna, gjorda påståenden och anklagelser, om hvilka jag tillförene aldrig hört talas.

Stor olikhet i stadgarne för samtliga dessa skolor skulle förefinnas. Härpå vågar jag tvifla. Två af skolorna, hvilkas hela antal blott uppgår till fyra, hafva nästan lika stadgar, ty på de för Techniska skolan i Malmö, som är den äldsta i riket, gällande stadgar äro de för Örebro Techniska skola byggda; och alla fyra skolornas Reglementen äro af Kongl. Maj:t fastställda, hvaraf kan antagas att de i det hufvudsakliga öfverensstämma.

Likaledes betviflar jag, att föreskrifterna, angående kunskapsfordringarne för vinnande af inträde, skulle vara sväfvande, samt att godtycklighet vid inträdesexamen varit rådande.

Men att lärarne ej kunnat fordra precis samma kunskapsmått af alla inträdessökande är naturligt, då dessa

komma från flera håll, dels från Elementarläroverken, dels efter att hafva åtnjutit enskild undervisning, och kunna i somliga stycken mera i andra mindre, än hvad fordras för vitsordet godkänd uti reala liniens fjerde class vid Elementarläroverken.

Ingen klagan öfver godtycklighet har heller någonsin försports; och att Directionerna skulle låtit slika missbruk fortfara utan att söka deri åstadkomma rättelse och ändring, är i hög grad otroligt.

På grund af min erfarenhet kan jag försäkra, att de gjorda uppgifterna om Reglementenas olikhet och deras godtyckliga tillämpning icke äro med verkliga förhållandet öfverensstämmande; men, ifall Högv. Ståndet sätter större lit till de herrars påståenden, hvilka med Techniska skolor ingen befattning haft, vill jag ej motsätta mig aflåtandet till Kongl. Maj:t af den föreslagna skrifvelsen, hvarigenom om en revision åt stadgarne för sagde skolor derå följde, endast obetydliga och oväsentliga förändringar i samma stadgar skulle åstadkommas.

Biskop **Björck**: I hufvudsak instämmer jag med dem, som förordat den föreslagna underdåniga skrifvelsen till Kongl. Maj:t.

Härtill är jag föranledd isynnerhet af den fara för ungdomen, som ligger uti obestämdheten af stadgarnes föreskrifter angående kunskapsfordringarne för inträdet i de Techniska skolorna, hvarigenom gossar och ynglingar kunna lockas att söka inträde derstädes och i förtid lemna Elementarläroverken, i tanka att vid en Technisk skola icke behöfva så mycket anstränga sina krafter.

Funnes åter bestämda föreskrifter för inträdesexamen, skulle derigenom förekommas tillopp till Techniska skolan af gossar, hvilka bedraga sig med hoppet om att vid en Technisk skola kunna slå sig igenom utan den flit och det allvar i studierna, som af dem fordrats vid Elementarläroverken.

Såsom ledamot och vice Ordförande i Styrelsen för den s. k. Chalmerska Slöjdskolan i Göteborg, har jag någon kännedom af dylika förhållanden, men kan ock nämna om de olägenheter jag antydt, torde i någon mån vara i Göteborg förekomna genom en på sednare tiden i denna skolas reglemente vidtagen förändring och att bestämda kunskapsfordringar för vinnande af inträde derstädes äro stadgade.

Domprosten **Sondén**: I fall de af af Ståndets ledamöter, hvilka äro medlemmar af Techniska skolors Directioner, i sina åsigter vore ense, skulle jag böja mig för en sådan auctoritet, men då den ene står tvärtemot den andre måste jag

utan hänseende till någon sådan auctoritet uttala min mening.

Tager man i betraktande ifrågavarande föreskrifter, så kan ej bestridas att de äro alltför obestämda. Tillämpade med den mildhet som i Norrköping skett förorsaka de att den Techniska skolan nödgas afhjelpa bristen i den underbyggnad, som vid inträdet förefinnes i läroämnen, hvilka för denna skolas särskilda syftemål äro främmande, och hvilka meddelas vid andra skolor. Det må vara sannt, att när fråga är om meddelande af techniska insigter, man icke torde böra i alla händelser allt för strängt hålla på gifna föreskrifter om förut ådagalagda insigter i allmänna läroämnen. Inom vårt folk finnas många utmärkta anlag, hvilka icke böra lemnas derhän om än deras första undervisning blifvit försummad. Men det afseende som sådana anlag förtjena har af motionären blifvit iakttaget då han berättigat styrelsen att för inträdessökande som visat prof på ovanliga anlag bevilja undantag. Men utan så giltig anledning bör väl ingen eftergift i de fordringar för inträde ega rum, hvilka äro oundgängliga på det att skolans verksamhet skall blifva technisk. Och då jag — såsom jag framdeles vid behandlingen af ett kommande utskottsbetänkande torde få tillfälle att ådagalägga — anser att ingen offentlig skola skall befatta sig med att vara en efterhjelp åt dem, som icke behagat att draga nytta af den undervisning Folkskolan eller Elementarläroverket dem erbjudit, tillstyrker jag för min del att, såsom här blifvit föreslaget, aflåta en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t.

Doctor **Rundgren**: Att Doctor Gumælius, såsom Ordförande i en Technisk skola, har olika erfarenhet än jag, såsom Ordförande i en annan, kan hafva sin förklaring deruti, att man i Norrköping känner en större dragning åt det industriella hållet än i Örebro, och att i följd deraf Elementarläroverket på det förra stället icke har så stark makt öfver det allmänna tänkesättet och studiernas riktning som på det sednare, der af gammalt Läroverket öfvar ett mäktigt inflytande på studierna.

Lärarne vid Norrköpings Techniska skola hafva beklagat sig deröfver, att deras arbete till stor del blir förspildt, emedan en del elever, som med små eller inga kunskaper vid 14 års ålder utgått från Elementarläroverket, ej kunnat följa undervisningen vid den Techniska skolan. De obestämda stadgarne öfva äfven ett skadligt inflytande på Elementarläroverket, emedan gossar som ämna sig in i Techniska skolorna, icke behöfva använda någon särdeles flit i läroverket, eftersom de blott afvakta upphinnandet af ett visst åldersår, för att blifva mogna för inträde vid den Techniska skolan.

De obestämda inträdesfordringarna beträffande kunskapsmåttet åstadkomma dessutom att, då en målsman söker sin pupills intagande i Techniska skolan, det blir ett oupphörligt meddelande mellan hvad läraren anser gagneligt för skolan och hvad billigheten kan synas fordra.

Jag tror ej att man gagnar den Techniska undervisningen genom att fortfarande låta den liksom hänga i luften utan samband med Elementarläroverket; hvarföre jag ock framställt förevarande förslag, hvarigenom för inträde uti Techniska skolan fordras samma kunskapsmått som för intagande i 5:te real-classen vid Elementarläroverken. Från detta vilkor har jag dock ansett att undantag må, efter Directionens pröfning, kunna medgifvas inträdessökande med ovanligare anlag, emedan det inträffat, att en och annan yngling, som genomgått Folkskolan och af dess lärare blifvit till intagande vid Techniska skolan anmäld, sedermera der visat sig bland de bättre. Genom detta sednare undantag till förmån för ynglingar med goda anlag, hvilka vilja öfvergå från folkskolan till den techniska, tror jag att man gjort allt hvad man behöfver, för att lemna tillfälle åt de mindre bemedlade att göra sin kurs vid den Techniska skolan.

Doctor **Gumælius**: Någon stark strömning från Elementarläroverken af inträdessökande i Techniska skolorna, tror jag ej, såsom Biskop Björck, är att befara, oaktadt förhållandet visat sig sådant i Norrköping af de särskilda anledningar Doctor Rundgren förklarat.

Då jag förfäktat min åsigt, har det skett på grund af den erfarenhet, jag såsom Ordförande i Directionen för Örebro Techniska skola förvärfvat, och jag vågar icke betvifla att stadgarne för den i Norrköping äro grundade på en annan basis och, efter hvad dess Ordförande upplyst, tarfva förändring; dock hemställer jag, om denna icke kunde på annan väg vinnas på det sätt nemligen, att genom Directionens försorg förslag till nya eller förändrade stadgar uppgöres, hvarefter Kongl. Maj:ts stadfästelse derå begäres, hvilken, sedan Commers-Collegii utlåtande öfver förslaget blifvit inhemtadt, icke lär uteblifva.

Biskop **Beckman**: Då jag inom Utskottet biträdt ifrågavarande beslut, anser jag mig skyldig att med några ord redogöra för de skäl, som föranledt mig dertill. Jag tillhör visserligen icke deras antal, som äro benägna för täta förändringar i skolstadgarne. Emedlertid kan icke ensamt obenägenhet mot täta förändringar vara nöjaktig grund för motionens afslående eller för afstyrkande af en förändring, som verkligen vore af behofvet påkallad. Men så har den i motionen föreslagna icke synts mig. Naturligtvis betviflar

jag icke, att vid den Techniska skola i hvars Direction motionären är Ordförande, de olägenheter försports, hvilka motionären syftar att få afhjelpta. Men deremot hyser jag betänklighet vid att söka afhjelpandet på den väg motionären föreslagit eller genom en Rikets Ständers skrifvelse i den syftning motionären föreslagit.

Af de reglementen för Techniska skolor, hvilka för mig varit tillgängliga, framgår, så vidt jag förstår, att dessa skolor till en viss grad äro ämnade att tillfredsställa behof, hvilka på olika ställen kunna vara olika. Är detta fallet så blifver det tvifvelaktigt, huruvida en sträng likformighet om ett i alla hänseenden lika reglemente för alla vore enligt med sjelfva syftemålet med dessa skolor. Innehölle detta reglemente fortfarande frihet för Directionen att i vissa delar fästa afseende vid sig företeende omständigheter så vunnes sannolikt ej större likformighet än den som redan eger rum.

Hvad särskildt beträffar yrkande på närmare bestämmande och på samma gång höjande af fordringarne för inträde i skolan, så synes mig ovisst, om med afseende på samtliga skolorna detta höjande vore ändamålsenligt. Naturligtvis skulle derigenom mången gosse utestängas, som enligt nuvarande fordringar i samma skola kunde finna inträde; åtminstone skulle hans inträde i skolan derigenom fördröjas. Sådant vore i min tanke ej nyttigt, derest, såsom jag har anledning att förutsätta, praktiska insigter, nöjaktiga för vissa yrken, kunna meddelas äfven på grund af de inträdesfordringar, hvilka de respective Directionerna hittills gjort gällande.

Att Techniska skolorna bilda en afledare för Elementarläroverket synes mig icke vara till skada, utan till gagn, då Elementarläroverket på de flesta ställen är i fara att, synnerligen just i de högre classerna, öfverfyllas. Deremot är det visserligen illa, om ynglingar, som ämna taga inträde vid Techniska skolan, genom de låga inträdesfordringarne derstädes, föranledas att i lättja afvakta sitt 14:de år. Men sådant ofog torde på annat sätt kunna och böra afhjelpas.

Då för öfrigt under discussionen visat sig, att Ordföranden i Directionen för en bland de Techniska skolorna anser dess reglemente nöjaktigt, och, enligt hvad denne anmärkt, annan utväg icke saknas att vinna ändring i den skolas reglemente, som kan befinnas mindre nöjaktigt, så finner jag för min del fortfarande en Riksens Ständers skrifvelse till Kongl. Maj:t i detta ämne icke tillräckligt motiverad, och instämmer fördenskull i D:r Gumælii yrkande på bifall till Utskottets hemställan.

Häruti instämde Doctor *Björkman*.

Biskop **Björck**: Jag vill blott upplysa, att jag grundat min uttalade önskan, om den föreslagna underdåniga skrifvelsens aflåtande till Kongl. Maj:t, icke blott på den här till fullo intygade erfarenhet man haft vid Norrköpings Techniska skola, utan ock på den som vunnits vid Slöjdskolan i Göteborg, som dock är en högre läroanstalt och ej synnerligen står efter Technologiska Institutet i Stockholm. Numera, torde väl icke vara så mycket att befara det ynglingar i otid skola söka inträde vid Chalmerska slöjdskolan; men då denna olägenhet synes qvarstå för andra lägre Techniska skolor, biträder jag fortfarande motionärens förslag.

Contracts-Prosten **Lundberg**: Då jag i Utskottet och förut i dess afdelning biträdde förevarande betänkande, uttalade jag den mening att Techniska skolornas reglementen ej i sak äro särdeles olika, ehuru olika uttryck derför begagnas. Den öfverklagade godtyckligheten vid inträdesexamen till dessa skolor lär väl svårligen kunna afhjelpas derigenom, att den ena eller andra classens af Elementarläroverket pensum bestämmas såsom minimum af inhemtad kunskap före intagandet, ty lärarne kunna ju vid mogenhetspröfningen ändock genom släpphändhet emottaga ynglingar som icke besitta det föreskrifna kunskapsmåttet.

Då lärarne, enligt min mening, vid nämnde pröfning egentligen böra efterhöra huruvida inträdessökanden har de förkunskaper, att han med fördel kan begagna den undervisning, Techniska skolan meddelar; och ändringar, ifall de i någon dylik skolas stadgar äro behöfliga, kunna åstadkommas på annan väg än genom den föreslagna underdåniga skrifvelsen till Kongl. Maj:t, får jag för min del afstyrka densamma och yrka bifall till Utskottets betänkande.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad, blef, uppå derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition, Utskottets yttrande med anledning af den ifrågasatta revisionen af gällande stadga för Technologiska Institutet *godkändt;* hvaremot Betänkandet i den del, som rörer stadgarne för de Techniska Elementarskolorna i Riket *återremitteradt.*

§ 26.

Föredrogos och *bordlades* följande Betänkanden och Inbjudning:

Sammansatta Stats- samt Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets Betänkanden N:o 3, i anledning af väckta motioner angående förändring i sättet för båtsmansroteringens och båtsmanshållets utgörande, lindring deruti, med mera, äfvensom utarbetande af förslag till ny fördelning af

städernas båtsmanshåll; och N:o 4, i anledning af väckt motion om utredning och ett närmare bestämmande af den rustningsskyldighet, som må åligga mjöl- och sågqvarnar, hvilka i förening med jordegendom, en sådan skyldighet utgjort, men blifvit derifrån befriade;

Bevillnings-Utskottets Betänkanden N:o 4, angående Stämpelpappers-afgiften; N:o 5, angående kurhusafgiftens utgörande; och N:o 6, i anledning af väckta motioner om nedsättning af dels det enkla brefportot, dels afgiften för sluten recommendation, m. m.

Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets Betänkanden N:o 61, i anledning af väckta motioner, åsyftande reglering i vissa provinser af roteringsbesväret; N:o 62, i anledning af väckt motion om föreskrifter, rörande rättigheten att erhålla skjuts, m. m.; och N:o 63, i anledning af väckt motion om meddelande af undervisning uti husliga göromål och handaslöjder vid Rikets Seminarier för Fruntimmer; samt

Utdrag af Höglofliga *Ridderskapet och Adelns* Protocoll för den 28 Februari, innefattande inbjudning till de öfriga Riks-Stånden att biträda Ridderskapet och Adelns nämnde dag fattade beslut i afseende å Stats-Utskottets hemställan uti 49 punkten af Utlåtandet N:o 51, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens Fjerde Hufvudtitel.

§ 27.

Föredrogs och lades till handlingarne från Höglofliga *Ridderskapet och Adeln* ankommet Protocolls-Utdrag N:o 136.

Ståndet åtskiljdes kl. 2 e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 7 Mars 1866.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades Protocollet för den 24 Februari.

§ 2.

Föredrogs och *bordlades Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 54, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition om anslag till jernvägsbyggnader och till rörelsemateriel å redan anlagda stambanor.

Härvid tillkännagaf *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen*, att Talmans-Conferensen beslutit, att till Riks-Stånden göra hemställan derom, att detta Utlåtande måtte sättas främst å föredragningslistan till nästföljande plenum, för att då andra gången bordläggas samt till afgörande företagas Onsdagen den 14 innevarande månad; till hvilken hemställan Ståndet lemnade sitt bifall.

§ 3.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 24, i anledning af väckta motioner om förändrade stadganden i afseende på vilkoren för rättighet att fullfölja mål hos Hofrätterna och Högsta Domstolen.

Första hemställan sid. 4.

Contracts-Prosten **Palmlund** begärde ordet och yttrade: Jag vågar vördsamt hemställa, om icke denna punkt, som rör de s. k. vadepenningarne, hvilkas bibehållande Utskottet föreslagit, lämpligen borde behandlas i sammanhang med frågan om revisionsskillingen, angående hvilken utskottet sid. 9 tillstyrker ett upphäfvande af hvad om den finnes i lag stadgadt. Då erläggandet af hvardera utaf dessa afgifter utgör ett vilkor för rättigheten att hos högre instanser söka ändring i lägre domstolars beslut, ega de med hvarandra ett så naturligt samband, att de skäl, som kunna anföras för bibehållandet eller afskaffandet af den ena afgiften, äfven ega giltighet med afseende på den andra. På grund häraf har jag framställt mitt ofvannämnda yrkande, liksom jag af samma orsak betviflar, att utskottet förfarit fullt con-

seqvent, då det föreslår vadepenningarnes bibehållande men afskaffandet af revisionsskillingen.

Doctor **Petrelli**: Såsom svar på hvad den föregående värde talaren behagat anföra, får jag vördsamt genmäla, det jag icke kan medgifva att Lag-Utskottet begått någon inconseqvens, då det såsom tvänne af hvarandra oberoende frågor behandlat hvad som blifvit motioneradt om vadepenningarna och om revisionsskillingen, samt, under tillstyrkande af de förras bibehållande, föreslagit den sednares afskaffande. Utskottet har visserligen icke saknat goda skäl att behandla hvardera af dessa frågor hvar för sig. Det är en väsentlig skillnad mellan vadepenningarna och revisionsskillingen. Hvad nu de förra vidkommer, utgöra de en ringa afgift, tre daler vid vad från Härads-Rätt och fem daler vid Rådstufvu-Rätt. De äro egentligen att betrakta såsom en ersättning för Domarens besvär vid påskriften, som meddelas den vädjande med hänvisning till talans fullföljande vid högre Rätt. Ett intyg om vad är naturligtvis erforderligt, enär mål hänskjutas till annan domstol. Om nu vadepenningarna skulle afskaffas, blefve den vädjande nödsakad att lösa särskildt protocolls-utdrag öfver sin gjorda anmälan om vad eller att på annat sätt bereda sig utväg att få sin vederpart instämd för målets fullföljande vid högre forum. Genom erläggandet af vadepenningar befrias den vädjande från lösen af ett sådant särskildt protocoll, äfvensom från uttagande af särskild stämning å sin vederpart för målets fullföljande. Det stadgade beloppet å vadepenningarna synes vara synnerligt billigt, om man besinnar, att den vädjande betalar både för sig och för motparten, hvilken sednare är berättigad att utan lösen undfå vadebevis, innehållande de för honom nödiga upplysningar i afseende på målets fullföljd i Hof-Rätt. När härtill kommer att den fattige är befriad ifrån erläggandet af vadepenningar, och dessa, såsom redan nämndt är, till beloppet äro så ringa, att de icke kunna anses såsom någon egentlig tunga för rättsökande, men deremot bereda dem vissa förmåner i rättegångsväg; så synes mig icke skäl vara för handen att i detta hänseende vidtaga någon förändring uti hvad lagen stadgar.

Förhållandet deremot med revisionsskillingen är icke likartadt. Ty den är bestämd till vida högre belopp, så att den för mindre bemedlade verkligen kan bli en tunga, ett hinder vid måls hänskjutande under Högsta Domstolens pröfning. Vidare är ock den olikheten mellan vadepenningarna och revisionsskillingen, att den sistnämnda kan återfås, om part, som den erlaggt, vinner i Högsta Domstolen.

På de nu anförda skäl vågar jag vördsamt yrka att frå-

gan om vadepenningarna må till afgörande företagas oberoende af Utskottets särskilda hemställan om revisionsskillingen, och att således föredragningen får ske i den ordning, som Lag-Utskottet följt.

Häruti instämde Doctor *Säve*.

Med anledning af hvad sålunda yrkadt blifvit, framställdes härefter af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition derom, huruvida Ståndet ville, att Utskottets i flera särskilda punkter gjorda hemställanden skulle föredragas i den ordning Utskottet iakttagit, eller på sätt Contracts-Prosten Palmlund föreslagit; och beslöts att Utskottets i dess Betänkande iakttagna ordningsföljd skulle vid föredragningen bibehållas.

Contracts-Prosten **Palmlund** anhöll härefter om ordet och yttrade: Oaktadt föregående talaren finner så väsendtliga olikheter mellan ifrågavarande båda afgifter, kan jag dock icke frångå den åsigten, att ett verkligt samband dem emellan eger rum, äfvensom att frågan om den enas afskaffande eller bibehållande bör ställas i sammanhang med och göras beroende af den omständigheten, huruvida man bibehåller eller afskaffar den andra. Nu har Utskottet förordat revisionsskillingens borttagande, men hemställt, att stadgandet om vadepenningarne må i lagen qvarstå. Bland de skäl som anförts för ett sådant förfarande, torde de företrädesvis förtjena uppmärksamhet, som utgå derifrån, att vadepenningarna erläggas med ett ringa belopp, och egentligen äro att betrakta såsom ersättning för domarens besvär med handlingars påskrift, då vad sökes; under det revisionsskillingens utbetalande är ganska kännbart, hvartill kommer att denna sednare afgifts erläggande är en onödig formalitet. Är revisionsskillingen en större utgift för den rättsökande, så betingar den ock för honom, den större förmånen att han får sin sak ytterligare pröfvad och utredd, och det af landets förnämste domare. Hvad vidare angår den ersättning som bör beredas domaren för det besvär, hvilket den vädjande förorsakar honom, synes intet hindra, att denna lemnades i detta fall på samma sätt som i alla andra hithörande, eller genom expeditionslösen. En obetydlig förändring i expeditionstaxan skulle sålunda göra stadgandet om vadepenningarna obehöfligt. När det slutligen säges, att erläggandet af revisionsskillingen är en tom formalitet, vill jag dervid endast göra det tillägg, att alldeles detsamma låter sig säga om vadepenningarnes betalande, enär begge afgifterna hafva alldeles enahanda grund och ändamål.

Med åberopande i öfrigt af Herr Lemchens reservation, får jag hemställa, att "denna fråga måtte remitteras till Lag-

Utskottets förnyade behandling, dervid äfven torde komma under öfverläggning, huruvida en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t om upphäfvande af det i 12 § af Kongl. Förordningen angående expeditionslösen den 30 November 1855 förekommande förbud att taga lösen för vadebevis bör tillstyrkas."

Doctor **Petrelli**: Af hvad den värde talaren anfört har jag icke kunnat blifva öfvertygad att saken skulle utgöra en blott formalitet. Den eger fastheldre, så vidt jag förmår urskilja, en ganska reel påföljd. Ty den som erlaggt vadepenningar, får genom Domarens påteckning å Utslaget intyg om att han fullgjort det i lag stadgade vilkoret för målets hänskjutande till Hof-Rätt och försäkras om svarandens skyldighet att inställa sig inför densamma, enär svaranden enligt lagens föreskrift är skyldig att kärandens inlaga till Hof-Rätt "anamma, utan stämning eller annan kungörelse". Erläggandet af vadepenningarna bereder således den vädjande en verklig förmån: målet befordras till sin fortgång för en närmare pröfning och utredning. Nu är väl tydligt att dylik fördel icke kan beredas utan någon afgift. Hvad namn en sådan afgift må bära, om den kallas vadepenningar eller expeditionslösen eller något annat dylikt, kan vara temligen indifferent. Men då afskaffandet af vadepenningar och införandet af ett stadgande om lösen för vadebevis, skulle bereda de rättsökande ingen förmån, utan tvertom snarare förhöjning i utgifter; så finner jag intet skäl att vidtaga någon förändring i allmänna lagen; helst som genom en dylik lagförändring det blefve nödvändigt att vidtaga äfven förändring i Expeditionstaxan, så att det i § 12 stadgade förbudet att taga lösen för vadebevis upphäfdes, och viss lösen för dylika bevis deremot bestämdes. Då emellertid sådana förändringar icke medförde för rättsökande någon fördel, får jag vördsamt hemställa att lagen måtte i denna punkt få förblifva oförändrad. Jag får derföre vördsamt yrka att Utskottets utlåtande i denna punkt måtte bifallas.

Domprosten **Björling**: Jag vill ej neka, att om man lägger mycken vigt på ett strängt iakttagande af conseqvens emellan lagens stadganden, den förste talaren har rätt deri att vadepenningarna verkligen stå i det sammanhang med revisionsskillingen, att af den sednares upphäfvande kunde följa afskaffandet af de förra; de äro nemligen båda att hänföra till de s. k. prestanda, på hvilkas fullgörande beror rättigheten att hos högre instanser söka ändring i lägre domstolars beslut. Dock kan jag icke finna, att conseqvensen är vid denna fråga af sådan vigt, att man, för att kunna

säga sig hafva bevarat den, bör upphäfva vadepenningarne. Ty genom deras erläggande vinner den rättsökande en verklig förmån med mindre kostnad, än den, som efter deras afskaffande sannolikt komme att påbjudas. Och då härtill kommer, att de förekomma tidsutdrägt i målets fortgång, synes Utskottet uti dessa tvänne skäl haft tillräcklig anledning att förorda vadepenningarnas bibehållande. Jag yrkar bifall till Utskottets hemställan.

På härefter af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition *bifölls* ifrågavarande hemställan.

Andra hemställan sid. 4.

Bifölls.

Hemställan sid. 6.

Doctor **Sandberg**, som härvid erhöll ordet yttrade: Jag kan ej inse, att någon verklig förmån beredes samhällets medlemmar genom ett lagstiftande, som för hvarje missnöjd part lättar utvägen att besvära sig öfver underrätts dom. I denna punkt föreslås ett upphäfvande af lagens föreskrifter om den borgen för kostnad och skada, som vid tvistemåls fullföljd bör ställas af käranden. I en följande hemställan tillstyrker Utskottet, att stadgandet om revisionsskillingen måtte afskaffas. Med allt detta tyckes syftemålet vara att undanrödja hvarje hinder för den rättsökande att fullfölja en påbörjad process så långt som möjligt. För min del har jag, utgående från den åsigten, att man borde göra allt, för att minska och hejda processlystnaden, städse efter bästa förmåga sökt befrämja och äfven deltagit i förlikningscomittéernas verksamhet, och anser mig derföre icke kunna tillstyrka bifall till ett förslag, som går ut derpå, att nya utvägar må öppnas tvistande parter att tillfredsställa en benägenhet, hvilken är i och för sig klandervärd och vanligen för dem sjelfva förderflig.

Doctorerna *Ternström* och *Runstén* instämde.

Doctor **Petrelli**: Lag-Utskottet har utgått från den åsigten att lagskipningens förmåner böra göras lika tillgängliga för alla rättsökande, så att rättigheten att få sin sak pröfvad vid högre Rätt bör stå öppen lika mycket för den fattige, som den rike. Vår rättegångsordning, som för öfrigt med tillämpning af denna grundsats, tillgodosett den fattiges rätt och befriat honom från sådana prestanda, som han i anseende till sin fattigdom icke mäktar fullgöra, har dock i afseende på skyldigheten att vid måls dragande under högre Rätt ställa borgen lemnat den fattige i en olika ställning till den rike, just genom att kräfva lika skyldighet i detta hänseende af båda. Ty det ligger väl för öppen dag

att det är svårare för den fattige, än för den rike, att anskaffa en sådan borgen; hvadan jag icke heller från den värde talare, som eljest så varmt intresserar sig för de fattige och plägar föra de obemedlades talan hade nu väntat något inkast mot Utskottets förslag, då det verkligen åsyftar att främja de fattiges bästa. Att få sin sak hänskjuten till en högre Instans för närmare skärskådning och pröfning, lärer väl erkännas vara lika maktpåliggande för den fattige som för den rike, hvar efter sin samhällsställning: men deremot huru mycket svårare är det icke för den fattige än för den rike att anskaffa den borgen, som är föreskrifven såsom ett nödvändigt vilkor för att saken skall kunna till pröfning företagas. Emedan vid lagskipningen man så vidt som möjligt är velat bereda den fattige lika lätthet som den rike att få tillgodonjuta lagens förmåner; så har, vid tillämpningen af stadgandet om borgen vid måls dragande under högra Instans, en sådan human praxis utbildats, att, såsom juristerna inom Utskottet upplyst, detta stadgande nu mera anses såsom blott en besvärlig formalitet, utan egentlig nytta. Domstolarna göra ingen svårighet att antaga, snart sagdt, hvad borgesmän som helst, för att icke genom någon strängare pröfning af borgesmännens vederhäftighet afskära en rättsökande förmånen att få sin sak närmare utredd och granskad. De lagkunnige hafva inom Utskottet lemnat den upplysningen att borgen egentligen ifrågasättes blott för blifvande rättegångskostnader och att det saknades exempel att någon blifvit såsom löftesman lagförd till gäldande af hvad tappande parten eljest utom rättegångskostnaderna ålåge att utgifva. Då således inom lagskipningen icke vidare synnerligen hålles på det ifrågavarande stadgandet, och då fordran af en *ovilkorlig* borgen för fullgörandet af allt hvad parten, om han blir tappande, kan komma att åläggas, synes vara något hård eller mindre rättvis med afseende på de fattiges ställning, och deremot en *vilkorlig* som lämpades efter partens förmögenhetsvilkor, synes vara öfverflödig; så lärer väl vara bäst att den af Utskottet föreslagna lagförändringen genomföres, helst det ifrågavarande stadgandet, om det i lagen bibehålles oförändradt, icke väl öfverensstämmmer med grundsatsen om fattiges och rikes likhet inför lag. Jag får derför vördsamt anhålla om bifall till hvad Utskottet föreslagit.

Häruti instämde Prosten *Melén*.

Doctor **Sandberg**: Att rik och fattig är lika inför lagen och att således all dom fälles utan anseende till personens rikedom eller fattigdom är fullkomligen rätt, och detta ville jag på intet sätt motverka. Men en annan fråga är, om det är af någon väsentlig nytta för fattig eller rik att på

allt möjligt sätt underlätta fortsättningen af hvarje påbegynd rättegång ifrån den ena domstolen till den andra, ända till den högsta. Vore sådant af så stor fördel för samhället, så borde ju hvar och en få processa gratis, all protocollslösen och alla rättegångskostnader upphöra, och alla domare erhålla tillräcklig lön af Staten. Är det ett sådant förhållande med rättegångsväsendet, som man kallar *likhet inför lagen* så utgör hvad som nu föreslås blott första stegen och mycket återstår innan man hinner ett dylikt mål.

För min del kan jag ej inse den stora fördel det skulle medföra, att hvarje sak, äfven den obetydligaste, blefve skärskådad alla instanser igenom, för att slutligen få en rätt dom. Och hvad är en rätt dom? När samma sak kan vinnas i underrätt, förloras i hofrätt, och vinnas i högsta domstolen, eller tvärtom: hvilken dom var rättvis? Kan någon menniska afgöra det. Eller skall man taga för afgjordt att justitieråder äro skarpsinnigare och insigtsfullare än hofrättsråder och att dessa kunna bättre bedöma en sak än underdomaren. Jag vore nästan böjd för att anse underdomarens utslag, om han är en duglig och rättskaffens man, alltid i vanliga fall böra blifva det mest rättvisa, då han vid ransakningen har för sig parternas personer, tillgång till de muntliga vittnesmålen och större kännedom om alla för handen varande förhållanden, men deremot de högre Domstolarne sakna allt detta och hafva till sin ledning endast mer eller mindre fullständiga protocoller och handlingar. Det vissa är att just denna olikhet uti utslag vid olika Rätter, som går så långt att enahanda sak kan i högsta Domstolen ena gången vinnas och andra gången förloras genom en rösts pluralitet, måste framkalla en ovisshet om tvistefrågans utgång, som alltid eggar den förlorande parten, att anse processandet såsom ett hazard-spel och fullfölja sin sak så långt vägen räcker, i hopp att det väl ändå till slut kan lyckas. Och vinner han icke annat, så vinner han tid och kan plåga sin vederpart.

För några och trettio år sedan var jag närvarande vid en Lagmansrätt, under hvars pröfning voro dragne 2:ne vid underrätt afdömda tvistemål om en piska värd 18 skilling och en hundkoja, värderad till en R:dr. Detta var visst ett undantag och många så usla mål kunna icke förekomma. Men jag hemställer till hvar och en om de besvär och kostnader jemte den omtanka och sinnesoro, som fullföljden af ett tvistemål rätterna igenom förorsakar båda parterna, att icke tala om domstolsledamöterna, *i de aldraflesta fall* icke öfverväga den fördel, som ena parten kan vinna genom ändring uti en underrätts dom.

Att ett tvistemål kan fullföljas kostnadsfritt af den som företer fattigdomsbevis är ett undantagsstadgande, nödvändigt

derföre att det förutsätter möjligheten af en samvetslös underdomare, som till förmån för en rik fäller en orättvis dom emot en fattig. Men med någon erfarenhet af huru det går till, vet man ock att mer än en fattig finnes som trätgirig och missunnsam mot sina likar som hafva det bättre, kan plåga dessa med långvariga rättegångar. Han sjelf har ingenting att förlora, men hans vederpart, som ehuru icke rik, likväl eger så mycket att han icke kan få fattigdomsbevis, får betala alla omkostnaderna.

För min del anser jag det icke vara någon fördel för vårt folk, att åt tvistande parter, de må vara fattiga eller rika, förskaffa en större lätthet än den som nu finnes, att fortsätta påbegynda processer.

Domprosten **Björling**: Då Lag-Utskottet tillstyrkt ifrågavarande förslag, har det ej fästat något öfvervägande afseende vid de fattiges fördel, emedan i detta fall ega desse i anskaffandet af fattigdomsbevis en utväg till erhållande af befrielse. Deremot har Utskottet trott sig böra utgå från den synpunkten, att rättvisan fordrar, att rättegångssättet bör befrias från alla de formaliteter, som kunna förhindra eller fördröja rättens tillämpning. Att man i denna riktning kan gå för långt, nekas ej, ehuru jag ej tror, att Lag-Utskottet, såsom den siste talaren förmenat, gjort sig skyldigt till detta fel. Den som med uppmärksamhet betraktar detta Betänkande, N:o 24, i dess helhet, skall säkert finna, att Utskottet icke bemödat sig om att med den strängaste conseqvens behandla der förekommande frågor — då skulle alla formaliteters afskaffande blifvit föreslaget — men att det trott sig handla klokast genom iakttagandet af en viss medelväg. Häraf har då blifvit en följd, att Utskottet förordat bibehållandet af sådana formaliteter, som synts för ordningens skull mest erforderliga och hvilka tillika för rättsökande medföra vissa fördelar eller en viss säkerhet, men deremot tillstyrkt afskaffandet af sådana, som visat sig minst nyttiga och äfvenledes kunna vara ett hinder för rättvisans skyndsamma skipande.

Doctor **Säve**: Efter hvad de föregående talare, som äro Ledamöter af Lag-Utskottet, anfört, till försvar för ifrågavarande punkt af Betänkandet, torde Doctor Sandbergs anmärkning få anses tillräckligt vederlagd. Men då samme talare fästat uppmärksamhet på den omständigheten, att den fattige i allmänhet blifver, genom anskaffande af fattigdomsbevis, befriad från fullgörandet af de prestanda, som erfordras för rättigheten att hos högre domstol fullfölja ett mål; vill jag dervid erinra, att rättegångsordningen i vademål icke medgifver *något* undantag vid föreskriften om den borgen för

kostnad och skada, hvarom här är fråga. I revisionssaker åter är förhållandet sådant, att en obemedlad rättsökande kan befrias från skyldigheten att ställa borgen "för kostnad och skada", men först sedan genom en omständlig undersökning af domaren i orten blifvit utredt, att sammanlagda värdet af hans egodelar icke uppgår till 250 Riksdaler, och med vilkor att han antingen ställer borgen för sin person eller ock såsom en brottsling träder i häkte, tills målet utredts enligt 30 Capitlet 6 § Rättegångs-Balken. Då således lagens hithörande stadganden innebära om icke en orättvisa, åtminstone en hårdhet mot den mindre bemedlade, kan jag ej annat än förorda hvad Utskottet om deras upphäfvande föreslår.

På härefter i behörig ordning framställd proposition *bifölls* denna Utskottets hemställan.

Hemställan sid. 9.

Biskop **Flensburg**: I afgifvande af detta Lag-Utskottets Betänkande har jag icke deltagit och finner deri åtskilligt, hvars lämplighet synes mig tvifvelaktig. Företrädesvis gäller detta med afseende på Utskottets förslag att upphäfva allt hvad i Lag stadgas om erläggande af revisionsskilling vid vad ifrån Hof-Rätt till Konungens Högsta Domstol. Ty visserligen finner äfven jag för min del högst obilligt hvad i 30 Capitlet 6 § Byggninga-Balken föreskrifves om hvad iakttagas bör af den som vill söka Konungens revision af Hof-Rättens dom, men är så fattig att han ej eger ograverad egendom till 500 R:drs värde. I likhet med reservanten Olivecrona tror jag, att dessa föreskrifter lämpligen skulle kunna utbytas emot stadgandet, att fattigdomsbevis utfärdadt af Kyrkoherde i församlingen, af Kronofogde eller Domare i orten vore tillräckligt att styrka sökandens medellöshet. Med den fattige måste vi alla hafva fördrag och vägen till rättvisa bör för honom göras så beqväm och kostnadsfri som möjligt. Men helt annorlunda förhåller det sig med den, hvilken befinner sig i god eller åtminstone bergad economisk ställning. Med afseende på honom är, så vidt jag förstår, icke ringaste skäl att upphäfva hvad Lag stadgar om erläggande af revisionskilling. Ty är en dylik rättssökande icke så mycket öfvertygad om sin saks rättvisa, att han vill vedervåga den föreskrifna afgiften, och har denna sak icke för honom så mycket intresse, att han vill erlägga hvad för dess utredning kan erfordras, så har han ej heller skäl att med en dylik utredning besvära den högsta domaremyndigheten i landet, hvars tid icke skäligen bör med obetydligheter upptagas.

Häremot har Utskottet hufvudsakligen anfört, "att domstolarnes uppgift icke uteslutande är att taga den uppenbara rätten i skydd emot våldet och orättfärdigheten. Menniskor-

nas rättsförhållanden, bedömda efter Statens Lagar, äro," heter det, "ofta af den beskaffenhet, att parter, som å ömse sidor äro i god tro icke utan lagfarenhetens biträde kunna uppgöra desamma. I Sverige, der ett af lagen erkändt advocatstånd saknas, är det i stället domstolarne, som utredningen af sådana invecklade rättsförhållanden åligger; och det är orättvist, att då saken är lika mörk för båda parterna, den ena skall vid målets fullföljande hos den högsta instansen vedervåga en förlust, för hvilken den andra är frikallad."

Men af denna bevisning skulle till det högsta kunna följa, att revisionsskillingen till sitt hela eller åtminstone halfva belopp af hvardera parten borde erläggas. Och vidare må det besinnas, att vid vad till Högsta Domstolen målet redan blifvit i tvänne instanser pröfvadt och sålunda icke längre är så "mörkt och outredt," att en ifrån trätolystnad någorlunda fri rättsökande skulle sakna nödig ledning för sitt omdöme.

I följd häraf anhåller jag om afslag å förevarande punkt i Betänkandet samt att på i sammanhang härmed utvecklade grunder, Utskottets hemställan angående 30 Capitlet 6 § Rättegångs-Balken, måtte framdeles blifva föreslagen till återremiss och till omarbetning i enlighet med det syfte, som angifves i Professor Olivecronas reservation.

Doctor **Ljungdahl**: Redan det må, vid frågan om revisionsskillingens afskaffande, anses såsom en anmärkningsvärd omständighet, att nuvarande Lag-Utskott kommit till ett resultat, hvilket är alldeles motsatt det yttrande, som sistlidne Riksdags Lag-Utskott i denna sak för Ständerna framlade. Jag tror dock, att dessa båda Utlåtanden afgifvits af till större delen samme Ledamöter. Af gammalt har man för revisionsskillingens bibehållande anfört 2:ne skäl, hvilka synas mig än i dag ega sin tillämplighet. Det första är hemtadt från behofvet att genom något Lagens stadgande söka förekomma den trätlystnad, som beklagligen allmänt nog förekommer inom vårt land och som i någon mån behöfde stäfjas genom ifrågavarande föreskrift. Vidare har man trott sig hafva anledning befara att, om revisionsskillingen borttoges, Högsta Domstolen skulle blifva oskäligt öfverhopad med en mängd mål af ringa vigt. Dessa skäl som för Lag-Utskottet vid föregående Riksdag ännu egde betydelse, har numera och isynnerhet hvad angår det sednare, gestaltat sig helt annorlunda. Utskottet finner nemligen, att Högsta Domstolen, sedan den blifvit fördelad på flera Afdelningar och till följd deraf erhållit ett större antal Ledamöter, numera eger tid och tillfälle att afgöra alla de öfverklagade mål, som möjligen dit hänskjutas. Hvad angår trätlystnaden besvaras frågan derom med en hänvisning på den omständig-

heten, att de mål, som dragas under Högsta Domstolen, blifvit färre i samma mån arbetet der fortgår raskare. Då häraf för Utskottet framgår, att Domstolens förändrade arbetssätt, oberoende af revisionsskillingen, förorsakat minskning i de inkommande målen, och då den synpunkten varit för Utskottet rådande, att man borde på allt sätt underlätta möjligheten för rättsökande att få sina tvistemål i alla instanser pröfvade, har slutligen revisionsskillingens afskaffande tillstyrkts.

Jag bekänner, att jag ej rätt förmår följa Utskottet i detta resonnement. Mig synes, att just vid denna punkt framstår i full kraft hvad Doctor Sandberg nyligen anmärkte. I revisionsskillingens bibehållande ligger verkligen en motvigt mot den allmänt erkända trätolystnaden hos folket, hvilken också, i samma stund motvigten borttoges, skulle ohejdadt utveckla sig. Icke heller må man tro, att, om till Högsta Domstolen hänskjutna mål undergått en tillfällig minskning, sådant skulle berott derpå, att en mängd sedan gammalt balanserade mål hunnit utredas genom det större antalet Justitiæ-Råd. Har processlystnaden, för såvidt den yttrar sig i ändringssökande af Hof-Rättens domar, visat sig mindre, är detta sannerligen en följd af andra omständigheter. När man slutligen säger, att Högsta Domstolen numera har *tid* att handlägga det större antal mål, som skulle tillströmma, om revisionsskillingen borttoges, synes mig detta vara ett argument utan bindande kraft. Landets högsta domaremakt är väl ej till för att befatta sig med alla möjliga, äfven de minst vigtiga mål, utan bör snarare anses hafva till uppgift utredandet af de vigtigaste och mest maktpåliggande bland de ärenden, som blifva föremål för domstols behandling. Då jag således icke finner mig öfvertygad af de skäl, Utskottet anför, instämmer jag med föregående talare och yrkar afslag å denna hemställan.

Häruti instämde Doctorerne *Lindgren*, *Sandberg* och *Ternström*.

Doctor **Petrelli**: Hvad emot Lag-Utskottets nu i fråga varande hemställan blifvit anfördt är utan tvifvel af sådan vigt, att det förtjenar stor uppmärksamhet och noggrannt skärskådande. En högt värderad talare har, under ogillande af nämnda hemställan, dock medgifvit att stadgandet om revisionsskillings erläggande vore i åtskilliga delar mindre lämpligt och att föreskrifterna i 30 Capitlet 6 § Rättegångs-Balken voro till en del obilliga, och behöfde omarbetas i afseende på bestämmandet af sättet för de fattige, att styrka sin befogenhet att vinna behörig befrielse från erläggande af revisionsskilling. Då deremot förhållandet med den rike vore olika och icke påkallade sådana considerationer, hade talaren

väl ansett någon jemkning i afseende på revisionsskillingen böra ega rum, men intet fullkomligt afskaffande deraf, helst densamma vore nyttig till hämmandet af trätolystnad, som onödigtvis drager mål inför Högsta Domstolens pröfning. Ehuru det visserligen vore Domstolarnes åliggande att urskilja mörka och svåra saker, så hade ju den part, som ej befunnes trätlysten, fått nödig upplysning om sin saks beskaffenhet, då målet förevarit i tvänne instanser. Emot hvad sålunda blifvit anfördt beder jag dock få anmärka, att en sådan upplysning icke likväl alltid kan genom sakens pröfning i tvänne instanser vara vunnen, emedan det ju händer att domar i samma sak utfalla mer eller mindre skiljaktiga, så att den part, som vunnit i den ena instansen, kan förlora i den andra och sålunda må vara befogad att utan misstanke för processlystnad få underställa sin sak slutlig granskning i Högsta Domstolen.

En annan äfvenledes högt värderad talare har till stöd för bibehållandet af nu gällande stadgar om revisionsskillingen, åberopat dess dubbla nytta, dels att i någon mån stäfja processlystnaden, dels ock att hindra Högsta Domstolens öfverhopande med mål af obetydligare vigt. Till en viss grad må sådant vara förhållandet och villigt medgifver jag att stadgandet om revisionsskillings erläggande från början åsyftat att förekomma Konungens besvärande med granskning af Hof-Rättens domar i mindre vigtiga mål. Likväl beder jag få fästa uppmärksamheten derpå, att stadgandet om revisionsskilling hade derjemte ett annat syfte, det att bereda sportler åt Hof-Rättens Ledamöter, hvadan den ock delades dem emellan. Mellertid just den omständigheten att revisionssökande, äfven om han vid hans saks slutliga pröfning befanns hafva rättvisan på sin sida, i alla fall förlorade revisionsskillingen, ställer icke denna anordning i någon fördelaktig dager, utan kastar derpå en viss skugga. Rättvisan kräfde också i sin tid ändring häruti, och blef då stadgadt, att den revisionssökande parten skulle återfå den utlagda revisionsskillingen, om Hof-Rättens dom upphäfdes eller förändrades. På sednare tider, sedan Hof-Rättens lönestat blifvit behörigt förbättrad, har ytterligare den förändring vidtagits att revisionsskillingen icke vidare fördelas mellan Hof-Rättens Ledamöter, utan ingår till Statsverket, hvadan dess afskaffande nu tyckes kunna möta så mycket mindre betänklighet. Väl torde Högsta Domstolen, om revisionsskillingen afskaffas, blifva i någon mån mera anlitad af revisionssökande. Men sedan nu mera bemälde Domstol blifvit förstärkt med så många Ledamöter att den fördelat sitt arbete på två Divisioner, saknas icke förhoppning att den skall kunna medhinna målens afgörande. Dessutom lärer väl den ovissa omständigheten, huruvida målen i Högsta Domstolen komma

att ökas eller minskas, icke böra vara bestämmande vid frågan om revisionsskillingens afskaffande, helst som mot befarad trätlystnad andra botemedel synas böra sökas, än att genom bibehållandet af revisionsskillingen försvåra för rättsökande parter, som äro i mindre goda economiska vilkor, utvägen att vinna rättvisa på högsta ort. Rättvisan bör vara lika tillgänglig för fattige och rike. Och kraftigaste correctivet mot processlystnad bör väl påräknas dels deruti att alla domar och utslag, utan hinder af klagan, som mot dem föres, executivt tillämpas, så vidt ej executionen gör ändringssökandet onyttigt, dels ock uti den rättegångskostnad, som bör drabba den, som utan giltiga skäl besvärar Öfver-Rätterna. Huruvida stadgandet om revisionsskillingen verkligen utöfvat någon synnerlig inflytelse till hämmande af trätlystnad, är väl temligen problematiskt. Ty för den trätlystne, om han är *rik*, aktas väl revisions-penningarna såsom en bagatell, och deremot om han är *fattig*, är det möjligt att genom anskaffandet af fattigdomsbevis bli befriad från deras utläggande. I intetdera fallet synes således stadgandet om revisionsskillingen förebygga trätlystnadens ofog med obehöriga processer. Likväl kan väl hända att, om nämnde stadgande undanrödjes, målen i Högsta Domstolen i någon mån förökas. Men vid ordnandet af rättegångsväsendet får väl icke så synnerligt afseende fästas vid Domstolarnas blifvande besvär, som icke fastmera dervid, att rättsökande må få åtnjuta förmånen att målen varda på bästa möjliga sätt utredda och pröfvade, helst understundom målen äro så svåra eller mörka, att i de lägre instanserna den ena Domstolens Utslag faller tvärt emot den andras. Skulle, det jag dock icke förmodar, målen i Högsta Domstolen så ökas, att deras behöriga handläggning icke medhinnas, så är det väl då tjenligare och med rättvisa bättre öfverensstämmande, att ytterligare förstärka antalet af Justitiæ-Råden, så att ärenderna behörigt hinna afgöras, än att försvåra för revisions-sökande möjligheten att underställa målen behörig pröfning i högsta instansen. Af hvad jag nu haft äran anföra, anser jag mig befogad att vördsamt yrka bifall till Utskottets förslag.

Doctorerne *Björkman* och *Säve* instämde.

Domprosten **Björling**: Den siste talaren har framhållit den grundsats, hvilken Utskottet i detta fall följt och hvilken äfven jag finner obestridlig, att nemligen lagskipningens förmåner böra göras lika tillgängliga för alla rättsökande, och att således ingen må förhindras att få sin angelägenhet pröfvad och utredd äfven af landets högsta domstol, om sådant synes honom erforderligt. Denna sista förmån, hafva några menat, bör ej tillkomma alla mål, endast de, som äro af någon större vigt. Hvilket är då vigtigt i fråga om olika

tvistemål? Månne de ärenden äro vigtiga, der frågan gäller flera tusen Riksdaler, men icke de, der tvisten blott gäller en mindre summa? Jag tror ej någon vill så bedöma rättsökandes tvister, utan tror, att hufvudsaken vid hvarje tvistemål är, att rätten, som alltid och för alla är lika dyrbar, blir tydligen uttalad och att det, som är mörkt och outredt, bringas till klarhet.

Ser man på revisionsskillingens historik finner man, att den ursprungligen fördelades såsom sportler mellan Hof-Rättens medlemmar. Väl är detta numera upphäfvet, men af anledningen till denna afgifts uppkomst, kan således icke hemtas några recommenderande skäl för dess bibehållande.

En talare har påpekat den inconseqvens, som skulle ligga deri, att Lag-Utskottet, ehuru det består af ungefärligen samma Ledamöter som vid förra Riksdagen, nu tillstyrker hvad då afslogs. Denna olikhet i åsigter borde likväl icke förefalla samme talare oförklarlig, som sjelf omnämner den förändring, hvilken Högsta Domstolen numera undergått, såväl angående arbetssätt, som antal Ledamöter. Häraf har nemligen blifvit en följd, att, *om* ock genom revisionsskillingens upphäfvande ett större antal mål komme att till Högsta Domstolen hänskjutas, de likväl skulle medhinnas. I detta afseende vill jag likväl nämna, att en i Utskottet närvarande Hof-Rätts-President förklarade sin öfvertygelse vara, att Högsta Domstolen icke skulle efter revisionsskillingens borttagande öfverhopas med alltför många mål. För öfrigt instämmer jag med näst föregående talare och tillstyrker bifall till Utskottets hemställan.

Häri instämde Contracts-Prosten *Palmlund.*

Då discussionen härmed förklarats afslutad, framställde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition om bifall till hvad Utskottet i förevarande punkt hemställt. Då propositionen med blandade Ja och Nej besvarades, och votering begärdes, uppställdes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som bifaller Utskottets å sidan 9 af förevarande Betänkande gjorda hemställan, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet afslagit Utskottets å sidorna 9 och 10 framställda förslag till förändrad lydelse af 1 och 7 §§ i 30 Capitlet Rättegångs-Balken.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns efter sedlarnes öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 23 Ja och 26 Nej, hvadan Ståndet således stannat i det beslut, som Nej-propositionen innehåller.

Första hemställan, sid. 10.

På grund af hvad under öfverläggningen angående Utskottets föregående hemställan yrkadt blifvit, beslöt Ståndet, efter

derom behörigen gjord proposition, att denna hemställan skulle, i enlighet med Biskop Flensburgs förslag, till Lag-Utskottet *återremitteras*.

Andra hemställan, sid. 10.

Biskop **Bring** begärde ordet och yttrade: Hvad Utskottet uti förevarande punkt af Betänkandet hemställer, angående Anders August Anderssons motion, hvilar på den förutsättningen, att förslaget om revisionsskillingens fullkomliga afskaffande af Rikets Ständer godkännes. Men då Ståndet afslagit Utskottets tillstyrkande angående förändrad lydelse af 1 och 7 §§ af 30 Capitlet Rättegångs-Balken, torde detta beslut fordra, att nämnda motion ånyo till Lag-Utskottet öfverlemnas, för att undergå den grundlagsenliga pröfning, som under nyssnämnda förutsättning, ej kunnat komma den till dels. Ehuru jag för min del icke har något att invända deremot, att sagde motion förfölle, får jag likväl på ofvan antydda formella skäl hemställa, att ifrågavarande punkt till Lag-Utskottet återremitteras.

På härefter framställd proposition blef förevarande punkt i angifvet syfte till Lag-Utskottet *återremitterad*.

Utskottets hemställanden å sidd. 12, 13 och 14. *Biföllos.*

§ 4.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 56, i anledning af väckta motioner angående undervisningen i Elementar-Läroverken och dermed sammanhängande ämnen.

1:sta Punkten:

Doctor **Säve** anhöll om ordet och yttrade: Jag ämnar ej yrka någon ändring i hvad Utskottet föreslår Rikets Ständer, utan vill blott, då den fråga, som här behandlas, är af mycken vigt, göra några erinringar vid ett och annat af de yttranden hvarmed Utskottet inleder sitt beslut. Det synes ej vara så alldeles afgjordt, "att Folk-Skolans uppgift och Elementar-Läroverkets bestämmelse, oaktadt den skillnad, som bör iakttagas mellan dessa båda läroanstalter, äro väsendtligen olika." Mig synes snarare otvifvelaktigt, att ett samband mellan båda finnes eller åtminstone bör finnas. Ty icke kan det vara möjligt, att skolväsendet skulle utgöra ett så beskaffadt helt, att intet samband förefinnes mellan dess olika delar. Icke heller tror jag, att den egentliga skilnaden mellan Folk-Skolan och Elementar-Läroverket ligger deri, att den ena vore en uppfostringsanstalt uteslutande för vissa classer, såsom handtverkare och bönder, under det att den andra vore till för att befrämja bildningen inom de öfriga

Stånden. Erke-Biskop Wallin anmärkte redan på sin tid, att det vore nödvändigt bereda en naturlig öfvergång mellan Statens lägre och högre bildningsanstalter. — Nu meddelas ungefärligen samma undervisning i Elementar-Läroverkets lägsta class och Folk-Skolans högsta afdelning. Den nuvarande första classen borde derföre från Läroverket afskiljas, ty antingen gör ej Folk-Skolan sin skyldighet, d. v. s. för ej sina lärjungar till den bildning de der borde erhålla — och i så fall bör denna brist afhjelpas — eller ock är första classen i Elementar-Läroverket öfverflödig och detta med densamma onödigt belastadt. Toge man åter bort denna class och öfverflyttade dess läroämnen till folkskolan, skulle man åstadkomma ett naturligt samband mellan de särskilda undervisningsverken på samma gång, som man höjde både Elementar-Läroverket och folkskolan. Det förra kunde då för högre ändamål använda besparade lärarekrafter, och den sednare komme att åtnjuta förmånen af beröring och samverkan med en högre inrättning af samma slag.

Att flera svårigheter, isynnerhet practiska, möta en dylik anordning är visserligen sannt, ehuru det icke är lika visst, att de äro så oöfvervinneliga eller ega den betydenhet, som Utskottet anser. Hvad man i detta afseende anmärkt om folkskolans befarade öfverfyllnad, derest alla lärjungar från Elementarläroverkets första class ditflyttades är ju redan bemött genom den observationen att ganska få af folkskolans lärjungar qvarstanna der så länge, att de kunna begagna sig af skolans högsta undervisning.

En nödvändig följd af första classens förläggande till folkskolan vore äfven, att Tyska språket ej längre komme att ingå bland denna class' undervisningsämnen. Men då gossen genom ifrågavarande anordning hunnit större mognad och utveckling, då han går att begagna sig af elementarläroverkets undervisning, skulle sannolikt kunna på ett år bibringas honom lika stor kunskap i detta ämne som förr på två år. Och månne icke, då allmänt klagas deröfver, att Elementarläroverkets yngsta lärjungar äro för omogna för att kunna fullt begagna sig af den erbjudna undervisningen, detta just har sin grund deri, att de så tidigt hafva tillträde till Elementarläroverket, i stället för att man borde återvisa dem till folkskolan?

I fråga om folkskolelärarnes bristande insigt i methodik och pedagogik tror jag för min del, att den methodik, som här förutsättes, inskränker sig till förmågan att meddela en något grundligare undervisning i Svenska Grammatiken. Men man fordrar ju redan af folkskolelärarne — och enligt min tanke med fullt skäl, — att de skola ega kännedom i modersmålets Grammatik, och är denna fordran stadgad, bör man

ock

ock tillse, att den uppfylles. Dessutom får jag hemställa, huru mycken methodik och pedagodik är att vänta hos de ograduerade studerande, som f. n. vanligen sköta undervisningen i skolans lägre classer. I fråga om vana vid ungdomens ledning tror jag verkligen, att en examinerad och bildad folkskolelärare oftast är dessa nybörjare i yrket vida öfverlägsen.

Ehuru jag således icke kan gilla Utskottets åsigt så tillvida, som det synes antaga en fast och orubblig gräns mellan Folkskolan och Elementarläroverket och icke anser något böra göras för beredandet af en naturlig öfvergång mellan båda, vill jag dock f. n. icke motsätta mig ifrågavarande hemställan.

Biskop **Beckman**: Då föregående talaren icke motsatt sig Utskottets förslag utan fastmer godkändt det slut, hvartill betänkandet kommer, så kunde det måhända synas öfverflödigt att vidare orda i detta ämne. Jag ber dock att få framställa några erinringar till rättfärdigande af Utskottets sätt att se saken.

Då nuvarande Economi-Utskott upptager den grundsats som förlidne Riksdags Economi-Utskott redan uttalat, att Folkskolans och Elementarläroverkets uppgifter äro väsentligen olika, så synes detta icke böra ogillas. Elementarläroverket har nemligen till sitt erkända ändamål att lägga grunden till en mera djupgående, vetenskaplig insigt; folkskolan åter har till sitt hufvudsyfte att fullständigt meddela de insigter, hvilka erfordras för ett bestämdt practiskt lefnadsyrke. Häraf måste blifva en följd, att i folkskoleundervisningen ingå hvarjehanda practiska tillämpningar, hvilka äro oundgängliga för att hon skall motsvara sitt ändamål, men hvilka i de förberedande eller lägre classerna af Elementarläroverket skulle vara i det närmaste gagnlösa och stundom ändamålsvidriga. Att förvandla Folkskolan rent af till en förberedande skola för Elementarläroverkets högre classer, skulle således beröfva henne dess egendomliga character och göra henne oförmögen att uppfylla sin bestämmelse. Undervisningen i Elementarläroverkets lägre classer, om den skall motsvara sitt ändamål, måste alltid antaga en annan character och kräfva en annan method, än som lämpar sig för Folkskolan, äfven der ämnena äro gemensamma.

Å andra sidan har Utskottet icke förbisett de fördelar som skulle vinnas derigenom att öfvergången från Folkskolan till Elementarläroverket lättades, så vidt detta kan ske utan att Folkskolan förlorar sin sjelfständighet. Men Utskottet har icke ansett dessa fördelar böra sökas eller kunna vinnas på den väg motionärerna föreslagit genom förläggande

af någon af Elementarläroverkets första classer till Folkskolan. För närvarande har Utskottet med rätta funnit en sådan förändring, äfven om den inskränkte sig blott till första classen, rent af overkställbar utan den skadligaste rubbning i Elementarläroverkets läroplan och curser. Detta framgår klart om man tager i betraktande de ämnen, som nu förekomma i Elementarläroverkets första class och derjemte de insigter, hvilka i allmänhet hos nuvarande folkskolelärare kunna förutsättas. Till följd af Ständernas egen begäran har Kongl. Maj:t, till förekommande af öfveransträngning för lärjungarne, anbefallt att undervisning i Tyska språket skall begynna redan i Elementarläroverkets första class, hvarigenom den väsentliga fördelen vinnes att lärjungen kan hinna blifva någorlunda hemmastadd med detta främmande språk innan han måste begynna med ett nytt. Att de nuvarande folkskolelärarne i allmänhet icke äro i stånd att meddela denna språkundervisning, torde icke erfordra någon bevisning. — Men äfven om denna brist småningom kunde afhjelpas och folkskolelärarnes insigter i allmänhet uppbringas så att desse lärare blefve skickliga att undervisa i alla de ämnen, hvilka i första classen borde förekomma, så kan likväl det ifrågavarande ändamålet icke vinnas utan att en betydande kostnad tillskyndas det allmänna, efter min öfvertygelse utan motsvarande fördelar. Man kan nemligen icke antaga att en så bildad skollärare skulle erhållas mot den aflöning, som nu tilldelas Folkskolelärarne. Om vinsten skulle blifva ringa då kanske knappt hvar fjerde eller femte Folkskola skulle hafva att framvisa någon lärjunge, som verkligen begagnade sig af tillfället att inhemta den specielt för Elementarläroverket beräknade undervisningen.

Hvad beträffar det förmenandet att Folkskolan redan i sitt närvarande skick skulle göra Elementarläroverkets första class öfverflödig — ett förmenande, som en af motionärerne velat styrka med exemplet af hans egna söner, hvilka på grund af i Folkskolan erhållen undervisning befunnits skickliga att intagas i en class ofvanom den första — så vederlägges detta förmenande nogsamt af den trängsel, som nästan öfverallt visar sig i den första och andra classen vid Elementarläroverket. Flertalet målsmän äfven från landet skicka de gossar. som skola genomgå Elementarläroverket, till dettas första class med förbigående af folkskolan.

Af allt detta torde vara klart att Utskottet haft goda skäl för sitt afstyrkande utlåtande.

Häruti instämde Biskoparne *Sundberg*, *Hultman* och *Björck* m. fl.

Domprosten **Sondén**: Jag kunde visserligen inskränka

mig till en obrottslig tystnad, men då jag med stor hugnad finner, att några talare med synnerlig ömhet omhulda Elementarläroverket och Folkskolan, föranlåtes jag att uttala äfven min ömhet för dessa undervisningsanstalter, och tror mig hafva angifvit hvad de för närvarande bäst behöfva, då jag önskar, att de måtte lemnas i fred och ro och att man må tillåta dem utveckla sig enligt den grund, som finnes för dem bestämd. Nu har, enligt den önskan, som Ständerna sjelfva uttryckte vid sista Riksdagen, den förändringen införts vid Elementarläroverken att Tyska språket utgör ett bland första classens läroämnen. Efter hvad motionären och några talare här förordat skulle denna anordning ånyo och straxt efter dess införande förändras. Jag har visserligan länge önskat, att ett samband mellan statens lägre och högre skolor måtte beredas, och blifva sådant, att lärjungarne utan svårighet kunde öfvergå från den ena till den andra. Jag finner ej heller osannolikt, att mycket skulle i detta afseende stå att vinna, om Elementarläroverkets första class öfverflyttades till Folkskolan. Men då på detta sätt den ena förändringen komme att omedelbart följa den andra och då skolväsendet dymedelst komme att sakna tillbörlig fasthet och stadga, tror jag äfven att Utskottet haft giltiga skäl att afstyrka motionärernes ifrågavarande förslag.

Kyrkoherden **Ekelundh**: Jag åtnöjer mig med att instämma uti de yttranden, som afgifvits af Biskop Beckman och Domprosten Sondén. Endast det vill jag tillägga, att erfarenheten visat, hurusom det i Folkskolorna, isynnerhet städernas, varit nödvändigt att inslå en helt annan väg och method med det fåtal lärjungar, som skolat beredas till inträde i Elementarläroverket. Liksom förr anförda omständigheter torde äfven denna ådagalägga, att Elementarläroverket och Folkskolan, som hafva olika uppgifter sig anvisade, äfven skilja sig från hvarandra till verksamhetssättet.

Doctor **Sandberg**: Jag instämmer med de 2:ne föregående talare, som grundligt utvecklat orsakerna och skälen, hvarför Folkskolans undervisning icke kan göra första classen i Elementarläroverket öfverflödig. I allmänhet äro äfven Folkskolans lärjungar, när de komma så långt, att de skola inhemta maximum af stadgans fordringar, vida äldre än gossarne i Elementarskolans första class. De måste ock förskaffa sig en mängd insigter och färdigheter, såsom räkna och skrifva m. m., och dessa ämnen böra drifvas mera practiskt och vida längre än som är möjligt med yngre barn, som beredas till mottaglighet för högre bildning och hvilka

kunskaper derföre ej heller bibringas på samma sätt och i samma ordning, som med de förre iakttages.

Då öfverläggningen härmed förklarats afslutad, blef uppå framställd proposition ifrågavarande hemställan af Ståndet *bifallen.*

2:a Punkten:

Doctor **Almqvist** begärde ordet och yttrade: Då Utskottet i denna punkt tillstyrker afslag å Herr Bråkenhjelms motion, hvilken i andra punkten berör samma fråga, som nyligen afgjordes, begagnar jag tillfället att afgifva min reservation mot Ståndets sistnämnda beslut. Motionärens förslag i denna del åsyftar, att första classen vid Elementarläroverket borde indragas. Jag tror, att denna fråga borde haft en annan utgång. Den undervisning, som efter nämnde indragning icke längre kunde meddelas vid Elementarläroverket skulle i de flesta fall naturligen ersättas af Folkskolan. Också finner man att för närvarande, — åtminstone är så förhållandet i min hemtrakt — läses samma ämnen i Folkskolans öfre afdelning som i första classen af läroverken, och, utan att vilja fästa mig vid hvad Utskottet anför, tror jag, att Folkskolelärarne ega för denna undervisning tillräckliga insigter. Förhållandet med Tyska språket och att hvad derom för närvarande finnes stadgadt utgör ett hinder för den ifrågasatta förändringen, erinrar jag mig väl, men finner ej heller några svårigheter vid att i detta afseende återgå till 1859 års stadga. Fäster man sig åter vid de fördelar, som skulle uppstå af en sådan anordning och sedan sålunda ett naturligt samband bildats mellan de högre och lägre läroanstalterne, visa sig dessa ingalunda vara obetydliga. Först och främst blefve härigenom icke så få lärarekrafter lediga för den högre undervisningen — under en tid då allmänt klagas öfver bristen på passande elementarlärare. Men vidare skulle ock Folkskolan höjas till en beröring och samverkan med Elementarläroverket, hvarigenom hon utan tvifvel skulle vinna större anseende och blifva föremål för större intresse.

Slutligen ber jag få fästa uppmärksamheten derpå, att den argumentation, genom hvilken Biskop Beckman sökte visa omöjligheten för Folkskolan att ersätta Elementarläroverkets 2:ne lägsta classer, icke träffar förslaget angående första classens indragning; hvarigenom ock påståendet om Folkskolelärarnes bristande insigter torde förlora en god del af sin betydelse.

På härefter framställd proposition *bifölls* hvad Utskottet i denna punkt tillstyrkt.

3:dje, 4:de och 5:te punkterna. *Biföllos.*

6:te Punkten:

Biskop **Bring** begärde ordet och yttrade: Från hvilken synpunkt jag än betraktar Utskottets i denna punkt framlagda förslag, kan jag ej gilla det. Öfverväger jag frågan i och för sig eller eftersinnar, huruvida det kan vara lämpligt, att lärjungarne inom Elementarläroverkets classiska linie i allmänhet lemnas rätt till befrielse från undervisning i Grekiska språket, synes det ej möjligt att godkänna Utskottets åsigt. Vår läroverksstadga talar endast om 2:ne bildningslinier, den classiska och den reala, och om flera kan väl icke heller naturligen talas. Här är nu fråga om den classiska, och då dess ändamål väl är att bibringa classisk bildning, kan jag ej inse, huru sagde ändamål kan vinnas utan undervisning i Grekiska eller hvarföre Grekiskan vore i detta afseende mindre erforderlig än Latinet. Men om man från synpunkten af hvad saken fordrar icke kan komma till det resultat, hvarvid Utskottet stannat, blir detta ej mera antagligt, om man fäster afseende på hvad undervisningens tillbörliga ordnande samt ostörda fortgång kräfver. Endast då kan man gilla Utskottets framställning, när man antager, att läroverket bör tillfredsställa hvarje tillfällig önskan från lärjungars och målsmäns sida. Men skall läroverkets verksamhet ordnas icke efter begreppet af en ändamålsenlig undervisning utan efter enskildas godtycke, då bör naturligen befrielse medgifvas från undervisning i hvilket ämne som helst, samt läroverket stå tillreds att åt hvarje lärjunge meddela kunskaper uti endast de ämnen, som han eller hans målsman önskar. Men dermed vore, såsom hvar och en inser, all ordning vid våra läroverk omöjliggjord.

Till det nu anförda ber jag slutligen att få lägga den förklaring, att, äfven om jag i sak tänkte lika med Utskottet, jag likväl vid detta tillfälle skulle yrka afslag å dess ifrågavarande hemställan, derföre att Regeringen redan och med anledning af den skrifvelse, som Ständerna vid förra Riksdagen angående samma sak afläto, visat, huru långt hon i detta afseende vill gå. Huru man än betraktar den medelväg, som blifvit en följd af Kungörelsen den 12 sistlidne Maj, och äfven om den icke kan sägas vara fullt tillfredsställande, är det dock ett factum, att Regeringen derigenom uttalat sin åsigt i saken. Jag anser det derföre icke vara på sin plats att begära, att Regeringen efter så kort tids förlopp skall ånyo frånträda sin uttalade mening, och jag vill tillägga, att om en sådan enträgenhet icke någonsin kan vara lämplig, den allra minst kan vara det i rent pedagogiska frågor, hvilka svårligen kunna erhålla sitt rätta bedömande och sin pålitliga lösning inom sådana rådplägande församlingar som Riks-Stånden.

Häri instämde Biskop *Hultman* samt Contracts-Prostarne *Westin* och *Fant* m. fl.

Doctor **Ljungdahl**: Jag instämmer helt och hållet i hvad Biskop Bring nu yttrat. Någon talare har vid en föregående punkt af detta Betänkande sagt, att det bästa en vän af Elementarläroverken kunde önska dem, vore att de fingo vara i fred och utveckla sig på nu anlagda grunder. Jag skulle vilja utsträcka denna önskan äfven derhän, att den, som i sista instansen har att afgöra läroverksärenden, också finge vara i fred och icke från Ständernas sida oupphörligen utsättas för försök att rubba nyligen vidtagna och derföre ej tillräckligt pröfvade anordningar. När nu Ständerna vid sistlidne Riksdag gjorde underdånig framställning angående möjlighet för lärjunge att blifva befriad från undervisning i Grekiska språket, och Kongl. Maj:t med anledning deraf gått deras önskan till mötes genom utfärdandet af en förordning — Kungörelsen den 12 Maj 1865 — som ännu icke är ett år gammal och icke tillämpats mer än en enda termin, kan det ej gerna vara tjenligt att genom förnyade underdåniga skrifvelser bedja Kongl. Maj:t frånträda en så nyligen uttalad åsigt. Härtill kommer vidare, att det i sjelfva verket icke är något att anmärka mot det sätt, hvarpå Kongl, Maj:t löst denna fråga. Befrielse är nemligen medgifven de ynglingar, som af särdeles giltiga orsaker, såsom bristande kroppskrafter och helsa eller mindre lyckliga anlag, äro urståndsatta att utan öfveransträngning följa undervisningen; och, för att rättigheten till sådant undantagsförhållande, som alltid måste menligt inverka på ordningen i det hela, ej måtte missbrukas, har Kongl. Maj:t förordnat, att Eforus må i sista hand pröfva, när befrielse må ega rum. Denna utväg synes mig vara den enda, som här kunnat vidtagas. Ty att af Statens läroverk begära, att de för enskildas — lärjungars eller målsmäns — godtycke skola rubba hela läseordningen och införa 3:ne bildningslinier i stället för 2:ne, är väl ej billigt. När slutligen, såsom reservanterne visat, det skulle blifva Rector och Collegium omöjligt att uppfylla de olikartade ersättningsanspråken på annan undervisning från de dispenserades sida och dessa derföre oftast måste lemnas i sysslolöshet, finner jag tillräckliga skäl anförda för ett afslag å Utskottets hemställan.

Contracts-Prosten **Palmlund**: Utskottet inleder detta betänkande med att tillkännagifva sin åsigt vara, att på detta område af lagstiftningen täta förändringar böra, om någonsin, undvikas, såsom onekligen ländande till skada för undervisningen, och att detaljer af den beskaffenhet, att det icke utan svårighet, åtminstone icke utan speciel insigt i ämnet

och betydlig pedagogisk erfarenhet, låter sig bedöma, i hvad mån rubbning i dem inverkar på undervisningsplanen i dess helhet, icke väl egna sig att utgöra föremål för Rikets Ständers pröfning. Hade Utskottet troget fasthållit denna grundsats, skulle det ock afstyrkt förevarande motion, såsom med de föregående skett. Här har dock Utskottet velat annorlunda och för Ständerna framlagt ett förslag, som efter utfärdandet af nådiga Kungörelsen den 12 Maj 1865 är både öfverflödigt och onyttigt. Att så är, hafva reservationerna från Lector Bergman och detta Stånds Utskotts-ledamöter tillräckligen ådagalagt. Jag vill derföre endast tillägga, att jag under min 21-åriga verksamhet som lärare och äfven såsom Rector vid ett af våra högre Elementarläroverk icke funnit — ej ens under tillämpningstiden af 1856 års skolordning — att någon yngling bland dem, som läst Latin, vare sig på egen eller målsmans ingifvelse, yttrat en önskan derom, att han måtte befrias från undervisning i Grekiska språket. Jag tror äfven, att förhållandet är enahanda vid alla de läroverk, der man ännu icke funnit sig vid att åtskilja hvad som naturligen hör ihop. Om, såsom ock Utskottet medgifver, de båda classiska språken hvart för sig äro utmärkta bildningsmedel, framstår dock denna deras egenskap i vida högre grad för den, som sättes i tillfälle att under inbördes jemförelser studera dem båda. — Till Utskottets förslag kan icke jag lemna mitt bifall, emedan jag anser det onyttigt, onödigt och isynnerhet opedagogiskt.

Professor **Ribbing**: Jag har begärt ordet för att närmare utveckla de skäl, hvilka enligt min tanke varit för Utskottet ledande och hvilka synas mig tala till förmån för dess beslut. Till en början skall jag då fästa mig vid den rent practiska sidan af saken och dervid utgå från de anmärkningar, som här af föregående talare och af åtskilliga reservanter inom Utskottet blifvit framställda. Dessa anmärkningar åsyfta i allmänhet att visa olämpligheten af Utskottets förslag på grund deraf, att detsamma, om det blefve gällande lag, skulle vid våra Elementarläroverk införa flere än 2:ne bildningslinier, skulle innebära en skolans söndersprängning i flera delar eller afdelningar, för hvilkas behöriga undervisning tillgängliga lärarekrafter vore alldeles otillräckliga, och slutligen, såsom återigen en ändring i skolordningen, skulle utgöra ett af dessa alltför ofta återkommande ingrepp i det ostörda och orubbade lugn, hvilket utgör en nödvändig förutsättning för en sund och ändamålsenlig utveckling af verksamheten vid skolan, betraktad såsom ett fortgående helt. Mot allt detta vill jag hufvudsakligen erinra och påpeka, att Utskottets förslag på intet sätt afser att rubba den antagna och nu gällande läseordningen vid våra Elementarläroverk

utan att det har till syftemål, att *undantag* från nämnda läseordnings föreskrifter må kunna beviljas de skolgossar, som af en eller annan orsak önska något sådant. De sägas derigenom erhålla "dispens", och så länge man begagnar detta ord, hvilket här lämpligen torde kunna återgifvas med "undantag", erkänner man, att det icke är fråga om någon rubbning eller förändring af det vanliga schemat, utan att detta skall bibehållas oförändradt. Häremot har visserligen blifvit invändt, att det icke längre blir möjligt att fasthålla någon bestämd regel, om undantag skulle få ega rum på sätt och under vilkor som Utskottet föreslagit; undantaget skulle blifva regel. Jag tror likväl, att man dervid gör sig skyldig till ett förbiseende af det verkliga innehållet i Utskottets förslag; Utskottet förklarar uttryckligen — med frånträdande af motionärens hemställan, att de ynglingar, som befrias från läsning af Grekiska, må å den tid, som derigenom blir ledig, undervisas i Engelska språket och naturvetenskaperne, och med uteslutande af föreskriften i 1856 års skolstadga, att de dispenserade skola under dispenstimmarne undervisas inom den afdelning af skolan, der Latinska språket icke läses, — att det icke anser sig böra ingå i några detaljer angående det sätt, hvarpå en enligt dess förslag dispenserad lärjunge skall sysselsättas. De närmare bestämmelserna härvid anser Utskottet böra af Rector och Collegium uppgöras, samt talar dervid om åtskilliga sätt att bereda de dispenserade ersättning, nemligen skiftliga arbeten eller mundtlig undervisning i skolan, ja slutligen sådan undervisning utom skolan, som af Rector godkännes. När detta är den latitud, hvarunder Utskottets förslag framträder, är det väl dagsklart, att verkställandet af detsamma icke nödvändiggör någon rubbning i det vanliga schemat eller upphäfver detta och möjligheten af dess tillämpande. Kunna Rector och Collegium, med anledning af det afseende, som bör fästas vid målsmäns uttryckta önskningar, eller till följd af andra omständigheter, icke utfinna något ändamålsenligt sätt att inom skolan sysselsätta en från läsning af Grekiska dispenserad lärjunge; är ju skolan befriad från all undervisningsskyldighet med hänseende till denne lärjunge. Och härmed torde ock vara bemött invändningen om lärarekrafternas otillräcklighet i förhållande till hvad Utskottets förslag fordrar. Men, säger man, det torde hvarken i och för sig vara önskvärdt, ej heller för målsmännen tillfredsställande, om några lärjungar icke skulle på något sätt undervisas under dispenstimmarne. Det är möjligt, att sådant kan blifva en följd af Utskottets förslag, men förebråelsen derför träffar likväl icke skolan och kan icke grunda sig på någon felaktighet i organisationen af läroverket, som hvarken kan eller får förbise sitt hufvudmål för enskildes skull, om det

icke bör eller vill tvinga desse att, utöfver hvad de sjelfve önska, begagna sig af den undervisning, hvilken det såsom offentlig anstalt i lika mån erbjuder alla. — Visar sig sålunda, att den förändring, som Utskottets förslag afser, icke gäller det schema eller den väsendtliga ordning, efter hvilken undervisningen, fördelad på 2:ne linier, vid våra Elementarläroverk fortgår; kan detsamma än mindre sägas om skolan genom införandet af något för henne hitintills främmande och nytt. Ty i hvad förhållande står väl Utskottets förslag till motsvarande stadgande af nu gällande skolordning? I det förhållande, att den dispens, som det förra åsyftar, enligt den sednare förklaras tillåten eller möjlig att vinna. När sålunda, oaktadt den olikhet, som mellan det föreslagna och det nu gällande stadgandet naturligen måste ega rum, det befinnes, att begge jakande besvara hufvudfrågan, hvilken i detta fall icke kan tänkas vara någon annan än den: skall en Elementarläroverkets lärjunge, som njuter undervisning i Latin, på några vilkor kunna befrias från läsning af Grekiska? — är det ju tydligt, att man, långt ifrån att med skäl kunna i Utskottets förslag se någon nyhet i egentlig mening, snarare måste medgifva, att i hufvudsak alla argumenter mot detsamma blifva lika många argumenter mot status quo. Eller om den omständigheten, att ynglingar, som läsa Latin, befrias från undervisningen i Grekiska, är af beskaffenhet att rubba läseordningen, införa en tredje och ny bildningslinie samt oroa skolan, måste ju alla dessa olägenheter, lika väl som de af Utskottets förslag uppkomma, vara en följd af nu gällande stadga. Men, svarar man, följderna af dispens från Grekiska äro icke nu sådana, som de skulle blifva, om Utskottets förslag antoges, ty vilkoren för dennas erhållande äro i de begge fallen olika. Återstår då att se till, hvilka vilkor nu finnas föreskrifna och i hvad förhållande de stå till det, för hvilket de utgöra vilkor. I detta afseende och då Utskottet begär någon eftergift härutinnan, har här blifvit sagdt, att en sådan begäran för närvarande vore mindre på sin plats, emedan Regeringen så nyligen visat, huru långt hon med anledning af Ständernas sednaste skrifvelse i ämnet vill gå. Huru långt har då Regeringen gått? Jo, under det att Utskottet, såsom vilkor för dispens från undervisningen i Grekiska språket, föreslår målsmans begäran derom, måste, enligt Maj-stadgan, för samma sak följande förutsättningar förefinnas: "svårighet för ynglingen att följa undervisningen", "målsmans anhållan", "Collegii tillstyrkande" och slutligen "Efori sanction". Ser man på beskaffenheten af dessa vilkor, kan med skäl ifrågasättas, huruvida någon målsman verkligen vill begagna sig af hvad sålunda finnes medgifvet, då han derigenom tillskyndar sin myndling ett föga hedrande testimonium paupertatis i andligt afseende; hvaremot å en annan sida

torde kunna befaras, att föreskriften om dessa vilkor af lärjungarne komme att betraktas såsom en anvisning att genom lättja och vårdslöshet fullgöra hvad som å deras sida utgör en förutsättning för möjligheten att befrias från ett studium, hvilket i dess första stadier, det vill säga vid den tid, då befrielse eller dispens under vanliga förhållanden sökes, icke kan vara synnerligen fängslande. Betraktar man åter de sålunda beskaffade vilkoren från den synpunkten, att Regeringen har genom dem, sedan hon i allmänhet förklarat att dispens från Grekiska får ega rum för yngling på Latinlinien, velat närmare angifva, *när* sådan dispens — efter hennes åsigt — bör ega rum; gifva de genom sin beskaffenhet och antal åt Regeringens beslut i dess helhet det utseende, som hade detsamma tillkommit i ändamål att i ord medgifva hvad man i sak förvägrar. Jag är också öfvertygad, att denna halfhet i Regeringens beslut städse skall framkalla motioner i samma syfte som nu förevarande — motioner så mycket mer berättigade och välgrundade, då de i sjelfva verket blott innehålla denna anhållan till Regeringen; — var god och gör allvar och sanning af hvad en gång blifvit lofvadt och sagdt!

De reservanter och föregående talare hvilka betraktat saken från en mera theoretisk synpunkt, hafva dervid anmärkt, att Latinska och Grekiska språken stå i det inbördes sammanhang och förhållande till hvarandra, att kännedom i Grekiska är nödvändig redan för ett ändamålsenligt bedrifvande af Latin-studiet i skolan. Men månne man icke härvid något förblandar det vetenskapliga och det elementära språkstudiet? Att en verklig vetenskaplig bildning i Latinska språket icke står att vinna utan medelst tillhjelp af insigter i Grekiska, är väl sannt. Likaledes kan alltid medgifvas, att lärjungen icke har någon skada af kännedomen om Grekiska, ty kunskapen är ej tung att bära. Men å andra sidan och då undervisningen i sistnämnda språk slutar, just då lärjungen hunnit inhemta prima elementa, kan med skäl frågas, om icke skoltiden kunnat för honom nyttigare användas, om han åtnjutit dispens från Grekiska. Möjligen skulle både denna och ofvanuppkastade fråga kunna besvaras, om här erinrades derom, att — och i min tanke utgör detta en för sakens uppfattning högst vigtig omständigbet — Universitetets statuter tala om academiska examina, till hvilkas genomgående fordras insigt i Latin men icke i Grekiska. Hvad är väl detta om icke ett erkännande, att Latin kan studeras utan Grekiska; ty kunde det förra språket i ingen grad studeras utan motsvarande studier i det sednare, vore det absurdt, att i de academiska statuterna funnes stadgade sådana fordringar, som de ofvannämnda. Men så länge åter, som man vid Academien antages kunna studera

Latin utan Grekiska, så länge skall det ock isynnerhet för mera practiska män blifva alldeles oförklarligt, hvarföre hvarje skolans lärjunge, som undervisas i Latin, nödvändigt måste lära sig Grekiska. Visserligen har af en reservant blifvit yttradt, att skolan icke bör lämpa sin undervisning efter fordringarna för academiska examina; men för min del kan jag dock icke annat än anse, att för de ynglingar, hvarom nu är fråga eller de, som läsa Latin, studierna vid skolan måste betraktas såsom förberedande studierna vid Academien.

Måhända kunde någon finna besynnerligt, att jag, som sjelf är vetenskapsman och som sålunda varit i tillfälle att erfara nyttan och stundom nödvändigheten af kännnedom i Grekiska språket, här tycks tala emot detsamma. Jag svarar derpå, att hvad jag här förordat synes mig lända till förmån för det Grekiska språkets studium såväl som för de classiska studierna i det hela, och att detta förhållande för mig är ett nytt skäl, och ingalunda det minst vigtiga, att förorda bifall till förslaget. Under en lång följd af år hafva vid Riksdagarna framställts förslag att till Elementarläroverkets högre classer framflytta eller från detsamma rent af förvisa undervisningen i Latin och Grekiska. Jag hänvisar till de motioner, som i förevarande Betänkande finnas omnämnda och af hvilka Herr Hiertas förslag med möda kunde inom Utskottet bekämpas. Under sådant förhållande synes mig klokheten bjuda att genom lämpliga eftergifter tillgodose och tillfredsställa ett sträfvande, som sannolikt skall veta att på ett eller annat sätt nå sitt mål, under det att man å andra sidan gör detta på ett sådant sätt, som icke minskar möjligheten för dem, som sådant önska, att begagna sig af all den undervisning som skolan hittills haft att erbjuda. Man hade sålunda besvurit en storm, som, om den blott mötts af envist motstånd, lätt kan vexa till sådan styrka, att den från skolan sopar med sig en god del äfven af den classiska bildning, till hvilken denna ännu lemnar tillfälle. Fordringarna på dispens från Grekiska utgå nemligen icke från ett tillfälligt tycke, utan förhållandet med de civila embetsexamina vid Academien skall alltid gifva anledning till förslag angående befrielse från detta språk, hvilka icke lika lätt träffa något annat af undervisningsämnena vid läroverket. Slutligen vill jag tillägga, att jag icke skulle förordat Utskottets förslag, derest det funnes någon säkerhet, att hvad nu, beträffande utrymme och tid för undervisning i de classiska språken, finnes föreskrifvet komme att bibehållas. Men då under de sistförflutna 17 åren Regeringen gifvit vika för hvarje ny opinion i fråga om ändringar i arbetsordningen och minskning i den classiska undervisningen, och någon förändring sålunda snart torde ytterligare vara att vänta,

har jag ansett lyckligast, om man antoge en sådan som icke rubbade det helas ostörda gång, utan blott tillkomme såsom ett undantag.

Doctor **Säve**: Den siste talaren har så väl utredt detta ämne genom anförande af alla de skäl, som tala för Utskottets förslag, att den som delar samma åsigter väl kunde synas hafva föga att tillägga. Saken är dock så vigtig att jag ännu dermed vågar uppehålla detta Högv. Stånd, som jag fruktar eljest vara nog benäget för förslagets öfverändakastande. Jag gör full rättvisa åt de vetenskapens och bildningens målsmän, som här ansett sig böra uppträda för Grekiskan såsom tvångsämne på den lärda linien i skolorna. Ty äfven jag erkänner Grekiskan för ett ypperligt bildningsmedel och skattar detta språk högre, än något annat, i anseende till såväl innehåll som form. Det är onekligen sannt, hvad en Latinsk skald yttrat om Grekernas på en gång idérikedom och formfulländning: "Grajis dedit ingenium, dedit ore rotundo Musa loqui". Men säkert öfverdrifver man sin fruktan, om man tror, att detta sånggudinnornas språk genom förslaget skulle bortföras ur skolorna. Jag åtminstone kan ej föreställa mig något sådant. I allmänhet vilja väl föräldrar och målsmän ej gifva några föreskrifter i anseende till sina barns och myndlingars lärda uppfostran, utan lemna valet för dem, så väl af läroämnen som bildningslinea, åt lärarnes egen urskiljning efter pröfning af lärjungarnes anlag. Företrädesvis önska de dock undervisningen så ställd, att alla banor, till och med de högsta, hållas för lärjungarna i framtiden öppna. Ty häruti se de ej gerna någon inskränkning. Långt ifrån derföre att vilja inskränka deras lärocurs till det ringare och i framtiden mindre lofvande måttet, vilja de hafva den utsträckt, eller åtminstone frigifven, så långt som möjligt. Men då för mindre bemedlade föräldrar en verklig svårighet möter att för sina barn bekosta en sådan lärd grundläggning, som inhemtandet af både Grekiska och Latin; hvarför nödvändigt sammankedja de döda språken och utestänga de lärjungar från all utsigt på embetsmannabanan, som ej också lära det förstnämnda språket? Man tvingar ju sålunda dem ovilkorligt in på reallinien, som någon tid ännu kunde vilja fortgå på den humanistiska genom läsningen af åtminstone ett fornclassiskt språk, det Latinska, än hvilket intet bättre hjelpmedel gifves för inhemtandet af de Romanska språken. Det låter visst något, när reservanten Herr *Bergman* ur Läroverks-Comittéens betänkande åberopar grundsatsen: "att skolan såsom en offentlig anstalt måste utan rubbning följa den för henne, såsom ett fortgående helt anordnade plan, och att den enskilta lärjungen, då han fogar sig efter denna, också i sjelfva

verket befordrar sitt eget bästa, emedan han derigenom blir delaktig af de fördelar, som en fast och följdriktigt ordnad undervisning medför, i det den icke blott helsosamt inverkar på hans vanor och sedliga väsende, utan äfven gifver hållning och sammanhang åt hans intellectuela arbete." Men ingen lärer väl låta intala sig, att den för vår lärda skola på Preussiskt vis anordnade enhetsplanen, att lärjungarne på den humanistiska linien nödvändigt skola lära, utom modersmålet, 5 främmande språk, under det de på den reala linien lära blott 3:ne, är det system, som bäst utvecklar de individuela anlagen, eller som helsosammast inverkar på lärjungens sedliga väsende. Ty ingen anledning är för det antagande, att en jurist eller läkare, som läst Latin och ej Grekiska, skulle vara mera osedlig eller intellectuelt oförmögen, än den embetsman af samma yrke, som haft tillfälle inhemta begge dessa språk, hvilket naturligtvis dock ej kunnat ske utan uppoffring i stället af något annat, som kunnat på samma tid läras. Således ligger i hela detta betraktelsesätt en ej ringa ensidighet.

Ett kraftigt argument mot Utskottets tillstyrkande har man trott sig finna deruti, att då en Kongl. Kungörelse, som på vissa vilkor tillåter dispens från Grekiskan, utkommit så nyligen som den 12 Maj 1865, så borde man ej så snart återkomma med nya fordringar i detta ämne. Men utan tvifvel är den vunna befrielsen en halfhet, då den gjorts beroende af icke blott Läroverks-Collegiets pröfning, utan äfven bifall af Ephorus, hvilken i de flesta fall skall afslå målsmans anhållan, så vida lärjungen ej af honom presenteras såsom en rent af imbecill eller oförmögen. Detta var dock ingalunda 1863 års Ständers afsigt.

Då följaktligen verkliga skäl finnas för Utskottets tillstyrkande i denna punkt, så bör ej heller hinder deremot uppsökas från svårigheten för lärarne att under de lärotimmar, då sådan befrielse eger rum, nyttigt sysselsätta de befriade lärjungarne; ty häruti är ju dem lemnad den största frihet, nemligen att antingen för dem anordna en särskild class, om lärarekrafterna räcka till, eller också att låta dem utom skolan njuta den undervisning i andra ämnen, som kan åstadkommas och som målsmännen vilja påkosta. Ser man derföre saken litet närmare an och vill, att icke för det ena älsklingsspråkets skuld äfven det andra skall förr eller sednare utkastas ur skolorna, så torde vara skäl att här bevilja hvad äfven förra Riksdagen begärt, och jag för min del anser derföre rådligast att tillstyrka förslaget.

Kyrkoherden **Ekelundh**: Inom Utskottet har jag mot dess beslut anfört en kort reservation och vill nu endast tillägga, att under den vidlyftiga discussion, som här förts,

intet blifvit anfördt, som rubbat min öfvertygelse. Principielt instämmer jag med Biskop Bring, som klart ådagalagt, att inom den bildningslinie, som bär namn af den classiska också de båda classiska språken äro för undervisningen oundgängliga och från hvarandra oåtskiljeliga. Rörande det practiska utförandet af Utskottets förslag, har Lector Bergman, hvilken bland Utskottets ledamöter otvifvelaktigt egde den största erfarenheten i hithörande frågor, visat, hvilka oöfvervinneliga svårigheter härvid möta, såvidt man med ett vidlyftigt despenseringssystem trodde sig kunna förena undervisningens ändamålsenliga ordnande och orubbade fortgång. Professor Ribbing har visserligen anfört skäl, på grund af hvilka vissa förändringar i nuvarande undervisningsplan kunna synas önskvärda. Jag har dock icke blifvit öfvertygad derom att de f. n. äro nödvändiga eller kunna utföras. Möjligen vore detta tänkbart, om staten kunde bekosta 3:ne bildningslinier, och om man tillika vid frågan om läroverkets uppgift utginge från den åsigten, hvilken jag för öfrigt vill lemna i sitt värde, att lärjungen skall i skolan bestämma sig för och bildas i enlighet med sitt framtida yrke. I min egenskap af Inspector för ett högre Elementarläroverk har jag likväl varit i tillfälle erfara, hurusom mången yngling ångrar att han inrättat sin bildning efter ett förhastadt beslut. Jag får således fortfarande yrka afslag å motionärens och Utskottets framställning.

Kyrkoherden *Englund* afstod från särskildt yttrande och instämde med Biskop *Bring*.

Biskop **Beckman**: Inför det Högvördiga Ståndet tror jag visserligen icke, att något vidlyftigt ordande i denna sak är af nöden. Men då jag ansett den fråga, som här behandlas, vara af sådan vigt, att jag inom Utskottet uttalat en reservation mot detta beslut, nödgas jag yttra några ord angående de påståenden, som här blifvit framställda till försvar för Utskottets åsigt, på det icke, dessa påståenden genom att lemnas obestridda, må synas erkända såsom riktiga. Jag har med uppmärksamhet följt Professor Ribbings och Doctor Säves yttranden; men för såvidt de åsyftat att anföra bevis för behofvet af ifrågavarande förändring i våra läroverksstadgar, har jag icke funnit mig öfvertygad. Hvad beträffar de försäkringar, som afgifvits angående vissa förhållanden vid Elementarläroverken, kan jag icke tillerkänna den afgörande vigt, då de icke bekräftas af den erfarenhet som jag förvärfvat vid de tillfällen, då det ålegat mig att sjelf handhafva eller öfvervaka undervisningen vid dylika läroverk.

Under fullt erkännande att ingenting kan mera skada undervisningen vid läroverken än täta förändringar i skol-

stadgarne, hafva Utskottets försvarare anfört, att nu framlagda förslag icke skulle innebära någon egentlig förändring aldraminst införandet af en ny bildningslinie. Frågan gäller blott, så menar man, att genom en obetydlig förändring i lagstiftningen ställa så till, att en grundsats, som redan är erkänd, äfven må kunna tillämpas. Utskottets försvarare antaga att efter antagandet af dess förslag många ynglingar skulle begära dispens från grekiska språkets läsning, hvilka nu afhållas från ett sådant steg, emedan det, enligt kungörelsen den 12 Maj 1865, är förenadt med för den dispenssökande vanhedrande vilkor eller medgifvanden. Att med den lätthet till erhållande af dispens, som Utskottet önskar införd, ett vida större antal ynglingar skall söka och erhålla befrielse från undervisningen i Grekiska, tror jag nog, ehuru jag visserligen icke tror, att det skulle vara till deras egen nytta eller till gagn för undervisningen vid läroverket i det hela. Det är vanligt och endels hos mer eller mindre tanklösa skolgossar ursäkligt, att de icke finna inhemtandet af prima elementa i ett ämne angenämt. Deremot tror jag icke, att de nu afhållas från att söka sådan befrielse genom den vanheder, med hvilken nuvarande stadgande skulle brännmärka en yngling, som begär dispens från Grekiska språket. Stadgandet uppställer icke för befrielsen några vanhedrande vilkor. I verkligheten visar det sig, att flere målsmän, riktigt uppfattande stadgandets mening, åberopat detsamma för att skydda sjuklige eller mindre lyckligt utrustade gossar från öfveransträngning, utan att, när dessa vilkor för befrielse från en del af skolans undervisning verkligen förefunnits, gifva anledning till ofördelaktiga tankar om gossarne. Att samma stadgande afskräcker målsmän från att gifva vika för barnsligt oförstånd eller möjligen lättja, bör icke ådraga detsamma klander. Om, såsom Utskottet förutsätter och såsom ock troligt är, genom antagandet af Utskottets förslag en mängd ynglingar skulle blifva dispenserade, så innebär enligt min öfvertygelse detta ingenting mindre, än införandet af en ny bildningslinie. Åtminstone blir detta fallet, derest de dispenserade äfven under dispenstimmarne, såsom föreslaget är, skola utgöra föremål för läroverkets omsorger om inom detsamma undervisas. Man må kalla denna linie dispenslinie eller en extra ordinär linie eller göra den namnlös, den skall lika fullt finnas och komma att intaga en betydande plats vid undervisningen, derest genom antagande af Utskottets förslag befrielse från Grekiskan som förut utgjorde undantag, nu blir regel.

I fråga om möjligheten att på passande och nyttigt sätt sysselsätta de ynglingar, som icke läsa Grekiska, anse författarne af Utskottets mening denna uppgift enligt nuva-

rande ordning så stora svårigheter, att Rector och Lärarne vid våra läroverk nödgas på allt sätt försvåra möjligheten att erhålla dispens och dymedelst göra den medgifna rättigheten dertill mera skenbar är verklig. Denna svårighet har Utskottet velat undanrödja genom att åt Collegium lemna större frihet, ja till och med rättighet att, när inga andra utvägar funnos, låta lärjungarne sysselsätta sig på egen hand. Friheten för Rector och Lärare torde emellertid icke blifva särdeles stor, när de härvid skola vara bundna af ett "billigt afseende på målsmännens uttryckta önskan". Lika troligt som det är, att målsmännen härvid skola uttrycka sins emellan ganska skiljaktiga önskningar, lika säkert är att det ofta blefve lärarne omöjligt att på dem alla fästa det afseende målsmännen önskade. Härigenom skulle Rector och Collegium blifva utsatta för ett missnöje och klander, för hvilket icke jag önskar dem blottställda. Följden skulle blifva en stark frestelse att begagna den sista utvägen, nemligen att lemna de dispenserade åt sig sjelfva under dispenstimmarne utan uppsigt. Fara värdt är att dessa timmar då i de flesta fall skulle komma att egnas åt sysslolöshet. Mig synes icke välbetänkt icke ens barmhertigt att förorda en sådan anordning genom hvilken icke de dispenserade sjelfva utan äfven deras kamrater blefve lidande.

Man har emot nu gällande stadgande andragit att det skulle leda till oärlighet, att gossarne, för att blifva befriade från Grekiska språkets läsning, skulle känna sig frestade att visa sig sämre, än de verkligen äro. Det är, om något svar i detta fall behöfves, nog att erinra det hvarje författning kan kringgås, men att detta ej genast bevisar dess otjenlighet. Controllen synes för ifrågavarande fall icke synnerligen svår, och jag vågar tro att försöken i denna väg icke kunna blifva många. Riktig synes mig i alla händelser den grundsatsen vara att vilkoren för erhållande af befrielse från undervisning i Grekiska böra inom den classiska bildningslinien, till hvilken studiet af detta språk väsendtligen hör, vara sådana, att befrielsen endast undantagsvis och af bevekande skäl, såsom till förekommande af öfveransträngning l. d., kan ifrågakomma.

Hvad slutligen vidkommer den talares yttrande, som förklarade det system, hvilket nu följes vid våra läroverk, vara sådant, att det på preussiskt vis bildade alla på samma sätt, ber jag få åberopa de ord Lector Bergman i slutet af sin reservation citerar. Så liflig anhängare jag verkligen är af personlighets- och individualitetsprincipen, tror jag mig icke derföre behöfva förbise det allmännas betydelse för den enskilde. Jag tror det också möjligt att gilla en åsigt, utan att derföre vilja till orimlighet

fullfölja

fullfölja den i dess yttersta conseqvenser. — Efter hvad nu anfördt blifvit, torde jag ej behöfva tillägga, att jag på det lifligaste afstyrker antagandet af Utskottets föreliggande hemställan.

Häruti instämde Biskop *Sundberg*.

Doctor **Lindgren**: Jag erkänner att jag ej utan en viss känsla af vemod hört den berömde författaren af Plato's idélära här uppträda till försvar för den af Utskottet föreslagna dispensen vid våra Elementarläroverk från studiet af det gamla Hellas' sköna språk. Mot det gjorda förslaget erkänner jag väl intet bindande motskäl ligga i den föregifna svårigheten, som skulle för lärarne uppkomma, att genom undervisning i andra ämnen lemna åt de från Grekiskan dispenserade lärjungarne full ersättning (ty denna vore såsom mig synes lätt att afhjelpa) icke heller i den af Regeringen under den 12 Maj 1865 utfärdade stadga om detta språk såsom visserligen icke absolut obligatoriskt läroämne, men såsom likväl normalt ingående i cyklen af den classiska liniens undervisningsämnen, (ty ingenting vore ju lättare i vår rörliga tid än att få den stadgan upphäfd), men jag afstyrker förslaget på de skäl, jag hemtar från Grekiska språkets stora inflytande på en betydelse för grundlig humanistisk bildning i allmänhet, helst jag anser kunna starkt ifrågasättas huruvida icke Grekiskan ur dessa synpunkter förtjenar företrädet för sjelfva Romarspråket. Sannt är väl att rätt få komma så långt, att de med någon ledighet kunna sjelfständigt läsa de gamla Grekiska classikerna, ja! att till och med de fleste icke hinna längre än att genomgå en kortare Chrestomathi, eller något enstaka arbete af någon bland de lättare prosaikerna, eller några rhapsodier af Homér, men hafva de dock, för att ej tala om det stora inflytande, som studiet af Grekiska språkets rika formlära och syntax nödvändigt måste utöfva på utvecklingen af lärjungarnes tanke- och uttrycksförmåga, alla den derföre nedlagda mödan rikeligen ersatt om ej genom annat, åtminstone genom den bekantskap de dymedelst ej kunnat undgå att göra med nästan allt hvad vetenskaplig terminologi heter, hvilken, såsom bekant är, hufvudsakligen är lånad ur detta språk, och hvilken för den med Grekiskan fullständigt obekanta, måste förefalla särdeles barbarisk, och göra de flesta vetenskapliga skrifter, ja, sjelfva Professor Ribbings idélära mer eller mindre svårfattliga. Eller hvem har t. e. icke hört huru mången gång äfven män, som göra anspråk på bildning, på det bedröfligaste sätt antingen rådbråka de Grekiska termini technici, eller ock förråda en total okunnighet om deras rätta betydelse. Man har vidare invändt, att

då i många, ja! de flesta Academiska examina Grekiskan icke ingår såsom tvunget ämne, så borde icke heller ynglingarne i de förberedande skolorna dermed besväras. Men på samma grund skulle man ju ock kunna föreslå dispens både för Mathematik och Naturlära, andra ämnen att förtiga. Sammanhanget mellan de fullständiga Elementarläroverken och Universiteterna böra väl så ordnas, att den från de förre utgående ynglingen må, vid sin ankomst till Universitetet, då först valet af blifvande vitæ genus plägar på allvar ifrågakomma, vara, i stöd af sin vid skolan vunna underbyggnad, i tillfälle att kunna bestämma sig för den framtidsbana, han för sina anlag finner lämpligast vara. Har han då ej i skolan inhemtat elementerna af Grekiska språket, så händer lätt, att han derigenom känner sig alldeles stängd från en bana, för hvilken han tycker sig ega kallelse, ty att, vid den ålder, då skolan utbytes mot Universitetet, på egen hand börja med inlärandet af de bittra elementerna i ett gammalt språk, förefaller honom så afskräckande att han, nolens volens, slår på en annan väg, der han ej har detta hinder att öfvervinna. Jag har sjelf hört mången yngling, med hvilken detta varit förhållandet, klaga öfver den dispens, som oförståndig målsman åt honom under skoltiden utverkat från det språk, hvarom nu är fråga.

Jag vill ej vara vidlyftigare, utan hänvisar för hvad mera kunde vara att härom säga till Hr Bergmans reservation, och yrkar afslag på hvad i denna punkt af Utskottet föreslås.

Doctor *Söderberg* instämde.

Domprosten **Sondén**: Vore här fråga om inrättandet af en tredje bildningslinie vid våra läroverk, skulle jag visserligen vara tveksam angående det beslut, som då borde fattas, men då Utskottets förslag, såvidt jag kan finna, endast afser, att, i st. f. hvad nu eger rum och hvilket man betecknat såsom en "halfhet", sätta en annan halfhet, kan jag ej annat än yrka afslag. I fråga om den nya halfheten kunde jag visserligen åberopa hvad Biskop Beckman anfört, men önskar dock få fästa uppmärksamheten på de 2:ne hithörande omständigheter, uti hvilka Utskottets förslag skiljer sig från stadgandet i Kungörelsen af den 12 Maj 1865.

Hvad då till en början angår rättigheten att afgöra, när befrielse från undervisning i Grekiska språket må medgifvas, skulle denna rättighet, som nu tillkommer läroverkets Eforus i samråd med Rector och Collegium, enligt Utskottets förmenande böra lemnas åt de särskilda lärjungarnes målsmän. Men huruvida denna makt, hvars användande äfven utöfvat inflytande på skolans läseordning, skulle i dessa händer i allmänhet blifva använd till lärjungarnes san-

na bästa, synes mig ganska ovisst. Jag vill i detta afseende nämna, att jag vet åtminstone ett exempel derpå, att en målsmans anhållan om myndlingens befrielse från Grekiska studiet var i strid med dennes egen önskan, hvarföre han också med nöje såg Eforus afslå målsmannens begäran.

Beträffande vidare det sätt, hvarpå de från Grekiskan dispenserade skola sysselsättas, möter redan nu gällande stadgande om skriftliga arbeten på lärorummet stor svårighet; ty läraren kan omöjligen samtidigt med sitt egentliga göromål hjelpa den dispenserade utan blott se till, att han icke är alldeles sysslolös. Långt ifrån att vara afhjelpt, är denna svårighet betänkligt förstorad genom Utskottets förslag, att yngling, som njuter ifrågavarande befrielse, skall lemnas annan undervisning "med billigt afseende på målsmäns uttryckta önskan". Härmed skulle på Rector och öfrige Lärare läggas en börda, den de icke kunna bära. Ty om, såsom man alltid kan förutsätta, flera målsmän komma med olika ersättningsanspråk, skola inga lärarekrafter, åtminstone icke skolornas nuvarande, räcka till att inom läroverket åstadkomma den undervisning, som begäres. Återstår då den undervisning utom skolan, hvarom Utskottet talar. Mångenstädes skall det likväl visa sig, att detta förslag lättare framställes, än det låter sig sätta i verket. Ty det blir säkert rätt svårt att finna lärare, som äro tillhands att just under de dispenserades fritimmar lemna undervisning, "som af Rector godkännes". Utan tvifvel skulle detta på många ställen leda derhän, att Rector blefve tvungen godkänna en dålig undervisning, på det att icke ynglingarne måtte lemnas åt fullkomlig sysslolöshet.

Sedan discussionen härmed förklarats afslutad, blef, uppå af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition, hvad Utskottet under denna punkt hemställt, af Ståndet *afslaget.*

7:de, 8:de och 9:de punkterna. *Biföllos.*

10:de Punkten:

Biskop **Sundberg** begärde ordet och yttrade: Jag finner mig icke kunna förorda Utskottets hemställan uti denna punkt, emedan jag anser den nådiga stadgan angående afgångsexamen från Elementarläroverken vara alldeles för ny och litet pröfvad, för att den redan nu bör underkastas förändringar. Dessutom torde icke allt, som finnes i Utskottets framställning intaget, vara hvarken ändamålsenligt eller behöfligt. Till det förra eller det mindre ändamålsenliga räknar jag hvad Utskottet hemställer angående rättighet för lärjunge att vid de med afgångsexamen förenade skriftliga profven få begagna dels grammatikaliska hjelpredor dels ock

egen samling af formler. Likväl afse de förekommande öfversättningsprofven just att utröna, huruvida lärjungen har inhemtat och eger kännedom om de allmänna grunddragen och reglerna uti det språks grammatika, till hvilket öfversättningen sker. Och hvad angår framställningen rörande de mathematika formlerna, tror jag, att Utskottet härvid kommit på en mindre lycklig tanke och ej fullt beräknat, hvarthän beviljandet af det begärda skulle in praxi leda. Under sin skoltid har ynglingen varit ålagd lösa så många problemer, att derest han tillåtes vid det skriftliga mathematiska profvet medföra alla dessa, det skulle blifva nästan omöjligt att uti Ecclesiastik-Departementet för användande vid afgångsexamina utfinna några problemer, hvilkas lösning för flertalet examinerade icke blefve blott ett afskrifvande af det, som förut varit under lärarens ledning genomgånget. — Obehöflig åter förefaller mig den del af Utskottets hemställan, hvari föreslås en ändring af ifrågavarande stadga derhän, att lärjunge, som misslyckats i lösningen af ett eller annat af de föresatta problemerna, ändock må medgifvas tillträde till den muntliga examen, derest han i öfrigt visat sig ega goda kunskaper. Ty redan nu ega lärarne taga denna sednare omständighet i betraktande, då fråga är om beviljandet af tillträde till muntlig examen för yngling, som ej lyckats i alla de skriftliga profven. Och liksom det nu är och väl alltid måste blifva förhållandet, att lärarne ega rättighet afgöra denna sak med billigt afseende tillika på examinandens under lärotiden ådagalagda insigter, så lärer det icke ifrågakomma, att deras dom häröfver blifver uti Departementet eller af Censorerne jäfvad. — I alla hänseenden anser jag, som nämndt är, att man om stadgan för afgångsexamen eger för liten erfarenhet, för att nu kunna deri vidtaga förändringar, hvilka blifva fullt ändamålsenliga.

Häri instämde Vice Talmannen, Biskop *Annerstedt*, Doctor *Lindgren* och flera.

Kyrkoherden **Ekelundh**: I de åsigter, som den föregående talaren uttalat, kan jag icke instämma. Då det, som bekant är, vid afläggandet af academiska skrifprof tillåtes examinanden att begagna sig af lexicon och grammatika såsom hjelpredor, är det väl hårdt att icke vilja medgifva skolynglingen, som står i begrepp att lemna läroverket, att få kasta en blick i sin grammatika, med hvilken han kan vara väl förtrogen, äfven om någon regel eller något undantag derifrån för tillfället fallit ur minnet. Hvad vidare angår den sednare delen af Utskottets hemställan, hvarvid anmärktes, att lärarne kunna medgifva tillträde till den muntliga examen äfven för den yngling, som misslyckats i något af skrifprofven, tror jag likväl, att lärarne nödgas under nu-

varande förhållanden förfara med en viss stränghet, såvidt de icke skola utsätta sig sjelfve för obehag. Särskildt torde vid betraktande af fordringarne på det mathematiska skrifprofvet böra medgifvas, att en yngling ofta kan hafva förvärfvat insigter och bildning, på grund hvaraf han väl förtjenar mogen förklaras, äfven om han icke eger det särskilda anlag för mathematik, som synes vara ett nästan oundgängligt vilkor för att kunna rätt uppfylla nämnde fordringar. På grund häraf har jag för min del inom Utskottet bidragit till det resultat, som nu finnes framlagdt och till hvilket jag också anhåller om Ståndets bifall.

Contracts-Prosten *Schmidt* instämde.

Kyrkoherden **Simonsson**: Jag har begärt ordet hufvudsakligen för att tillkännagifva, att jag så mycket hellre biträder de åsigter, hvilka Biskop Sundberg uttalat, som de till fullo öfverensstämma med hvad jag inom Utskottet angående denna fråga yttrade. Det synes mig, som kunde antagandet af Utskottets förslag, föranleda det farliga missbruket att lärjungarne, vid aflägganden af ett för bedömandet af deras mogenhet så vigtigt prof, komme att "plöja med andras kalfvar". Farhågan att vederbörande skulle från muntlig examen utestänga en yngling derföre, att han begått något fel mot grammatikan eller ej lyckats lösa ett mathematiskt problem kan jag ej dela. Erfarenheten har ju redan visat, att ynglingar, som begått sådana fel, likväl lemnats tillträde till den muntliga examen. Ej heller kan jag föreställa mig, att vederbörande Censorer och Lärarne någonsin skulle förgäta den sanningen, att icke hvarje af en examinand begånget fel nödvändigt har sin grund i okunnighet, hvarföre han också genom muntligt förhör bör sättas i tillfälle att visa, huruvida icke ett vid det skriftliga profvet begånget fel endast genom ett förhastande tillkommit. Jag kan således icke gilla Utskottets framställning, utan förenar mig med dem, som yrka afslag derå.

Biskop **Beckman**: Sannolikt är det öfverflödigt att vidare upptaga Högvördiga Ståndets tid med denna fråga. Jag vill derföre blott göra en erinran vid den talares resonnemang, som ansåg, att grammatikaliska hjelpredor och mathematiska formler borde få begagnas vid afgångsexamen från läroverket derföre, att sådant vid facultetsexamina är examinanden medgifvet. Då det förstnämnda profvet just företrädesvis afser att utröna, huruvida gossen redan har inne de elementära grunderna så väl af det språk, på hvilket skrifprofvet skall affattas, som i de ämnen, hvaröfver skall skrifvas, så skulle hufvudmålet med detta prof lätteligen kunna förfelas, derest, ett sådant medgifvande, som

det Utskottet förordar, komme till stånd. Deremot torde vara klart att vid skrifprof för högre examina vid universitetet hufvudvigten ligger och måste läggas på förmågan att med begagnande af hvilka hjelpredor som helst, behandla ett ämne så, att vetenskapens fordringar i någon mån tillfredsställas. Jag vill ock fästa uppmärksamhet derpå, att både Lärare och Censorer hafva sig medgifven en viss latitud vid bedömandet af abiturienternas prof, så att de härvid icke behöfva alltför noga se på hvarje fel eller fästa afseende vid obetydliga misstag. — Hvad angår fordringarna för afgång från läroverkets reallinie, tror jag, att det skulle strida mot begreppet af den bildning, som der bör meddelas, om en yngling på reallinien förklarades mogen till utträdande ur skolan utan någorlunda godkänneliga mathematiska insigter. För öfrigt synes mig hela denna fråga vara af så rent pedagogisk natur, att Rikets Ständer icke lämpligen kunna sig dermed befatta.

Doctor **Moberger**: Jag inser visserligen, att resultatet af denna öfverläggning redan är temligen gifvet, men vill ändock yttra ett par ord. Beklagligen kan jag icke instämma i hvad Biskop Sundberg yttrade om obehöfligheten och det mindre ändamålsenliga i Utskottets hemställan, utan tror, att Utskottet kommit till förevarande förslag, derföre att det icke trott sig kunna trampa all logik under fötterna. Nuvarande maturitetsexamen är svårare än den förra studentexamen. Förut klagade man, att fordringarna för studentexamen voro sådana, att de föranledde öfveransträngning i Elementar-Läroverket. Nu har man sökt afhjelpa detta onda genom stadgandet om en ännu svårare examen.

I Utskottet upplyste Lector Bergman, att uti texten till det latinska öfversättningsprof, som förelades examinanderna vid sista maturitets-examen, voro, liksom törnen, inströdda en mängd för Romarnes föreställningssätt främmande begrepp, hvilka icke genom några hos författarne på latinska språket vanliga uttryck, utan endast genom långväga perifraser stodo att återgifva. Pluraliteten af Utskottets medlemmar funno detta vara att hysa väl starka anspråk på abiturienter från Elementar-Läroverk, och kunde likaledes icke finna det billiga deri, att begagnandet af grammatikaliska hjelpredor tillåtes vid academiska examina och prof, men förbjudes vid afgångsexamen från skolan.

Professor *Ribbing* instämde häruti.

Doctor **Lindgren**: Utskottets i denna punkt gjorda hemställan är ett bedröfligt bevis på huru långt Rikets Ständer, när de vilja sig med organisationsfrågor befatta, kunna gå i småaktighet, när ett deras Utskott kan föreslå dem till

och med att ingå till Regeringen med en underdånig skrifvelse om tillåtelse för skolgossar, att de vid skrifprofs afläggande på rummet, der profvet skall afläggas, taga med sig grammatikan eller den logarithmiska tabellen. Jag vill ej neka, att ju den Kongl. stadgan kan i detta stycke behöfva en förändring, men denna synes mig kunna lämpligare på annan väg tillvägabringas, än att Rikets Ständer skola nedlåta sig till aflåtande af en underdånig skrifvelse af så småaktig beskaffenhet.

Jag yrkar afslag å Utskottets hemställan.

I denna åsigt instämde Doctor *Sandberg*.

Biskop **Beckman**: Med anledning af påståendet, att man vid Wisby Läroverk förmärkt en mängd "törnen eller taggar, uti det latinska öfversättningsprof, som förelades examinanderna vid sista maturitetsexamen, vill jag nämna, att dessa törnen icke förmärkts vid åtskilliga andra läroverk, hvarföre de sannolikt måtte växt betydligt under vägen mellan Stockholm och Gotland.

Sedan discussionen härefter förklarats afslutad, blef uppå *H. H. Erke-Biskopens och Talmannens* proposition ifrågavarande hemställan af Ståndet *afslagen*.

11:te Punkten. *Bifölls*.

12:te Punkten:

Biskop **Bring** anhöll om ordet och yttrade: "Jag må ej neka, att jag hyser någon betänklighet vid att tillstyrka hvad Utskottet i denna punkt föreslår. Här är fråga om 2:ne särskilda cassor, af hvilka den ena bör bestrida kostnaderna för anskaffande af skolmateriel, den andra af ved, ljus m. m. Den ena cassan har sina bestämda inkomster, då deremot den andra tillika utgöres af tillfälliga, efter behofvet uttaxerade afgifter. Hvad angår våra läroverk i allmänhet, tror icke jag, att någon med skäl kan påstå, att tillgångarne i den första cassan, eller den som har att bestrida kostnaderna för undervisningsmateriel, i allmänhet äro för stora eller att de icke till särdeles stort gagn för undervisningen skulle kunna till fullo användas. Det torde derföre vara mindre välbetänkt att sätta Collegium i valet mellan att å ena sidan anskaffa materiel, som, äfven om den icke är oundgänglig, likväl vore till verklig nytta, samt att å andra sidan gifva vika för det naturliga begäret att minska lärjungarnes afgifter. Skulle vid något enskildt läroverk inträffa, att materielcassan verkligen lemnade öfverskott utöfver hvad som för den närvarande eller kommande tiden erfordrades för det egentliga ändamålet, kunde ju då genom särskild ansökan hos vederbörande utverkas, att den finge användas på sätt Utskot-

tet föreslår. Men då Utskottets hemställan hvilar på förutsättning af ett förhållande, hvilket icke kan vara det, som i allmänhet eger rum, kan jag icke deri instämma.

Häri instämde Biskoparne *Sundberg* och *Hultman* samt Contracts-Prosten *Westin*.

Professor **Ribbing**: Inom Utskottet lemnades tillförlitliga upplysningar derom, att den del af ett läroverks s. k. "egna cassa", hvilken uteslutande är afsedd att bekosta utgifterna för anskaffande af undervisningsmateriel, i allmänhet icke behöft till fullo användas utan lemnat öfverskott, under det att samma cassa i öfrigt icke förslår att betäcka de utgifter, som dermed skola bestridas. Med anledning häraf ansåg sig Utskottet böra framställa föreliggande förslag och afser dermed ingalunda att minska eller borttaga några af de afgifter, som enligt nu gällande skolstadga, böra af lärjungarne erläggas, utan åsyftar endast att, om möjligt, förekomma eller minska utskrifningen af extra afgifter. Om det för Sverige ansetts som en lycka och en ära, att äfven den högre undervisningen har meddelats kostnadsfritt, måste väl, äfven om detta lyckliga förhållande upphört, dock alltid vara önskvärdt, att afgifterna för åtnjutande af undervisning vid de offentliga läroverken blifva så ringa som möjligt. De afgifter, som i detta afseende nu finnas påbjudna, äro icke så obetydliga och deras utgörande är för flera föräldrar ganska kännbart. Det har derföre synts Utskottet angeläget, att den möjlighet, som motionären antydt, att undvika föräldrars och målsmäns betungande med extra afgifter lemnas öppen, på samma gång det förebyggdes, att det ändamål, som med materielcassan egentligen afses, på något sätt förfelades. I sådant afseende föreslås, att i nämnda cassa uppkommande öfverskott få till andra ändamål användas, endast med hänsyn till Läroverkets icke blott förhandenvarande, utan äfven "emotsedda behof af förstärkning eller förbättring" af undervisningsmaterielen. Möjligen kunde invändas, att bemödandet att minska skolafgifterna icke är af behofvet påkalladt, emedan de för rika föräldrar i allt fall äro obetydliga och emedan för fattige afgiftsfrihet finnes stadgad. Men i fråga om förmögenhet och fattigdom gifves det en mängd mellanstadier, till hvilka, enligt min tanke, en synnerlig hänsyn bör tagas, emedan flertalet föräldrar och målsmän just befinna sig på dessa stadier. Det finnas många fäder som äro tjenstemän och såsom sådane uppbära lön, följaktligen ej rimligen kunna anses af fattigdom böra från skolafgifter för sina söner befrias, men för hvilka icke desto mindre, med afseende på lönernas belopp, 700 à 1,000 R:dr t. ex. för en comminister, skolafgiften, synnerligen om de hafva flera söner, blir till och

med svår att i förening med öfrige utgifter för gossarnes underhåll utgöra. Jag yrkar bifall till Utskottets hemställan.

Flera af Ståndets Ledamöter instämde häri.

Kyrkoherden **Simonsson**: Liksom den förste talaren hyser äfven jag någon betänklighet vid att tillstyrka en sammanblandning af cassor, hvilka hafva särskilda ändamål och hvilka tillika äro af den skiljaktiga beskaffenhet, att den ena utgöres af bestämda terminliga afgifter, under det att den andra till stor del grundar sig på tillfälliga efter behofvet lämpade sammanskott. Och jag hyser så mycket mindre benägenhet för den åtgärd, Utskottet förordar, som tillgången på undervisningsmateriel vid våra Läroverk blifver med hvarje år af allt större vigt. Men då jag tycker mig märka, att flertalet af Högv. Ståndets medlemmar — till minskande för föräldrar af kostnaderna vid barns uppfostran — vilja medgifva, att Läroverks-Collegium erhöll rättighet att under vissa omständigheter få använda medel ur materielcassan till de utgifter, som den s. k. egna cassan i öfrigt har att bestrida, vill jag ej helt och hållet motsätta mig detta förslag. Då det emellertid utan tvifvel blefve en olägenhet för Collegium att ensamt afgöra denna sak, hemställer jag, om icke till den underdåniga anhållan, som Utskottet föreslår Rikets Ständer, borde göras det tillägg, att i dylika fall Collegii beslut bör underställas Efori pröfning och afgörande, samt blifva gällande endast för den händelse, att det af honom bifalles.

Contracts-Prosten *Palmlund* instämde.

Doctor **Noberger**: Jag ber till en början få fästa Högv. Ståndets uppmärksamhet på några omständigheter, hvilka icke äro desamma i fråga om anskaffandet af undervisningsmateriel och angående de utgifter, som den egna cassan enligt momentet *c*) har att bestrida. Undervisningsmaterielen kan förnötas men consumeras icke, samt är följaktligen användbar flera terminer än den, under hvilken materielen anskaffas ny. Ljus och ved deremot consumeras snarliga. Äfvenså är mängden af erforderlig materiel beroende af lärjungarnes antal, under det att lärorummet måste alltid hållas varmt och ljust, antingen det begagnas af 20 eller 40 lärjungar.

Vidare synes det mig, som skulle med antagandet af Utskottets förslag ingenting äfventyras, derest man får antaga att Läroverks-Collegiet gör sin skyldighet — och derpå har man ingen anledning tvifla. Ty då det blifver föreskrifvet, att bidrag ur materielcassan skola lemnas med hänsyn till Läroverkets "förhandenvarande eller emotsedda" behof af förstärkning eller förbättring i undervisningsmateriel, lärer ej den nitiske läraren underlåta att tillse, att vid Läroverket finnes tillgängligt hvad till underlättandet af hans undervis-

ning erfordras, innan han medgifver ifrågavarande medels användande för andra ändamål.

I motsats mot Kyrkoherden Simonsson är jag slutligen af den åsigten, att det vore en fördel för Eforus, om han befriades från skyldigheten att afgöra, när ett förhandenvarande behof för anskaffande af ved och ljus m. m., skall afhjelpas genom bidrag ur materiel-cassan eller fyllas genom särskild uttaxering. Det missnöje och obehag, som vanligen är oskiljaktigt från påbjudandet af sistnämnda åtgärd, kan Collegium, såsom en persona moralis, lättare än någon enskild bära. Jag yrkar derföre bifall till Utskottets hemställan utan vidare tillägg.

Doctor **Petrelli**: Jag kan åtnöja mig med att instämma i hvad Professor Ribbing anfört, och vill endast tillägga, att hvad som här blifvit yttradt till försvar för Utskottets hemställan öfverensstämmer med min erfarenhet såsom Inspector Scholæ vid ett lägre Elementar-Läroverk. Det torde äfven böra anmärkas, att vid dessa sistnämnda skolor, der ett mindre antal lärjungar kommer på hvarje class, förhållandet icke blifver detsamma som vid de större Läroverken i fråga om kostnaderna för ved och ljus m. m. Undervisningsmaterielen åter kan icke blifva så dyrbar och vidlyftig vid ett lägre Läroverk och med i studierna mindre framskridna lärjungar, att ju icke ofta öfverskott uppstå i materielcassan. Så har åtminstone inträffat vid det Läroverk, som är ställdt under min inspection, och dess Rector har ofta beklagat sig deröfver, att det ej är tillåtet använda möjliga öfverskott i en del af den s. k. egna cassan till de utgifter, som den i öfrigt har att bestrida. Jag får således yrka bifall till Utskottets förslag och vill derjemte tillägga, att, för den händelse Ståndet vill antaga det af Kyrkoherden Simonsson föreslagna amendementet angående Efori pröfningsrätt i hithörande frågor, jag för min del icke har något att deremot invända.

Doctor **Gumælius**: Vid afgörandet af denna fråga beror allt på den åsigt af undervisningsmaterielens betydelse, från hvilken man utgår. Jag tror och finner af sednare tiders erfarenhet ådagalagdt, att tillgången på lämplig materiel är för undervisningens framgång af allra största vigt. Hittills har för detta behof varit föga sörjdt inom vårt land. När det derföre omtalas, att vi hafva läroverk, som redan skaffat sig fullständig undervisningsmateriel och till på köpet ega öfverskott af de medel, som för sådant ändamål finnas anslagna, kan jag ej annat än undra, hvar i Sverige dessa läroverk äro belägna. Jag tror verkligen, med den uppfattning af saken som jag eger, att fyllandet af materielbehofvet för närvarande tar i anspråk hela materiel-cassan och att det

fortfarande under flera år blir samma förhållande. Den sammanblandning af särskilda cassor, hvilken Utskottet förordar, vill jag äfven af det skäl afstyrka, att lärarne dymedelst kunde förmås att gifva efter för målsmännens yrkande på nedsättning eller minskning i skolafgifterna och derföre uppskjuta med anskaffandet af den materiel, som möjligen kunde undvaras utan att omedelbart förhindra undervisningens gång. Hvad här i öfrigt blifvit anfördt angående det för en mindre väl aflönad embetsman kännbara att, isynnerhet om han eger flera barn, få utbetala alla nu påbjudna afgifter för sönernas undervisning i skolan, vill jag blott nämna, att man härvid vanligen söker, så vidt möjligt, från skolafgifts erläggande befria de barn, hvilkas föräldrar befinna sig i mindre lyckliga omständigheter, äfven om de icke kunna förete något offentligt intyg om medellöshet. För min del har jag icke hört något exempel derpå, att man skulle i detta afseende gått för strängt tillväga vid våra läroverk, snarare tvärtom. Jag afstyrker bifall till Utskottets förslag.

Kyrkoherden *Ekelundh* instämde.

Domprosten **Sondén**: En obestridlig sanning har blifvit af den föregående talaren uttalad, då han sagt, att behofvet af undervisningsmateriel vid våra läroverk fortfarande är i tillväxt. Men om jag på intet sätt vill bestrida den stora vigten och nyttan af detta hjelpmedel vid undervisningen, ber jag å andra sidan få fästa uppmärksamhet på det sätt, hvarpå nu finnes sörjdt för uppfyllandet af detta behof. Länge hade Läroverken härtill intet anslag, nu erlägges för samma ändamål en årlig afgift af Nio Riksdaler af hvarje icke obemedlad lärjunge. Frågan blir då, huruvida behofvet af materiel är så stort, att af dessa inkomster ingenting kan afstås till de andra utgifter, hvilka den s. k. egna cassan i öfrigt har att bestrida. Räknar man till undervisningsmateriel äfven läroverkshusen och deras underhåll, skall säkert hela afgiften behöfva användas och ändå befinnas otillräcklig. Men förstår man härmed det som för sjelfva undervisningens underlättande erfordras, synes anslaget af Nio Riksdaler från hvarje yngling så rundligen tilltaget, att ingen fara uppstår, om Utskottets förslag antages. Det föreföll äfven flere målsmän besynnerligt, att lärjungarne då denna stora afgift anslogs till cassan, derjemte fingo skyldighet att bekosta ved och ljus m. m. vid läroverk, der de förut icke haft sådan skyldighet. Jag tillstyrker bifall till Utskottets förslag.

Doctorerne *Söderberg* och *Petrelli* instämde häruti.

Sedan discussionen härmed förklarats afslutad, framställde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition om bifall till Utskottets hemställan. Då härvid hördes blandade

Ja och Nej, samt votering begärdes, uppsattes och godkändes följande voterings-proposition:

Den som bifaller Utskottets förevarande hemställan, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, är berörda hemställan af Ståndet afslagen.

I sammanhang härmed afgjordes, att för den händelse Ja-propositionen erhölle det öfvervägande antalet röster, Ståndet skulle särskildt besluta angående det tillägg till Utskottets hemställan, som af Kyrkoherden Simonsson blifvit yrkadt.

Voteringen, som härefter i behörig ordning verkställdes, befanns efter sedlarnes öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 33 *Ja* mot 14 *Nej*, till följd hvaraf Utskottets förevarande hemställan var af Ståndet *bifallen*.

Kyrkoherden **Simonsson**, som härefter erhöll ordet, förklarade sig afstå från yrkandet om tillägg till Utskottets förslag.

§ 5.

Föredrogs och *bordlades* en från *Höglofl. Ridderskapet och Adeln* anländ inbjudning rörande 49:de punkten i Stats-Utskottets Utlåtande N:o 51.

Ståndet åtskiljdes kl. 2 e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 10 Mars 1866.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades Protocollen den 28 Februari för- och eftermiddagen.

§ 2.

Föredrogs ånyo *Stats-Utskottets Utlåtande* N:o 54, i anledning af Kongl. Maj:t nådiga Proposition om anslag till jernvägsbyggnader och till rörelse-materiel å redan anlagda stambanor.

Lades andra gången på bordet och skulle till behandling företagas nästa Onsdag samt dervid ställas främst på föredragningslistan.

§ 3.

Föredrogs ånyo *Stats-Utskottets Utlåtande* N:o 53, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens Sjunde Hufvudtitel.

Härvid förekom:

Punkten 1:

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt** erhöll ordet och yttrade: I den nådiga Propositionen till Rikets Ständer angående Statsverkets tillstånd och behof, har Kongl. Maj:t, uppå anförda skäl, föreslagit en löneförhöjning för de trenne äldre Notarierna i Kammar-Collegium à 800 R:dr för hvardera och för de tvänne yngre à 300 R:dr. Stats-Utskottet, som vid pröfning af denna fråga, erkännt behofvet af löneförbättring för dessa tjenstemän, har dock icke till alla delar godkänt den nådiga framställningen, utan stannat vid att bevilja endast 600 R:dr löneförhöjning åt hvardera af de tre äldre Notarierna, hvaremet de två yngre blifvit tillagd den äskade förhöjningen eller 300 R:dr hvardera. Ehuru jag erkänner, att behofvet blifvit i denna punkt bättre tillgodosedt än i den nästföljande, så kan jag dock icke godkänna den nedprutning af summan, som Utskottet ansett sig böra tillstyrka. Vid det kända förhållande att bemälde tjenstemäns tid och arbete, i anseende till målens vidlyftigare och mera invecklade beskaffenhet samt i sednare tider ökade antal, mera tages i anspråk än motsvarande tjenstemäns inom andra verk, synes den begärda löneförhöjningen böra oafkortad beviljas. Jag tillstyrker derföre att den för de trenne äldre Kammar-Collegii Notarier, af Kongl. Maj:t föreslagna löneförhöjningen af 800 R:dr för hvardera, måtte godkännas. Skillnaden mellan Kongl. Maj:ts och Utskottets förslag utgör endast 600 R:dr om året, hvilket väl icke kan kallas en öfverdrifven Stats-utgift.

Häri instämde Doctorerna *Lindgren* och *Thyselius* samt Contracts-Prosten *Tegnér* m. fl.

Contracts-Prosten **Palmlund**: Med den föregående ärade talaren instämmer jag till alla delar och vill blott tillägga, att Utskottet sjelft erkännt billigheten af den ifrågavarande löneförhöjningen, då det uti motiverna heter: att "desse tjenstemän icke genom sednaste lönereglering kommit i åtnjutande af sådan förbättring i aflöningen, som med afseende på vigten och beskaffenheten af de göromål, som åligga dem i förhållande till deras vederlikar i andra embetsverk, bort dem tillkomma. Den af Kongl. Maj:t föreslagna löneförhöjning, så väl för Notarierna som Kammarförvandterna, synes mig vara fullt billig.

Doctor **Sandberg**: Jag vill icke motsätta mig en löneförhöjning, som, att döma af de många röster, som hördes instämma med Vice Talmannen, tyckes hafva att påräkna ett temligen allmänt bifall inom detta Stånd. Men jag kan icke annat än hålla Stats-Utskottet räkning för, att det i afseende på löneförhöjningssumman förstått att iakttaga en, såsom mig synes, lycklig medelväg mellan motsatta åsigter; ty, såsom reservationerna utvisa, har en reservant velat bifalla allt hvad Kongl. Maj:t i denna och nästföljande punkt föreslagit, hvaremot en annan reservant af Hederv. Bonde-Ståndet icke velat medgifva någon förbättring i förevarande tjenstemäns löner. Utskottet synes således hafva pröfvat saken, och då Utskottet utan tvifvel är bättre än något Riks-Stånd i tillfälle att bedöma hvad billigheten fordrar, skulle jag för min del helst vilja stanna vid hvad Utskottet föreslagit.

Doctor **Moberger**: Min ärade vän, Prosten Palmlund, har uppläst några rader af Utskottets motiver, der bland annat förekommo de orden: "billigheten synes fordra att *någon tillökning* i bemälda Notariers aflöning nu beviljas." Deraf drog han den förhastade slutsatsen, att Utskottet ansett billigt, att det löneförhöjningsbelopp, som Kongl. Maj:t föreslagit, borde beviljas. Men Utskottet har blott ansett *någon tillökning* böra medgifvas åt Kammar-Collegii Notarier, och efter sorgfällig pröfning har ock Utskottet tillstyrkt en sådan, hvarföre jag yrkar, att Utskottets hemställan måtte bifallas, så mycket heldre, som antagligt är, att frågan blifvit med mera noggrannhet och grundlighet pröfvad i Utskottet, än här kan ske i Högv. Ståndet.

Contracts-Prosten **Palmlund**: De ord jag uppläste ur Betänkandet, anförde jag såsom varande Utskottets, och med anledning af det erkännande, som Utskottet i dessa ord uttalat, ansåg jag mig *för min del* kunna tillägga, att löneförhöjningen borde beviljas till det belopp, som Kongl. Maj:t föreslagit.

Biskop **Sundberg**: För min del vill jag väl icke motsätta mig Vice Talmannens yrkande, men kan dock icke förneka, att det ur practisk synpunkt möjligen kan hafva sina betänkligheter. Bonde-Ståndet har neml. afslagit Utskottets hemställan och således förvägrat all löneförhöjning, Borgare-Ståndet åter har bifallit Stats-Utskottets förslag. Om Utskottets pröfning varit så grundlig som några talare förmenat, må lemnas derhän. Utskottet har endast uttalat en farhåga, att den af Kongl. Maj:t föreslagna förhöjningen af de äldre Notariernas löner till 3,000 R:dr, möjligen skall från andra håll

föranleda ökade anspråk, och då man känner, huru det i allmänhet gått till vid löneförhöjningar, kan en dylik farhåga icke anses alldeles ogrundad. För bifall till Kongl. Maj:ts Proposition talar dock, att Notarierna i Kammar-Collegium hafva andra och vida mer ansvarsfulla åligganden än deras vederlikar inom andra embetsverk, hvarföre jag, sedan jag meddelat dessa upplysningar, får tillkännagifva, att jag icke skall motsätta mig den af Kongl. Maj:t begärda löneförhöjningen åt de tre äldre Notarierna.

Doctor **Ternström**: Vid sistförflutna Riksdag väckte jag motion om löneförhöjning för några af de Kammarskrifvare, som längst tjenstgjort i Kongl. Kammar-Collegium, på det de måtte komma i åtnjutande af samma förmåner, som deras vederlikar i Kammar-Rätten. Motionen vann bifall af Rikets Ständer, och detta lifvar mitt hopp, att hvad Kongl. Maj:t här föreslagit, skall blifva godkändt. Jag hoppas det så mycket heldre, som det ju måste antagas, att ju bättre de ifrågavarande personerna äro aflönade, desto bättre kunna de sköta sina göromål, då de i motsatt fall måste söka sig bifortjenster, hvilka upptaga åtminstone någon del af den tid de skulle egna åt sina egentliga åligganden. Och dessa äro i sanning icke få eller oförtjenta af uppmuntran; hvarföre jag, med underkännande af Utskottets förslag, tillstyrker bifall till den lönetillökning Kongl. Maj:t föreslagit.

Kyrkoherden **Otterström**: Biskop Sundberg har velat betrakta frågan ur practisk synpunkt och redogjort för den utgång saken fått vid behandlingen inom Borgare- och Bonde-Stånden. Just denna utgång synes mig fordra, att äfven Högv. Ståndet antager Utskottets förslag; ty då ingen enda bland Ledamöterna af Ridderskapet och Adeln inom Utskottet reserverat sig, är det väl nästan säkert att å Riddarhuset Utskottets hemställan vinner bifall. Då för öfrigt den proportion mellan de äldre och de yngre Notariernas löneförbättring, som Utskottet tillstyrkt, synes mig vara riktig, yrkar jag, att förevarande punkt må godkännas.

Discussionen förklarades härmed slutad, hvarefter *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställde proposition å bifall till Utskottets förslag. Då härvid blandade Ja och Nej hördes samt votering begärdes, framställdes och godkändes följande voterings-proposition:

Den som bifaller Utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet i öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts nådiga framställning beviljat löneförhöjning med 800 R:dr för

hvardera af de 3:ne äldre Notarierna i Kongl. Kammar-Collegium och med 300 R:dr för hvardera af de två yngre.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 17 *Ja* och 27 *Nej* och hade Ståndet således beslutat i öfverensstämmelse med Nej-propositionen.

Punkten 2:

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt** erhöll ordet och yttrade: I afseende på denna punkt är det ännu mera angeläget än vid den föregående, att hvad Kongl. Maj:t i sin nådiga Proposition äskat blifver af Rikets Ständer beviljadt. Kammar-Collegii Kammarförvandter hafva ett högst maktpåliggande uppdrag. Enär målens antal i Collegium i sednare tid betydligt ökats samt i de flesta mål utredningar och undersökningar på Collegii Contor måst verkställas och memorialer derifrån afgifvas, har det blifvit en nödvändighet att till handläggning på eget ansvar öfverlemna åt Kammarförvandten en del af de mera invecklade målen, hvilka enligt instructionen skolat af Kamereraren behandlas. På dessa Kammarförvandters insigter, flit, noggrannhet och omdöme, beror nu till en stor del ärendenas utredning och, i följd af dessa utredningar, Statens och corporationers rätt. Det fordras af dessa tjenstemän sinne för historisk forskning, förmåga att se hvad som är väsendtligt eller icke, skicklighet att gruppera alla facta, hvarigenom hvarje förekommande mål vinner åskådlighet, så framt Collegii utlåtanden skola blifva så fullständiga, som det allmännas bästa kräfver. Fördenskull är det af högsta vigt, att till dessa tjenster erhålla personer med erforderliga egenskaper. Håg och sinne samt förmåga till sådant arbete är icke hvar man gifven. Utan att för Kammarförvandterna beviljas en aflöning, som någorlunda motsvarar det mödosamma och trägna arbetet, är det icke att hoppas att personer med nödig duglighet och pålitlighet, vilja egna sig åt tjenstgöring i Kammar-Collegium, helst de inom andra embetsverk lätt nog kunna erhålla förmånligare och mindre ansträngande befattningar. Jag föreslår derföre att Högv. Ståndet ville bifalla den löneförhöjning, som nu är i den nådiga Propositionen begärd eller 800 R:dr för hvardera af de två äldre Kammarförvandterna, och 300 R:dr för hvar af de två yngre.

Discussionen förklarades härmed slutad, hvarefter, uppå derom i vederbörlig ordning framställd proposition, Ståndet, som afslog Utskottets hemställan, beviljade den af Kongl. Maj:t äskade löneförhöjning för Kammarförvandterna i Kongl. Kammar-Collegium, eller 800 R:dr för hvardera af de två äldre och 300 R:dr för hvar af de två yngre.

Punkterna

Punkterna 3 till och med 5. *Biföllos.*
Punkten 6 a). *Biföllls.*
Punkten 6 b):

Doctor **Gumælius** erhöll ordet och yttrade: Jag har icke begärt ordet för att yrka någon förändring i den summa af 3,000 R:dr, hvilken af Utskottet blifvit tillstyrkt såsom lön för Secreteraren i Öfverintendent-Embetet, utan blott för att yrka borttagandet af det vilkor, som Utskottet fästat vid den medgifna löneförhöjningen. När Kongl. Maj:t i sin nådiga Proposition föreslog Secreterarens lön till 3,500 R:dr och således 1,100 R:dr utöfver hvad den för närvarande är, var det icke utan skäl det vilkor tillades, att med denna befattning ej finge förenas annan tjenst med lön på Rikets stat. Men då nu Utskottet icke velat tillstyrka mera än 600 R:dr löneförhöjning för nämnde tjensteman, anser jag billigheten fordra att detta vilkor uteslutes, helst Secreteraren icke kan inom det embetsverk han tillhör vinna befordran till högre lönegrad. Jag föreslår derföre, att Utskottets förslag må godkännas, endast med borttagande af denna mellanmening: "under vilkor att med befattningen ej får förenas annan tjenst med lön på Rikets stat."

Discussionen förklarades härmed slutad, hvarefter *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställde proposition å bifall till Utskottets förslag. Då härvid blandade Ja och Nej hördes och votering begärdes, uppställdes och antogs följande voterings-proposition:

Den som bifaller Utskottets hemställan i punkt 6 b) röste ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet beslutat, att orden: "*under vilkor att med befattningen ej får förenas annan tjenst med lön på Rikets stat*" skola utgå.

Voteringen befanns hafva utfallit med 21 *Ja* och 20 *Nej*, i följd hvaraf Ståndet stannat i det beslut, som Ja-propositionen innehåller.

Punkterna 7 och 8. *Biföllos.*
Punkten 9:

Contracts-Prosten **Palmlund** erhöll ordet och yttrade: I Revisions-Berättelsen för år 1863 förekommer (sid. 265) en af Rikets Ständers Revisorer gjord anmärkning deröfver, att Rikets Ständer icke, enligt 64 och 65 §§ Regerings-Formen, fått pröfva och bestämma Postverkets utgifts-stat, ehuru en sådan pröfningsrätt beträffande *alla* statsbehofven Rikets Ständer tillkommer. Nu har Höglofl. Stats-Utskottet i förevarande 9:de punkt af sitt Utlåtande, alldeles omotiveradt och utan någon närmare utredning af förhållandet hemställt,

att till Post-Styrelsens disposition måtte öfverlåtas *hela* den beräknade inkomsten af postmedlen. Detta föranleder mig, att yrka återremiss af frågan, till förnyad behandling med hänsigt till och i sammanhang med ofvannämnda Revisions-Berättelse.

Doctor **Almqvist**: Äfven jag delar den åsigten att Utskottet åtminstone borde hafva angifvit något skäl, hvarföre Postverkets anslag blifvit förhöjdt med 500,000 R:dr. Väl lärer kunna åberopas ett Rikets Ständers äldre beslut af innehåll, att Postverket får använda alla sina inkomster för sina egna ändamål. Om så är, hade väl Utskottet likväl bort antyda i hvilka afseenden en så betydlig förhöjning är behöflig. Enligt Revisions-Berättelsen för 1863 har redogörelse skett för postmedlens användning, hvaraf visar sig, att utgifterna kunnat bestridas med 1½ Million R:dr. Då synes det vara alldeles opåkalladt att låta Postverket behålla ytterligare en half Million utan den ringaste antydan, hvartill dessa penningar skola användas. Om fråga vore att t. ex. utvidga Postbefordringen, så att skjutsskyldigheten kunde lyftas från jordbruket, hade det förhöjda anslaget kunnat rättfärdigas, men då nu Utskottets förslag framstår alldeles omotiveradt och i Kongl. Maj:ts nådiga Proposition icke eller några motiver finnas anförda, yrkar jag återremiss, på det Utskottet må närmare kunna redogöra skälen för sitt beslut om ½ Million R:dr förhöjning i anslaget till Postverket.

Doctor **Sandberg**: Vid 1865 års Statsrevision, hvaruti äfven jag deltog, fästades uppmärksamheten derpå, att Postverket, Telegraf- och Jernvägs-Styrelsen icke hade någon reglerad stat, som underställdes Rikets Ständers pröfninig utan uppgjordes inom de respective embetsverken. Man ogillade detta förhållande såsom afvikande från hvad i andra embetsverk eger rum och yrkade att äfven dessa nämnde institutioner skulle i afseende på deras utgifts- och inkomststat, underkastas Ständernas pröfning. Det var detta och ingenting annat som Revisorernas anmärkning egentligen åsyftade. Och när Stats-Utskottets utlåtande om Revisions-Berättelserna inkommer till Stånden, visar det sig hvad afseende man ansett sig böra fästa vid Revisorernas anmärkning, hvilken går ut på att härutinnan tillvägabringa en förändring för framtiden.

Hvad som i förevarande punkt beröres är deremot väl endast en bokföringsåtgärd. Det är en bekant sak att för längre tid tillbaka måste Postverket till Staten afstå 115,000 R:dr Banco af sina inkomster. Det klagades då öfver Post-Styrelsens oförmåga att, i brist på tillräckliga medel, kunna ordna och utvidga Postväsendet, så som tidens växande kraf

erfordrade, hvarföre sedermera, i sammanhang med införandet af ett gemensamt lägre postporto, i stället för det förut gällande rayons-porto't, Rikets Ständer medgåfvo, att alla postmedlen finge användas för Postverkets räkning till införande af nödiga och af förändrade förhållanden påkallade förbättringar. Sådana förbättringar hafva också blifvit vidtagna genom anskaffande af diligenser och postfartyg samt genom en otalig mängd nya poststationers inrättande. Här är icke fråga om något anslag åt Postverket utan Utskottet hemställer allenast, att Postverket må få behålla sina inkomster för att derigenom sättas i tillfälle att fortsätta och utvidga sin verksamhet i enlighet med tidens stegrade fordringar. Jag tillstyrker derföre bifall till Utskottets hemställan och kan icke finna något skäl till återremiss.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Efter de upplysningar, som den föregående talaren meddelat, kan jag fatta mig helt kort. Man har klandrat Utskottet, att dess förslag är affattadt i så få ord och saknar motivering. Det kommer sig deraf att Kongl. Maj:t i sin nådiga Proposition på enahanda sätt förfarit. Någon utredning af frågan behöfves icke. Sedan inkomsten af postmedlen blifvit beräknad till 2 Millioner R:dr, har Kongl. Maj:t hemställt, att det under Sjunde Hufvudtiteln uppförda anslag på förslag att af postmedlen directe utgå till Postverket, måtte bestämmas till samma belopp. Detta innefattar, såsom ock redan blifvit sagdt, endast en bokföringsåtgärd och någon återremiss af denna punkt torde derföre icke kunna komma i fråga. Hvad Statsverkets Revisorer haft att anmärka afser något helt annat och har med förevarande fråga intet sammanhang. Postbefordringen har undergått och undergår beständigt förändringar. Nya communicationsleders öppnande, nya jernvägsanläggningar påkalla alltjemt nya åtgärder från Post-Styrelsens sida. Förr än det satt sig, är det omöjligt att uppgöra någon särskild och bestämd lönestat.

Häri instämnde Biskop *Sundberg* och Domprosten *Sondén*.

Kyrkoherden **Wennerström**: Då man känner hvilka stora anspråk allmänheten har på Post-Styrelsen och med hvilken beredvillighet Styrelsen, genom förbättrade postförbindelser gått och går dessa anspråk till mötes, kan man icke finna underligt, om också Postverkets utgifter blifva stora. Stats-Utskottet har väl icke gjort någon utredning härutinnan, men jag har i min hand Bevillnings-Utskottets Betänkande N:o 6, hvaraf visar sig, att år 1863 uppgingo Postverkets inkomster till omkring 2,129,000 R:dr, men utgifterna till omkring 2,354,000 R:dr, och år 1864 belöpte sig inkomsterna till omkring 2,279,000 R:dr, men utgifterna till omkring 2,492,000

R:dr. Under båda dessa år hafva således Postverkets sammanlagda utgifter öfverstigit inkomsterna med nära ½ Million och bristen måste fyllas af föregående årens besparingar. Häraf synes det mig vara klart, att Postverket väl behöfver den anslagsförhöjning, hvarom nu fråga är, eller med andra ord, att det för postcommunicationens utveckling och förbättring bör få använda sina inkomster oafkortadt.

Doctor **Petrelli**: Jag instämmer helt och hållet med den siste talaren och vill endast tillägga, att den sednast afslutade Post-Conventionen med Preussen varit för Sverige synnerligen ofördelaktig, hvarföre också Svenska Postverket mycket väl behöfver för sina ändamål använda hela den beräknade inkomsten af postmedlen.

Doctor **Gumælius**: Äfven jag instämmer med Kyrkoherden Wennerström och yrkar att Utskottets hemställan i denna punkt må bifallas. Största vigten ligger uppå det, som af några talare blifvit framhållet, nemligen att Post-Styrelsen ingenting underlåtit för att genom förbättrade och utvidgade postcommunicationer gå allmänhetens önskningar till mötes, hvarföre man väl också bör gifva nämnde Styrelse ett förtroende-votum.

Sednaste Post-Convention med Preussen bör icke inblandas i denna fråga.

Kyrkoherden **Otterström**: För min del skulle jag önskat att frågan om postmedlens användande icke förr än längre fram kommit under behandling. Från det Utskott, som har att behandla skjutsfrågan, torde man nemligen hafva att vänta något förslag angående medels beviljande för postbefordringen. Så har det åtminstone varit fallet under föregående Riksdagar. Man hade då kunnat veta, om och huru mycket Postverket kunnat tillsläppa af sina tillgångar.

Doctor **Söderberg**: Med anledning af den föregående talarens yttrande får jag nämna, att man uti det sammansatta Utskott, som har att handlägga skjutsfrågan, icke begärt något anslag för postbefordringen just med anledning af hvad här blifvit föreslaget, eller att hela den beräknade inkomsten af postmedlen skall directe utgå till Postverket.

Discussionen förklarades härmed slutad, hvarefter, uppå derom gjord proposition, förevarande punkt *bifölls*.

Punkterna 10 till och med 13. *Biföllos*.

Punkten 14. *Bifölls* med lemnad rättighet för Utskottet att, till jemnande af Hufvudtitelns slutsumma, företaga den

jemkning af här upptagna förslagsanslag, som af Riks-Ståndens beslut kan föranledas.

Punkten 15:

Prosten **Lundholm** erhöll ordet och yttrade: För min del kan jag ej annat än beklaga, att Höglofl. Stats-Utskottet afstyrkt bifall till Kongl. Maj:ts nådiga Proposition angående anslag till uppförande af ett behöfligt nytt Landshöfdinge-Residens i Jönköping; och ehuru föga utsigt till framgång vid innevarande Riksdag synes vara för handen, enär hela Utskottet, med ett enda undantag, afstyrkt beviljande af det ifrågavarande anslaget, kan jag dock icke underlåta att anmärka, det skälen för det tillstyrkta afslaget äro särdeles svaga. Det kan emellertid icke bestridas, att behofvet af ifrågavarande Residensbyggnad är tydligen ådagalagdt. Redan år 1861 hade Konungens Befallningshafvande i Jönköpings Län anmält detta behof och bifogat Öfverintendents-Embetets öfver den föreslagna byggnaden uppgjorda ritningar och kostnadsförslag, men Kongl. Maj:t begärde icke vid sistlidne Riksdag anslag för detta ändamål. Nu har emedlertid Kongl. Maj:t, i anledning af förnyad underdånig framställning i ämnet, funnit sådana skäl vara för handen, att nådig Proposition blifvit aflåten om medels beviljande för detta byggnadsföretag. Skälen, hvarföre detta anslag nu borde beviljas, äro i Kongl. Maj:ts nådiga Proposition fullständigt andragna och jag behöfver icke här upprepa desamma.

Det är ju till fullo styrkt, att utrymme för de till Lands-Contorets och Landtmäteri-Contorets archiver hörande dyrbara handlingars förvarande *saknas i det nuvarande Residenshuset*, att dessa handlingar måste förvaras uti en särskild byggnad, som är belägen långt aflägse derifrån på f. d. fästningsområdet, att det rum, som skall begagnas till Landtmäteri-Contor, är för ändamålet alldeles olämpligt, att särskildt sessionsrum der Konungens Befallningshafvande kan hålla sammanträde med Länets innevånare, alldeles saknas, att hvad som framför allt gör behofvet af en ny byggnad nu oundgängligt är den omständighet, att Archivbyggnaden numera tillhör Jönköpings stad och endast tills vidare får begagnas så att om planering af fästningsområdet af staden företages, måste archivet efter 6 månaders uppsägelse utrymmas och ny archivbyggnad ovilkorligen uppföras. Skall ny archivbyggnad särskilt uppföras och i en snar framtid nytt Residens byggas, blifva kostnaderna onekligen större. Det synes mig derföre icke vara med god hushållning förenligt att uppskjuta byggnadsföretaget, helst lämplig tomt är för ändamålet afsatt å fästningsområdet när detta planeras. Utskottet tror att utrymme för archiverna kan beredas utan betydlig statsutgift. Jag är deremot förvissad att så ej kan ske, ty till förvarande

af så dyrbara handlingar kan ej hvilket trähus som helst i den tätbyggda staden begagnas. Det äskade anslaget är visserligen betydligt nog: men då behofvet är oundgängligt och ny archivbyggnad måste uppföras, synes det mig vara förmånligast att så godt först som sist företaga hela nybyggnaden, då kostnaden blir betydligt mindre. Af hela kostnaden, beräknad till 130,000 R:dr, hvilken naturligtvis kommer att förminskas genom försäljning af det gamla Residenshuset, har Kongl. Maj:t för närvarande begärt 70,000 R:dr; och vågar jag vördsammast anhålla om proposition på bifall härtill med afslag af Stats-Utskottets hemställan.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: I fråga om byggnadsanslag har Stats-Utskottet i allmänhet sökt att bereda tillgångar, då det ådagalagts, att ett stort och oundgängligt behof förefunnits; i andra fall har Utskottet deremot velat iakttaga återhållsamhet. Så också här vid fråga om residensbyggnad i Jönköping. Väl sannt, att det har sina olägenheter såsom det nu är ställdt, men ingen våda uppkommer derigenom att man ännu några år uppskjuter med byggandet af Residenset och Läns-Styrelsens Embetslocalar. Prosten Lundholm har isynnerhet anfört tvänne skäl, hvarföre det begärda anslaget borde beviljas, nemligen dels att den byggnad, som för närvarande begagnas såsom Archiv, numera tillhör Jönköpings stad och när som helst, sex månader efter skedd tillsägelse, måste utrymmas, då annan lämplig local för de dyrbara handlingarnes förvarande svårligen kan anskaffas, dels att local saknas, der Landshöfdingen kan mottaga deputerade från länet. Hvad Archivet angår, så behöfves för dess inrymmande endast en mindre byggnad och synes det icke böra vara någon svårighet, att, i händelse af behof, kunna anskaffa en sådan, och hvad angår bristen på local, der länets ombud kunna sammanträda, så menade talaren förmodligen Landstingsmännen, och då får jag anmärka att det tillhör Landstinget att sjelf draga försorg om tjenligt sessionsrum. Vigtigare saker än den ifrågavarande hafva vid denna Riksdag blifvit afslagna, och då med den ifrågasatta byggnaden väl kan anstå tills vidare, yrkar jag bifall till Utskottets hemställan.

Häri instämde Biskop *Sundberg*.

Doctor **Almqvist**: Bland de skäl som tala för bifall till hvad Kongl. Maj:t i dess nådiga Proposition föreslagit, är det ett, som icke blifvit vidrört, men som väl förtjenar att tagas i betraktande. De gamla vallarne kring Jönköpings slott skola neml. raseras och å fästningsområdet har en tomt blifvit afsatt för uppförande af ett nytt Landshöfdingeresidens. Vid skeende planering af den åt staden upplåtna delen af

fästningsområdet blifver en riklig tillgång på användbar byggnadssten. Om nu intet anslag beviljas för Residensbyggnaden, så måste dessa byggnadsmaterialier undanskaffas, hvilka annars kunnat vid Residenstomten uppläggas för att användas vid dess bebyggande. Många olägenheter och ökade kostnader blifva således följden af vägradt bifall till Kongl. Maj:ts förslag. Prosten Lundholm har talat om bristen på sessionsrum, der Konungens Befallningshafvande kan hålla sammanträde med Länets innevånare. Jag vill tro, att han dermed icke afsåg Landstinget; ty det är Landstingets ensak att skaffa sig local; men för öfverläggning angående många allmänna frågor behöfva Länets innevånare komma tillsammans, och jag har sjelf åtskilliga gånger erfarit olägenheten af, att lämplig local för dylika sammanträden saknas. Jag har blott velat yttra detta, utan att derföre våga yrka afslag å Utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan.

Doctor **Gumælius**: När Doctor Almqvist slutade så som han gjorde, kunde jag afstå från ordet. Jag vill dock erinra derom, att man vid denna Riksdag talar om att hushålla med Statens medel, och har Utskottet derföre låtit sig angeläget vara att pröfva hvarje saks vigt och att icke medgifva anslag till annat än sådant, som icke kan tåla uppskof. Väl är det sannt att kostnaden för Residensbyggnaden i Jönköping blir något ökad derigenom att man ej får begagna de byggnadsmaterialier, som vallarnes rasering kommer att lemna. Men företaget är ganska dyrbart såsom beräknadt till en kostnad af 130,000 R:dr, och då det icke för närvarande är alldeles nödvändigt, kan det väl ännu någon tid utan skada uppskjutas. Flera förslag af samma beskaffenhet hafva vid denna Riksdag rönt ett lika öde och dessutom förekomma snart till behandling byggnadsfrågor af mycket större vigt, som påkalla Ständernas behjertande såsom t. ex. åtskilliga Läroverkshus, der lärjungarne för närvarande knappast kunna sägas ega tak öfver hufvudet. Jag yrkar således bifall till Utskottets hemställan.

Efter härmed slutad discussion, blef förevarande punkt af Ståndet *bifallen*.

Punkten 16. *Bifölls*.

Punkten 17:

Biskop **Anjou** erhöll ordet och yttrade: Det tyckes visserligen vara föga utsigt att kunna vinna någon förändring uti Utskottets förslag, men jag anser mig dock pligtig att yrka en sådan förändring och får i stället förorda bifall till hvad Kongl. Maj:t uti förevarande sak behagat föreslå:

Landshöfdingen öfver Wisby Län hade tillförene sitt re-

sidens utom staden på Roma Kungsgård. När sedermera denna upphörde att af honom omedelbart disponeras och boningshus fördenskull inom staden måste anskaffas, sammanslogos embetslocalerna och bostadslägenheten, och ett par gamla hus sammanbyggdes och hoplappades för att, så godt sig göra lät, för ändamålet begagnas. Också har det s. k. Residenset i Wisby ett så ringa och tarfligt utseende, att väl ingen kan ana, att Konungens Befallningshafvande är inhyst inom den oansenliga byggnaden. Det är väl sannt, att der finnes temligen många rum; men alla dessa äro så låga och trånga, att de icke göra mera gagn än om deras antal vore hälften mindre. I anseende till rummens ringa storlek, kan Landshöfdingen näppeligen i sin bostad eller i någon af embetslocalerna samla 30 à 40 personer till öfverläggning angående för länet vigtiga ämnen. En förändring synes således vara af behofvet högeligen påkallad. Härtill kommer en annan omständighet, som väl passar tillsammans med Utskottets utlåtande, och visserligen för öfrigt ej tadelvärda sparsamhetsprinciper. Förslag är nämligen väckt, att för Residensets utvidgning och för anskaffande af sundare, rymligare och ljusare embetslocaler inköpa en invid nuvarande Residensets norra gafvel och i samma sträckning som detta belägen byggnad med tillhörande gård och trädgård, hvilken egendom nu kan förvärfvas för Kronans räkning mot en summa af 20,000 R:dr. Det gäller att begagna detta tillfälle, som annars troligen löper Staten ur händerna. Egendomens värde torde snart stiga. Dess nuvarande egarinna, som varit villig att afstå densamma för Residensets utvidgning, är numera 80 år gammal och det är föga sannolikt, att, om hon faller ifrån, det billiga priset erbjudes och det goda tillfället står Staten öppet att begagna. På dessa skäl anhåller jag att, med afslag å Utskottets hemställan, Kongl. Maj:ts nådiga Proposition rörande denna punkt må bifallas.

Häri instämde Doctor *Söderberg* och Prosten *Bergvall.*

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt:** Det är ingalunda angenämt att nödgas motsätta sig, hvad den föregående talaren yrkat. Möjligt är att det ur economisk synpunkt vore fördelaktigt, om den invid Landshöfdinge-Residenset i Wisby belägna egendomen nu kunde för Statens räkning inköpas; men inga giltiga skäl förefinnas, att, sedan likartade framställningar uti de föregående punkterna af detta Betänkande blifvit afslagna, gifva bifall till hvad Utskottet uti förevarande punkt hemställt. Jag nekar visserligen icke att ju många olägenheter kunna vara förenade med de bostads- och embetslocaler, som för närvarande innehafvas af Landshöfdinge-Embetet på Gotland, men dessa olägenheter äro dock inga olyckor, och jag inser icke heller att några olyckor kunna

uppkomma derigenom, att med detta anslagsbehof ännu någon tid uppskjutes. Jag yrkar fördenskull bifall till Utskottets framställning.

Biskop **Sundberg**: Denna anslagsfråga måste jag bekänna vara af den beskaffenhet, att den, mera än de föregående af samma slag, gjort mig oviss om den nu borde bifallas eller till en framtid undanskjutas. Mig syntes att här erbjöd sig tillfälle att för en ringa penning afhjelpa ett erkändt behof och likväl få saken på ett ändamålsenligt sätt ordnad. Hvad som dock gjort mig tveksam är den omständigheten, att jag icke kunnat öfvertyga mig, huruvida den af Kongl. Maj:t föreslagna anordningen är annat än provisorisk. Jag vet icke om det nuvarande Landshöfdingeresidenset i Wisby är värdt en så pass stor uppoffring som 30,000 R:dr derest saken endast för några år och icke för en lång framtid derigenom blir hjelpt. Den förste Talaren torde kunna lemna någon upplysning härom; till dess sådan upplysning blifvit vunnen, vidblifver jag Utskottets förslag.

Biskop **Anjou**: Med anledning af den sista talarens yttrande får jag svara, att jag visserligen icke på grund af någon på stället gjord noggrann undersökning kan lemna den upplysning han begärt; men jag har full anledning till det antagandet, att något annat än en blott provisorisk anordning varit afsedd, enär Öfverintendents-embetet låtit på stället genom en sin tjensteman undersöka förhållandet och afgifvit underdånigt förslag till Residensbyggnadens i Wisby iståndsättande och utvidgning.

Discussionen förklarades härmed slutad, hvarefter uppå derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition, förevarande punkt af Ståndet *biföllS*.

Punkterna 18 till och med 20. *Biföllos.*

Punkten 21:

Doctor **Falck** erhöll ordet och yttrade: Såsom bekant med förhållandena på den ort Ola Larssons nu förevarande motion afser kan jag ej annat än önska, att Utskottet egnat den något mer uppmärksamhet. Längs åt kusten af Östersjön ligga nemligen många hundrade tunneland sandjord, som nu endast lemna ett magert bete, samt, der förhållandena äro mera gynnande, hvart sjunde år en svag skörd af råg eller bohvete. Blefve de planterade med skog hvartill de väl egna sig, och sålunda ett skydd beredt mot hafsstormarne skulle de dels i sinom tid lemna en ganska behöflig vedtillgång och äfven göra det möjligt att underkasta den bättre delen af marken en rationellare odling. Det

är godt och väl att Kongl. Maj:t skall vara betänkt på ordnandet af denna angelägenhet. Sådant kunde dock ej böra hindra Ständerna, att till befordrande af ändamålet uttala sin mening. Men vill man något i detta hänseende uträtta så är alldeles oundgängligt att dertill, på sätt motionären föreslagit uppmuntra allmogen, hvilken ogerna underkastar sig utgifter som icke lemna snar afkastning. Denna uppmuntran kan ock icke gerna, om något skall dermed vinnas, vara mindre än en tredjedel af kostnaderna, och då beloppet af ett sådant understöd svårligen blir mycket stort, vågar jag hemställa att Ola Larssons motion måtte af Högvördiga Ståndet bifallas.

Vice Talmannen Biskop **Annerstedt**: Den af föregående talare begärda återremiss af denna punkt måste jag afstyrka; ty jag kan icke inse att något derigenom kunde vinnas. Motionären har föreslagit, att jordegare, som med skog besådde flygsandsfält, skulle vara berättigad att af statsmedel erhålla godtgörelse för en tredjedel af kostnadssumman. Men som ingen utredning af frågan blifvit gjord och Utskottet saknat all ledning för att bedöma, både huru stor kostnad är förenad med dylik skogsplantering och huru stor egorymd flygsandsfälten utgöra, har icke heller Utskottet kunnat göra någon beräkning af den föreslagna statsutgiften och således icke heller kunnat understödja den af motionären gjorda framställningen, hvilket ock torde af Ståndet godkännas.

Doctor **Ternström**: Jag skulle vara böjd för att instämma i hvad stiftbrodern anfört, om icke en omständighet afhölle mig derifrån. Det är mig nemligen bekant, att Christianstads Läns Landsting vändt sin uppmärksamhet på flygsandsfälten i orten, och till deras planterande anslagit — åtminstone vet jag med visshet, att motion derom blef väckt — en betydlig penningesumma, hvars belopp likväl fallit mig ur minnet. Att nu staten skulle träda emellan, förrän det visat sig, till hvad resultat Landstingsåtgärden leder, anser jag vara för tidigt och olämpligt. Af denna orsak yrkar jag, att motionen i ämnet må lemnas utan afseende.

Efter härmed slutad discussion blef förevarande punkt af Ståndet *bifallen*.

De vidfogade Tabellerna: Godkändes, såvidt af Ståndets nu fattade beslut ändring deruti icke påkallas.

§ 4.

Föredrogs ånyo *Bevillnings-Utskottets Betänkande* N:o 3, angående Allmänna Bevillningen.

Hvad Utskottet å sidd. 3 och 4 hemställt. *Bifölls.*
Sid. 5:

Doctor **Sandberg** erhöll ordet och yttrade: Det är bekant, att tillförene uti Bevillningsstadgan Pensionstagare och Gratialister varit befriade från erläggande af bevillning. Denna grundsats har i sednare tider af Rikets Ständer blifvit frånträdd. Frågan har nu i Hr Linroths förevarande motion blifvit ånyo upptagen och har han föreslagit, att föreskriften om bevillning å pensioner måtte utgå ur den Bevillningsförordning, som af Rikets nu församlade Ständer uppgöres. För min del tror jag visserligen, att afskedade tjenstemän både kunna och böra erlägga bevillning för sina pensioner, helst det nu blifvit föreslaget, att afdrag skall ske för den afgift tjensteman såsom sådan åligger utgöra till pensions-, enke- och pupill- eller annan understödscassa. Då synes det icke vara obilligt, att t. ex. en Landshöfding isynnerhet om han tillika eger enskild förmögenhet, utgör bevillning för sin pension. Men jag skulle dock önska, att undantag skedde för enkor och barn, när de åtnjuta pension. Omständigheterna äro då mera ömmande. De hafva förlorat sitt bästa stöd och barnen behöfva uppfostran. Med afseende på dessa omständigheter skulle jag önska återremiss af denna punkt.

Kongl. Hof-Predikanten **Wahrenberg**: De omständigheter som den föregående talaren vidrört, blefvo inom Utskottet ingalunda förbisedda. Men stora svårigheter företedde sig att göra ett så beskaffat undantag, enär det ju finnes enkor och barn efter personer, som icke varit i statens tjenst, hvilka icke hafva mer att lefva af än tjenstemans-enkor, men som dock måste erlägga bevillning för sin inkomst. Det är alltid svårt att stifta lag för undantagsfall. I § 8 af Bevillningsstadgan meddelas föreskrift för de fall, då bevillning för inkomst af capital eller arbete icke eger rum och man känner, att redan dessa stadganden föranleda hvarjehanda trassel och svårigheter. Det synes derföre icke vara skäl att tillägga nya. Ehuru jag således icke vill förneka att motionen är behjertansvärd, torde dock, med afseende på svårigheterna vid dess tillämpning, ingen förändring i hvad nu är föreskrifvet i afseende å bevillning för pensioner och gratialer böra vidtagas.

Doctor **Nordlund**: Jag instämmer med den siste talaren och vill endast tillägga, att, om ett sådant undantag som det ifrågasatta skulle göras för tjenstemäns enkor och barn, vore nödigt att bestämma en minimi-summa, då full befrielse från bevillnings erläggande skulle medgifvas. Det blef-

ve således en ny grad af befrielse. Bsvillningsstadgan innehåller redan, såsom ock den siste talaren anmärkt, att undantag får ske från de i § 6 meddelade stadganden nemligen när den skattskyldiges sammanräknade inkomster om året understiga 400 R:dr, då ingen bevillning utgöres, samt när årsinskomsterna understiga 1,800 R:dr, då 300 R:dr äro fria från bevillning. När man gjort detta afseende på de mindre bemedlades ställning, synes man hafva så mycket som möjligt gått behofvet till mötes. Den jemlika beskattningen är hufvudgrunden för nu gällande Bevillningsförordning och det är ganska vanskligt, att tillstädja flera undantag än de redan medgifna. Göras ytterligare undantag, så vet man ej hvar man stannar; hvadan jag tillstyrker bifall till Utskottets hemställan.

Efter härmed slutad discussion blef Utskottets förevarande hemställan af Ståndet *bifallen*.

Sid. 6. Hvad Utskottet hemställt *godkändes*.

Sid. 8. Utskottets 1:sta och 2:dra hemställan, i sammanhang hvarmed, uppå derom af Biskop Hultman framstäldt yrkande, Utskottets förslag angående § 27 å sid. 11 föredrogs.

Kyrkoherden **Otterström** erhöll ordet och yttrade: Bland de motioner, som blifvit väckta angående förändring af nu gällande bestämmelser om ordningen för bevillnings påförande med afseende på enskilda banker, synes mig Grefve Posses motion förtjena mesta afseendet. Hvad är det nu, som Utskottet föreslagit? Jo, att fördela bevillningen på de orter der bankbolagets rörelse drifves, vare sig genom hufvudcontor, afdelnings- eller commissionscontor eller, med andra ord, den bevillning, som hittills endast påförts på *ett* ställe d. v. s., der bolagets rörelse förnämligast drifvits, skulle nu komma att påföras på 3 eller 4 ställen. Hvad vill man härmed vinna? Ja det, att den Communalskatt, som af bevillningen kommer, må fördelas på de ställen, der de särskilda contoren finnas. Vore det icke då bättre att dessa afgifter tillfölle de orter, hvarifrån sjelfva nervus rerum tillflyter banken? Jag antager såsom exempel, att en person med hela sin förmögenhet ingår i ett bankbolag. För detta capital har han förut i den ort han tillhör blifvit beskattad, men derigenom att han omflyttat sitt capital till en kanske långt aflägsen bank, går communen miste om inkomsten af detsamma. Vore det icke då med rättvisa bäst öfverensstämmande att han taxerades, der han är boende, efter sina lottbref, hvilka gifva honom vinst? Man kan väl häremot invända att det då skulle blifva svårt, att för beskattning åtkomma bankens netto-vinst af rörelsen utöfver vanliga rän-

tan på insatte grundfondsmedel. Men detta controlleras af bankens räkenskaper och bokslut.

Såsom bankerna numera äro inrättade, kan man icke vänta, att utdelningarna skola blifva synnerligen stora; ty vinsten skall nu beräknas efter hela grundfonden eftersom hela grundfonden måste contant inbetalas. Först tillskjöts endast en fjerdedel contant, men nu måste man ingå contant med hela beloppet. Derföre kunna bankerna vara glada, om de hädanefter förtjena 7 procent på actiebeloppet. Jag yrkar derföre bifall till Grefve Posses motion. Derigenom skulle hvar och en blifva der han bor taxerad för sina lottbref såsom vore de capital, och den förmån, som man nu missunnar de städer, som hafva hufvudcontoren, blifva fördelad på alla communer.

Doctor **Almqvist**: Hvad den siste talaren yttrat, kan jag för min del ingalunda gilla. Att på det sätt Grefve Posse föreslagit fördela bevillningen å hvarje särskildt lottbref i banken, skulle, om ock rättvist till sin grund, dock blifva högst orättvist i sin tillämpning. Banken erlägger ju bevillning för sin vinst, icke för lottbrefven. Denna vinst skördas på de olika ställen, der contoren äro inrättade. Då synes det icke vara obilligt att bevillningen erlägges der bolagets rörelse drifves genom hufvudcontor eller afdelnings- eller commissionscontor. Om Grefve Posses förslag har Utskottet sagt, att det vid verkställigheten torde möta alltför stora svårigheter och jag delar fullkomligt Utskottets mening. Deremot instämmer jag uti hvad Utskottet tillstyrkt med anledning af Hrr Hjertströms och Åkerbloms motioner och skulle blott önska, att i enlighet med hvad en Reservant, Hr Trägårdh, föreslagit, uti 9 § 1 mom. orden: "*eller annat penningebolag*" måtte tilläggas.

Häri instämde Doctorerna *Petrelli* och *Säve*.

Biskop **Hultman**: Hvad angår Grefve Posses förslag, hvilket af en talare blifvit förordadt, så är onekligt, att det vore mest rationelt att hvar och en lottegare i bankbolag erlade bevillning der han är boende. Men enligt hvad inom Utskottet upplystes, möter detta förslag så stora practiska svårigheter att det måste anses såsom alldeles overkställbart. Det skulle nemligen blifva synnerligen svårt, kanske omöjligt, för taxeringsmännen att få reda på, hvilka enskilda personer äro innehafvare af lottbref, särdeles som dessa bref kunna transporteras från den ena till den andra. Följden häraf skulle kunna blifva, att både staten och communen ginge miste om bevillningen. Utskottet stannade derföre vid det af Herrar Hjertström och Åkerblom gjorda förslag, att bevillning påföres bankbolag, der rörelsen

drifves, vare sig genom hufvudcontor, afdelnings- eller commissionscontor. När en bank har contor på flera ställen, synes det vara billigt att dess inkomst på dessa ställen beskattas. För statens skull betyder denna förändring mindre; ty staten finge ändå alltid sin inkomst, men deremot är förändringen vigtig med afseende på communalskatten. Ett annat skäl kan anföras emot Grefve Posses motion nemligen att, om bevillning erlades för hvarje lottbref, skulle bankens reservfond kunna undgå beskattning.

Hvad slutligen beträffar Doctor Almqvists yrkande att orden: *"eller annat penningebolag"* skulle tilläggas, så kan jag väl icke hafva något synnerligt att deremot invända, men anser dock ett sådant tillägg vara öfverflödigt. Man har anfört Skandinaviska Credit-Actie-bolaget, men det är ju ett bankbolag, och hvad som är stadgadt om bankers beskattning gäller således äfven om detta. Tillägget synes mig fördenskull vara en tavtologi, som helst bör undvikas.

Häri instämde Prosten *Lundholm.*

Kyrkoherden **Wennerström**: Till hvad Biskop Hultman yttrat och i hvilket jag till alla delar instämmer får jag endast tillägga, att skälet till den föreslagna förändringen i §. 9 mom. 1 har varit, att man dels med afseende på communalskatten velat åstadkomma en billig fördelning af bevillningen för en banks vinst mellan de städer, der dess contor äro inrättade, dels förekomma det stora inflytande ett bankbolag nu utöfvar på de ställen, der hufvudcontoret finnes. Man har vid åtskilliga tillfällen hört mycket klagas öfver att ett sådant bolag i allmänna angelägenheter kunnat öfverrösta nära nog hela communen. Det torde derföre vara skäl att bifalla hvad Utskottet tillstyrkt.

Doctor **Sandberg**: Äfven jag kan icke annat än instämma med Biskop Hultman. Det är tydligt att om bevillningen fördelades på lottegarne i en bank, kunna de, hvilkas inkomst ej uppgingo till 400 R:dr, blifva fria från bevillning hvarpå både staten och communen skulle förlora.

Hvad angår det af Doctor Almqvist förordade tillägget: *"eller annat penningebolag"*, så synes skäl vara för handen att antaga detsamma. I Stockholm finnas t. ex. Skandinaviska Credit-Actie-bolaget, vidare Industri-Actie-bolaget, slutligen Hrr Guilletmot & Weylandt och kanske ännu flera. Dessa vilja icke kallas Banker och kunna kanske undgå att blifva beskattade såsom sådana. Tvetydigheter kunde afhjelpas genom bifall till Hr Trägårdhs reservation.

Kyrkoherden **Otterström**: Jag tyckes vara ensam om min mening i denna fråga; men det är icke första gången, och

ändock har den meningen gått fram och blifvit Rikets Ständers beslut. Jag hoppas på samma utgång äfven i denna fråga om ej vid denna, sannolikt dock vid en följande riksdag; ty huru jag än må se saken, finner jag en allmän rättvisa uti det förslag, till förmån för hvilket jag uppträdt.

Man har talat om de practiska svårigheter som detta förslag skulle medföra. Det säges, att det är omöjligt för taxeringsmännen att få reda på egarne af lottbrefven enär dessa kunna transporteras och Doctor Sandberg har befarat, att en och annan skulle kunna undgå all beskattning. Jag vågar påstå, att dessa Herrars mening kunde förråda att de icke känna privatbankslagstiftningen och bankernas reglementen. Vid hvarje bank-contor skall finnas en förteckning på alla delegarne och denna förteckning måste vara tillgänglig för hvem det vara må som önskar taga del af densamma. När en actie öfverlåtes af en person till en annan, kan sådant endast ske med ordinarie bolagsstämmas medgifvande och den nye delegarens namn inskrifves i förteckningen. Det finnes således icke den ringaste svårighet att veta hvilka som äro innehafvare af bankactier.

Vidare säges att fördelningen på de olika contoren är öfverensstämmande med billighetens fordringar; ty det är tillbörligt, att bankbolagen beskattas der de drifva sin rörelse. Men på hvad grund framkommer man med en sådan pretention? Det är ju vederbörande commun, stad eller köping, som yrkar såsom en förmån att ett afdelningscontor der må inrättas endast med afseende på rörelsens behof. Bankbolagen bevilja denna förmån, utan egen fördel, kanske med uppoffringar, endast för att bereda en önskad beqvämlighet för orten; ty vi se att sådana contor indragas, när de befinnas vara för banken och bolaget alltför mycket kostsamme. Men då man nu vill fördela bevillningen på de orter, der contoren finnas, hvarföre då icke utsträcka det till de communer, hvarifrån penningarne komma? Om en person, som eger 50,000 R:dr, går in i ett bankbolag med detta capital, hvarföre skall communen förlora sin inkomst för det att han tagit lottbref? Hvarföre skall han ej beskattas, der han bor? Först hade han reverser nu har han lottbref; det är hela skillnaden. Communens rätt får icke gifvas till spillo för städernas intresse. Jag vidhåller mitt yrkande på bifall till Grefve Posses motion.

Doctor **Nordlund**: Till en början får jag fästa uppmärksamheten derpå, att vid de ändringar, som äro yrkade i Bevillningsförordningens nu föredragna §§, icke statens intresse är i fråga, utan endast communernas. Staten bekommer i alla händelser sin bevillning, ehvad man bibehåller förutvarande föreskrift oförändradt, eller man ändrar densamma på

sätt Utskottet föreslagit, och möjligen äfven om hvad för öfrigt blifvit yrkadt bifalles, det är dock om detta sednare jag egentligen vill yttra några ord.

Det är väl sannt, att Bevillningsförordningen bör så uppställas, att communen göres intresserad för, att hvarje dess medlem påföres en rättvis och billig bevillning till staten. Men denna förordning kan icke lämpas och detaljeras efter alla communala förhållanden utan fara för staten att sjelf förlora. Härpå är just förevarande fråga ett exempel. I communalt hänseende vore det väl skäligt och nyttigt, såsom Kyrkoherden Otterström yrkat, att hvar och en lottegare i enskildt Bank blefve å den ort, der han är skattskrifven, beskattad för vinsten å innehafvande lottbref. Men de practiska svårigheter, som härvid möta och som redan blifvit af andra talare påpekade, göra detta beskattningssätt olämpligt — ja overkställbart. Om detsamma skulle verkställas, eller för att taxera vederbörande lottegare hvar för sig, måste ju hvarje vederbörande Bevillningsberedning — och derefter Taxerings- och Pröfningscomitté — erhålla kännedom både om hvilka personer inom dess district äro lottegare och om beloppet af samt vinsten å lottbrefven i de olika Bankerna. Huru skulle denna kännedom vinnas? Icke lära lottegarne sjelfve lämpligen kunna åläggas att lemna nödiga uppgifter. De blefve då mindre säkra, om än sådana uppgifter icke vore mot nu gällande Bevillningsförordnings grundsatser stridande.

Antingen måste väl uppgifterna af Bank-contoren utan Beredningarnes åtgörande meddelas eller skulle Beredningarne, hvar på sina håll, genom ombud förskaffa desamma från contoren. Huru ogörliga begge utvägarne äro inses lätteligen. — Väl är det sannt, såsom ock Kyrkoherden Otterström erinrat, att på Bank-contoren finnes tillgänglig en förteckning på alla actie-egarne; men hvarken kunna väl Beredningarne sjelfve åläggas att inhemta kännedom om förteckningarne i de många Bankerna; icke heller kunna väl contoren åläggas att afsända utdrag af förteckningarne till de många Beredningare. Nu sammanträda Beredningarne på våren hvarje år, och derföre måste alla Beredningar, inom hvilkas områden lottegare må kunna vara skattskrifne, före sina sammanträden på våren hafva erhållit de nödiga uppgifterna från Bank-contoren. Man tänke sig nu en delegare i en Skånsk bank. Han har flyttat t. ex. till Norrland och är der sednast mantalsskrifven; eller han vistas utrikes. Huru skall Bevillnings-Beredningen i den ort i Norrland, der han skall taxeras, kunna i tid få underrättelse om hans andel i den Skånska banken och om vinsten derå? Huru, om han vistas utrikes, skall han blifva rätteligen

teligen för sina lottbref beskattad? — Eller han har under tiden sedan sista taxering aflidit, arfskifte har blifvit uppgjordt och lottbrefven blifvit fördelade på flera sterbhusdelegare, som kanske bo på mycket skilda orter. Huru skall fördelningen blifva å ort som vederbör, i tid känd? — Jag fruktar i sanning, att både Bank-contoren och Beredningarne skola alltför sent erhålla del af sådana förändringar för lottbrefsegarnes rätta taxering på det ifrågasatta sättet, äfvensom att både staden och communen skulle mången gång gå förlustige den inkomst, som af Bankernas vinst borde till dem ingå. — Förekommer sådana fall, som de af mig exempelvis anförda, endast någon gång undantagsvis, så vore svårigheterna måhända icke så mycket att afse men de kunde och skulle säkerligen förekomma till stort antal vid hvar och en af våra många enskilda banker; och man behöfver endast tänka på de snart sagdt oräkneliga uppgifter, som skulle lemnas eller hemtas från de olika Bankerna till alla håll och landskaper i riket, för att finna olägenheterna af det ifrågavarande förslaget; ja, erfarenheten skulle snart visa att detta beskattningssätt är nära nog omöjligt att verkställa. Deremot har Utskottet, så mycket som möjligt utan skada för staten, gått det kommande intresset till mötes genom sitt förslag att påföra Bankbolagen bevillning på alla de orter, der de hafva öppnat contor, — i förhållande till den å orterna bedrifna rörelsen och vinsten deraf.

Hvad slutligen angår Doctor Almqvists yrkande af bifall till Hr Trägårdhs reservation, så kan ifrågasättas, huruvida det i formelt hänseende är grundlagsenligt att derå göres proposition, enär ingen motion blifvit väckt om hvad Trägårdh yrkar, utan detta förslag endast i en reservation framkommit till Rikets Ständer. — Men, dermed må vara huru som helst, här finnas i alla fall skäl att icke bifalla detta yrkande. Ty "*Penningebolag*" är antingen detsamma som *Bankbolag* — och då beskattas det såsom sådant — eller *icke* detsamma som Bankbolag, och för detta sednare fall stadgas uti § 9 mom. 2, att "annat bolag påföres bevillning, der bolagets rörelse hufvudsakligen å en eller flera orter bedrifves" o. s. v. hvilket moment då kommer att tillämpas. I bägge fallen blifver beskattningen enahanda. Det föreslagna tillägget synes mig derföre vara helt och hållet onödigt.

Häri instämde Professor *Agardh*.

Hof-Predikanten **Wahrenberg**: De practiska svårigheter, som möta genomförandet af Grefve Posses förslag, äro redan så tillräckligt lagda i dagen, att jag ej vidare behöfver derom orda. Kyrkoherden Otterström har förmenat att, efter-

som vid hvarje Bank-Contor en förteckning finnes upprättad öfver alla lottegarne, all svårighet dermed skulle vara afhulpen. Men så är ingalunda händelsen. Ty, om Grefve Posses förslag blefve antaget, skulle hvar enda Taxerings-Comitté, ja! hvarje Bevillningsberedning i Riket vara tvungen att från alla bankbolag i Riket skaffa sig afskrifter af förteckning på lottegarne; annars vore Comitéen eller Beredningen i okunnighet, huruvida ej inom dess beskattningsområde finnas några innehafvare af Bank-actier. Hvilket skrifveri, hvilket corresponderande skulle ej härutaf uppstå? Förslaget visar sig redan af den nu påpekade svårigheten så outförbart, att deruti innebäres tillräckligt skäl till förkastande af hela motionen. Dessutom har Kyrkoherden Otterström icke vederlagt hvad här blifvit mot honom invändt, nemligen att, om lottbrefven skola beskattas, många skola kunna undgå att utgöra bevillning, hvilket inträffar med afseende på hvar och en, hvars actiebelopp icke är större än att inkomsten deraf understiger 400 R:dr. Staten skulle således otvifvelaktigt komma att lida förlust.

Kyrkoherden Otterström har äfven velat göra troligt, att bankbolagen icke hafva någon fördel af att inrätta afdelnings- eller commissionscontor i flera städer, utan att en sådan anordning snarare skulle för dem vara förenad med uppoffringar. Detta påstående tillåter jag mig att draga i tvifvel. Bankbolagen förstå nog så pass att räkna och beräkna, att de icke göra något utan att, på samma gång som allmänhetens beqvämlighet, äfven deras egen fördel tillgodoses. Huru van Kyrkoherden Otterström än må vara att hans meningar segra och blifva till slut Rikets Ständers beslut, så tror jag dock att det kommer att dröja, innan tidsandan kan vara mogen för bifall till det förslag som i dag förfäktas.

I afseende på Doctor Almqvists yrkande på bifall till Herr Trägårdhs reservation, har redan af Doctor Nordlund blifvit svaradt. Äfven jag kan icke gilla det föreslagna tillägget. Begreppet *penningebolag* är icke närmare fixeradt. Alla förslag, för så vidt de afse att bereda inkomster och förtjena penningar, äro penningebolag. Jag yrkar bifall till Utskottets förslag utan tillägg eller förändring.

Häri instämde Doctor *Arrhenius*.

Doctor **Sandberg**: Jag begärde ordet för att ådagalägga de practiska svårigheterna vid tillämpningen af Grefve Posses förslag. Sedan 2:ne nästföregående talare utvecklat detta behöfver väl icke tiden upptagas med något vidare ordande i detta afseende. Dock torde jag, till svar på hvad Kyrkoherden Otterström behagat anföra, få yttra, att lagstiftningen för enskilda Bankbolag och deras Reglementen icke äro eller böra vara mig så alldeles obekanta, då jag, såsom ledamot

i sammansatt Banco- och Lag-Utskott vid föregående Riksdagar deruti deltagit, och skulle kunna complettera hans omständliga upplysningar med åtskilliga tillägg. Visserligen skall hvarje ombyte af solidariska lottegare af Bolaget godkännas och införas i förteckningen, men en sådan kan dock vara boende i en aflägsen skattskrifningsort, och commanditdelegares actie-bref med inskränkt ansvarighet kunna ju transporteras till hvem som helst, utan några sådana försigtighetsmått. Det kan också tilläggas, att förändringen ifrån den delegarne åliggande insättning af 25 % contant och 75 % i hypotheker till en skyldighet att inbetala hela capitalet contant härledde sig från den märkliga omständighet att vid en actie-egares iråkade concurs blefvo borgenärer som innehade hans pantsatta lottbref icke tilldömde större utdelning än som motsvarade hans contanta insats. Men då han nu inbetalt hela capitatet contant eger Styrelsen att förvandla 50 % deraf eller ännu mera till Grundfondshypotheker, hvartill delegarens egna inteckningar eller obligationer kunna i Banken emottagas. Ty om också delegaren för denna hälft af teckningssumman, som han mot sina hypotheker såsom lån återfår, skall betala årlig ränta, så ökar ju detta Bankens vinst med samma belopp, hvaraf han också vid utdelningen undfår en motsvarande tillökning.

Hvad samme talare yttrat att Bankbolagens afdelnings- och commissionscontor inrättas i åtskilliga orter endast för den allmänna rörelsens fördel och beqvämlighet, så tillåter jag mig att tro, det äfven fördelen för den enskilda Bankens delegare ökas genom en utvidgad lånerörelse, och, om förvaltningen af ett sådant filial-contor kostar mera än vinsten på dess rörelse, lärer det väl snart af Bolaget indragas, hvilket också talaren icke kunnat undgå att medgifva. Detta må vara nog såsom tillägg till de meddelade upplysningarne om det enskilda Bankväsendet.

Vidare om det är kändt att en person eger ett capital på 50,000 R:dr, så lärer han väl beskattas i den commun han bor med en procent af den ränteinkomst han derför anses åtnjuta, antingen detta capital är utlånt inom communen eller insatt i en Bank. Har han af detta capital insatt en del contant och för en del deraf lemnat inteckningar uti en Privatbank, så åtnjuter han en ytterligare afkastning af samma capital, och det är den tillökning af hans vinst för hvilken communalutskylder böra utgöras till den commun, der det Lånecontor är beläget, i hvars rörelse detta capital är instucket. Detta är hvad Utskottet åsyftar, hvarföre dess förslag synes mig böra utan tvekan bifallas.

Biskop **Hultman**: Min afsigt, när jag begärde ordet, var också att bemöta Kyrkoherden Otterström. Men då jag

härutinnan blifvit af andra talare förekommen, får jag blott, i sammanhang med hvad Hof-Predikanten Wahrenberg yttrat, tillägga, att det för hvarje Taxerings-Comitté blefve desto nödvändigare att anskaffa förteckningar på alla egare af Bank-actier, som den enskilde icke är skyldig att lemna uppgift på sina tillgångar.

Prosten **Lundholm**: Biskop Hultman och Doctor Nordlund hafva utförligt och fullständigt bevisat att oöfvervinneliga practiska svårigheter göra det omöjligt att bifalla Grefve Posses förslag i denna punkt; och i detta afseende instämmer jag i dessa högt vördade talares yttrande. Jag har begärt ordet för att tillbakavisa en annan talares, Kyrkoherden Otterströms beskyllning mot-Bevillnings-Utskottet för okunnighet om Privatbank-lagstiftningen. Kyrkoherden Otterström anser rättvisan fordra, att hvarje Privat-Banks lottegare beskattas för sin inkomst af Bank-actier i den Commun, der han är mantalsskrifven på det Communen må kunna påföra honom communalafgifter för denna inkomst. Talaren anser det vara lätt att få reda på hvilka Bank-actier hvar och en församlingsmedlem eger, då i hvarje Privat-Bank måste, enligt Reglementet, finnas en tillgänglig förteckning på actie-egarne. Det torde dock vara förenadt med obestridliga svårigheter, ja alldeles omöjligt för en Taxerings-Comitté t. ex. i Skåne att veta hvilka Bank-actier en församlingsmedlem kan ega i Gefle, Linköping, Örebro o. s. v. Kyrkoherden Otterström har likasom en annan talare påstått, att Staten alltid får sin bevillning antingen beskattningen sker vid Bank-Contoret eller i Communen och att här blott vore fråga om Communernas rätt i afseende på communalskatterna. Detta är ett fullkomligt misstag och ett sådant påstående synes mig förråda okunnighet i Bevillnings-Förordningens 8 §, hvari ingen förändring uti Betänkandet blifvit föreslagen. Kyrkoherden Otterström anförde ett exempel för att bevisa riktigheten af sitt påstående: Han antog att en person insatt ett capital af 50,000 R:dr uti en Privat-Bank och påstod att Staten får lika stor bevillning af hans vinst härför, antingen beskattningen sker vid Bank-Contoret eller i den Commun, der han är boende, men att Communen, der egaren är mantalsskrifven, i förra fallet, går miste om sin rätt, hvilket ej skulle ske om han utsatt samma capital på ränta. Häri har talaren visserligen rätt, men antag, att 50 hemmansegare i en commun insatt 1,000 R:dr hvardera i en Privat-Bank, hurudant blir då förhållandet? Jo det kan enligt Bevillnings-Förordningens 6 och 8 §§ lätteligen hända att Staten ej får ett öres bevillning för dessa 50,000 R:dr enär hvardera lottegarens inkomst af capital ej uppgår till 400 R:dr. — Det är således alldeles

nödvändigt att Bevillningen för Bank-actier erlägges der rörelsen drifves, om Staten skall vara förvissad om sin rätt i detta afseende. — Communen förlorar ju också sin communalskatt, om egaren af ett större capital insätter detta i en fabrik eller ett annat industriföretag, som drifves i en annan commun än den der egaren är bosatt. Detta beror på den antagna principen, att bevillning skall erläggas, der rörelsen bedrifves. — Detta gäller så väl Privat-Banker som all annan rörelse. På dessa grunder tillstyrker jag bifall till Utskottets förslag rörande både 9 och 27 §§.

Discussionen förklarades härmed slutad, hvarefter, uppå derom framställda propositioner, Utskottets ifrågavarande å sid. 8 gjorda 1:a och 2:dra hemställan *biföllos*, i sammanhang hvarmed Utskottets angående § 27 tillstyrkta tillägg *godkändes*.

Sid. 8. 3:dje hemställan. *Godkändes*.

Sid. 9. 1:a hemställan:

Doctor **Falck** erhöll ordet och yttrade: Oaktadt den motsägelse ett nyligen här fäldt yttrande: att capitalerne böra beskattas dit de höra, af en sednare talare rönt, vågar jag likväl åberopa det som stöd för min åsigt, att, med förkastande af Utskottets förslag i denna punkt Herr Lindstedts måtte vinna Ståndets godkännande. Förhållandet längs åt Skånska kusten af Östersjön föranleder mig till detta yrkande. Der boende skeppare föra nemligen vanligen fartyg för handlande i närgränsande småstäder. I dessa fartyg deltaga de vanligen med så stora ändelar de mäkta åstadkomma. Men hvarifrån äro dessa hemtade, om ej från den landsort, der egarne hafva sina hemvist? Skola de nu taxeras der fartyget har hemma så går Communens anspråk på dem förlorade, medan de förtjena något, hvaremot den, sedan de ofta nog genom olyckor kommit i behof af understöd, måste räcka dem ett sådant. Man säger att äfven med den föreslagna redactionen af här ifrågavarande stadgande, detta ej borde ega rum. Det säkra är att det sker, hvarföre ett förtydligande, om man så vill, åtminstone förekommer mig vara i rättvisans intresse, verkligen påkalladt.

Biskop **Hultman**: Med anledning af den föregående ärade talarens yrkande af bifall till Herr Lindstedts reservation, ber jag blott få hänvisa till § 9 i Bevillningsstadgan, i hvars olika momenter säges, hvarest bevillning skall påföras Bankbolag och andra bolag, fabriksegare samt andra yrkes- och näringsidkare, egare af fartyg samt slutligen *hvar och en annan skattskyldig person*. Det kan då icke vara möjligt annat än att äfven skeppare och sjömän äro inbegripna uti sistnämnda cathegori, så framt de icke höra till de i § 9

särskildt uppräknade skattskyldige. När derjemte Kongl. Förordningen den 20 Juli 1861 innehåller: "att fartygsbefälhafvare och besättning, som icke i egenskap af fastighetsegare eller af särskild anledning tillhöra annat district, mantalsskrifvas å den ort, dit fartyget hörer", så synes något nytt stadgande i det af motionären föreslagna syfte icke vara behöfligt, utan yrkar jag bifall till Utskottets hemställan.

Doctor **Sandberg**: När Förordningen angående mantals- och skattskrifningens förrättande stadgar, att fartygsbefälhafvare och besättning skola mantalsskrifvas å den ort, dit fartyget hörer, synes mig ingen tvifvelaktighet kunna uppstå angående den ort, hvarest skeppare och sjömän böra erlägga communalskatt liksom det icke bör kunna inträffa, att en och annan af dessa perroner helt och hållet undgår bevillning. Mig synes derföre det af Herr Lindstedt föreslagna tillägg till denna § icke vara nödigt.

Doctor **Nordlund**: Jag beder att få fästa Doctor Falcks uppmärksamhet derpå, att Herr Lindstedt sjelf i sin reservation medgifver, att hvad han föreslår redan är uti Bevillningsförordningen, jemförd med gällande mantals- och skattskrifningsförordning stadgadt, ehuru det icke på alla ställen efterlefves. Han har derföre yrkat, att sista mom. i § 9 skulle få denna lydelse: "skeppare och andra sjömän samt hvar och en annan skattskyldig, der han är mantalsskrifven". Men jag kan icke finna att någon större tydlighet härigenom uppkommer; ty såsom momentet nu lyder: "hvar och en annan skattskyldig, der han är mantalsskrifven", är äfven *skeppare* dit att räkna, såframt han icke är delegare i fartyg. När en nödig föreskrift redan är tydlig och fullständig, finner jag för min del intet skäl att ändra densamma.

Kyrkoherden **Wennerström**: Det är visserligen sannt hvad Doctor Nordlund anmärkt, eller att gällande lags föreskrift är tydlig och icke borde gifva anledning till missförstånd; men erfarenheten har dock visat, att ett sådant missförstånd egt rum och att skeppare blifvit taxerad på tvänne ställen. Motionären har derföre begärt ett förtydligande uti § 9 och jag kan icke inse, hvarföre man ej skulle dertill lemna bifall och dermed undanrödja en anledning till misstag. Jag instämmer derföre uti Doctor Falcks yrkande.

Efter härmed slutad discussion blef hvad Utskottet i förevarande punkt hemställt af Ståndet *bifallet*.

Hvad Utskottet för öfrigt uti detta Betänkande hemställt, blef af Ståndet *godkändt*.

§ 5.

Föredrogs ånyo *Banco-Utskottets Betänkande N:o 15*, med förslag till ändring i vissa delar af föreskrifterna rörande metalliska cassan m. m.

Härvid förekom

Punkt. 1:

Doctor **Sandberg** uttalade sin förhoppning att icke hädanefter, såsom det skedde vid crisen år 1857, protesterade vexlar skulle kunna komma att inräknas uti Bankens metalliska cassa; hvarvid Professor *Agardh*, Doctor *Almqvist*, v. Talman Biskop *Annerstedt* samt Professor *Selander* anmärkte, att sådant icke kunde ega rum, enär mom. g) af förevarande punkt innehåller att såsom Bankens metalliska cassa anses och beräknas: "beloppet af uppköpta vexlar, *betalbara å utrikes ort, hvilka icke till liqvid förfallit* eller blifvit för incassering afsända."

Härefter blef uppå derom gjord proposition förevarande punkt af Ståndet *bifallen*.

Punkterna 2 till och med 9. *Biföllos*.

Punkt. 10:

Doctor **Sandberg** erhöll ordet och yttrade: Det synes sannerligen icke vara någon giltig grund hvarföre en Svensk Specie-Riksdaler skall innehålla $^{9}/_{10}$ procent mera finsilfver och således vara omkring $3^{1}/_{2}$ öre mera värd än en Norrsk och Dansk Specie-Riksdaler, hvilka sistnämnda äro lika med den gamla Holsteinska Specie-Riksdalern och således äfven lika med 3 Mark eller 1 Riksdaler Hamburger Banco. Följden deraf är, att vår Silfverspecie, som, utom de 25 procent koppar hvarmed den är legerad, innehåller finsilfver, såsom nämndt är, af $3^{1}/_{2}$ öres större värde än 1 R:dr Hamburger Banco, utföres och uppsmältes, emedan den, uttagen i större mängd, kan gifva exportören ej obetydlig vinst.

En förändring härutinnan synes derföre, för att förekomma en fortfarande riksförlust, verkligen vara af behofvet påkallad. Flere gånger har uppmärksamhet blifvit fästad på detta särdeles anmärkningsvärda förhållande, och sista årets Bancorevision, hvaruti jag äfven deltog, hemställde till Rikets Ständer huru vigtigt det vore att taga hand om denna fråga, för att härutinnan förbereda och åstadkomma någon förändring. Att fordra det Revisorerna skulle kommit med ett utarbetadt förslag i detta afseende, såsom Banco-Utskottet synes väntat, är ju alldeles för mycket begärdt, aldrahelst nu, då Revisionen skall genomgå lika mycket på 2:ne månader, hvartill den förr fått använda $4^{1}/_{2}$ månader.

Jag inser väl, att vid denna sista korta Stånds-Riksdag, som bordt blifva ännu kortare, ingenting väsendtligt kan uträttas i detta afseende, utan Sverige i sin fattigdom får väl, för rangens skull, fortfarande behålla sitt nationalhögmod att hafva en värderikare Specie-Riksdaler, än sina grannländer. Men man hade ändå kunnat föreslå en underdånig skrifvelse till Regeringen, att undersöka och förbereda denna maktpåliggande frågas lösning, som torde vara förenad med icke obetydliga svårigheter. Så stor uppmärksamhet åtminstone synes mig denna sak förtjena; och i långt mindre vigtiga ämnen har man ingalunda sparat på underdåniga skrifvelser.

Häruti instämde Contracts-Prostarne *Janzon* och *Schmidt* samt Prosten *Lundholm*.

Doctor **Almqvist**: Länge har klagan blifvit förd vid föregående Riksdagar öfver den Svenska Specie-Riksdalerns olikhet med de Scandinaviska ländernas, beroende på det Svenska myntets till 3 öre uppskattade högre värde i hvarje Speciedaler. Den som nu klagar öfver att icke något förslag blifvit väckt angående förändring af detta mynt till likställighet med Hamburger Banco, anklagar sig sjelf för försummelse, då han länge kännt missförhållandet och flera Riksdagar varit ledamot af Banco-Utskottet.

Att Utskottet icke väckt förslag härom, beror först derpå att Utskottet af 2 § i dess Instruction är förhindradt att upptaga till öfverläggning något som åsyftar rubbning af realisationens grunder. Ty onekligen innefattar frågan om reduction af Svenska Specien en myntförsämring, hvarmed Svenska Statens, isynnerhet utlandets fordringsegare skulle vara illa belåtna och kanske icke låta sig nöjas.

Dessutom har den förut öfverklagade uttagning af hela Specier under sednare åren minskats, beroende af Vexeldeputerades antagna förändrade grunder för sin beräkning af cursen.

Då slutligen, såsom synes af Utskottets motivering, fråga på sednare tider blifvit väckt att söka tillvägabringa ett gemensamt mynt-, mått- och vigtsystem ej blott för de Scandinaviska länderna utan för hela Europa, har Utskottet haft skälig anledning att ej fästa afseende på Revisorernas framställning, utan låta denna angelägenhet bero på framtida tillgöranden.

Häri instämde Biskop *Björck* och Contracts-Prosten *Palmlund*.

Doctor **Sandberg**: Betydelsen af några bland de skäl, som den siste talaren anfört, vill jag icke helt och hållet förneka. Men om också Utskottet icke får omedelbart till

öfverläggning upptaga något, som åsyftar rubbning i Bankens hufvudgrunder, så hade man dock kunnat föreslå en underdånig skrifvelse i ämnet. Den mot mig rigtade förebråelsen kan lätt besvaras med den erinran, att den värde talaren sjelf väl torde hafva erfarit huru litet en enskildt ledamot i ett Utskott eller Stånd kan uträtta. Hvad angår ett gemensamt myntsystem, så kan det ju i de Scandinaviska länderna tillvägabringas just derigenom, att den Svenska Specie-Riksdalern får lika värde med Norges och Danmarks. Sådant vore åtminstone första steget dertill. Skall man deremot vänta på ett för alla Europeiska Stater gemensamt system, så kommer dermed väl att dröjas tills man ock får gemensamt tungomål.

Biskop **Björck**: Jag instämmer med Doctor Almqvist, och får, med afseende på hvad Doctor Sandberg yttrat, endast anmärka att, då det allvarligt varit fråga om att, dels för de Scandinaviska länderna, dels för flera Europas länder tillsammans, ett gemensamt mått-, vigt- och myntsystem skulle antagas, och då man vet, huru i våra dagar sådana tidsfrågor ofta med en oerhörd hastighet komma till afgörande, har det ock derför synts mig betänkligt att just nu, vidtaga någon förändring i Svenska silfvermyntets skrot och korn.

Häri instämde Doctor *Björkman*.

Professor **Selander**: Lagen för myntbestämningen af den 1 Mars 1830 lägger hinder för den gjorda framställningen om förändring i grunden för utmyntning af det Svenska silfvermyntet. Har jag t. ex. en sedel på 100 R:dr, så blir jag icke nöjd att vid vexling erhålla 25 Specier af det sålunda till silfvervärdet förminskade myntet utan jag fordrar en motsvarande mellangift. Hvad skulle det dessutom tjena till att nu vidtaga en förändring, som kanske om några år icke vidare befinnes vara ändamålsenlig? Fråga är ju nu om ett gemensamt myntsystem; när den frågan blir afgjord, är det tid att vidtaga erforderliga åtgärder.

Discussionen förklarades härmed slutad, hvarefter, uppå derom gjord proposition, förevarande punkt *bifölls*.

Punkten 11:

Doctor **Sandberg** erhöll ordet och yttrade: Uti denna punkt är icke fråga om någon myntförsämring utan blott om vidtagande af någon åtgärd, hvarigenom speculanter kunde hindras att uttaga och utskeppa Svenskt silfvermynt. Fullmäktige i Banken hafva, såsom man finner af förevarande Betänkande, gjort en framställning, som i någon mån synes kunna befrämja detta goda ändamål. De hafva nemligen

föreslagit, att uti 16 § af Banco-Reglementet slutorden: "börande Fullmäktige tillse att, så vidt ske kan, prägladt "silfvermynt af alla fastställda sorter städse finnas i förråd," böra uteslutas. Härigenom skulle Fullmäktige erhålla frihet att till den, som begär silfvermynt, utlemna de sorter som finnas utan att vara nödsakade att endast lemna hela Specie-Riksdalrar, helst då skäl är för handen till den misstanken, att man har speculation på att utföra och nedsmälta dessa Specier. Jag kan icke inse, hvarföre just hela Specier skola vara nödvändiga för utländska liqvider. Härtill äro vexlar, om Banken innehar sådana, och i annat fall silfverplansar i omyntad form det mest lämpliga och äfven alltid begagnade betalningsmedel. Utskottet, som icke ansett sig kunna tillstyrka bifall till Fullmäktiges hemställan, säger, att Fullmäktige knappast kunna bedöma hvad afsigten är med de vexlingssökandes begäran. Men af den sökta vexlingens beskaffenhet är sannerligen icke svårt att inse ändamålet dermed, och fördenskull synes det vara nödigt, att Fullmäktige erhålla en större frihet vid ordnandet af utvexlingen från Banken, som skulle kunna vinnas genom borttagande af slutorden i § 16. Jag har aldrig hört att Fullmäktige nekat någon, som ämnat resa till utrikes ort, att tillvexla sig hvad mynt han önskat, och det lära de väl icke komma att göra hädanefter. Men just derföre böra Fullmäktige ega rättighet att kunna lemna silfver af den valör de för godt finna, så snart de kunna ega grundade skäl för det antagandet att afsigten varit att bereda sig en otillbörlig vinst på export af silfret. Jag yrkar således att slutmeningen i § 16 må utgå.

Häri instämde Prosten *Lundholm*.

Professor **Agardh**: Anledningen hvarföre Utskottet icke ansett sig böra tillstyrka Fullmäktiges hemställan, har varit den, att slutorden i § 16 ansågos så oskyldiga, att de gerna kunde stå qvar. Det heter ju blott, att Fullmäktige, *så vidt ske kan*, böra tillse att silfvermynt af alla sorter finnas i förråd. Utskottet ansåg visserligen, att dessa orden *kunde* varit borta, men då de nu en gång stodo i Reglementet, fann man icke skäl att utesluta dem. Man erinrade sig nemligen, hvad Fullmäktige äfven upplyst, hurusom Bankens inställande af all silfverutvexling i början af detta århundrade föregicks af det förordnandet att från Banken allenast den minsta dåvarande silfvermyntsorten fick utgifvas. Om nu en likartad åtgärd vidtoges, skulle lätteligen någon illvillig genom artiklar i in- och utländska tidningar, kunna uppskrämma allmänheten att Bankens förmåga att honorera sina förbindelser var mindre säker, och såmedelst ännu mera nedsätta Svenska statens credit. Dessa considerationer hafva ledt Utskottet vid dess beslut. Visserligen är det angeläget att be-

främja Bankens fördel; men det torde ock vara skäl att något se allmänhetens bästa till godo. Svenska folket är väl Svenska Riks-Bankens principaler och Svensk man bör väl icke förvägras att vid bankluckan erhålla den myntsort han för sitt behof begär. Det skulle minst sagdt vara underligt, om, då jag ville tillvexla mig några 100 R:dr i silfver, jag icke finge annat mynt än t. ex. tio-öre-stycken. Stadgandet synes mig således böra qvarstå.

Häri instämde Contracts-Prosten *Palmlund.*

Prosten **Lundholm**: Jag har förut instämt uti Doctor Sandbergs yrkande om bifall till Banko-Fullmäktiges förslag att ur denna paragraf borttaga sista meningen: "börande Fullmäktige tillse att, så vidt ske kan, prägladt silfvermynt af alla fastställda sorter städse finnes i förråd", och har nu blott begärt ordet för att bemöta Professor Agardhs yttrande. Herr Professorn anser detta tillägg, som först vid 1859—1860 årens Riksdag gjordes, så oskyldigt att det är likgiltigt om detsamma borttages eller qvarstår. För min del tror jag icke att förhållandet är sådant, ty så länge stadgandet qvarstår, anser hvar och en sig vara berättigad att mot Riks-Bankens sedlar erhålla hvilket belopp som helst af hvilken valör han behagar. Följden häraf är åter den, att Fullmäktige måste låta mynta större partier af alla slags valörer för att kunna tillfredsställa allas anspråk när som helst. Vidare har samma ärade talare sagt, att då Riksbanken är hela folkets gemensamma egendom, bör också hvarje medborgare ega rättighet att mot Riks-Bankens sedlar erhålla hvilka silfvervalörer han önskar, till huru stort belopp som helst: för min del måste jag bestrida ett sådant anspråk; ty just derföre att Riks-Banken är allas gemensamma egendom, kan hvarje enskilt samhällsmedlem ej hafva så stora anspråk för sin enskilta del. Ingen klagan har försports, att icke billiga anspråk i detta afseende alltid välvilligt uppfyllas; men om det skulle stå hvar och en fritt att t. ex. på en gång uttaga 2 à 300,000 R:dr af en viss valör kan lätt inträffa, att en annan, som dagen derpå anhåller att få ett vida mindre belopp af samma valör, ej kan vinna sin billiga önskan, derföre att hela förrådet af den valören är medtaget af den förre, som uttagit det stora partiet blott i den föga prisvärda afsigten, att göra en vinst på den stora exporten af myntadt silfver utaf större valörer. Såsom skäl för bibehållande af det nu varande stadgandet, har också blifvit af Professor Agardh anfördt, att borttagandet kunde skada Bankens anseende, derigenom att hos allmänheten lätt kunde väckas misstanke om Bankens förmåga att fullgöra sina förbindelser. En sådan farhåga anser jag alldeles ogrundad, ty hvilken är Bankens förbindelse enligt 1 § i Lagen

för Rikets Ständers Bank af den 1 Maj 1830? Jo, att, när så påfordras, med Svenskt silfvermynt inlösa sina sedlar. Så länge sådant ordentligt sker, finnes ingen anledning hvarken till klagan eller fruktan för Bankens solidité. Jag yrkar således borttagande af ifrågavarande tillägg såsom tillkommet för att onödigtvis tillskynda Banken stora uppoffringar för myntande af alla slags valörer i större mängd.

Doctor **Nordlund**: Under den tid det nuvarande stadgandet uti slutmeningen af 16 § i Banco-Reglementet varit gällande, har det väl icke gifvit anledning till någon synnerlig förlägenhet — emedan Banken för det mesta kunnat uppfylla de fordringar på olika silfvermyntsorter, som på densamma blifvit ställda. Det heter i berörda stadgande, att så vidt ske kan, böra alla fastställda silfvermyntsorter finnas i förråd, men detta beror icke ensamt på Banken, utan hufvudsakligen derpå, huruvida Bankens reqvisitioner hos Kongl. Myntverket inom förelagd tid kunna fullgöras. För några år tillbaka, då stora summor i hela specier begärdes, var det väl ofta svårt, att kunna tillfredsställa de vexlingssökandes önskningar. Då t. ex. på en gång 400,000 hela Specie-Riksdalrar uttogos, så blef Bankens förråd af denna myntsort så hårdt anlitadt, att en annan, som begärde en mindre summa af samma myntsort, icke kunde erhålla densamma, utan måste nöja sig med mindre silfvermyntsorter. Det vore derföre önskligt om Fullmäktige kunde få mera frihet än nu är fallet vid silfvermyntvexlingen från Banken. Man får icke heller glömma, att Banken gör en icke så obetydlig förlust genom den myntskatt, som måste erläggas vid utmyntningen. Banken måste stundom låta inom kort tid mynta flera Millioner R:dr i myntverket, och då slagskatten för hvarje Specie beräknas till 2 öre, så finner man, huru härigenom utgifter tillskyndas Banken, hvilka det vore ganska önskvärdt att kunna förminska. Det är väl sannt, att Banken bör tillgodose allmänhetens beqvämlighet och bästa; men frågan är, huruvida de, som endast vexla, för att speculera på vinst af utförsel af Silfver-Specier till utrikes orter, böra få åtnjuta samma förmåner, att få alla sina önskningar tillfredsställda, när de i alla fall få full valuta i silfver för inlemnade sedlar. Om ifrågavarande stadgande icke funnes, så skulle Banken kunna utlemna vid vexling de myntsorter, hvarå den sjelf har bästa tillgång. Jag erinrar mig jemt, huru en gång, innan detta stadgande infördes i Reglementet, Banco-Styrelsen fick underrättelse om, att en stor silfvermyntsutvexling skulle begäras i afsigt att dermed uti Köpenhamn vinna på den bättre mynthalten i vår hela specie. Speculanten fick silfver, men utaf flere sorter. Han fann då att affären icke skulle löna sig och — lät densamma falla.

Hvad angår den meningen, att stadgandet ändock bör bibehållas, så får jag blott yttra, att dess borttagande icke öfvar det ringaste inflytande på Bankens säkerhet och kan således utan ringaste fara ske. Men är det så, som somliga tyckas förmena, att stadgandets borttagande kan i någon mån inverka till minskning af allmänhetens förtroende till Bankens förmåga att med silfver inlösa sina sedlar, då bör det visst få stå qvar.

Professor **Agardh**: Hvarje stadgande i Reglementet för Rikets Bank, som stärker allmänhetens förtroende till Bankens förmåga att honorera sina förbindelser, och så vidt möjligt, uppfylla hvarje enskild medborgares önskningar, synes mig böra orubbadt qvarstå, och jag måste bekänna, att på mig skulle det göra ett särdeles obehagligt intryck, om jag vid vexling i Banken icke erhölle annat än de mindre silfvermyntsvalörerna. I England, der man i silfver endast har skiljemynt, är det stadgadt, att man i liqvid icke är skyldig att mottaga mer än 2 Pund Sterling i silfver. Om jag ej misstager mig, finnes ock en lag i Sverige, som säger att man icke är förbunden att mottaga mera i kopparmynt än 1 R:dr. Lagen för Rikets Ständers Bank innehåller uti § 2 följande stadgande: "Vägrar Banken, under hvad sken det vara må, att sedel vid uppvisandet inlösa med det belopp, som, genom Lagen om myntbestämningen, fastställdt blifvit, må den, som sedel innehafver, derom göra skriftlig anmälan hos Kongl. Maj:t och Rikets Svea Hof-Rätt o. s. v." Här är visserligen icke uttryckligen sagdt, att man skall erhålla Specier, men man har rätt att bekomma så godt silfver ("full betalning") som lagen föreskrifver. Författningens anda synes mig vara den, att hvar och en, som presterar 4 R:dr i Bankens sedlar, skall få utbyta dem mot silfvermyntet: "En Riksdaler i Silfver." När en sedel icke invexlas mot silfver, blir den vanliga följden att den, åtminstone vid svårare conjuncturer, belägges med agio; enahanda blir förhållandet med skiljemynt om detta icke invexlas mot större mynt, så snart det större myntet behöfves för den utländska marknaden. Man kan således svårligen sägas erhålla *full betalning*, om man i bankluckan afspisas med skiljemynt, som icke går, eller endast med förlust emottages i den utländska marknaden. Man har talat om präglingskostnaden eller myntskatten, såsom en betydlig förlust för Banken; men denna förlust är dock ringa att räkna mot den ofantliga vinsten att Banken kan hålla sina sedlar ute i den allmänna rörelsen. Då Bankens förlust på införskrifvet silfver, om jag ej misstager mig, utgör omkring 2 öre på R:dr Specie, så torde Bankens förlust på det under de 3 sista åren utvexlade silfret icke uppgå till 10,000 R:dr pr år; hvaremot Banken dra-

git vinst af de 30,000,000 R:dr sedlar, som den under tiden kunnat hålla i rörelsen. Detta är för Banken en så stor fördel, att Bankens eget intresse väl bör fordra att icke något stadgande i dess Reglemente uteslutes, som bidrager till stärkande af allmänhetens förtroende. Sedan tidningarne börjat att intaga på franska språket skrifna vecko-revuer, kunde lätt i en sådan komma att inflyta någon notis, som i utlandet kunde missförstås och förorsaka mångahanda ledsamheter och förluster. Jag vidhåller derföre mitt yrkande att slutorden i 16 § må bibehållas.

Kyrkoherden **Otterström**: Jag instämmer till alla delar med Professor Agardh. Det är helt naturligt, att en Bancofullmäktig uppträder till försvar för ett förslag, som från dessa Herrar utgått, och jag gissar att detta förslag om borttagande af slutorden i 16 §, tillkommit i sammanhang med öfriga förslag, hvarigenom Fullmäktige skulle erhålla mera fria händer. Utskottet, som i många fall gått Fullmäktiges önskningar till mötes, har dock funnit sig förhindradt att till denna hemställan tillstyrka bifall. Doctor Nordlund har sagt, att Banken gör förlust genom präglingskostnaden för silfret. Men härvid torde böra anmärkas, att om jag i Banken uttager 200 halfva Specier, så är detta väl lika med 100 hela Specier, men präglingskostnaden för de förra är större än för de sednare. Ju lägre valörer Banken utlemnar, desto mera förlorar den i myntskatt, och speculanter lära icke se på det större besväret att räkna de mindre silfverslantarne. Af allt har det visat sig, att speculationen på utskeppning och nedsmältning af Svenskt silfvermynt icke längre är i flor, utan man uttager heldre vexlar eller plantsar, emedan Banken ställt cursen så att speculationen icke mera lönar sig. Jag tror således att det vore vådligt att borttaga slutorden i § 16.

Professor **Selander**: För min del anser jag det temligen likgiltigt, om de omtvistade orden i § 16 borttagas eller bibehållas. De äro verkligen oskyldiga, såsom ock en talare, hvilken likväl kämpat för deras bibehållande, kallat dem; men desto mer förundrar det mig, att andra talare laggt så mycken vigt på dessa ord att det af dem ansetts i hög grad vådligt att borttaga dem. Jag förstår icke, huru detta hänger tillhopa.

Hvad nu angår utvexling af de större myntsorterna, så äro Bankerna i andra länder icke förbundna dertill. I England t. ex. är icke Banken skyldig att utlemna dubbla Pund Sterling eller Sovereigns. I Preussiska Banken får man icke ens halfva Thaler-stycken, utan nödgas hålla till godo med de sorter som finnas. Halten i det Svenska silfvermyntet är

öfver allt lika, det må vara en Specie eller ett 10-öre-stycke; präglingskostnaden är ock lika stor. Det betyder således föga, om stadgandet qvarstår eller icke; men jag tror, att ifrågavarande § icke borde innehålla något annat än myntbestämningslagen.

Jag tror icke att *någon* blir uppskrämd, om nu gällande stadgande uteslutes utan allt kommer att tillgå på samma sätt som hittills. Utskottet har dock icke i detta fall velat biträda Fullmäktiges förslag. Man tyckes tro, att följden af förändringen skulle blifva, att Fullmäktige icke utlemnade annat än småmynt och man har fruktat, att vägradt utgifvande från Banken af de högsta silfvermyntsvalörerna möjligen kunde hos allmänheten alstra den föreställningen, att detta skulle nu liksom 1814 förebåda det förordnandet, att endast den minsta silfvermyntsorten finge utlemnas. Men härvid torde observeras, att det silfvermynt, som då utgafs, var underhaltigt, och således är förhållandet då och nu icke jemförligt. Man har blott med det föreslagna borttagandet af slutorden i § 16, velat befria Fullmäktige från vexlingssökandes anmärkningar, derest icke alla fastställda myntsorter för tillfället skulle finnas i den mängd som önskas.

Doctor **Söderberg**: Man har talat om allmänhetens rätt att få utbyta Bankens sedlar mot hvilka silfver-valörer man behagar. Men jag skulle tro, att allmänheten härutinnan icke har någon annan rätt än den som Bankens utgifna förbindelse sjelf bestämmer. Har jag t. ex. en 100-R:drs-sedel, så läses på densamma, att Banken inlöser den med 200 ort tolflödigt myntadt silfver. När jag erhåller detta, lika godt i hvilka myntvalörer, så har jag intet vidare att fordra. Tillägget i 16 § synes mig derföre kunna borttagas.

Doctor **Almqvist**: Jag delar den siste ärade talarens mening och hoppas att Ståndet, upplyst af Professor Selanders anförande, behagar inse, huru orätt det är att vilja kringskära Fullmäktiges frihet att handla efter sig företeende omständigheter. Slutorden i § 16 anser jag derföre böra borttagas och hyser icke den minsta fruktan att allmänheten skall på något sätt molesteras i följd af Fullmäktiges utvidgade rättighet att ombesörja silfverutvexlingen från Banken, hvars åliggande oförminskadt för alla händelser qvarstår, att hålla allmänheten silfver tillhanda i öfverensstämmelse med myntbestämningslagen af år 1830.

Contracts-Prosten **Palmlund**: Jag har nyss instämt med Professor Agardh, hvars åsigt i detta hänseende jag i allo delar. Skulle, genom borttagandet af slutmeningen i 16 §, Bankens skyldighet att tillhandahålla alla gällande myntsor-

ter inskränkas, torde en sådan åtgärd sannolikt komma att medföra ett, om än ogrundadt, likväl för Banken sjelf menligt misstroende till Bankens förmåga att under alla förhållanden honorera sina förbindelser; och för vådan af ett dylikt misstroende bör icke någon bankinrättning, aldraminst Riks-Banken, blottställa sig. Jag får alltså utan tvekan tillstyrka bifall till Utskottets hemställan, att ifrågavarande 16 § må bibehållas *oförändrad.*

Doctor **Sandberg**: För min del skulle jag också hysa stor betänklighet att förorda borttagandet af förevarande stadgande, så framt derigenom skulle kunna hos allmänheten uppväckas den minsta tillstymmelse till någon farhåga för Riks-Bankens säkerhet; men något sådant är sannerligen icke att befara. Hvad angår tidningarne, så tror jag icke att de kunna något skada i denna sak; ty i utlandet har man intet tvifvel om Rikets Ständers Bank och dess säkerhet, men väl om klokheten i vårt oafbrutet fortsatta skuldsättnings-system. Dessutom kan icke förnekas att genom bibehållandet af 16 § i oförändrad lydelse obehaget att icke få i Banken en för en utländsk resa nödig summa uti hela Silfver-Riksdalrar kan uppkomma derigenom, att någon speculant dagen förut vexlat till sig t. ex. 400,000 Specier, och derigenom uttömt den för tillfället befintliga tillgången på dylik myntsort. Om speculationen på utförande af Svenskt silfver i myntad form icke för närvarande är i flor, så är det icke länge sedan sådant egde rum, och anledning till dess förnyande kan snart återkomma. Jag vidhåller derföre mitt yrkande och det i Bankens lika väl som i allmänhetens intresse, att slutorden i § 16 må försvinna.

Discussionen förklarades härmed slutad, hvarefter *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställde proposition å bifall till Utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan. Då härvid blandade Ja och Nej hördes samt votering begärdes, framställdes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som bifaller Utskottets förslag, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej har Ståndet beslutat att, med afslag af Utskottets i 11:te punkten gjorda hemställan, på sätt Fullmäktige föreslagit, slutmeningen i nu gällande Banco-Reglementes 16 § må uteslutas.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 14 *Ja* och 31 *Nej*, och hade således Ståndet fattat beslut i enlighet med Nej-propositionen. I öfriga delar blef förevarande Betänkande *bifallet.*

§ 6

§ 6.

Föredrogos och *bordlades Banco-Utskottets* nedannämnde Memorialer och Utlåtande:

N:o 17, angående afskrifning af åtskilliga vid Discont-Contoret upptagna discontlån, äfvensom af derstädes balanserade öfverräntor å dylika lån;

N:o 18, i anledning af väckta motioner om emottagande och invexling i Rikets Ständers Bank af enskilda Bankers sedlar m. m.; och

N:o 19, i anledning af Riks-Ståndens beslut i fråga om Betänkandet N:o 16, med förslag till reglering af Bankens låne- och creditiv-rörelse samt om användande af upplupen bancovinst.

§ 7.

Föredrogos och *bordlades Lag-Utskottets* Memorialer N:o 32, i anledning af återremiss af Lag-Utskottets Betänkande N:o 11, öfver väckt motion om arfsrätt för efterlefvande maka; och

33, i anledning af återremiss af Lag-Utskottets Betänkande N:o 13, öfver dels Kongl. Maj:ts nådiga Proposition till Rikets Ständer om antagande af en författning angående arfsrätt för oäkta barn, dels ock enskild motion i samma ämne.

§ 8.

Föredrogs och *bordlades sammansatta Lag- samt Allmänna- Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 3, i anledning af väckt motion om antagande af ny Kyrko-Lag.

§ 9.

Föredrogs och *bordlades Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* nedannämnde Memorialer:

N:o 64, i anledning af Rikets Ständers skiljaktiga beslut vid förehafvande af Utskottets Betänkande N:o 36, angående väckta motioner i fråga om ej mindre Norrmäns och Danskars än äfven andra utländningars rätt att i Sverige idka handel, handtverk och andra yrken;

N:o 65, i anledning af Rikets Ständers skiljaktiga beslut vid förehafvande af Utskottets Betänkande N:o 43, angående väckt motion om tilldelande åt Ordföranden i Communal-Styrelse af ett exemplar af Svensk Författnings-Samling; och

N:o 66, med förslag till voterings-proposition i anledning af Riks-Ståndens fattade skiljaktiga beslut vid förehafvande af Utskottets Memorial N:o 46, innefattande förslag

till sammanjemkning af Riks-Ståndens beslut i anledning af Utskottets Betänkande N:o 12, angående väckt motion om upphörande af de så kallade Prebende-pastoraten.

Ståndet åtskiljdes kl. 2 ¼ e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 10 Mars 1866.

Plenum kl. 6 e. m.

§ 1.

I anseende till *H. H. Erke-Biskopen och Talmannens* frånvaro intog *H. H. Biskopen och Vice Talmannen* talmansstolen för att leda Ståndets öfverläggningar.

§ 2.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 28, i anledning af väckt motion om inrättande af förlikningscomittéer.

Domprosten Sondén, som på begäran erhöll ordet, anförde: Med det nu föredragna Betänkandet har jag svårt att rätt förlika mig. Utskottet har afstyrkt den af Riksdagsfullmäktigen Uhr väckta motionen om inrättande af förlikningscomittéer på skäl, hvilka vid första påseendet synas någorlunda probabla, men vid närmare skärskådande från hvarje annan synpunkt, än den juridiska, blifva helt ohållbara. Utskottet säger sig väl vara långt ifrån att vilja bestrida önskvärdheten och nyttan af förlikningar, och anför såsom bevis på denna önskvärdhet, att Lagen redan egnat dem ett helt capitel, det 20:de i Rättegångs-Balken, samt dessutom genom 14 och 15 §§ af 4 capitlet Utsöknings-Balken lemnat föreskrifter om deras executiva kraft. Dessa stadganden i 1734 års lag vittna likväl icke om önskvärdheten af förlikningar, utan afse tydligen att förekomma vådan af sådana förlikningar, som, oredigt uppgjorda, snarare bidraga till att intrassla, än afsluta tvister. Härmed är således ingenting gjordt för *åstadkommande* af sådana förlikningar, hvilka icke innebära någon tvetydighet och ofta angå så obetydliga sa-

ker, att det vore en vinst, om de icke droges inför domstol. Utskottet, som framhåller lagens grundsats om de ömsesidiga parternas *frivilliga* samtycke vid förlikningars ingående säger vidare, att man, i fråga om förlikningsmäns medlande verksamhet för vinnande af sådant samtycke, "kan skilja emellan en dylik verksamhet, som har till ändamål att *öfvertyga* parterna om hvarderas rätt och en medlares bemödanden att *öfvertala* ena parten till eftergifvande af sin rätt, i hvilket sednare fall rättvisans fordringar ej alltid tillfredsställas". Det synes härvid, som Utskottet skulle hylla den satsen, att, blott rättvisan tillfredsställes, det gör föga, om begge parterna förlora mer än det, hela tvisten handlar om. Inom detta Högvördiga Stånd torde dock en annan omfattas, enär man här lärer vara ense derom, att det allaredan är *brist*, när man går till rätta med hvarandra, och att det är en vinst, att rättegångar undvikas, äfven då den ena parten blifvit öfvertalad att, mer än den strängaste rättvisa fordrar, gifva efter för den andra. — Men då Utskottet stödt sitt afstyrkande hufvudsakligen derpå, att alla förlikningar må vara fullkomligt frivilliga, vill jag närmare tillse beskaffenheten af det tvång, som motionären härvid synes hafva åsyftat. Motionären föreslår i 3:dje punkten, att "om man ej skulle vilja ålägga viten för försummad inställelse, ena eller andra partens uteblifvande dock borde anses såsom försvårande omständighet hvadan underrättelse bör domstolen meddelas, hvilka vid förlikningen närvarit eller uteblifvit". Allt det föreslagna tvånget synes sålunda inskränka sig dertill att domaren må underrättas om, hvilka parter infunnit sig hos förlikningscomittéen och hvilka uteblifvit. Skall detta kunna anses såsom ett sådant tvång, att derigenom en ny instans för rättsökande kan sägas vara införd? Jag begriper ej, hvilken föreställning Utskottet vill ingifva Rikets Ständer om en instans; då en comitté kallas en instans, hvilken icke har någon rätt att döma, utan blott underrätta domaren, hvilken part som infunnit sig hos förlikningscomittéen, eller icke. Det är för öfrigt intet oerhördt i vår lagstiftning, att parter nödgas höra en röst, som manar dem till förlikning. Ingen af här närvarande pastorer lärer sakna erfarenhet om oeniga makars ställande inför Kyrkorådet, dit dessa kallats för att höra ett fridens ord, som må kunna medla dem emellan. Något annat tvång än detta som ålägger de tvistande att åhöra ett förmaningens ord, afses icke heller med ifrågavarande förlikningscomittéer, hvilka endast genom sådana medel skulle söka verka till förlikning. Men, säger Utskottet, "gåfvan att med framgång verka såsom förlikningsman är icke alla gifven; den torde snarare få anses såsom ett sällsynt undantag", och det är derföre omöjligt att åstadkomma en dylik organisation. Hvad

blifver då följden, om man får en förlikningscomitté, som består af flera personer, hvilka icke besitta den nyssnämnda gåfvan? Jo endast det, att denna förlikningscomitté uträttar mindre och att flera anmälningar om parternas uteblifvande till domstolen ingå. Finnas åter inga sådana comittéer, kunna ju fredligt sinnade parter icke veta hvart de må vända sig för att finna någon, som kan medla emellan dem. Hvad dessutom beträffar den ofvan omtalade invändningen om svårigheten att finna personer med tillräcklig förmåga så skulle samma invändning äfven kunna göras emot vanliga domstolar. Om det ock är sannt, att lagkunskap kan förvärfvas genom studier, så är nemligen förmågan att utreda målen genom sanningens utletande icke allom gifven, och ändock måste man hafva domstolar öfverallt i städer och på landet. — Utskottet yttrar ock i fråga om den föreslagna institutionen, "att formen väl kan åstadkommas, men lifvet ligger icke i formen; den sednare skapar icke det förra, utan förhållandet är omvändt". De nybildade communala institutionerna visa dock, att man i vårt land icke tvekat att taga till former, der ganska litet lif framträdt, utan först uppenbarade lif, då författningen utkom. Då jag sålunda icke kan gilla Utskottets skäl för afslag, men ock anser det vanskligt att i lagfrågor på stående fot afgifva något annat förslag, önskar och tillstyrker jag att detta fridens Stånd måtte återremittera förevararande Betänkande, på det Utskottet måtte få tillfälle att taga den väckta frågan i bättre skärskådande.

Kyrkoherden **Englund**: Vid betraktande af förlikningscomittéers stora nytta, måste jag i likhet med Domprosten Sondén motsätta mig det slut, hvartill Utskottet kommit i denna fråga. Der förlikningscomittéer kommit till stånd, har det visat sig, att mångfaldiga tvister i tid afböjts, hvilka sannolikt skulle hafva väckt fiendtlighet menniskor emellan för flera år, om steget öfver domstolens tröskel blifvit taget. På den ort, der jag är bosatt, är åtminstone resultatet af sådana comittéers verksamhet i detta hänseende så glädjande, att jag måste önska den väckta motionen all framgång. Dock önskade jag att den punkt, hvilken handlar om böter för försummad inställelse och derom, att parts uteblifvande skulle anses såsom försvårande omständighet skulle ur förslaget utgå. Dermed skulle ock förfalla de af Utskottet framställda anmärkningar emot det tvång, som Utskottet spårat i denna institution. Att ett sådant tvång, hvilket jag äfven skulle ogilla, likväl icke finnes i den föreslagna inrättningen, har den föregående ärade talaren ådagalagt. Samme talare upptog äfven Utskottets yttrande om formens vanmakt, der lifvet icke finnes. Lika

med honom tror jag ock, att från lagstiftningens sida en väckelse är behöflig till det lif, som skall genomtränga de former, som nu äro ifrågasatta samt att de former, som äro nödvändiga för ordnande af denna sak, blott behöfvas för att frammana lifvet. — Att denna fråga också icke skall falla, det bevisas deraf, att, sedan Lag-Utskottet vid 1850—51 årens Riksdag afgaf ett förslag om inrättande af förlikningscomittéer, frågan åter förekom vid Riksdagarne 1859—60 och 1862—63 och nu äfven vid denna Riksdag. Tvifvelsutan skall frågan återkomma, ända tills den allvarligt behjertas. På grund af hvad jag nu haft äran anföra instämmer jag i den föregående talarens yrkande af återremiss.

Kyrkoherden **Otterström**: Denna fråga har sin egen historik, hvilken torde förtjena att omnämnas. Såsom Utskottet säger, afgafs vid 1850—51 årens Riksdag ett förslag till författning angående förlikningsnämnder, enligt hvilken part skulle vara skyldig att på vederpartens kallelse inställa sig hos socknens förlikningsnämnd innan saken komme för Rätten, vid äfventyr att eljest förlora rättigheten till kostnadsersättning vid första domstolen, äfven om han derstädes vunne saken. Dessa bestämmelser, som enligt mitt tycke voro ett lyte hos förslaget, verkade ock, att det föll och detta med rätta. Vid Riksdagen 1859—60 väcktes inom detta Stånd ett nytt förslag i detta ämne, hvaruti flera af Ståndets ledamöter instämde. Detta förslag, som var uppgjordt med sorgfälligt undvikande af lytena i 1850 års förslag, afgafs icke, utan att hafva genomgått en allvarlig skärseld medelst granskning af utmärkta jurister, som förklarat sig godkänna detsamma och deruti icke trott sig finna något, hvarpå andra jurister skulle kunna rida upp. Märkvärdigt nog blef förslaget dock icke af Lag-Utskottet framtaget. Samma öde rönte det lika lydande förslag, som framlades vid sednaste Riksdag. Detta förekommer mig besynnerligt, emedan det ser ut, som juristerne i Lag-Utskottet icke ville hafva fram detta förslag, emedan det saknar de hakar, hvarpå Utskottet nu fästat sig i afseende på Uhrs förslag. Det synes mig ock vara ett fel i det sistnämnda förslaget, att det stadgar, att uteblifvande från förlikningscomittéen skall medföra böter eller anses såsom försvårande omständighet vid målets afdömande. Emellertid ber jag att, då Domprosten Sondén icke hade något förslag till ändring i det af Uhr nu väckta, få uppläsa det, som Utskottet under 2:ne Riksdagar haft för sig, och som återfinnes under N:r 2 i samlingen af Preste-Ståndets motioner vid sistlidne Riksdag. I motiveringen för detta förslag heter det: "Principen för institutionen i fråga synes mig vara att finna i vår allmänna lags humana stadgande, att domaren, der så tillåtligt är, bör råda tvistande

parter till fri förlikning. Hela frågan synes mig derföre vända sig omkring möjligheten att få denna domarens skyldighet öfverflyttad på en förtroendenämnd inom communen, utan att ens skenet af en ny rättegångsinstans derigenom uppkommer". "Vill man se, hvad institutionen kan verka i stort, der den är legaliserad, så må vi blott lyssna till den officiella redogörelsen derför, som under detta år circulerat i våra offentliga blad, enligt hvilken det heter, att förlikningscomittéerna i Norige under året 1860 handlagt 86,175 mål, af hvilka 52,430 blifvit i godo afgjorde, så att de offentliga underdomstolarne tillsammans endast haft att afgöra 5,550". Förslaget till Stadga för förlikningsnämnd lydde sålunda: (se åberopade motionen N:o 2).

Jag beklagar, att Utskottet nu icke ens påmint sig detta förslag, som det ett par Riksdagar stoppat under bordet. Jag är dock förvissad derom, att saken icke kan falla. Icke mindre än 3 Landsting hafva tagit frågan om hand och nedsatt comittéer i detta syfte. Det behöfves endast, att domaren får sig ålagdt att icke upptaga en tvist, förrän den hos förlikningscomittéen varit anmäld. Härigenom skulle ett större anseende tillkomma dessa comittéer, på samma gång som de äfven skulle komma i en närmare beröring med domstolarne. Såsom förhållandet nu är, kan det icke sägas vara rätt väl ställdt med dessa fria föreningar, som lagstifta på egen hand och stundom ålägga vittnen och parter större böter för uteblifvande, än någon domstol kunnat ådöma. Sådana fel kunde rättas, och då skäl alltså förefinnes till att önska en närmare pröfning af detta ärende, anhåller jag, i likhet med de 2:ne föregående talarne, om återremiss af förevarande Betänkande.

Biskop **Flensburg**: Då behandlingen af förevarande fråga synes vilja antaga nog vidlyftiga dimensioner, inskränker jag mig till att med få ord yttra mig öfver dess hufvudpunkter.

Först och främst bör jag då erinra, att man hvarken inom detta Högvördiga Stånd eller något annat lärer vara det ändamål obenägen, som genom förlikningsdomstolars inrättande åsyftas. Frågan kan sålunda här endast vara den, huruvida detta ändamål på den föreslagna vägen är möjligt att uppnå. Besinnar man detta torde ock förhandlingen kunna föras med behörigt lugn och en angenäm foglighet.

Den föreslagna inrättningen bör betraktas ur dubbel synpunkt, enär man derigenom velat uppnå såväl ett juridiskt som ett moraliskt syfte. Såsom en juridisk institution skulle förlikningsdomstolen, enligt väckt förslag, behörigen utreda ett rättegångsärende, framställa de skäl, som möjligen kunde tala för förlikning samt, derest en sådan komme till stånd, affatta det dokument, som gåfve densamma fullt

gällande kraft. Men härtill fordras, såsom hvar och en finner, att den nämnda domstolen alltid egde lagfarna och juridiskt bildade medlemmar att anlita, hvilket dock endast i mycket få fall kan blifva händelsen. För att uppnå det antydda syftet behöfves i öfrigt alls icke någon ny institution, enär det allaredan i 20 Cap. R.-B. är Domaren ålagdt att, så vidt möjligt är, söka förlika tvistande parter. Men att Domaren för en sådan åtgärd skulle vara mindre duglig än en förlikningsdomstol, sammansatt utaf personer af uppgifven qvalification; det torde väl knappast någon på giltiga skäl kunna påstå.

Betraktas åter förlikningsdomstolen såsom en inrättning med helt moraliskt syfte, så är dess uppgift att inom sin krets motverka en mycket allmän och ofta öfverklagad trätoochprocesslystnad. Äfven för detta ändamål äga vi allaredan inom vederbörande communer hvarjehanda personer och inrättningar att påvisa. Sålunda måste först och främst Presten inom hvarje församling af sin embetspligt känna sig manad att motverka den antydda arten af förderf som hvarje annan. I samma rigtning måste jemväl kyrkorådets verksamhet i flere hänseenden tänkas gå. Och slutligen måste hvarje medlem af församlingen, för hvilken frid och endrägt äro kära, täckas inom sin inskränktare krets verka för deras bevarande. Anser man nu allt detta icke göra tillfyllest, så kan visserligen, såsom flerstädes allaredan skett en särskild frids- och förlikningsdomstol inrättas. Men då dess verksamhet endast skall vara af rent moralisk art, får den icke på något sätt förneka frivillighetens grundsats. Detta sker dock i de å Riksdag i detta ärende hittills framställda förslag, hvilka alla fordra, att ingen sak må vid underrätt förekomma som icke förut varit till förlikningsdomstol instämd och der behandlad. Domstolens verksamhet, hvilken skulle grunda sig uteslutande på personligt förtroende, fordrar sålunda här såsom sitt yttersta vilkor ett lagstadgadt tvång. På denna motsats bryter sig förevarande förslag sönder, liksom detta måste blifva fallet med hvarje annat i samma syftning. För öfrigt finner man lätt, att derigenom jemväl inskjutes ett nytt led i vår rättegångsordning, något som är i rak strid emot det i sednare tider märkbara intresset, att i möjligaste mån förenkla och förkorta densamma.

På dessa anförda skäl måste jag sålunda i motsats till närmast föregående talare tillstyrka bifall till Utskottets förslag.

Doctor **Petrelli**: Många anmärkningar hafva blifvit framställda emot Lag-Utskottet för dess sätt att behandla ifrågavarande motion. Den föregående högtärade talaren har

likväl framhållit den rätta synpunkten, hvarifrån Utskottets åtgörande bör bedömas; och jag behöfver derföre icke mycket orda för att ådagalägga, att Utskottet icke med likgiltighet behandlat frågan, utan tagit den i allvarligt öfvervägande. Dervid har det visat sig, att betydliga svårigheter möta vid försöken att ordna förevarande sak. Att åtskilligt trassel yppar sig sjelfmant, det visar sig redan genom de alldeles motsatta inkast, som nu mot Utskottets betänkande blifvit af olika talare gjorda. — Väl har man erinrat, att många lyckliga resultater synas hafva uppkommit af de förlikningscomittéer, som redan finnas. Sådana äro ock i full harmoni med vår lag, hvilken icke blott ålägger Domaren att råda parterna till förlikning, om saken är sådan att förlikning tillstädjes, utan ock godkänner hvarje förlikning, som är riktigt uppgjord, så att tvisten icke blifver än mera invecklad och afhandlar saker, der förlikning är tillåten. Men för att åstadkomma dylika uppgörelser erfordras ock, såsom Utskottet anmärker, en särskild gåfva hos dem, som kallas till förlikningsmän. — En talare har strängt hållit fast vid frivilligheten uti ifrågavarande institution, och dervid i sådan måtto skiljt sig ifrån motionären, att han påstått, det parts uteblifvande från inställelse inför förlikningscomittéen icke borde anses såsom försvårande omständighet vid målets behandling af vederbörande domstol. Om detta fasthålles, synes likväl allt lagstiftande om saken öfverflödigt, ty budet om fridsamt umgänge med våra bröder och om undvikande af att med dem gå till rätta finnes redan gifvet i en heligare och oförgängligare bok än Sveriges Lag. — Andra talare hafva deremot yrkat på den bestämmelsen i förening med den föreslagna institutionen, att parterna skulle förbindas att hos förlikningscomittéen sig inställa, och att deras sak ej skulle af domare kunna upptagas, innan den hos comittéen varit anmäld. Dermed är man då, om det antages, inkommen på en bana, hvilken helt strider mot den förenkling af rättegångsväsendet, som man afsett genom borttagande af Lagmans- och Kämnersrätter och sträfvandet efter att i allmänhet göra instanserna fåtaligare. Söker man att genom några tvångsmedel binda dessa förlikningscomittéers verksamhet, då införer man ett tvång, der allt sådant synes onaturligt. Förlikning vinnes gemenligen genom en jemkning mellan parter, genom ömsesidiga eftergifter; och ofta är en sådan jemkning befogad, emedan parterna vid uppkomna stridigheter torde hvar å sin sida något öfverdrifvit sina rättsanspråk. Men det kan ju ock hända att den ena parten så har eller anser sig hafva rättvisan på sin sida, att han icke finner sig vid någon afprutning, och att han således icke infinner sig inför förlikningscomittéen, just derför att han icke vill nöja sig med half rättvisa. Skall hans uteblif-

vande då räknas honom till såsom en försvårande omständighet, och han derföre inför domaren stämplas såsom misstänkt? Stadgas åter ingen påföljd för uteblifvande, är allt på samma ståndpunkt som för närvarande. — Något behof af särskilda genom communen tillsatta förlikningsmän inser jag icke heller, då hvar och en, som vill förlikas med sin broder, lärer nog finna dem, som äro villiga till att medla dem emellan, ibland christliga församlingsboer och om icke annat ibland församlingslärarne. — Hvad beträffar de ifrån främmande länder hemtade exempel å förlikningsdomstolars verksamhet, synas de icke synnerligt passa in på förhållandena hos oss. Vårt rättegångsväsende är så enkelt och rättvisa kan hos oss erhållas för ett relativt billigt pris. Der det, såsom i Danmark och Norige, för att icke tala om länder, der advocatsystemet råder, är förenadt med stora kostnader att få rättvisa, der må man icke undra på att man genom inrättande af förlikningsdomstolar skaffar sig en föregående instans, vid hvilken det är möjligt att få en tvist afgjord på mindre omvägar och med ringare kostnad. — Nu kommer jag till några practiska svårigheter, som förete sig vid detta förslag. När man vill lagbinda den frivilliga förlikningen genom tillsättande af förlikningsnämnder, invecklar man sig i svårigheter, som kunna undvikas, om förlikningen får uppgöras genom enskild person. Den enskilde medlaren kan mera lämpa sig efter personer och omständigheter, och kan utan vittnen få del af sådant, som icke gerna anförtros åt flera personer i en comitté. Huru skola väl förhandlingarna föras inför förlikningsnämnden? Skola parterna i flera personers närvaro våga göra sådana medgifvanden, som sedan kunna vid sakens dragande inför domstol blifva för dem besvärliga? Skall der protocoll föras eller icke? Det kan vidare hända, att den ena parten för fridens skull gör eftergifter, som han eljest icke varit skyldig till. Men om motparten ändock fullföljer sin tvist inför domstolen, huru skall den förres inför förlikningscomittéen gjorda medgifvande fattas? Kan icke detta måhända åberopas såsom skäl emot honom och han sålunda dömas skyldig till det, som han icke har någon del uti? Kanske är då meningen, att intet protocoll skall hos förlikningscomittéen föras? En af Utskottets ledamöter, en mycket ifrig förespråkare för inrättandet af förlikningscomittéer, yttrade ock, att han skulle vara emot hela förslaget, om han icke trodde, att allt, hvad hos förlikningscomittéen förhandlats skulle anses vara annuleradt, ifall saken droges inför domstol.

Ett par talare hafva yrkat återremiss, men jag afstyrker detta, emedan Utskottet redan samvetsgrannt pröfvat frågan och derföre svårligen vid förnyad pröfning torde komma till annat resultat. Kyrkoherden Otterström har lemnat en hi-

storik af frågan, men Utskottet har gått längre tillbaka, än denne talare, ty det har gått tillbaka ända till Lagberedningens och Lagcomittéens förslag i ämnet. Summan af allt detta torde vara, att lagstiftning för införandet af förlikningscomittéer är så svår, emedan stridiga principer dervid tagas i anspråk. Lagens nödgande makt och förlikningens frivillighet äro icke lätteligen att förena, enär ju tydligtvis frivillighet härvid icke kan stå tillsammans med tvång, men med tvång åter upprättas i förlikningscomittéen en ny instans, hvilket icke torde vara önskvärdt.

Kyrkoherden **Otterström**: Att frivilligt samtycke vid förlikningars ingående är nödvändigt, ha de 2:ne sista högtärade talarne, likasom jag, framhållit, och de synas dervid hafva vändt sig mot motionären, på samma sätt, som jag gjorde, då jag sist hade ordet. En af dessa talare ville dock påstå, att det redan nu gifves tillräckliga krafter inom församlingen, hvilka kunna och böra verka för försonlighet emellan bröder. Detta må vara sannt, men derföre blifva icke förlikningscomittéerna obehöfliga. Jag frågar denne talare, om mängden af de inför domstolen tvistande i hans församling förut kommit till honom för att omtala, att de hafva en tvist anhängig med den eller den. Huru många af dessa rättegångar kan han hafva reda på, så att han kan vara i tillfälle att uppsöka dem, som ligga i tvist med hvarandra, och söka bringa dem till fred sinsemellan? Men om det funnes en förliknings-comitté, för hvilken parter vore skyldiga att anmäla sina tvister, då finge Pastor lätt underrättelse om dem, som han behöfde söka stämma till försonlighet. Biskop Flensburg uttalade några betänkligheter emot giltigheten af det inför comittéen uppgjorda förlikningsinstrumentet. Enligt det af mig uppgjorda förslag, som nyss af mig åberopades, skulle dock hvarje mål inför domstolen förekomma, på det domaren i sista hand skulle ega att pröfva, om förlikningen blifvit tillförlitligt uppgjord. Att man, såsom nu, går till förliknings-comittéen med ett mål, som ännu icke blifvit instämdt till domstol, det anser jag nemligen oriktigt. Det synes mig alltså vara tydligt, att både af positiva och negativa skäl det måste anses önskvärdt, att de ifrågavarande förliknings-comittéerna komma till stånd. Man har ock velat låta påskina, att vårt rättegångsväsende är så enkelt; och att det kostar så litet att processa, hvadan det kunde synas onödigt att stämma i bäcken, såsom man säger. Ja om så är, då må man hållas och gå så långt vägadt är. Det värsta af allt är likväl, att andan inom en församling blir förderfvad genom detta processande. Jag vet intet värre, än då den ena socknen uppträder mot den andra, och en by mot en annan. I anledning af det som Doctor Petrelli

yttrade om protocollet inför förlikningsdomstolen, vill jag nämna, att jag alltid tänkt mig, det ett sådant aldrig skulle kunna innefatta något annat än uppgift å comittéens närvarande ledamöter, parterna och saken. Detta synes mig alldeles klart, ty eljest kunde, såsom den sistnämnde talaren befarade, ett inför förliknings-comittéen gjordt medgifvande vid domstolen åberopas till men för den eftergifvande parten. Detta lärer nog äfven Utskottet inse, om ärendet ånyo till behandling upptages. Jag förnyar min förut gjorda anhållan om återremiss af detta Betänkande.

Domprosten **Sondén**: Jag vill endast till besvarande upptaga ett par yttranden af de Utskottsledamöter, som försvarat Utskottet. Hvarföre behöfves lagstiftande i detta ämne, har man sagt, om frivilligheten anses vigtig att bibehålla? Jo förliknings-comittéer (icke domstolar, såsom någon talare yttrat sig) behöfvas, på det att tvistande må hafva någon att vända sig till för att erhålla goda råd. När man dervid velat hänvisa sådana till församlingsherdarne, erinrar jag derom, att lärarne icke äro till, för att skifta arf eller sammanjemka frågor om mitt och ditt. — Instämmande med Kyrkoherden Otterström i hans uppfattning af det tvång, som genom förliknings-comittéers inrättande ensamt borde åläggas parter, erkänner jag nu, att jag, då jag sist hade ordet, icke så noga gaf akt på det af motionären gjorda yrkandet, att parts uteblifvande borde anses såsom försvårande omständighet. Hvarken denna bestämmelse eller föreskriften om vite för uteblifvande anser jag tjenlig, ty blott det tvånget synes mig nyttigt, att domaren ej må kunna upptaga en sak, förrän parterna infunnit sig hos förliknings-comittéen.

Domprosten **Björling**: Jag deltog icke i Lag-Utskottets förhandlingar, då denna fråga der förekom. — Att sådana förliknings-comittéer inrättas, hvilka motionärens förslag afser, synes mig väl godt, men den grundsatsen synes mig dock icke böra öfvergifvas, att alla förlikningar skola vara frivilliga. Om man åter medgifver detta, kunna dessa förliknings-comittéer icke komma i något sammanhang med domstolarne. Ännu en annan sak tillåter jag mig fästa uppmärksamheten på. Det är sagdt, att en sak icke skulle af domstolen kunna upptagas, förrän den af förliknings-comittéen varit handlagd. Huru skall det då gå, om förliknings-männen äro försumlige i att göra sin skyldighet, hvilket de utan ringaste ansvar kunna vara? För mig står det alltså klart, att dessa institutioner om de skola grunda sig på det frivilliga samtycket, böra helt och hållet skiljas från domstolarne. Med ordnandet af frivilliga institutioner har dock

Lag-Utskottet intet att skaffa, utan tillhör behandlingen af dylika frågor Economi-Utskottet.

Häruti instämde Doctor *Falck* och Kyrkoherden *Ekelundh*.

Doctor **Moberger**: Jag är redan decontenanserad, ty yrkanden å proposition höras mer och mer, och jag känner i luften att Ståndet är uttröttadt. Likväl ber jag om några ögonblicks uppmärksamhet för ifrågavarande ämne, ty det har kostat mig många både bekymmer och mödor, innan jag lyckades få en förliknings-comitté upprättad i mitt pastorat. Att den var af nöden, det har min erfarenhet lärt mig, enär jag kommit under fund dermed, att trätgirighet och processlystnad äro svåra lyten hos den Svenska menigheten. Någon theoretisk kamp med Utskottet i förevarande fråga tilltror jag mig dock icke, men några practiska skäl torde jag väl kunna åstadkomma. — En talare har med åberopande af Apostelen Paulus sagdt, att det är en brist redan deruti, att man går till rätta med hvarannan. Deremot påstod en annan talare, att förmaning till försonlighet icke behöfves, då budet om försonlighet mycket orubbligare finnes förut i Guds eget ord. Men hvarföre predika vi då om friden, och hvarföre behöfves den predikan till och med för Prester? Man har sagdt, att gåfvan att stifta förlikning är en sällsynt gåfva; men gåfvan att rättvist döma är lika sällspord. Det har ock anmärkts, att processer ej kunna förekommas genom någon förlikning; men ingen dom mäktar heller förekomma nya rättegångar. Slutligen tillåter jag mig yttra, att det synes mig, som Ståndet egde en viss samvetspligt att återremittera detta Betänkande, på det åtminstone en sådan återremiss må vara en exponent af det Högv. Ståndets presterliga sinne. Dixi et salvavi.

Doctor **Sandberg**: Frågan om förliknings-comittéer är ingalunda ny vid våra Riksdagar. Den förskrifver sig från längre tider tillbaka. Redan H. M. Konung Carl XIV Johan var betänkt på att befrämja dylika inrättningars uppkomst. Vid en Riksdag hade dåvarande Justitie-Ombudsmannen v. Presidenten Landin uppgjordt och ingifvit förslag till Reglemente för en sådan anstalt. Om man i socknarna bildat förliknings-comittéer och uppgjordt Reglementen för deras verksamhet samt derå begärt Konungens Befallningshafvandes fastställelse, har man alltid fått det svar, att sådana frågor tillhöra Rikets Ständer och derföre har ansökningarne blifvit afslagne. Och här uppe hafva för saken rönts lika liten framgång. Motståndet har anfört de mest olikartade och stundom alldeles motsatta skäl. Än har man hållit så hårdt på rättvisan, att man hyst en stor fruktan, det genom förliknings-comittéernas bemedling enfaldigt folk skulle blifva

öfvertalade att eftergifva sin rätt, hvilket man ansett särdeles olycksbringande. Men hvilka äro de otaliga rättegångsmålen, som upptaga så mycken tid vid våra underdomstolar? Jo, t. ex. följande eller dermed lika vigtiga: Svinen hafva inkommit på grannens äng eller potatesfält, upprotat ängen, eller uppätit ett par kappar potates; nötkreaturen trängt fram genom dålig gärdesgård och in på grannens rågåker: af två personer har den ene i en bråd vändning gifvit den andra ett oqvädinsord eller en örfil: fråga är om ett par skor, en skjorta eller ett par R:dr på en tjenares lön, som husbonden icke tror sig vara skyldig: undantagsmannen menar att hans contract tillförsäkrar honom ett lass ved, en kyrkoskjuts eller ett L℔. kött som jordegaren bestrider: penningekraf på obetydligt belopp, der qvittning ömsesidigt yrkas och bestrides, och der ofta Domaren måste utse några förståndiga grannar för att uppgöra vidräkning, innan saken för honom sjelf blir klar. Vore det förenadt med så stor våda, om den ena öfvertalades för fridens skull eftergifva ersättningen för en kappe potates eller bevektes att förlåta sin trätobroder hans oqvädinsord? Jag kan omöjligen finna detta vara så farligt, utan snarare förmånligt inverka på folkets sinnelag till fridsamhet och försonlighet, och hvar och en lärde sig inse att ordspråket är sanning: *en mager förlikning är bättre än en fet process.*

Dessutom kan man med skäl fråga: *hvad är absolut rätt?* En person vinner i underrätt och i Hof-Rätt, men förlorar i Högsta Domstolen genom en rösts pluralitet. Var nu den sednare domen den absolut rätta, emedan den var fälld i högsta instansen? Eller är det icke lika sannolikt att vid underrätter, der personer och omständigheter i orten äro kända, och mundtlig undersökning sker med de tillstädesvarande, kan erhållas ett lika rättvist utslag, som i en högre Rätt, der man blott har skriftliga handlingar mer eller mindre fullständiga, till sin ledning. En annan gång förekommer i Högsta Domstolen en alldeles lika beskaffad sak som genom en rösts pluralitet får en motsatt utgång, till följe af en annan personal i afdelningen. Det är just den olika utgången af samma sak vid olika domstolar, som underhåller processlystnaden och ingifver parterna den föreställningen att utgången är en lyckträff, hvarföre de ock fullfölja äfven obetydliga saker så långt de kunna gå, för att försöka om de ändå icke till slut skola lyckas att vinna. Det är sannerligen en stor mängd af rättegångsärender som ingalunda äro värda den kostnad och de uppoffringar af tid och möda, som en fullföljd erfordrar, för att erhålla ett resultat, hvilket kanske i ingen mån är rättvisare, än det vid underrätten erhållna utslaget.

Nu synes Utskottet ansett det så oändligen svårt, att finna någon skicklig förlikningsman, att dertill fordras en öfverlägsenhet, som blott skulle vara ett högst sällsynt undantag. Besynnerligt: äro då de unga auscultanter som ofta förordnas att sitta ordförander i sjelfva Häradsrätterna och der icke förlika utan fälla domar öfver långt vigtigare mål än som kunna upptagas af en förliknings-comitté — äro dessa alltid män af en så stor öfverlägsenhet som blott undantagsvis finnes.

Man vill ju vidare hafva 12 bosatta hemmansegare till ledamöter i Härads-Rätt för att der kunna uttala folkets allmänna rättsmedvetande. Vore det nu icke möjligt att i hvarje Commun kunde finnas några förståndiga och rättskaffens män, som antingen varit Nämndemän, eller äro med dem jemlika uti insigt och förstånd, hvilka också, med ledning af folkets allmänna rättsmedvetande, skulle kunna tillvägabringa en rättvis och billig förlikning emellan tvistande grannar?

Jag medgifver gerna att en form kan finnas, uti hvilken icke något lif förspörjes. Men behofvet af förliknings-comittéer förefinnas snart sagdt allestädes. Från långliga tider tillbaka röjde sig detta behof. Idéen finnes: den söker göra sig gällande: den behöfver en form för sin verksamhet. Det är en sådan som begäres. Sådana comittéer hafva blifvit bildade på flere ställen: de hafva verkat till en tid, men då de icke rönte något stöd från myndigheterna så hafva de efter hand aftynat.

Slutligen har man såsom ett hufvudsakligt skäl till motstånd anfört, att då man genom Lagmansrätternas upphäfvande minskat rättegångsinstanserna, vore det högst olämpligt att inrätta förliknings-comittéer, som icke skulle blifva annat än en ny instans. Förgäfves har man förklarat att en anstalt, bildad ensamt för att åstadkomma förlikning, icke kan vara en domstolsinrättning, utan till sin natur af moralisk beskaffenhet, för att, der sådant kan ske, göra Domstolens anlitande umbärligt. Förgäfves har man åberopat Danmarks och Norges exempel, der flere tusen mål årligen afgöras vid förlikningsdomstolarne; men, efter som rättegångskostnaderna hos oss äro mindre än i dessa länder, synes man anse det mindre nödigt att göra något till rättegångarnes minskning. — Vill man nödvändigt kalla dem en första instans, så finner jag icke heller att ett sådant namn kan göra dem förkastliga. En instans som verkar till fridsamhet och försonlighet och som för dem som blifva förlikta gör alla andra instanser öfverflödiga, är väl icke att jemföra med en Lagmansrätt och en kostsam rättegång inför densamma.

Kyrkoherden Otterströms förslag till Reglemente är så oskyldigt det någonsin kan vara. Här behöfves blott någon bestämning af de mål som kunna förlikas och om något lämpligt medel att förmå de tvistande till inställelse inför förliknings-comittéen innan de framträda inför Domstolen. Sådant medför dem ingalunda något tvång att ingå förlikning. Något protocoll, som sedan vid Domstol kunde åberopas, skulle alldeles icke föras; utan blott med några ord antecknas: "Tvisten emellan A. och B. angående ersättning "af B. för det B:s kreatur förorsakat skada på A:s potates-"åker, är genom förlikning bilagd, — eller, har icke genom "förlikning kunnat biläggas, hvilket härmed till bevis med-"delas." Skulle sedermera, hvilket dock sällan händt, tvist uppstå om förlikningsvilkorens uppfyllande, kan den ju behandlas på samma sätt.

Men det är icke första gången som jag vid Riksdagen väckt förslag härom och deltagit i denna fråga. Någon gång tillförene har utsigten till framgång varit större än den nu är. Hemma i församlingen var en sådan comitté några år i verksamhet och åstadkom förlikning i många mål. Folket ansåg inrättningen nyttig; men i brist på understöd aftynade den efter hand. Vi få lemna detta, så väl som mycket annat, åt framtiden, med den önskan, att hvad som är nyttigt för vårt folk måtte omsider vinna framgång.

Hof-Predikanten **Rosenius**: Icke med många ord vill jag vidare uppehålla det Högv. Ståndet. Då jag tager i betraktande, hurudant vårt rättegångsväsende är, huru genom tvister inför rätta ofta en liten gnista kan blossa upp till en förskräcklig eld, de ömmaste band slitas, spänningen stundom drifvas så långt, att den frestar mången olycklig till en mened, de största kostnader bortspillas och slutet af allt ofta blifver det, att summum jus är summa injuria, då kan jag icke annat, än lifligt intressera mig derför, att så många förlikningar som möjligt må kunna bringas till stånd. Men oaktadt jag hyser denna önskan, har jag dock betänkligheter mot det af motionären föreslagna sättet för åstadkommande af förlikningar mellan tvistande. Jag tror nämligen, lika med Biskop Flensburg och Doctor Petrelli, att hela den här föreslagna institutionen måste byggas på frivillighetens grund. Bäst tror jag sålunda, att det skulle vara, om Regeringen läte utgå till Communal-Styrelsen i landet en uppmaning, att de måtte uppbjuda allt för inrättande af förliknings-comittéer. Om dessa på det sättet framkallades utan allt tvång, skulle inrättningen sannolikt verka som helsosammast, och då behöfdes intet lagstiftande om saken. Då det likväl är af stor vigt, att detta Stånd uti allt, hvad på det beror, stiftar och befrämjar friden, hemställer jag, att vi ej genom bifall till

Utskottets afstyrkande må döda saken, utan genom en återremiss nödga Utskottet att åter upptaga frågan till närmare öfvervägande.

Discussionen förklarades härmed slutad, hvarefter proposition å bifall till Utskottets hemställan af *H. H. Biskopen och Vice Talmannen* framställdes. Då härvid blandade Ja och Nej hördes och votering begärdes, blef följande voterings-proposition föreslagen och godkänd:

Den som bifaller Lag-Utskottets i förevarande Betänkande gjorda hemställan, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet samma Betänkande återremitteradt.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 21 *Ja* och 16 *Nej*, tillfölje hvaraf ifrågavarande Betänkande blifvit af Ståndet *bifallet*.

Emot detta beslut reserverade sig Doctor *Moberger* och Kyrkoherden *Englund*.

§ 3.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkande N:o 58, i anledning af väckta motioner angående folkskoleväsendet.

Utskottets hemställan sidan 3:

Kyrkoherden **Ekelundh** erhöll ordet och yttrade: Min motion har rönt det oblida ödet att i Utskottet blifva alldeles massakrerad, och jag anhåller derföre att inför det Högv. Ståndet få närmare redogöra för dess tillkomst och syftet med densamma. Motionen är i sjelfva verket en bön från Sveriges Folkskolelärare-corps' representanter å sista allmänna Folkskoleläraremötet om att befrias från åliggandet att undervisa i Söndags-skolan. Vid mötet var äfven ett stort antal prester och flera Folkskole-Inspectörer tillstädes, och dessa funno, vid betraktande af föreskriften i 10 § i Kongl. Stadgan af år 1842 angående folkundervisningen i Riket, att ofvansagde åliggande verkligen finnes för Folkskoleläraren stadgadt. Man hoppades ock så mycket heldre på en förändring i denna föreskrift, som collisioner emellan Skollärares och Pastors verksamhet härigenom ofta upplystes hafva inträffat. Då kändt var vid detta möte, att jag för den instundande Riksdagen blifvit utsedd till representant för Erke-Stiftet, erhöll jag i uppdrag att i ämnet väcka motion. På grund häraf inkom jag med den motion, hvilken gifvit anledning till förevarande Utlåtande af Utskottet, och i hvilken motion jag hemställde om Söndagsskole-undervisningens förläggande till annan dag i veckan. Inom den Afdelning af

Economi-

Economi-Utskottet, der frågan först handlades, rörde sig discussionen hufvudsakligen derom, huru ersättning för förlusten af Söndags-skolan skulle kunna vinnas, och då svårigheter dervid yppade sig, såg man ingen utväg till ändring i det närvarande. I Utskottets Plenum var man väl villig att medgifva, det Folkskole-lärarne, som åtnjöte i allmänhet så knappa lönevilkor i förhållande till de icke obetydliga fordringar, som på dem ställas, borde förskonas från skyldigheten att undervisa äfven på Söndagen. Detta oaktadt kunde Utskottet icke förmås att ingå på min framställning, och det fastän jag, såsom af reservationen synes, inskränkte denna till den anhållan, att efter orden "på Söndagarne" i Folkskole-Stadgans 10 § 2 mom. måtte insättas, "eller eljest dertill tjenliga tider." Åberopande de skäl för billigheten af mitt förslag och de svårigheter genom det nuvarande stadgandet för Skolläraren, som i min motion finnas uttalade, anhåller jag nu vördsamt om återremiss af Utskottets Betänkande i hvad det rörer denna min motion.

Biskop **Björck**: Jag kan icke annat, än finna Kyrkoherden Ekelundhs motion tänkvärd och väl förtjent att af det Högv. Ståndet behjertas. Också har jag nästan, alltsedan jag först gjorde bekantskap med innehållet af 1842 års Folkskole-Stadga, funnit stadgandet i 10 § deraf vara betänkligt. Då Söndagen der tages i anspråk icke allenast för undervisning i christendom, utan ock för underhållandet af andra i skolan inhemtade kunskaper, synes mig detta innebära en förnekelse på legal väg af Söndagens egentliga betydelse. Det är väl sannt, att nödfallsverk må kunna tillåtas på Sabbaten, emedan kärlekens lag är den förnämsta, men här skulle Söndags-undervisningen vara regel. Det vore derföre onekligen en vinst, om enligt motionärens förslag en dag i veckan ansloges till undervisning för den ungdom, som utgått från skolan, och att det derjemte finge bero på öfverenskommelse mellan Skolläraren och Församlingen, om undervisning i christendom må äfven på Söndagseftermiddagarne ungdomen bibringas och blott i nödfall äfven i något annat ämne. Det synes mig vara af obestridlig vigt, att menniskan får så ostörd som möjligt egna Söndagen åt sina eviga angelägenheter. Ju flera afvikelser från den regeln, desto mer motarbetas den predikan, som hvarje återkommande söndag eljest gifver åt sinnen, hvilka från barndomsåren införts uti inflytelsen af en Gudi helgad hvilodag. Äfven det skälet för bifall till motionen torde böra behjertas, att icke en del af Folkskole-lärare belastas med detta åliggande, under det Söndagsskolan på andra ställen kommit ur bruk. Detta sistnämnda förhållande, som lärer vara det vanligaste, innefattar

för mig ett erfarenhetens intyg derom, att ändamålet med 10 § i Folkskole-Stadgan icke vunnits. Det gör också mindre om en dag i veckan undandrages de barn, som regelbundet besöka folkskolan, för att egnas åt den, som redan utgått derifrån, emedan det synes lika vigtigt att bibehålla, som att förvärfva kunskaper. Jag instämmer på dessa skäl i yrkandet af återremiss.

Professor **Ribbing**: Beträffande denna sak fästade man sig i Utskottet hufvudsakligen dervid, huru ändamålet med föreskriften i 10 § af Folkskolestadgan, om underhållande hos den äldre ungdomen af de i Folkskolan inhemtade kunskaper, bäst skulle kunna vinnas. Att vigt ligger uppå detta stadgande, så för bibehållande af kunskaper i allmänhet, som ock särskildt för det ämne, som ingår i beredelsen till H. H. Nattvard, inses tydligt, då man besinnar, att fattiga föräldrar ofta nödgas tidigt taga sina barn ur Folkskolan. När Utskottet då frågade sig, huru man sannolikast skulle uppnå det goda ändamål, som den nämnda föreskriften afser, kunde man icke komma till annat resultat, än att detta säkrast torde vinnas genom bibehållande af Söndagsskolan. Det syntes nemligen Utskottet på det högsta sannolikt, att synnerligen i glest bebodda trakter på landet, de fattiga föga eller icke skulle skicka sina barn under arbetsdagarne till skolan, till följd hvaraf repetitions-skolan för de äldre barnen skulle åtminstone på landet blifva besökt af högst få. Man har här anmärkt, att om Folkskoleläraren skött skolan de sex dagarne, han borde kunna påräkna ledighet från arbete den sjunde, under Söndagen, och att hinder uppstår för honom att hålla Söndagsskola, om han tillika är organist och klockare. I Utskottet upplystes dock, att Skolläraren icke öfverallt läser 6, utan på många ställen endast 5 söcknedagar i veckan, i hvilket fall han således skulle ändock använda för skolan tillsammans endast 6 dagar i veckan. Derjemte bör märkas, att stadgan icke föreskrifver dylik Söndagsskole-undervisning å hvarje söndag, utan att det heter, att den bör ske "helst under den tid af året, då ledighet från skolan gifves."

Den andra anmärkningen emot Utskottet utgår från erinran om religionens bud, om Sabbatens helgd. Jag kan icke hjelpa, för att jag i afseende derå hyser en något olika mening emot de tvänne sista talarne. Så vidt jag kan förstå, är nämligen allt arbete för att bibringa en annan menniska bildning, äfven om det blott är fråga om bildning i allmänhet, en så värdefull sysselsättning att den icke får anses stridande mot Sabbatens helgd, och det just emedan denna undervisning ofta bidrager till och är ett vilkor för den rent christliga bildningen. Jag kan ej annat än påstå, att der

det materiela lifvets nödtorft, de sex hvardagarne, låter känna sin tryckande hand, är verklig nödfall i afseende på bildningsarbetet under Söndagen för handen, och jag kan icke erkänna att, om under sådana förhållanden en bildningssökande ungdom står för dörren, denna med *verkligt* stöd af religionens bud kan afvisas, under förklaring af Skolläraren, att hans samvete bjuder honom en religiös sabbathshvila. Taga vi för öfrigt verkligheten, sådan den är, tviflar jag derpå, att ett barn, som under Söndagsförmiddagen varit i kyrkan, egnar hela sin eftermiddag åt läsning af Guds ord. Menniskan står icke ut med en sak, vore det ock Guds eget ord, oupphörligt, utan att förtröttas. Och när tröttheten får makt med henne, blir uppbyggelsen af det lästa icke synnerligen stor. Månne ungdomen då använder sin Söndagseftermiddag bättre på det vanliga sättet, än med att egna ett par timmar deraf åt nyttiga kunskapers inhemtande och särskildt sin förkofran i christlig insigt? Det har äfven blifvit sagdt, att det bör bero på öfverenskommelse mellan Läraren och församlingen, om undervisning skall å Söndagen meddelas. Huru skall det då blifva, om Läraren säger nej till uppmaningen att hålla Söndagsskola? Den menskliga svagheten skall troligen verka derhän, att de flesta af Lärarne neka att åtaga sig sådan undervisning, och jag vill icke klandra dem derför. Men tror man väl, att de flesta ibland dem skola undandraga sig detta arbete utaf verkligt behof af att få läsa Guds ord? När det nu i Folkskole-Stadgan icke ovilkorligen påbjudes, att ifrågavarande undervisning må meddelas å Söndagen, kunna vederbörande alltför väl derför bestämma annan eftermiddag i veckan, men det anser jag likväl helsosamt, att stadgandet blir för Läraren bindande, så att han icke må kunna frigöra sig derifrån, exempelvis under den föreändningen, att han har behof af att läsa Guds ord. Hvad angår den anmärkningen, att stadgandet borde upphäfvas, derföre att det icke allestädes efterlefves, måste jag invända, att detta yrkande icke kan försvaras, och att det skulle vara farligt att drifva den satsen, då lagbrott, tyvärr äro ganska vanliga. Vill man slutligen, såsom jag ock hört yrkas, söka åstadkomma förverkligande af budet om undervisning för den äldre ungdomen på en hvardag, genom att mot densamma använda tvång eller straffåtgärder för dem, som uteblifva, så hemställer jag om man verkligen kan tro, att på sådant sätt goda ändamål skulle befrämjas, som med repetitionsskolan afses, eller att barnen skulle synnerligen i bildning och christlig vishet förkofra sig, om de för dessas inhemtande hemtades med "tjenliga medel."

Jag hemställer på grund af det nu anförda om bifall till hvad Utskottet föreslagit.

Doctor **Falck**: Då den siste ärade talaren så fullständigt redogjort för Utskottets skäl att icke ingå på motionärens förslag, återstår mig föga att tillägga. Det må vara huru naturligt som helst, att Skollärarne önska sig befrielse från Söndagsskole-undervisningen, torde väl icke deraf böra följa, att Rikets Ständer skola samtycka till en sådan önskan. I södra Sverige förekomma, såvidt jag känner, Söndagsskolor allmänt. Om ock ifrågavarande undervisning någorstädes meddelas på Lördagen, är detta dock undantag, och regeln den, att Söndagsskolan hålles antingen före eller efter gudstjensten å Söndagen. Om således det förevarande stadgandet numera någorstädes sällan tillämpas, hvilket jag icke känner, kan detta icke tala för dess upphäfvande, utan snarare föranleda till en uppmaning om dess efterlefvande. Att något vanhelgande af Sabbaten skulle ligga uti denna söndagsundervisning, kan jag, i motsats mot Biskop Björck, icke fatta. Såsom den bedrifves på min ort, blifver den snarare en slags ungdomsgudstjenst, hvilken länder såväl barn som deras föräldrar, hvilka ofta infinna sig, till riklig uppbyggelse. Sysselsättningen i denna söndagsskola utgöres ock förnämligast af läsning och utläggning af Guds ord och catechesen, med tillägg af de förmaningar, som det lästa gifver anledning till. Skrifning efter dictamen förekommer väl äfven, och någon gång räkning, ehuru det mera sällan. Det skulle sålunda, efter min erfarenhet, blifva en förlust, om denna undervisning förlades till annan dag, då, med användande af hvilka medel som helst, säkerligen icke hälften så många skulle infinna sig. Att låta läraren tala i denna sak, synes mig ganska betänkligt. Det skulle endast tjena till att uppväcka nya anspråk på bättre lönevilkor, hvilket åtminstone i Skåne, der ingen har mindre lön än 600 R:dr, vore långt ifrån helsosamt. Skulle ändock en ändring i motionens syfte antagas, anhåller jag att dervid likväl må fogas det tillägg, att rättigheten till Söndagsskolans bibehållande sådan den nu är föreskrifven, medgifves den församling, som deraf vill sig begagna. På de skäl, jag nu och förut Professor Ribbing anfört, tillstyrker jag bifall till Utskottets hemställan.

Domprosten **Sondén**: Att döma af den skildring, som den siste ärade talaren lemnade af Söndagsskolans betydelse på hans ort, vill det synas, som den förevarande föreskriften i Folkskole-Stadgan vore synnerligen välgörande. Erfarenheten ifrån andra orter är dock icke densamma. Detta gör, att jag icke i denna fråga kan instämma med Professor Ribbing, med hvilken jag eljest ofta har glädjen att kunna förena mig. Han talade för bibehållande af dessa Söndagsskolor hufvudsakligen af det practiska skälet, att den fattigare allmogen på söcknedagarne sällan skulle kunna undvara sina

barn. Häremot invänder jag, att de föräldrar, som akta arbetet så högt, men Sabbaten så ringa, att de den dagen icke tveka att sända barnen till skolan, torde ock behöfva sina barn äfven på Söndagen. En sådan söndagsskola, hvilken icke såsom i Skåne är att anse såsom en ungdomsgudstjenst, utan sysselsätter sig till det mesta med skrifning och räkning, synes mig icke heller befrämja det hufvudsakliga ändamålet med allt det Högv. Ståndets arbete. Professor Ribbing yttrade ock, att det icke bör bero på Skolläraren, om undervisning må meddelas i Söndagsskolan, emedan denne kan motsätta sig saken under sken af, att han vill hafva Söndagen ledig för betraktande af Guds ord. Jag frågar då, om man vinner något väsendtligt för christendomsundervisningen genom att tvinga en så beskaffad lärare dertill? Man har sagt, att, om Skolläraren behöfver en dag ledig från arbetet, han kunde, ifall arbetet i Söndagsskolan fortfarande skall vara ett åliggande för honom, erhålla befrielse från undervisning en söckendag. Men, om detta behof af ledighet för läraren icke kan förnekas, synes det minst vara skäl att betunga honom med en ny arbetsdag på Sabbaten, hvars vederqvickelse han såsom alla andra christna torde rätt väl behöfva. Der en christlig håg och flit förefinnes, der skola Lärarne visserligen sjelfmant, utan alla lagbud, inrätta söndagsskolor, hvilka komma att likna de af Doctor Falck skildrade ungdomsgudstjensterna i Skåne. Motionären har yrkat återremiss, och deri har Biskop Björck instämt. Då föga dermed torde vinnas enligt den erfarenhet, som återremisser vid denna Riksdag redan gifvit, utan endast besväret för Utskottet att framlägga ett lika beskaffadt Utlåtande deraf blifver en följd, hemställer jag vördsamt, att det Högvördiga Ståndet ville bifalla det förslag till ändring af 10 § i Folkskole-Stadgan, som motionären afgifvit.

Doctor *Sandberg* instämde.

Biskop **Beckman**: Fastän jag icke finnes antecknad såsom reservant, hör jag likväl icke heller till dem som instämt i det slut hvartill Utskottet kommit. Motionärens önskan att få Folkskole-Stadgans ifrågavarande § ändrad synes mig icke obefogad. Visserligen åsyftar samma §:s nu omhandlade moment i främsta rummet christendomsundervisning såsom föremål för Skollärarens verksamhet i Söndagsskolan. Uppfattades detta moment allestädes så, som jag hört fallet vara i Skåne, och tilläte det ingen annan tydning, då skulle jag för min del motsätta mig hvarje förändring. Men onekligen häntyda orden: "för underhållandet af de i skolan förvärfvade kunskaper" derpå, att undervisning äfven i andra ämnen än i christendom kan Skolläraren åläggas i Söndagsskolan. Utan att i ringaste mån vilja förringa värdet af de

så kallade verldsliga kunskaperna, torde likväl i ett christligt samhälle undervisning i dem icke böra anses annat än nödfallsvis tillhörande folkskolan. Hvar sak hafver sin tid. Genom att förlägga alla dessa ämnen till Söndagsskolan måste ock ändamålet motverkas snarare, än befordras, enär sålunda måste åstadkommas litet i hvarje, intet i det hela. Billigt synes mig ock att fästa så mycket afseende vid Skolläraren, att icke genom ämnenas hopande, söndagsarbetet blifver för honom alltför ansträngande. Icke heller kan jag alldeles underkänna den samvetsömtålighet, som finner sig besvärad af att utan nöd använda Söndagen till undervisning i hvarjehanda verldsliga ämnen; äfvensom jag finner skäligt äfven hos en Skollärare, anspråket att hafva Söndagen någorlunda ledig för egen uppbyggelse, hvilken under förmiddagen ofta betydligen förhindras genom de skyldigheter, han möjligen eger såsom församlingens klockare. På grund häraf synes mig den förändring önsklig att Skolläraren, på sätt i öfrigt det ifrågavarande stadgandet innehåller, tillförbindes att på Söndags-eftermiddagarne meddela undervisning i christendom, och att på annan dag i veckan, som fritages från den vanliga skolundervisningen, meddela undervisning i öfriga ämnen. Behandlas barnen rätt och uppmanas föräldrarne allvarligt och kärleksfullt, så tror jag icke, att det skall möta synnerligen större svårigheter för barnens samlande på en söckendag, än på Söndagen för sistberörda undervisning. Med stöd af hvad jag sålunda haft äran anföra, anhåller jag vördsamt om återremiss af Betänkandet till behandling i den syftning, som jag ofvan angifvit.

Biskop **Björck**: Den siste talaren har till största delen förekommit mig i besvarande af de inkast, som blifvit gjorda emot motionärens förslag. Vid närmare granskning af den ifrågavarande 10 § synes tydligt, att fråga är om undervisning hvarje Söndag, ty det står "på Söndagarne." Så vidt jag kan förstå, kan denna föreskrift också kännas betungande icke blott för Lärarens fysiska krafter, utan äfven för hans samvete, der detta besväras af skyldigheten att å Söndagen undervisa i alla inom skolan förekommande ämnen. Det vore alltså godt, om lagen endast föreskrefve undervisning i christendom, eller helst endast gaf församlingarne rätt att till christendomsundervisning på en del af Söndagen använda de Skollärare, som härtill hafva håg och skicklighet. Emot den talare, som fästat sig vid mitt yttrande om befogenheten att borttaga ett stadgande, som på flera ställen kommit ur bruk, vill jag erinra, att det icke kunnat derföre vara min mening, att alla sådana stadgar må ur lagen utstrykas, som någonstädes icke efterlefvas. Deruti instämmer jag slutligen med den siste talaren, att det måste blifva ringa nytta

med den föreskrifna undervisningen i söndagsskolan, om den skall omfatta alla ämnen. När jag uti mitt förra anförande begärde återremiss af detta Betänkande, gjorde jag detta mera af eftergift för motionären, som sjelf ej yrkat mera; men då nu bifall till motionärens förslag af en talare förordats, instämmer jag deruti, önskande, att det Högv. Ståndet måtte förena sig om detta beslut.

Contracts-Prosten **Palmlund**: Inom det stift, hvilket jag tillhör, förekommer i allmänhet icke Söndags-skoleundervisning, utan i stället hållas s. k. *Lördags-förhör*, hvilka, der skolan är ambulatorisk, anställas af examinerade Skolläraren i den rote, hvarest undervisningen för tillfället ej pågår, dels med de barn, som äro i skolåldern, dels med dem som, redan ur skolan utgångne, ännu icke blifvit confirmerade. Härom äro i alla Folkskole-Reglementen bestämda föreskrifter gifna, och öfver deras efterlefnad vakar, genom Skol-Rådet, Consistorium och vederbörande Skol-Inspectör.

Då nu detta likväl icke står i full öfverensstämmelse med Folkskole-Stadgans föreskrift om hållande af *Söndagsskolor*, skulle jag ej vara obenägen för en återremiss i den syftning, att det af Kyrkoherden Ekelundh i reservationen föreslagna tillägg: "eller eljest dertill tjenliga tider" måtte efter orden "på Söndagarne" i 10 § af Folskole-stadgan insättas; men från detta yrkande af återremiss afstår jag och instämmer med Domprosten Sondén i hans hemställan om bifall till Kyrkoherden Ekelundhs i motionen framställda förslag i dess helhet.

Hof-Predikanten **Rosenius**: Den förevarande frågan gestaltar sig mycket olika efter förhållandet på olika trakter, hvilket ock synes af de flesta talares yttranden, som här hörts. Väl har det sig lätt att ordna saken i städer och på tätt befolkade orter, der man kan säga: gack, och de gå; kom, och de komma. I glest bebyggda församlingar ända till af 100 qvadratmil, kan man väl ock säga: kom, men de komma ändå icke. I öfrigt instämmer jag med Professor Ribbing och Doctor Falck deruti, att Söndags-skolan utan fara kan fortfara. Jag delar nemligen deras erfarenhet, att Söndagen i de flesta fall användes sämre, än då någon del af densamma tillbringas inom skolans väggar. När man esomoftast får bevittna, att barn och ungdom på den dagen gå i lastens och skälmstyckens skola, må det väl synas som en vinst, att de på Sabbatsdagen församlas någon stund omkring Läraren, vore det ock för att undervisas i något annat, än christendom. När, såsom erfarenheten ådagalägger, de flesta barn icke hinna inhemta något mer, än det minimum, som Folkskole-Stadgan föreskrifver, d. v. s. biblisk historia,

catechesen, samt något skrifva och räkna; och dessa kunskaper väl behöfva underhållas, bör det väl icke såra någon, som icke har allt för inskränkt förstånd, om undervisning i alla dessa stycken skulle förekomma i söndagsskolan. Med åberopande af min 6-åriga erfarenhet, såsom Skol-Inspector i Norrland, kan jag försäkra, att der ingen annan dag, än Söndagen lämpar sig för sådana repetitionsskolor, emedan folket flerestädes måste göra en resa på 6 eller 8 mil, för att komma till den vanligen vid Kyrkan belägna skolan. Vid sådant förhållande torde man icke böra vara angelägen om att låta förevarande föreskrift i 1842 års Folkskole-Stadga gå öfver bord. Då likväl på andra trakter det synes gå för sig att förlägga den ifrågavarande undervisningen till annan dag, hvilket förefaller mig önskligt, så instämmer jag i yrkandet af återremiss, på det sakens ordnande må i någon mån få bero på olika locala förhållanden.

Domprosten **Björling**: Jag vill endast upplysa, att man i Westerås' Stift icke ansett sig så bunden af föreskriften i 10 § af 1842 års Folkskole-stadga, att man icke skulle hafva rätt att till annan dag, än Söndagen, förlägga undervisningen med dem, som utgått ur Folkskolan och ännu icke blifvit confirmerade.

Kyrkoherden **Simonsson**: I motsats emot de fleste men i likhet med åtminstone 2:ne af de talare, som hittills yttrat sig öfver nu förevarande fråga, finner jag uti det stadgande, som innehålles i 2:dra mom. af 10 § i Kongl. Stadgan angående folkundervisningen i riket den 18 Juni 1842 ett godt, hvarpå jag önskade att vi måtte taga vara. Öfver de angrepp, för hvilka jag funnit detta stadgande här vara utsatt, och än mer ifvern och ihärdigheten i dessa angrepp har jag fallit i förundran och kan ej annorlunda förklara den deremot visade oviljan än såsom härledande sig från ett missförstånd. För min uppfattning står detta stadgande, ingalunda såsom en befallande, utan såsom en *tillåtande* lag. Vore den befallande, så skulle väl med de controller, hvarmed folkundervisningen nu öfvervakas, och genom af vederbörande myndigheter vidtagne åtgärder skolstyrelserna öfverallt blifva tillhållne att hafva Söndagsskolorna i gång och att upprätta sådana, der de icke finnas. Men det är en temligen allmänt känd sak, att så icke skett eller sker ehuru Söndagsskolor på ganska många ställen icke hållas, och vi hafva här nyss hört att i 2:ne hela Stift, nemligen Wexiö och Westerås, Söndagsskolor allsicke förekomma, och att detta oaktadt hvarken Folkskoleinspectörerna eller andra deruti vidtagit någon rättelse. Derutaf torde väl framgå, att Söndagsskolan *kan* ligga nere, utan att nu ifrågava-

rande § derigenom anses vara öfverträdd, hvilken § alltså torde i sitt 2:dra mom. rätteligen få anses innehålla en *tillåtelse* för skolstyrelserna att få äfven på Söndagarne, der så behöfves, begagna folkskolelärarne i folkundervisningens tjenst, på samma gång den lemnar samma styrelser en *anvisning* om, huruledes denna vigtiga angelägenhet kan under för öfrigt missgynnande omständigheter åtminstone i någon mån tillgodoses. Vill man icke följa denna anvisning, emedan man icke finner den lämplig, icke begagna denna tillåtelse, emedan man ej har det af nöden, hvarföre då finna sig deraf besvärad och ifra för dess upphäfvande? Man har ju deraf ingen skada, det är i sådant fall likgiltigt, antingen detta stadgande qvarstår eller icke. Men för andra kan vara både nyttigt och behöfligt att det qvarstår, och så är det på min ort och, efter hvad jag vet, på flere, liksom jag tror mig veta, att det kan utan Sabbathens vanhelgande tillämpas. Ty det är just till Christendomsundervisningens fromma jag för min del önskar, att denna tillåtelse måtte begagnas, och i Christendomsundervisningens intresse jag yrkar, att stadgandet derom måtte få qvarstå. Det finnes åtminstone här och der en ungdom, för hvilken Söndagsskolan är hardt nära det enda tillfälle att erhålla en fortsatt barnaundervisning i Christendomen och för hvilken just barnaundervisningen är den enda lämpliga. Sådant är t. ex. förhållandet der, hvarest landthushållningen antagit den gestalt, som numera ganska allmänt går och gäller såsom den enda rätta och förståndiga, d. ä. den enda för landthushållaren rätt båtande, att den nemligen drifves i likhet med en fabriksrörelse, der hvarje arbetare, så länge arbetet pågår, har sin särskilda plats, på hvilken han icke får saknas, så framt ej arbetet annars skall i sin helhet afstanna, och der man noga aktar sig för att hafva någon enda t. o. m. för timman eller stunden umbärlig arbetare. Och det arbetet fortgår såsom på en verkstad alla söcknedagar hela veckan igenom. Äfven gossar användas der, för vissa sysslor till och med flickor, och de låta sig gerna användas, ty de erhålla derigenom hvad de annars vore i fara att sakna — sitt dagliga bröd. Det är "förvärfvet" som sålunda äfven hos de yngre uttager sin rätt, och detta ej sällan redan innan de ännu hunnit förvärfva sig det lilla minimum af kunskap, som Folkskolestadgan föreskrifver. Skolstyrelsen skall bereda denna ungdom tillfälle till undervisning: de tillfällen, dem söckendagarna erbjuda, kunna af den tjenande ungdomen icke begagnas — hvilka återstå då utom på Söndagen? I allmänhet åtnjuter då den tjenande gossen eller flickan ledighet från arbetet, men man får väl i de flesta fall icke vänta, att denna ledighet af dem sjelfmant användes till sysselsättning med boken,

eller att denna sysselsättning skall synnerligen båta utan undervisare. Det är för dessa barn som Söndagsskolan är nödvändig, enär ganska många ibland dem skulle derförutan blifva i saknad af all undervisning. — Man har föreslagit en söknedag "*i stället*" — liksom skulle undervisningen på Söndagen utesluta den på söcknedagen. Detta är så litet förhållandet, att tvärtom vid de skolor, öfver hvilka jag utöfvar närmaste tillsynen, hålles under påstående termin hvarje Onsdag en s. k. repetitionsskola, egnad just åt dem, som icke hvarje dag kunna besöka skolan. Förfaringssättet från Skolrådets sida är härvid helt enkelt följande: helst vill man tillhålla hvarje inom skolåldern varande barn att regelbundet bevista skolan alla dagar i veckan; möta häremot hinder utaf tvingande yttre omständigheter, så tillhåller man dem och utverkar åt dem medgifvande att åtminstone begagna repetitionsskolan, och då icke ens detta af anledningar, dem jag redan framhållit, låter sig åstadkommas, då får man nöja sig med att åtminstone få dem i Söndagsskolan, hvarförutan månget ibland dem skulle blifva utan all undervisning. Denna undervisningstid är ringa, men det vore väl sämre att reducera den till ingen. Och dertill fruktar jag, att den för de olyckliga barn, om hvilka jag i det föregående talat, skulle reduceras, i fall, enligt motionärens förslag, nu ifrågavarande stadgande blefve ur folkskolestadgan uteslutet. Mången Folkskolelärare skulle sannolikt vägra, att då mera meddela någon Söndagsundervisning, och med detsamma skulle i de flesta fall denna undervisning uteblifva. — Man har talat om det obilliga uti åliggandet för läraren att undervisa äfven på Söndagen. Men presten får ofta anstränga sig med arbete på Söndagen efter att, äfven han, hafva hela veckan igenom arbetat lika mycket som skolläraren. Dessutom beror det på skolläraren sjelf att så ställa sin undervisning på Söndagen, att arbetet dermed blifver för honom sjelf mera vederqvickande än tryckande, och om han dervid för barnen förklarar samt hos dem inskärper bland de öfrige Herrens bud äfven det tredje, så är han väl icke då en detta budets öfverträdare. Söndagsundervisningen *kan* missbrukas och det stadgande, som påbjuder en sådan, kan det äfven; men deraf följer väl icke, att det *måste* missbrukas, och der likväl så skulle ske, finnes ju öppet tillfälle att på administrativ väg få detta missbruk rättadt och afhulpet. Jag instämmer sålunda till alla delar uti hvad här nyss tillförene blifvit yttradt af den främste bland de valde representanterna för det Stift, som äfven jag tillhör, yrkar bifall till Utskottets Betänkande i denna del samt bönfaller hos det Högvördiga Ståndet, att vi måtte fortfarande få behålla nu omtvistade föreskrift till förmån för de arma barn, hvilka tillfölje af tryckande omständigheter svårligen kunna erhålla

annan undervisning än den, som enligt samma föreskrift kan dem beredas.

Doctor **Falck**: Jag vill först förklara min tacksamhet mot Hof-Predikanten Rosenius och Kyrkoherden Simonsson för det understöd, de gifvit åt min i detta ämne uttalade åsigt, och uttrycka min förhoppning, att de af dem anförda kraftiga skälen må vinna afseende hos det Högvördiga Ståndet. Vidare vill jag nämna, att mitt yttrande om Söndagsskolornas beskaffenhet i södra Sverige åsyftade hufvudsakligen förhållandet på min hemort, och gällde således icke hela Skåne, der jag medgifver, att det på olika ställen kan vara mycket olika. Slutligen bör jag ock anmäla, det jag, om Biskop Beckmans amendement vinner bifall, icke har någonting deremot.

Kyrkoherden **Otterström**: När frågan om Elementarläroverken nyligen förekom, hördes en allmän klagan deröfver, att dessa ej någonsin lemnas i fred. Den klagan är ock berättigad i fråga om Folkskolan, hvilken efter hvarje Riksdag erhåller nya förhållningsorder. Då 1842 års folkskolestadga utkom, gjorde man sig allmänt det begrepp, att under 6 dagar i veckan undervisning skulle meddelas 8 à 10 timmar hvarje dag. Under sådana förhållanden återstod endast Söndagen för repetitionsskolan. Derutaf detta "bör" i stadgandet om Söndagsskolan, som alltså icke torde vara så oskyldigt, som man föreställer sig. Nödtvång har förvandlat detta "bör" till ett "må", emedan den stränga tillämpningen af sagde föreskrift här och der blef omöjlig. På de flesta orter inskränktes ock undervisningen till 5 dagar i veckan och på några ställen till förmiddagarne. Nödvändigheten har framkallat alla dessa modificationer, och skolan kan nu sägas i mycket vara lemnad åt församlingarnes kärlek och nit. Då det först blifvit visadt, att stadgandet om Söndagsskolor icke behöfver fattas såsom obligatoriskt, och församlingen alltså eger frihet att efter omständigheterna ordna denna repetitionsskola, synes det mig, som ingen ändring vore af nöden i detta fall, och att man gerna kunde stanna vid Utskottets hemställan angående Kyrkoherden Ekelundhs motion.

Kyrkoherden **Ekelundh**: Jag känner mig pligtig att uttrycka min förbindliga tacksamhet mot de ärade talare, hvilka understödt min motion, som åter å andra håll framkallat mycken opposition och nära på ovilja. Af allt det, som blifvit taladt, har jag dock icke blifvit betagen den tron, att det obligatoriska stadgandet om Söndagsskolans hållande innebär en obillighet emot skolläraren. En lärare i min hem-

bygd, hvilken dertill är en Christligt sinnad och i allo aktningsvärd man, har ofta bevekande sagt till mig: "jag vore nöjd, endast jag sluppe på Söndagen undervisa i räkna och skrifva". Det må nu vara godt och väl, att stadgandet icke allestädes så strängt tillämpas men det vore dock väl, om en ändring deri kunde vinnas, och derföre anhåller jag nu om proposition å bifall till mitt förslag derutinnan.

Biskop **Beckman**: I 1864 års förordning, hvilken af Domprosten Björling blifvit åberopad stadgas visserligen, att undervisning skall å *bestämda* tider meddelas de barn som utgått ur Folkskolan. Men ovisst synes mig, om, genom detta allmännare stadgande, det ifrågavarande om undervisning på Söndagen kan anses upphäfdt. Jag tror det knappast och önskar det icke heller, enär Söndagsskolan så ordnad som jag tagit mig friheten föreslå, bör verka välgörande och fortsätter jag derföre mitt yrkande om återremiss i den af mig förut angifna syftning.

Kyrkoherden **Simonsson**: Jag anhåller på det högsta om ursäkt att jag vågar ännu en kort stund uppehålla det Högvördiga Ståndet; men då jag tror mig, och det helt nyligen, hafva gifvit exempel uppå, att jag kan gifva vika för Ståndsledamöters önskningar, äfven sådana som nu gifva sig tillkänna, så anser jag mig denna gång kunna och böra begagna den mig lemnade rättigheten att hafva ordet. Här är — jag upprepar det — fråga om bibehållande eller upphäfvande af ett stadgande, hvarigenom undervisning kan beredas åt sådana barn, hvilka i annat fall skulle liten eller ingen sådan erhålla, under detsamma stadgande icke är bindande för någon som icke behöfver eller vill sig deraf begagna. Denna omständighet är af synnerlig vigt och bör på frågans utgång utöfva en afgörande inflytelse. — Det är i Svenska Folkskolelärarnes namn som man här yrkat nämnde stadgandes upphäfvande och önskningen derom skall hafva blifvit enhälligt uttalad på ett Folkskoleläraremöte. För sådana möten och för hvad på dem kan öfverenskommas hyser jag all vederbörlig aktning, men någon afgörande auctoritet kan jag likväl icke tillerkänna dem och har så väl på dylika möten hört som från dem sett utgå sådana opinionsyttringar, hvilka ingalunda kunna kallas bifallsvärda. De på ett sådant möte församlade lärarne kunna väl dessutom icke rätteligen få betraktas såsom representanter för Rikets samtlige Folkskolelärare, enär ingalunda är veterligt, att dessa mötens medlemmar blifva genom val utsedde. — Man har talat om samvetstvång, som skulle kunna uppkomma i följd af stadgandet om Söndagsundervisning. Samvetet bör skonas, det bestrider ju ingen; men samvetet kan fela hos Folk-

skoleläraren som hos hvarje annan, och är det felande, så bör det genom upplysning låta sig rätta. Och anser sig en skollärare icke kunna för samvetets skull på Söndagen "*befrämja sannt Christlig bildning*", och låter han sig icke genom meddelad undervisning derutinnan rätta, så torde med skäl kunna sättas i fråga, om en sådan skollärare i öfriga delar är tjenlig på sin plats. Så länge pastorerna äro ordförande i Skolråden, lär man väl dessutom icke hafva anledning att befara utöfningen af något verkligt samvetstvång i detta hänseende. Låt ock vara, att nu omtvistade stadgande kan genom missförstånd och missbruk vändas till ondo — i sig sjelf är det likväl ett godt och kan användas, såsom det ock har blifvit användt, till godo. Det förra kan icke utgöra något giltigt skäl för dess afskaffande, men det sednare talar så mycket kraftigare för dess bibehållande. Det är härom jag förnyar min hemställan, i det jag ånyo vördsamt yrkar bifall till hvad Utskottet i denna del tillstyrkt.

Discussionen förklarades härmed afslutad, hvarefter *H. H. Biskopen och Vice Talmannen* framställde proposition å bifall till Utskottets ifrågavarande tillstyrkande, dervid blandade Ja och Nej hördes samt votering begärdes.

Då, med anledning häraf, fråga uppstod om bestämmande af contraproposition, blef, uppå derom gjord proposition, bifall till motionärens förslag å sidan 2 af detta Betänkande till contraproposition antaget.

Härefter framställdes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som bifaller Utskottets tillstyrkande i denna del af förevarande Betänkande röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet antagit motionärens förslag å sidan 2 af detta Betänkande.

Denna votering, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 20 Ja och 9 Nej, hvadan Ståndet stannat i det beslut som Ja-propositionen innehåller.

1:sta och 2:dra hemställan å sidan 6 *biföllos.*

1:sta hemställan å sidan 7 *bifölls.*

2:dra hemställan å sidan 7:

Uppå derom af Biskop *Sundberg* och Kyrkoherden *Otterström* framstäldt förslag, beslöt Ståndet, att med pröfningen af Utskottets ifrågavarande tillstyrkande skulle anstå, intilldess Stats-Utskottets Utlåtande angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens Åttonde Hufvudtitel till behandling förekommer.

Utskottets hemställan å sidan 9 *bifölls.*

Utskottets hemställan å sidan 10 *bifölls.*

§ 4.

Föredrogos ånyo och *bordlades andra gången Sammansatta Stats- samt Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets Betänkanden:*

N:o 3, i anledning af väckta motioner, angående förändring i sättet för båtsmansroteringens och båtsmanshållets utgörande, lindring deruti, med mera, äfvensom utarbetande af förslag till ny fördelning af städernas båtsmanshåll; och

N:o 4, i anledning af väckt motion, om utredning och ett närmare bestämmande af den rustningsskyldighet, som må åligga mjöl- och sågqvarnar, hvilka, i förening med jordegendom, en sådan skyldighet utgjordt, men blifvit derifrån befriade.

§ 5.

Föredrogos ånyo och *bordlades andra gången Bevillnings-Utskottets Betänkanden:* N:o 4, angående Stämpelpappersafgiften;

N:o 5, angående kurhusafgiftens utgörande; och

N:o 6, i anledning af väckta motioner om nedsättning af dels det enkla brefportot, dels afgiften för sluten recommendation, m. m.

§ 6.

Föredrogos ånyo och *bordlades andra gången Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkanden:

N:o 61, i anledning af väckta motioner, åsyftande reglering i vissa provinser af roteringsbesväret;

N:o 62, i anledning af väckt motion om föreskrifter rörande rättigheten att erhålla skjuts, m. m.; samt

N:o 63, i anledning af väckt motion om meddelande af undervisning uti husliga göromål och handaslöjder vid Rikets seminarier för fruntimmer.

§ 7.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången* meddeladt Utdrag af Vällofliga Borgare-Ståndets Protocoll för d. innefattande inbjudning till Med-Stånden att förena sig i Borgare-Ståndets beslut i afseende på Stats-Utskottets Utlåtande N:o 51, punkten 50.

§ 8.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången* meddeladt Protocolls-Utdrag ifrån Höglofliga Ridderskapet och Adeln, innehållande Ridderskapet och Adelns beslut i fråga om Stats-Utskottets Utlålande N:o 51, punkten 49, jemte inbjud-

ning till de öfriga Riks-Stånden att i samma beslut sig förena.

§ 9.

Upplästes till justering och *godkändes* följande från *Expeditions-Utskottet* inkomna förslag till Rikets Ständers underdåniga Skrifvelser och förslag till Riksdags-Beslut:

Förslag till underdåniga skrifvelser:

N:o 31, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, angående afsöndring af jord från Rönö Kungsgård för utvidgande af Rönö församlings kyrkogård;

N:o 32, angående ifrågastäldt utförande af en Ordnings-Stadga för städerna i Riket; samt

Förslag till Riksdags-Beslut:

N:o 1, Ingressen;

M:o 2, angående åtgärder för behöfvandes undsättning i missväxtår;

N:o 3, angående verkställd omröstning öfver Högsta Domstolens ledamöter;

N:o 4, angående verkställdt val af Justitie-Ombudsman och hans Suppleant samt Comitterade till Tryckfrihetens vård;

N:o 5, angående antagen förnyad Förordning, rörande jords eller lägenhets afstående för allmänt behof.

§ 10.

Beviljades på derom gjord anhållan Contracts-Prosten *Tegnér* ledighet från Riksdagsgöromålen från den 24 instundande Mars till den 3 derpå följande April.

Ståndet åtskiljdes kl. $^{3}/_{4}$10 e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 14 Mars 1866.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades Protocollet för den 3:dje dennes.

§ 2.

Föredrogs ånyo *Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 54, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition om anslag till jernvägsbyggnader och till rörelsemateriel å redan anlagda stambanor.

Härvid förekommo.

Punkten 1:

Doctor **Sandberg**, som härvid begärde ordet, yttrade: Ingen kan förneka, att det är af vigt, att en sammanbindningsbana emellan de begge förenade Rikenas hufvudstäder Stockholm och Christiania kommer till stånd, och att sådant önskas af Regeringen veta vi väl, och skälen till en sådan Regeringens önskan äro många. Men då man närmare betraktar saken, visar det sig, att ett uppskof väl icke är så vådligt. Huruvida Norrmännen äro angelägna om banans fullbordande veta vi icke, men åtskilliga andra företeelser synas dock ej antyda, att de fästa någon så synnerlig vigt dervid. Ej heller vet jag om särdeles mycket gods från Arvika kan komma att exporteras när banan blir färdig. — Det är emellertid intet af allt detta som utgör anledningen till mina betänkligheter, utan hafva dessa uppstått, då man ser saken från den pecuniära sidan. — Här hafva vid denna Riksdag blifvit beviljade 2 millioner till rörelsemateriel å redan anlagda Stambanor; har begärts 970,000 R:dr för utvidgande af bangården vid Clara sjö m. m., och nu begäres nära 3 millioner för fullbordandet af nordvestra Stambanan således tillsammans nära 6 millioner. Och dessutom torde nog enskilda motionärer till förmån för andra banor komma att ådraga sig uppmärksamhet. Då jag nu icke tror, att öfverskottet af jernvägsinkomsterna eller af andra statsmedel skall lemna tillgångar till dessa 6 à 7 millioner utan återigen föranleda till upplåning och en ytterligare, betydlig tillökning i den omätliga Statsskuld, som nedtrycker vårt land, kan jag af detta skäl ej bifalla denna punkt i Utskottets Utlåtande.

Hvad

Hvad för öfrigt beträffar denna jernbanas sträckning, antingen det vore för landets rörelse nyttigast att den går öfver Carlstad eller Norum och Nilsby, så har man sett en stor mängd skrifter, som motsäga och vederlägga hvarandra; och huru söndrade meningarne härom äro äfven emellan insigtsfulla män, som bebo samma provins och noga böra känna alla dess förhållanden, det kommer nog att visa sig under fortgången af öfverläggningarna äfven inom detta Stånd. Detta synes mig vara ett vigtigt skäl, att åtminstone för närvarande uppskjuta denna fråga tills sinnena blifva lugnare och man genom noggrannare och fullt opartiska undersökningar kunnat åstadkomma en mera allmän, mindre omtvistad och mindre osäker öfvertygelse om endera riktningens verkliga företräde.

Uppå derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* i vederbörlig ordning gjord proposition blef punkten af Högv. Ståndet *bifallen.*

Punkten 2:

Contracts-Prosten **Altahr**, som härvid först erhöll ordet, yttrade: Om den förevarande frågan, nemligen sträckningen af nordvestra Stambanan genom Wermland mellan Christinehamn och Arvika, har så mycket blifvit ordadt synnerligen i småskrifter af olika riktning, att mångas uppmärksamhet redan torde hafva blifvit tröttad. Att befara är således, att vidare ordande kan till skada för saken hos mången tjena endast att öka denna trötthet. Jag kan och jag bör detta oaktadt icke iakttaga tystnad, ty jag skulle då bevisa mig såsom en liknöjd eller trolös son till fäderneslandet och min kära fosterbygd. Jag måste tala, ty jag har genom den närmare kännedom, jag från ungdomsåren inhemtat och fortsatt ökat, om Wermlands allmännare och enskildtare förhållanden i denna fråga hos mig stadgat en så varm och fast öfvertygelse, att jag icke kan låta den blifva outtalad. Jag kan ock tala med full frimodighet, ty de auctoriteter, som haft att i frågan yttra sig, liksom alla med speciel kännedom och förfarenhet i dylika ämnen, hvilka jag hört opartiskt uttala sin mening, hafva alla utan undantag hufvudsakligen varit af samma åsigt, till hvilken jag kommit. Jag kan ock tala med frimodighet, emedan jag är viss, att denna åsigt, om än så illa skulle bli, att den faller inför dagens, dock skall stå inför framtidens domstol. Denna åsigt är, att den nordliga af de ifrågavarande sträckningarna har ett obestridligt företräde för Wermland, vid betraktande af den stora inflytelse, som lättade transportmedel öfva på den industriela rörelsens utveckling och förkofran inom en ort.

Den mening, uti hvilken Utskottets fleste ledamöter nu stannat, kan således icke annat än hos mig väcka en viss nedslagenhet, men, jag må bekänna, den väcker äfven förundran. Ty när, utom de skäl, jag förut hört anföras, jag nu uti Utskottets Utlåtande betraktar de skäl, som der å ena och andra sidan blifvit andragna; så kan den slutmening till hvilken pluraliteten kommit, icke annat än väcka förundran. Hvarföre denna slutmening hos mig väckt förundran, bör och vill jag nu, så godt jag kan, förklara:

Utskottet framhåller i främsta rummet de politiska och unionela intressena, såsom afgörande företrädet hos den ena eller andra af de alternativa linierna, helst utom dessa intressen någon stambana genom Wermland sannolikt aldrig kommit till stånd. Detta medgifves villigt, men deraf följer ingalunda, att stambanan skall gå genom Carlstad, ty brödrarikena och deras hufvudstäder bli genom stambanan lika väl sammanbundna, antingen hon går norra eller södra linien. Efter att hafva omnämnt, det södra linien uppgifvits hafva företräden i militäriskt hänseende, öfvergår Utskottet till undersökningen om det företräde, som ena eller andra linien kan för Staten ega i economiskt hänseende, hvilket hänseende ock härvidlag bör tillkomma en afgörande betydelse. Vid denna undersökning har man väl icke kunnat förbigå olägenheten deraf, att den södra linien, den långa sträckan af nära 4 mil mellan Christinehamn och Carlstad, i motsägelse mot en i afseende på stambanans anläggande allmänt gällande grundsats, löper invid Wenerns norra strand; men man har hjelpt sig ifrån denna olägenhet genom att åberopa sig på 1858 års Jernvägs-Comitté, som yttrat, att staden Carlstad, såsom provinsens hufvudort och belägen vid Clarelfvens utlopp i Wenern, förtjenade att af jernvägen beröras, helst detta yttrande egde stöd i det redan år 1853 af General-Löjtnant Akrell afgifna förslag, i hvad detsamma afsåg denna stambanas sträckning öfver Carlstad.

Häremot måste anmärkas: 1:o) att, om den omständigheten, att Carlstad såsom provinsens hufvudort vore förtjent att af jernvägen beröras, kan ha något för sig; så har dock den omständigheten, att jernvägen skulle skära Clarelfven först ned vid Wenerns strand, ännu mera emot sig, just emedan Clarelfvens skärande så långt ner har till oundviklig följd, att jernvägen i ingen mån kan bli till något gagn för transporterandet af Wermlands tunga producter: — 2:o) att General-Löjtnant Akrell aldrig föreslagit, att stambanan skulle gå *öfver* Carlstad. I sitt förslag har General-Löjtnant Akrell, jemte förmälan, att enligt hans åsigt banorna borde företrädesvis dragas genom de inre delarne af landet, hvilka i synnerhet och mer än kustorterna vore i behof af lättare communicationsanstalter, och hvarigenom stambanorna blefve

i stånd att från båda sidor upptaga de grenbanor, som från kringliggande orter med dem söka förbindelser, föreslagit: att jernbanan genom Wermland skulle få sin sträckning öfver Björneborgs bruk till Christinehamn samt vidare *förbi* Carlstad genom Arvika till Norge. I detta förslag instämde sedermera Öfverste Ericson. Således är här väl att bemärka, det ingen af dessa föreslagit, att jernvägen skulle gå *öfver*, utan i stället *förbi* Carlstad. Närmare kunde de ej bestämma sig i afseende på Clarelfvens öfvergående, och så vidt jag vet, lärer först vid 1858 års Jernvägscomitté föreslagits att jernvägen skulle gå *öfver* Carlstad.

Med afseende på den omständigheten, att så väl Kongl. Maj:t i sin nådiga Proposition, som Styrelsen för Statens jernvägsbyggnader och Konungens Befallningshafvande i Wermlands län i deras underdåniga skrifvelser förklarat, att den norra sträckningen skulle för provinsen, dess jernhandtering och trävarurörelse blifva mera fördelaktig än den södra, har Utskottet sökt förringa värdet deraf dels med erinran, att Konungens Befallningshafvande lemnat detta förord under förutsättning, att norra sträckningen sattes i samband med en från Filipstad utgående bibana, dels ock med insinuationen om de hinder, som mötte för denna förutsättnings verkliggörande så väl af svårigheterna i allmänhet att få en fulltalig actieteckning för $1/3$ af den beräknade anläggningssumman, som i synnerhet af de protester, som delvis blifvit gjorda mot samma teckning. Häremot må anmärkas, att några andra svårigheter icke egentligen mött för denna actieteckning, än protesterna af några intressenter i Persbergs grufvor, hvilka protester, ehuru oväntade, dock icke haft svårare påföljd, än att nu hela summan 750,000 är fulltecknad och garanterad, ehuru teckningen af denna summa började först under sistlidna höst. Det torde ej gå fortare att få en sådan summa tecknad på andra ställen. Således är den af Konungens Befallningshafvande framställda förutsättningen, så vidt på actietecknarne beror, fullständigt verkliggjord. Hvad denna förutsättning vidkommer, synes den dock vara alldeles obehöflig, när man betraktar den af Trafik-Styrelsen meddelade utredning af den inkomst, norra linien har att påräkna af det tunga gods, som från Deijefors skulle söka jernvägstransport till Göteborg. Då Trafik-Styrelsen, som bäst lärer vara i tillfälle att bedöma denna sak, ansett sig icke behöfva taga i beräkning mera än hälften af det gods, som redan nu finnes vid Clarelfven att afhemta och forsla på jernväg till Göteborg, samt af bruttoinkomsten för denna frakt, räknad efter nedsatt pris 36 öre för centner, och blott 33 procent såsom nettoinkomst för att lemna den behöfliga räntan och amorteringen på Nilsbyliniens större anläggningskostnad; så finner man tydligen häraf, icke alle-

nast att Konungens Befallningshafvandes ovisshet, huruvida banans utläggande i den nordligare riktningen äfven för det allmänna skulle beredas så öfvervägande fördelar, att på grund deraf det kunde vara skäl att på banans byggande använda ett så mycket högre anläggningscapital, som för denna riktning erfordrades, bör vara fullkomligen undanröjd, utan ock att genom denna riktning en så betydligen ökad inkomst skulle tillskyndas stambanan, att den högre anläggningskostnaden inom några få år skulle vara återgäldad, samt det allmänna derpå allt fortsatt skörda en ansenlig årlig vinst. Man finner häraf, att Konungens Befallningshafvandes förmodan, att norra linien för att kunna ersätta den dryga anläggningskostnaden oundgängligen fordrade, att genom en bibana förenas med Filipstad, är alldeles ogrundad. Illa är emellertid att den betydliga Clarelfstrafiken ej var af Konungens Befallningshafvande känd, ty utlåtandet hade då helt säkert blifvit annorlunda, och Utskottet hade i detta Utlåtande säkerligen kunnat finna full ledning för ett riktigt omdöme. Nu har Utskottet begagnat den af denna bristande kännedom vållade vilkorlighet i Konungens Befallningshafvandes utlåtande till skäl att ej fästa behörigt afseende på den nog begripliga antydan, han gjort. I stället har Utskottet sökt skäl för sitt omdöme deruti, att Kongl. Maj:t i den nådiga Propositionen skulle hafva förklarat, "att det företräde, som den norra linien må kunna ega, icke funnits vara så framstående, att derur kunde hemtas skäl för de större uppoffringar från Statens sida, som detta alternativ erfordrade." Men Kongl. Maj:t har i den nådiga Propositionen, såsom jag funnit, icke heller uttalat något så der bestämdt, utan yttrat: "Då nu det icke kan med någon grad af säkerhet antagas, att trafikinkomsterna å den dyrare och ofördelaktigare linien öfver Nilsby skola så mycket öfverstiga inkomsterna å den södra linien öfver Carlstad, att Statens uppoffringar för åstadkommande af den förra i förening med erforderliga bibanor kunna dermed betäckas, anser Kongl. Maj:t sådana förhållanden här icke förekomma, att ifrågavarande stambana bör förläggas i annan riktning än den kortaste och billigaste." Men den grad af säkerhet, som Kongl. Maj:t saknade för öfvervägande trafikinkomster på norra linien, tyckes Utskottet bort hafva vunnit af Trafik-Styrelsens ofvan anförda utredning i ämnet, ty hade Kongl. Maj:t vid afgifvandet af sin nådiga Proposition haft för sig denna utredning, så hade denna Proposition helt visst blifvit annorlunda.

Hvad angår kostnaden för bibanor, så har väl ännu icke varit allvarlig fråga om mera än en, nemligen från Norum till Filipstad, och för denna har man af det allmänna icke begärt mera än ett låneunderstöd, som med ränta skall

återgäldas. Klart har ock Majoren Adelsköld visat, att Staten härutöfver skulle ha att för framtiden påräkna en ansenlig årlig vinst genom ökad trafikinkomst på sina stambanor. Således borde låneunderstödet till denna bibana ingalunda hafva verkat något hinder för valet af norra sträckningen, helst vid betraktandet af den stora betydelse denna bibana skulle hafva för den vigtiga Wermländska jernindustriens utveckling och förkofran.

Vidkommande insinuationen, att norra linien skulle göra en bibana till Carlstad behöflig, så visar sig för den med förhållandena bekanta, att något synnerligen stort behof häraf icke förefinnes, enär Carlstad genom den canaliserade Clarelfven står i förbindelse med sjön Lusten och Deijefors, samt alltså under den tid af året, då denna elf är segelbar, en mindre ångbåt kan åstadkomma allt, som med en bibana kunde vinnas. Tvifvelsutan blefve också denna utväg, som redan nu användes för trafiken på Fryken och förbindelsen med Fryksdalen, också använd för förbindelsen med stambanan.

Utskottet söker att visa, det persontrafiken på södra linien skulle bli större än på den norra, och således i någon mån motväga den sistnämndas större godstrafik. Skäl härför vill Utskottet finna, dels i den omständigheten att södra linien under sin väg efter Wenerns strand mellan Christinehamn och Carlstad berörer de trakter, der populationen är tätast; dels i antalet af skjutshästar, som utgå från Carlstad och gästgifvaregårdarna närmast derintill. Hvad detta första skäl angår, är att anmärka, det den södra linien genom sin gång tätt invid Wenerns strand kan påräkna tillopp endast från en sida, då deremot den norra genom sin gång in i landet har att påräkna tillopp från båda sidor; och vidkommande den tätare populationen, så lärer med undantag af staden Carlstad den södra linien ingenstädes ha att uppgifva en sådan, som den norra vid Norums, Mölnbacka, Deijefors och Dömle bruk. Vidkommande åter det stora antalet af skjutshästar, som utgå från Carlstad och gästgifvaregårdarne deromkring, så är att märka, det blott resande till 2:ne gästgifvaregårdar kunna begagna sig af jernvägen, nemligen de, som resa åt Spånga, och några af dem, som resa åt Ilberg. Deremot skulle de, som reste åt Lillnor och Prestgården, ha intet gagn af jernbanan. Desse lära dock vara de fleste, som resa från Carlstad, ty det stora hästantalet af 4,000, utgående från Spånga, har sin orsak deruti, att, sedan vestra stambanan öppnades för jemn trafik, går och kommer dagligen för postforslingen emellan Carlstad och Finnerödja en diligens, förspänd med 3 hästar. Dessa diligenser upptaga största antalet eller 2,190 hästar. Men största antalet af resande, som färdats på dessa diligenser var 1,664

och då icke flera, sammanlagdt åter och fram, än 732, alltså icke mer än ungefär $^1/_3$ person med hvarje häst, eller en med hvarje gående och kommande diligens. Skulle man nu få antaga, att af de återstående 1,810 hästarna, som utgått från Spånga, 1,900 personer blifvit forslade, samt af de 1,500, från Ilberg utgående, åtminstone $^1/_3$ eller 500 gått, icke åt Prestbol och Arvika, utan åt Gunnarby och Fryksdalen eller åt Deije- samt Ullerudsocknarne och Elfdalen, eller åt Lillnor och Grums härad samt således af desse resande högst 1,100 synas vara att för jernbanan påräkna; så gifver det åberopade hästantalet icke särdeles stora förhoppningar om persontrafik på södra linien. Och att märka är, det af detta antal resande i jernbanans riktning, nemligen 3,732, väl icke så få varit transitoresande från Christinehamn på vägen åt Jösse härad och tvärtom, samt således att påräkna lika väl för norra som södra linien. Beträffande de personer, som på ångbåtsväg kommit till Carlstad, så äro väl desse, så vida de kunnat vara att på jernvägen påräkna, redan upptagna bland dessa 3,732. Att genom den lättade communicationen antalet af resande på södra linien skulle liksom allestädes blifva vida större, är väl att antaga; men den lättade communicationen skulle väl ock tillföra norra linien ett större antal resande, än det som af närvarande förhållanden är att finna. Och när man tänker sig det tillopp af resande, som bibanan från Filipstad skulle införa på stambanan, äfvensom det, hvilket med ångfartyg från Carlstad skulle kunna söka stambanan vid sjöarne Lusten eller Fryken, eller kommande norrifrån från Fryksdalen och Elfdalen skulle inträffa på norra linien och längre eller kortare väg följa stambanan; så saknar man ingalunda skäl för den förmodan, att persontrafiken på norra linien ej skulle komma att stå efter den på södra, helst liflig personrörelse ej plägar saknas der liflig industri- och varurörelse förefinnes.

Vidkommande den locala godstrafiken på norra linien, söker Utskottet på allehanda sätt att förringa dess betydelse, samt göra utsigterna misstänkta, att den skulle väl ersätta Staten den på denna linie nedlagda större anläggningskostnaden. Så heter der: "Styrelsen öfver Statens jernvägstrafik, som synes dela denna åsigt om en från Deijefors för norra linien påräknelig godstrafik, framställer såsom en *möjlighet*, att denna trafik *skulle kunna* blifva så betydlig, att densamma lemnade full tillgång att gälda såväl ränta som amortering å skillnaden mellan Nilsbyliniens högre och Carlstadsliniens lägre anläggningskostnad". Ehuru trafikstyrelsen här framställes såsom tveksam och nästan tviflande, upplyses man dock, att samma styrelse slutat sitt svar på denna fråga: med förklarande, att, derest af trafiken vid Deijefors endast 25,000 tolfter plank, motsvarande 425,000

centner, och 150,000 centner stångjern och stål (alltså circa hälften af nu befintliga qvantiteter) "blefve föremål för transport på jernvägen till Göteborg, skulle, äfven om frakten nedsattes till 36 öre centnern, derigenom erhållas en ökad inkomst af 207,000 R:dr, hvaraf endast 33 procent behöfde vara behållning för att lemna den behöfliga räntan och amorteringen på Nilsbyliniens större anläggningskostnad". Sålunda har väl Trafik-Styrelsen framställt icke blott såsom en möjlighet, att den högre anläggningskostnaden skulle varda ersatt, utan fastmera framhållit, att circa blott hälften, eller det minst möjliga, som skulle komma att på jernväg transporteras till Göteborg, äfven efter de lägsta inkomstberäkningar skulle vara tillräckligt för att återgälda dennas kostnad. Vidare söker Utskottet att förmörka utsigten till detta återgäldande genom den insinuationen, att, derest Clarelfseffecterna heldre skulle söka jernväg än sjöväg till skeppningsort, de skulle välja den kortare vägen till Christiania, om nemligen framdeles frakttaxan nedsattes och utförstullen å trävaror borttoges i Norge. Om hvad i detta fall framdeles kan ske, må väl ingen tilltro sig att döma, men Svenska staten, som har att bestämma frakttaxorna på sina jernbanor, har i sin makt att sätta en sådan fraktkostnad på de från norra linien åt Norge gående effecterna, att den återfår hvad den utgifvit. Således kan man vara fullt lugn i detta fall. — Sedermera vill Utskottet med upplysningar utan offentliga handlingar visa, att Carlstad skulle bereda en betydlig godstrafik åt södra linien, och anföres i sådant syfte: "Sålunda innehåller den af Commers-Collegium för år 1864 afgifna berättelsen om Sveriges inre sjöfart, att Carlstad för dylik sjöfart under nämnda år användt ett antal af icke mindre än 42 seglande och 8 ångfartyg, eller näst Wenersborg det största antal fartyg, som någon Svensk stapelstad för inrikes sjöfart begagnat. Skillnaden emellan Carlstad och Wenersborg utgjorde i detta hänseende endast 3 fartyg, men lästetalet var för bägge städerna alldeles lika; utvisande samma berättelse i öfrigt, att antalet af de förpassningsfria fartyg och båtar, som under år 1864 från inrikes orter ankommit till Rikets stapelstäder och derifrån till inrikes orter afgått, endast i Stockholm och Göteborg varit större än i Carlstad, som alltså i detta hänseende både hvad fartyg och lästetal beträffar bland alla Sveriges Städer intog 3:dje rummet. Att den godstrafik, som en sådan handel förutsätter, icke skall blifva främmande för det södra jernvägsalternativet, ligger i öppen dag och det torde till och med kunna ifrågasättas, om icke den tillökning i godstrafiken, som härigenom för södra linien uppkommer, skall komma att uppväga det öfverskott af godstrafik, som trävarurörelsen och bergshandteringen må kunna

hafva åt norra linien att erbjuda. Det synes mig, som är bekant med dessa förhållanden, som skulle Utskottet här råkat att bevisa motsatsen af hvad det velat bevisa. Dessa upplysningar visa nemligen Clarelfstrafikens eller hufvudsakligen Deijefors-effecternas stora betydelse, ty hvar och en vet, att den sjöfart, som här tillegnas Carlstad, är hufvudsakligen, ja nästan uteslutande ingen annan än den, som har till föremål att från Carlstad eller Skoghall till Göteborg öfverföra Clarelfseffecterna eller ock till Carlstad föra, från Christinehamn tackjern samt från andra orter spannemål och andra varor, som blott komma att genomgå Carlstad uppåt Clarelfven till Fryken eller längre upp till Lusten, Deijefors, eller längre uppföre elfven. Beträffande de förpassningsfria båtarne, så lära de väl vara inga andra än hufvudsakligen de, med hvilka Clarelfsgodset fraktas ned till- eller uppifrån Wenern. Och hvad antalet af dessa sammanlagda fartyg och båtar angår, så lärer Carlstad deri ha ringa del. — En särskild uppmärksamhet utbeder jag mig att få fästa vid dessa ord: "att den godstrafik, som en sådan handel förutsätter, icke skall blifva främmande för det södra jernvägsalternativet, ligger i öppen dag". Dessa ord äro nemligen synnerligen egnade att vilseleda omdömet hos dem som äro med verkliga förhållanderna obekanta. De kunna nemligen leda till den föreställning, att denna inrikes sjöfart hade till föremål endast eller hufvudsakligen Carlstads handel, men att så ingalunda är förhållandet, är ofvan, såsom jag hoppas, tydligen visadt. Deraf framgår också klarligen, att denna sjöfart icke har mycket gods att åt stambanan erbjuda, emedan väl härefter liksom hittills föga gods, sjöledes till Carlstad ankommet, kan gå derifrån åt öster eller vester, helst man har andra hamnar vid Wenern, österut vid Skattkärr och Christinehamn, samt vesterut vid Norselfven, Borgvik och Byelfven.

Ändtligen vid betraktande af norra linien i förening med en bibana från Norum till Filipstad erkänner väl Utskottet, att denna företer åtskilliga fördelar för provinsen och särskildt för dess jernhandtering, men vill dock genast afknappa på dessa fördelar genom tvifvelsmål om till någon varaktig vexeltransport af malm och tackjern från Bergslagen till vestra Wermland samt af kol från vestra Wermland till Bergslagen, emedan vestra Wermlands skogar, enligt af jägeritjensteman verkställd undersökning och afgifvet yttrande, skulle vara så vanvårdade och hårdt anlitade, att de icke skulle kunna för en längre tid lemna träkol — för så väl tackjerns- och stångjernstillverkning i orten, som för afsalu till Bergslagen. Att skogarnas såväl i vestra Wermland som på flera andra ställen inom provinsen äro mycket vanvårdade, måste medgifvas, men med detsamma måste ock

medgifvas, att detta missförhållande har sin egentliga grund deruti, att skogarna på dessa ställen icke hafva det värde, dem borde tillkomma. För att få detta missförhållande afhjelpt för framtiden lärer intet tillförlitligt medel vara att utfinna annat än att skogarna förhjelpas till att få ett rätt värde, som måste ske derigenom att deras producter kunna med fördel afsättas. Och dertill lärer norra linien med sin bibana till Bergslagen ovedersägligen blifva ett verksamt medel, hvad vestra och nordvestra Wermlands skogar vidkommer. Och just derigenom har denna linie för provinsen så synnerlig stor vigt och betydelse, ty derigenom att skogarne få värde, få de ock vård. — Man må ej undra på, att en egendom vanvårdas, som icke har värde, Om en skogsegare för en stor stig kol erhåller blott 7 R:dr och finner, att det derpå nedlagda arbetet icke skäligen kan skattas lägre, så inser han, att han för sin skog har intet. Derföre vanvårdar han den på allt sätt, synnerligast genom det förödande svedjandet, hvarigenom han anser sig hafva fått någon afkastning af skogen, om det lyckas honom att i dess aska få en någorlunda rågskörd och sedermera några år bättre mulbete åt sin boskap. Detta svedjande, som icke blifvit af jägeritjenstemannen framhållet så, som det bordt, är dock den värsta medfarten med norra och vestra Wermlands skogar samt hufvudsakligen vållande till deras dåliga närvarande tillstånd. Blir förhållandet ändradt så, att skogsegaren för en stig kol kan få 10 à 12 R:dr, så blir skogen en pärla i hans egendom, hvilken han icke kastar bort. Och till eller mot sådant pris kunna kolen stiga äfven i trakten, från Bergslagen och äfven jernbanans aflägsnare, genom hyttanläggningar, som af den lättade malmtransporten säkerligen kunna uppstå. Och man må ej tro, att icke äfven i vestra Wermland nu och fortsatt skall blifva tillgång på kol till en större jernhandtering än den, som nu der eger rum, ty derigenom att svedjandet upphör, husbehofven af skog inskränkas och kolningen verkställes på sparsamt och ändamålsenligt sätt, skall i de vidsträckta skogstrakterna en ansenligen ökad koltillgång framkomma, utan att skogarna behöfva att öfverafverkas.

På grund af hvad jag sålunda haft äran andraga, får jag vördsamt anhålla, att det högvördiga Ståndet, med ogillande af Höglofliga Stats-Utskottets förslag och antagande af Riksgäldsafdelningens, måtte för sin del besluta,

att Rikets Ständer för fortsättande af nordvestra stambanan från Christinehamn öfver Norum och Nilsbysundet till Arvika, måtte till sådana förberedande arbeten, som erfordra längre tid för deras utförande, bevilja 500,000 R:dr att med 250,000 R:dr utgå under in-

nevarande och med 250,000 R:dr under nästkommande år.

Biskop **Sundberg**: Den föregående talaren har i Wermlands intresse motsatt sig Kongl. Maj:ts af Stats-Utskottet godkända förslag om den nordvestra Stambanans fortsättande öfver Carlstad till Arvika och i stället förordat den ifrågasatta nordligare fortsättningen af denna bana eller den s. k. Norumslinien. Jag ämnar att ur samma synpunkt försvara Kongl. Maj:ts förslag och således förorda den södra riktningen eller den s. k. Carlstads-linien, men ämnar dervid tillika låta ett högre motiv, som min värde vän och stiftsbroder synes hafva lemnat alldeles åsido, bestämma mina ord. Det är nemligen min pligt såsom Svensk Riksdagsman, att vid afgörandet af en så vigtig fråga först och främst se på Fäderneslandets allmänna bästa; dernäst är det min pligt såsom Biskop i Wermland att sorgfälligt tillse, huru denna provins må genom den omhandlade communicationsleden komma i åtnjutande af de största möjliga förmåner, som med statsintresset äro förenliga. Lyckligt då, om i förevarande fall kan visas, att just det Kongl. förslaget mest tillfredsställer båda intressena! Huruvida jag skall förmå att så som jag önskar åskådliggöra detta, vill jag låta vara osagdt; men beder i alla händelser det Högv. Ståndet vara derom förvissadt, att den fasta öfvertygelse, till hvilken jag för egen del kommit, icke är någon egennyttans ingifvelse, utan frukten af en samvetsgrann pröfning.

Hvar och en som har någon bekantskap med Wermland måste utan tvekan medgifva, att denna provins redan är så rikligt försedd med communicationsleder, till hvilka Staten lemnat stora bidrag, att en stambana der aldrig kunde ifrågakomma, om ej förbindelsen med brödrariket Norge gjorde henne nödvändig. Går man från öster till vester, så finner man icke mindre än fem stora farleder, som dels genom vattenvägar, dels genom combinerade vatten- och jernvägar föra provinsens producter från norr till söder eller ned till Wenern och omvändt. Först kommer från sjön Yngen och Persbergs grufvor öfver Filipstad den s. k. Sjöändans farled ned till Christinehamn, derefter Clarelfvens till Carlstad, så Frykens, vidare Wermelns och slutligen Glafsfjordens från Arvika, alla mynnande ut i Wenern. Följaktligen måste alltid den nordvestra Stambanan genom Wermland mindre betraktas såsom en för näringarne inom denna provins behöflig anläggning än såsom en politisk bana, på hvilken Staten ej kan anse sig förpligtad att göra större uppoffringar, än de för banans egentliga ändamål erforderliga. Men att i detta afseende den södra linien såsom den betydligt billigare, har ett afgjort företräde framför Norums-linien, torde redan vara

genom allt hvad i frågan blifvit undersökt och skrifvet, så tillfullo ådagalagdt, att jag endast behöfver erinra om undersökningens allmänt kända resultater. Hon är öfver en million mindre dyr i anläggning; hon kan byggas på mycket kortare tid än den norra och inbringar redan derigenom en ansenlig räntevinst; hon kostar vida mindre att underhålla och trafikera; hon är, enligt sakkunniges omdöme, i strategiskt hänseende långt fördelaktigare, och hon bör, efter uppgjorda sannolikhetsberäkningar, gifva Staten fullt lika stor och troligen vida större inkomst än den norra. Det är emellertid just detta sistnämnda man isynnerhet från bruksegarnes sida velat bestrida, och man har till stöd för sin ganska skickligt förda polemik, förstått att göra de vackraste förespeglingar af all den jern- och trävaru-transport, som skulle ensam komma den norra linien tillgodo och hvarigenom denna linies högre anläggnings- och trafik-kostnad skulle mer än väl ersättas. Likasom man genom dessa skildringar tyckt sig kunna ådagalägga, att *Staten* gjorde en vinst på den större uppoffringen, så har man äfven med samma menat sig visa, att *provinsen* vore bäst betjent med en jernvägslinie, som underlättade forslingen af dess vigtigaste producter och skulle lyfta productionen till en höjd, som vuxit i dimensioner allt eftersom calcylen det fordrat. Jag bekänner uppriktigt, att det fanns en tid, då jag trodde på de förespeglade herrligheterna; men illusionen har numera fått gifva vika för den obevekliga verkligheten. Denna sednare är det som lärt mig, att både Staten och provinsen Wermland hafva mesta fördelen af den södra linien, och att den norra icke kan väljas utan uppoffringar, som Staten ej har anledning att underkasta sig och flertalet af provinsens innevånare icke heller önskar.

Innan jag lemnar en närmare redogörelse för mina skäl till den mening jag redan uttalat, anhåller jag att få erinra om förevarande jernvägsfrågas föregående behandling; ty det är godt, om man derigenom kan vinna stöd af auctoriteter, hvilkas ord ega större betydelse än ens egna. Och det är så mycket angelägnare att i detta fall gå sålunda tillväga, som jag under de sist förflutna månaderna ständigt hört upprepas såsom en ofelbar sats, att alla auctoriteter yttrat sig till förmån för den norra linien. Nåväl — huru förhåller det sig då härmed och hvilken ledning för omdömet kan man hämta från de gjorda undersökningarne och auctoriteternas ord?

Den som först undersökte, huru nordvestra Stambanan borde dragas genom Wermland, var General-Löjtnanten Akrell, som år 1852 föreslog, att det borde ske öfver Christinehamn, *Carlstad* och Arvika till Norska gränsen. Förslaget godkändes af den året 1855 tillsatta Jernvägs-Comitté, som efter förnyad undersökning i techniskt afseende och inhemtade upp-

lysningar rörande provinsens trafikförhållanden kom till samma resultat. Äfven af Kongl. Maj:t blef detta förslag gilladt och i nådig Proposition för Rikets Ständer år 1856 framlagdt. Snart derefter försökte likväl en annan åsigt att inom provinsen göra sig gällande. Man fordrade, att banan skulle förläggas i en mera rakt nordlig riktning och vid Mithandersfors dragas öfver Norska gränsen. De fördelar, som derigenom skulle tillskyndas provinsen, gällde företrädesvis Fryksdalen, hvars ökade production framhölls så fördelaktigt som möjligt; men af alla de ymniga trafikflöden, förbättrad jernhandtering o. s. v., som sedermera i beskrifningarne tillkommit, förspordes då intet. Ny undersökning blef emellertid anbefalld och år 1858 kom Jernvägs-Comittén återigen i verksamhet. I sammanhang dermed hördes tillika öfver frågan Länets Hushållnings-Sällskap, som förordade den ursprungligen föreslagna södra linien, och i samma förord instämde äfven pluraliteten af länets öfriga innevånare. Likaledes fann Comittén denna tredje undersökning ej föranleda någon annan hufvudsaklig förändring i den först uppgjorda planen, än att banan borde beröra sjön Fryken vid denna sjös södra ända eller dess utlopp i Norselfven. Alltså äfven denna gång en förnyad bekräftelse på den södra sträckningens riktighet! Det är under sådana förhållanden mer än underligt, att man vågar jäfva de sakkunnigaste mäns omdöme med den triviala anmärkning, som likväl ofta såsom afgörande upprepas: "man behöfver ju blott kasta en blick på chartan för att öfvertyga sig, att en jernvägssträckning, som omkring fyra mil går utmed Wenern, ej kan vara den rätta." Ingen lär väl föreställa sig, att ett dylikt banans grannskap intill sjön undgått dessa mäns uppmärksamhet, då de uttryckligen förklara, att *oaktadt* denna omständighet, som innebure en afvikelse från de af dem sjelfva till efterrättelse vid jernvägars anläggande uppställda reglor, de likväl ansett sig böra föreslå sträckningen öfver Carlstad, enär någon annan hvarken i *techniskt* eller *economiskt* afseende vore fördelaktigare. Dessutom blefve endast genom samma sträckning en lika vigtig och mer positiv grundsats tillgodosedd, den nemligen, att jernvägar böra, så vidt ske kan, beröra de vigtigaste punkter, som vid vattendragen äro belägna. Och att i detta hänseende Carlstad med sin hamn intager främsta platsen i Wermland, torde få anses såsom känd sak äfven af dem, som blott på en charta gjort bekantskap med provinsen.

Efter undersökningen 1858 hade man väntat ett fast resultat, och ändå är i denna stund ett sådant icke vunnet. Förr än Kongl. Maj:t till Rikets Ständer år 1862 aflemnat sin Proposition angående medel till nordvestra Stambanan hade från Wermland en petition ingått, att endast för sträckningen emellan Laxå och Christinehamn samt Arvika och

Norska gränsen, anslag måtte begäras, men att deremot ny undersökning måtte anställas, huruvida icke banan lämpligare kunde dragas i en nordligare riktning öfver Norum och sjön Fryken till Arvika än på föreslaget sätt öfver Carlstad. Petitionen blef bifallen och undersökningen gjord med den påföljd, att Carlstads-liniens företräde i techniskt hänseende återigen bekräftades och hennes anläggningskostnad befanns så mycket billigare, att den med 1,150,000 R:dr understeg den ifrågaställda norra sträckningen. Denna sednare har likväl i viss mån blifvit recommenderad af Läns-Styrelsen i Wermland, äfvensom af Styrelsen för Statens Jernvägar, och härpå är det man grundar det upprepade påståendet om auctoriteternas förord, som jag förut antydt. Gerna må erkännas, att den norra liniens försvar i dessa myndigheter fått aktningsbjudande stöd; men de afgifna embetsutlåtandena böra dock läsas rätt innantill förr än de åberopas såsom afgörande vitsord i frågan. Underkastar man sig denna lätta möda, som mången icke desto mindre synes hafva ansett öfverflödig, så torde man snart finna, att de verkligen icke innehålla allt hvad som ur dem säges vara hemtadt. Läns-Styrelsens förord för den norra linien är endast vilkorligt och tillika, såsom mig synes, tveksamt afgifvet. Det är vilkorligt, ty det är lemnadt blott under den uttryckliga förutsättning, att en bibana bygges från Norum till Filipstad; det är tveksamt, ty, fastän den omförmälda linien betraktas såsom den för Wermland och dess vigtiga industrigren, jernhandteringen, förmånligaste, lemnar det likväl till slut oafgjordt, huruvida stambanans utläggande i den nordligare riktningen skulle äfven för det allmänna bereda så öfvervägande fördelar, att på grund deraf det kunde vara skäl att på banans byggande använda ett så mycket högre anläggningscapital, som för den norra linien erfordrades, helst jemväl ifrågasatta bibanor från såväl Bergslagen som Carlstad, om tillsammans circa sex mils längd sannolikt icke kunde utan betydliga bidrag från Statsverket åstadkommas. Af ungefärligen enahanda beskaffenhet är Jernvägs-Styrelsens utlåtande, då det talar om det större gagn för kringliggande trakt och den ökade trafik för de öfriga Stambanorna, som det dyrare nordliga alternativet *möjligen* skulle genom ett fördelaktigare läge kunna framkalla, ett förhållande, som Styrelsen dock icke tilltror sig med visshet kunna bedöma. Kan man emellertid icke frånkänna de ifrågavarande skrifterna egenskapen af förord på den norra linien, så förtjena likväl att vid sidan af dem i motsatt syftning framhållas ord af män, hvilkas auctoritet likaledes är obestridlig. Den nyligen afgångne Landshöfdingen i Wermland, Herr Oldevig, som under 40 års tid dels såsom lands-secreterare och dels såsom höfding tillhört denna provins, har på Riddarhuset tillerkänt den

södra linien i alla afseenden ett bestämdt företräde; och den förre chefen för Statens Jernvägs-byggnader, Friherre Ericson, som sjelf är född i Filipstads bergslag och eger noggrann kännedom af de Wermländska förhållandena, har äfvenledes sedan flera år tillbaka yttrat sig till förmån för samma linie och vidhåller ännu denna mening. Här står således det ena respectabla ordet emot det andra. Kongl. Maj:t har för sin del på grund af Stats-Rådets *enhälliga* tillstyrkande sålunda fällt utslaget dem emellan, att Högstdensamme nu *andra* gången för Rikets Ständer föreslagit den södra linien. Vore jag för öfrigt tveksam i valet, skulle denna omständighet ensam bestämma mitt votum, då väl antagas måste, att en samvetsgrann Regering, som haft att pröfva resultaterna af så många undersökningar, hvarken kunnat eller velat förbise vare sig provinsens eller landets sanna bästa.

Jag kunde följa den föregående talarens exempel och med tystnad förbigå en annan myndighet, som likaledes uttalat en mening i frågan, jag menar Wermlands läns Landsting; men då dess utlåtande icke blott af enskilda Riksdagsmän ofta blifvit åberopadt, utan äfven blifvit i Stats-Utskottets Betänkande citeradt, bör det ej helt och hållet lemnas åsido. Sannt är, att detta Landsting med några få rösters pluralitet afgifvit ett slags opinionsyttring till förmån för den norra linien; men af den, som uppmärksamt följt frågans föregående långvariga bearbetning, kan åt opinionsyttringen ej rätt mycket värde tillerkännas. Så mycket mindre kan detta ske som aktningsvärda män af alla classer, nemligen 28 bruksegare, 213 andra ståndspersoner och 1,866 jordegare af allmogen, till ett antal således af 2,107 personer från nio af länets härader, uttalat bestämd protest genom en till Utskottets kännedom meddelad adress, i hvilken den södra linien förordas. Jag fäster visserligen icke mycken vigt vid dylika adresser rörande stora allmänna samhällsfrågor; men då, såsom här är fallet, det endast gäller en förklaring öfver hvad petitionärerna anse vara för dem sjelfva fördelaktigt eller icke, måste den inlemnade och af ansedde män från största delen af länets område undertecknade skriften betraktas såsom synnerligen upplysande. Landstingets comitterade hade företagit sig en granskning af den nytta eller skada som hvarje särskildt härad skulle hafva mera af den ena sträckningen än af den andra och dervid på anförda skäl kommit till den åsigt, att Fernebo, Nyeds, Wisnums, Ölme, Wäse, Kihls, Nedre och Öfre Fryksdahls samt Jösse härader hafva väsentliga fördelar af den nordligare sträckningen; att Öfre och Nedre Elfdals härader, äfvensom de nordliga delarna af Nordmarks och Gillberga härader kunna, om äfven i mindre mån, hemta nytta af den norra linien, hvilket i så måtto jemväl vore förhållandet med det sädesproducerande Näs hä-

rad, som afsättningen derifrån af spannmål till Bergslagen blefve underlättad; att för de sydligare delarne af Gillbergs och Nordmarks härader, likasom för Grums härad, den ena eller andra sträckningen vore likgiltig; samt att, ehuru för staden Carlstad och Carlstads tingslag den södra sträckningen synes förmånligare, denna förmån likväl, enligt comitterades åsigt, vore mera skenbar än verklig. Alltså endast staden Carlstad och Carlstads tingslag skulle af den södra linien hafva en större förmån, men icke ens denna verklig, utan blott skenbar! Har icke denna framställning uppnått en sådan yttersta spets af ensidighet, att för hvarje opartisk granskare en motbevisning måste synas öfverflödig? Behöfves den, så vet jag ingen bättre och skarpare än det enkla tillkännagifvande, som blifvit inlemnadt från Ölme, Wäse, Kihls, Jösse, Nordmarks, Gillbergs, Näs och Grums härader samt Carlstads tingslag.

Efter denna historiska öfversigt, genom hvilken jag anser mig hafva uppvisat ett kraftigt stöd för min egen uttalade åsigt i frågan, öfvergår jag nu till redogörelsen för de öfriga skäl, hvarpå denna åsigt grundar sig. Dervid tror jag mig likväl böra i förväg anmärka, att, då en jemförelse emellan de båda linierna skall anställas, jag icke ämnar taga några föreslagna bibanor i betraktande. Det är väl egentligen blott en dylik, som nu på allvar blifvit framhållen, den nemligen som från Norum skulle dragas till Filipstad; men hvilka garantier har man för att denna de stora förhoppningarnes väg kommer till stånd? Actieteckningen för densamma är, oaktadt alla ansträngningar, ännu icke full, och äfven om så vore, lemnar den ingen nöjaktig säkerhet för företagets utförande. Af det erforderliga actiebeloppet 750,000 R:dr, förevisades hos Stats-Utskottet omkring 600,000 R:dr såsom tecknade, men 75,000 R:dr af denna summa måste genom en Kongl. Maj:ts nyligen afgifven Resolution anses såsom utstrukna, och så kommer det i sinom tid utan tvifvel att gå med åtskilliga andra teckningssummor, hvilka grannlagenheten förbjuder mig att närmare påpeka. Men låtom oss ock antaga, att mot ifrågavarande actietecknings fullständighet och tillförlitlighet intet vore att anmärka, så skulle jag för min del ändå icke tilltro mig att på hittills vanliga vilkor bevilja lån till en bibana, som ofördröjligen måste komma att af Staten helt och hållet öfvertagas och då, efter de säkraste beräkningar, för att kunna vederbörligen trafikeras, årligen fordra en uppoffring af minst 50,000 R:dr. Beräkningarne grunda sig på Landstings-comitterades egna uppgifter. Denna mörka framtidsutsigt har Major Adelsköld förvandlat till en ganska ljus och lockande genom en annan calcyl, enligt hvilken inkomsterna på nämnde bibana skulle efter få års förlopp så ökas, att 5½ procents årlig ränta vore att af anläggnings-

och underhållskostnaden förvänta. Härom tillåter jag mig icke att fälla något eget omdöme, utan vill i stället anföra hvad en annan Riksdagsman säges hafva yttrat efter calcylens granskning. "Förut, anmärkte han, var jag tveksam; men nu är jag förvissad, att jag bör votera för den *södra* linien."

Vill man anställa en opartisk jemförelse emellan de båda jernvägslinierna och efter bästa förmåga söka att göra sig klart reda för hvilkendera som har företräde framför den andra, bör man undvika alla sådana obestämda och allmänna skildringar, genom hvilka frågan snarare fördunklas än utredes. Den föregående talaren synes mig i detta afseende hafva gjort sig skyldig till just det antydda felet. Han har i allmänhet beskrifvit Wermlands ansenliga jernhandtering och stora skogsafverkning, derefter framställt dessa båda industrigrenar såsom de der synnerligen äro i behof af förbättrade transportmedel och slutligen tagit för en afgjord sak, att endast den norra linien fyller detta behof. I stället för att gå så tillväga måste man äfven i föreställningen gifva den omtvistade delen af provinsen samma bestämda *begränsning*, som den i verkligheten eger, ty annars är det omöjligt att bedöma, huruvida den omnämnda Wermländska industrien är så beroende af den ena eller andra linien som uppgifvet blifvit. Företager man sig en dylik begränsning, så finner man genast, att här icke är fråga om hela Wermland med dess rika producter, utan endast om den del deraf, som ligger emellan farleden Filipstad—Christinehamn eller den s. k. sjöändans farled och sjön Fryken, enär jernvägens sträckning till Christinehamn redan är bestämd och samma är förhållandet med sträckningen vester om Fryken. Följaktligen måste hela det område, som begagnar sjöarnes farled, d. v. s. Filipstads egentliga bergslag, äfvensom hela Fryksdalen betraktas såsom neutrala områden, för hvilka det bör vara likgiltigt, om den norra eller den södra linien kommer till stånd. Ty skall verkligen all den malm och det tackjern, som så ofta blifvit framhållna, komma att på jernväg transporteras till vestra Wermlands bruk, så går detta fullkomligt lika bra och fördelaktigt från Christinehamn, antingen det sker öfver punkter, som kallas Norum och Nilsby, eller det sker öfver en punkt, som kallas Carlstad; och så förhåller det sig äfven med hela den påräknade koltransporten till Bergslagen från vestra Wermlands i Arvika-trakten belägna skogar. Jag tror visserligen ej mycket på denna förespeglade vexelrörelse emellan tackjernet och kolen, emedan om de sednare, så som man föreställt sig, komma att föras österut, skola de vestra bruken, som nu kunna existera endast genom de goda kolsmidena, snart vara ruinerade, och

ett

ett föga bättre öde torde i sådant fall förestå koltillgången enligt den upplysning om redan nu skeende årlig öfverafverkning, som Öfverjägaren Norrby i officiel embetsskrifvelse meddelat. Men antages ock att beräkningen är riktig, så eger påståendet lika fullt sin behörighet, att det måste vara likgiltigt, om transporten sker i en nordligare eller sydligare riktning, då väglängden i båda fallen är ungefär densamma. Att skälen till Fryksdalens nyssnämnda neutralitet äro af enahanda beskaffenhet, förstås af sig sjelf; ty om dess producter, antingen de skola föras vesterut eller österut, öfverflyttas på jernväg vid Nilsby-sundet eller vid Harsäter, är för den vidare transporten en helt och hållet likgiltig sak. Skall något af de nämnda ställena hafva företräde framför det andra, så synes det böra tillerkännas Harsäter, hvarifrån producterna komma på jernväg till Carlstad, som hittills varit Fryksdalens förnämsta afsättningsort och är den närmaste Wener-hamnen. Det torde väl ock vara i medvetande af dessa förhållanden, som man på sednare tiden mindre fästat sig vid Fryksdals-rörelsen och vexeltrafiken emellan Bergslagen och vestra Wermland, då man velat skildra den norra liniens företräden och uppsöka de hjelpkällor, ur hvilka ersättningen för hennes högre anläggningskostnad borde hemtas, än vid den så kallade Deijefors-trafiken, hvarmed man förstår den förväntade godstransporten såväl från sjelfva Deijefors-verken, som från öfriga i grannskapet af Clarelfven närbelägna verk. Så har äfven Trafik-Styrelsen för Statens jernvägar gjort i en till Stats-Utskottet inlemnad promemoria. Derigenom har saken blifvit vida närmare och riktigare begränsad än den tillförene varit, så att numera föga annat torde återstå, än att gifva rätt svar på de frågorna, huruvida Clarelfs-bruken antagligen skulle komma att efter uträkning betjena sig af den norra linien, om denna till deras fördel blefve anlagd, och i sammanhang dermed huruvida således denna för ögonblicket prisade Deijefors-trafiken med tillskott af hvad som från bruken längre österut i Nyeds härad vore att påräkna, verkligen skulle komma att gifva en afkastning, som icke allenast fullt motsvarade den södra liniens, utan så mycket öfverträffade densamma, att den norra liniens större anläggnings- och underhållskostnad genom öfverskottet blefve ersatt.

I den nyss omförmälda promemorian beräknar Trafik-Styrelsen Deijefors-trafiken ensam till 25,000 tolfter plank och 150,000 centner jern, och efter en annan mera sangvinisk beräkning upptages den till 45,000 tolfter plank och 240,000 centner jern. Funnes ingen annan eller billigare transportled än jernvägen att anlita, skulle utan tvifvel de sednare högre ziffrorna lika väl kunna försvaras som de förra

mindre; men sådant förhållandet nu är, torde äfven de mindre få anses såsom betydligt öfverdrifna. Jernvägen har nemligen här i elfven och sjön Wenern farliga medtäflare, af hvilka den, så vidt jag förstår, måste komma att besegras; ty ingen god hushållare lär väl vilja skicka så stora och tunga godsmassor till lands om han kan få dem för långt bättre pris fram till samma mål sjöledes. Enligt Trafik-Styrelsens uppgift, blefve frakten på jernväg för en tolft plank af vanliga dimensioner (3-tums, 9-tums, 20 fots), från Deijefors till Göteborg 7 R:dr 65 öre; enligt mig tillhandakomna och af fullt trovärdige män bestyrkta uppgifter, har under de fem sista åren frakten för samma qvantitet sjövägen i medeltal varit 4 R:dr $43^{7}/_{12}$ öre, deruti alla umgälder inberäknade. Denna prisskillnad blifver ännu större och öfverstiger 100 procent, om vigten för *Deijefors*-plankorna beräknas, icke såsom Trafik-Styrelsen oriktigt gjort, till 17 centner tolften, utan till minst 20 centner, som efter många anställda profvägningar visat sig vara den verkliga vigten; ty i sådant fall uppgår jernvägsfrakten till 9 R:dr 65 öre. I det närmaste lika ofördelaktigt för jernvägstransporten slår jemförelsen ut i afseende på jernet. Frakten för en centner jern skulle på jernväg från Deijefors till Göteborg komma att blifva $46^{15}/_{20}$ öre och betalas för närvarande sjöledes med $40^{5}/_{20}$ öre. Under sådana förhållanden är det väl föga sannolikt, att bruksegarne i grannskapet af Clarelfven någonsin skulle komma att till kusten skicka sina produkter på jernväg, om icke undantagsvis en liten del deraf den tid på året, då de inre farvattnen ännu äro tillfrusna. Den dyra norra linien blefve således för dem endast en reservbana, hvilken Staten ej har skäl att bekosta. Trafik-Styrelsen synes ock sjelf uppenbarligen frukta täflan med vattencommunicationerna, då den emot södra linien anmärker såsom en olägenhet, att hon berör 2 Wenerhamnar, Carlstads och Skattkärrs, hvilka för vidare transport sjövägen till vestra kusten torde beröfva jernbanan det tunga gods, som kommer i deras närhet. Men är det då endast Wenern, som eger en dylik magnetisk dragningskraft, eller finnes den icke lika stark hos den segelbara elf, som i nämnda sjö har sitt utlopp? Man har visserligen sökt undanrödja alla farhågor för sjötransportens öfvertag, genom försäkringar om snart stundande nedsättningar i jernvägarnes frakttaxa; men att sjöfrakterna utan tvifvel i samma proportion blifva nedsatta, då behofvet så fordrar, finner man ej för godt att taga i betraktande. Ingen lär på allvar tro, att t. ex. Trollhättans canalumgälder skola blifva oförändrade, då seglationsleden får att i afseende på den betydliga Wermlands-trafiken bestå concurrens med en jernväg; och hvad canalafgifterna vid Forshaga beträffar, så möter när som helst intet hinder för deras nedsättande, då canalen

eges af samma bruksegare, som nu genom den föra sina produkter till Wenern och hädanefter skulle få att välja emellan deras egen canal och Statens jernväg. Hvilka nedsättningar, som för öfrigt måste ifrågakomma, är öfverflödigt att här beskrifva. Sjöfarten på landets största insjö och dess tillstötande elfvar är, kort sagdt, alltför ansenlig och genom sin egen natur betryggad, för att låta sig utträngа af några jemkningar i en jernvägstaxa.

Men låtom oss ock antaga, att jernvägstransport för det omnämnda godset kunde blifva förmånligare än sjötransport, så följer deraf icke, att Deijefors-trafiken måste så som man likväl antagit, vara uteslutande bunden vid den norra linien. Enligt de uppgjorda planerna, skall på den södra linien en mil norr om Carlstad, anläggas nära Clarelfven en station i Grafva socken. Hvad hindrar då de nordligare belägna bruken att vid denna station aflasta sina produkter, för att på jernvägen föra dem vidare till Svenska eller Norska kusten? Den tillökning i fraktkostnad, som derigenom skulle uppstå, kan bedömas af följande. Elftransporten för en tolft plank från Deijefors till Grafva kostar nu 50 öre, hvartill kommer, efter påräknad nedsättning, canalafgift vid Forshaga med 15 öre, således sammanlagdt 65 öre. För de öfriga bruken, som, äfven om en station vid Deijefors anlades, måste dit i pråm forsla sina producter med en omkostnad af 25 öre för hvarje tolft plank, blefve naturligtvis denna tillökning mindre och endast uppgående till 40 öre. Månne icke häraf är tillräckligt klart, att om fördelen af en jernvägstransport verkligen är så stor som man föregifvit, Deijefors-trafiken bör komma lika bra till stånd på den södra linien som på den norra, då en så obetydlig prisskillnad på en dryg varuqvantitet omöjligt kan innebära något afgörande hinder? Jag upprepar ännu en gång mitt starka tvifvel på denna trafik såsom jernvägstrafik betraktad, men påstår fortfarande, att, om den verkligen öfvergifver sin gamla farled för att välja den nya, som en jernväg erbjuder, så måste det komma att ske alldeles oberoende af hvilkendera af de båda omtvistade bansträckningarne som må blifva antagen. Inträffar emot min förmodan den väntade förvandlingen, då skola ju ock alla de sydligare Clarelfs-brukens producter, hvilka ganska riktigt icke blifvit i den så kallade Deijefors-trafiken inberäknade emedan deras forslande *uppför* elfven omöjligt kan ifrågakomma, äfvensom de vid Carlstad belägna rimligtvis blifva på jernväg och ej sjöledes fraktade till Göteborg. Det har högligen förvånat mig, att Trafik-Styrelsen kunnat med tystnad förbigå denna massa af gods, hvilken dock, hvad trävarorna beträffar, vida öfverstiger den från Deijefors beräknade. Den utgöres nämligen af 6,000 tolfter plank från Qvarntorp, 12,000 från Forshaga, 20,000 från Orrholmen,

12,000 från Skoghall och 7,000 från Alster, eller tillsamman 57,000 tolfter. Genom detta tillskott, som under den antagna förutsättningen ensamt blefve åt den *södra* linien förbehållet, är ju denna linies inkomstgifvande företräde fullkomligt uppenbart. Kan det då för Staten finnas någon skälig anledning att uppoffra millioner på det andra alternativet för att dermed skaffa några bruksegare en reservbana eller bereda dem en minskad fraktkostnad af 40 à 60 öre för hvarje tolft plank och en deremot svarande fördel för hvarje centner jern? Jag befarar, att den sista grundvalen, hvarpå man velat bygga den norra liniens förhoppningar, icke är bättre utan snarare sämre än de förut använda.

Återstår nu blott att taga i öfvervägande trafiken från Nyeds härad, hvilken onekligen endast kan tillkomma den norra linien och således måste anses såsom för den södra helt och hållet förlorad. Härpå behöfva dock ej många ord spillas, ty ingen har ännu vågat det djerfva påståendet, att denna trafik skulle kunna uppväga hvad som Wermlands folkrikaste och mest sädesproducerande bygder, tillsamman med dess största stad komme att lemna i personer, spannemål och styckegods åt den södra linien. Måste alltså jemförelsen emellan de båda linierna slutligen inskränkas till en jemförelse emellan Nyed och den del af provinsen, som af den södra sträckningen skulle komma att beröras, kan det ej ett ögonblick blifva tvifvelaktigt, åt hvilkendera parten priset bör tillerkännas.

Icke desto mindre får man dagligen höra den frågan återupprepad: hvad skall man väl frakta på en jernväg, som går från Christinehamn öfver Carlstad till södra ändan af sjön Fryken? Svaret är gifvet i hvad jag redan haft äran framställa och kan completteras med mycket annat, som likväl — jag medgifver det — icke är lätt att närmare specificera. Men så är alltid fallet med hvarje trafik, som icke är inskränkt till ett visst slag af varor. Hade man t. ex. velat i förväg bestämma hvad som kunde komma att föras på den, likaledes till halfva sin längd utmed en sjökust gående jernbanan emellan Lund och Malmö, så skulle sannolikt de, som beräkna allt efter transporter af träd och jern, med en axelryckning hafva förklarat det blifva temmeligen obetydligt, och ändå är denna bandel den mest trafikerade i riket. Härmed vill jag visserligen icke hafva sagt, att en bana öfver Carlstad bör kunna gifva en sådan afkastning som den omnämnda Skånska; men en icke så ringa likhet förefinnes dock emellan dessa båda med hvarann jemförda sträckningar, såväl i afseende på läge som öfriga förhållanden. Ty den urgamla stora stråkvägen för den Wermländska rörelsen till lands, går från Christinehamn till Carlstad, vidare vesterut och naturligtvis på samma sätt i motsatt riktning. Det är ock såsom bevis för vidsträcktheten af

denna rörelse, uppgifterna om det stora antal hästar, som årligen utgå från Carlstads och kringliggande gästgifvaregårdar, blifvit i Stats-Utskottets Betänkande intaget. Att min värde vän, som nyss hade ordet, försökt att försvaga bevisningskraften af detta antal, förundrar mig icke; men deremot skulle det förundra mig, om han sjelf trodde på försökets framgång. Hittills har man nemligen alltid och på goda grunder ansett dylika uppgifter om hästar, resande, ångfartyg, segelfartyg m. m., vara de säkraste mätarne på en orts rörelse. Skulle det då i närvarande fall ingenting bevisa, att de officiella ziffrorna från Carlstad och kringliggande bygd, jemförda med andra af samma slag, angifva en persontrafik, som öfverträffar våra flesta mindre städers, och en godstrafik, för hvars betydenhet det förhållandet särskildt torde få anses såsom ett mäktigt vittnesbörd, att, enligt Commers-Collegii Berättelse för år 1864, Carlstad för sin sjöfart under nämnda år användt 42 seglande och 8 ångfartyg, eller näst Wenersborg det största antal fartyg, som någon Svensk stapelstad för inrikes sjöfart begagnat; att skillnaden emellan Carlstad och Wenersborg utgjorde i detta hänseende endast 3 fartyg, men lästetalet var för begge städerna alldeles lika; och att slutligen antalet af de förpassningsfria fartyg och båtar, som under samma år från inrikes orter ankommit till Rikets stapelstäder och derifrån till inrikes orter afgått, endast i Stockholm och Göteborg varit större än i Carlstad, som alltså i detta hänseende både hvad fartyg och lästetal beträffar, bland alla Sveriges städer intog tredje rummet? Hvad persontrafiken beträffar, har ock Konungens Befallningshafvande, i olikhet med den föregående talaren, tillerkänt Carlstadslinien ett *bestämdt* företräde framför den norra. Har omdömet icke utfallit lika förmånligt i afseende på godstrafiken, så torde förklaringsgrunden härtill vara att söka dels i den, såsom mig synes, oriktiga förutsättningen af den förra liniens obrukbarhet för jern- och trä-transporter, dels i den redan anmärkta svårigheten att kunna, så som fallet är med det oftanämnda tunga godset, specificera qvantiteterna af landtmannaprodukterna och andra varor, som forslas till och ifrån den förnämsta handelplatsen i en provins och dess omkringliggande folkrika härader. Carlstad bör icke bedömas blott efter sin af 5,000 menniskor bestående folkmängd, utan såsom medelpunkten för hela Wermlands sociala, industriela och commerciela lif. Det är ur en sådan synpunkt större delen af *provinsens* befolkning önskar jernbanan dit förlagd, och tillika betraktar denna riktning såsom den för Staten säkrast vinstgifvande. Inga framtidsförespeglingar, af hvad slag de än må hafva varit, hafva hittills förmått rubba denna tro, hvilken äfven jag delar.

Då Stats-Utskottets Riksgälds-Afdelning först behandlade

förevarande ämne och vid anställd jemförelse af trafikförhållandena, kände sig böjd för att anse den norra linien såsom den förmånligaste, synes en farhåga hafva mellankommit, som borde, om möjligt, undanrödjas, innan ett definitift beslut fattades. Man begärde nemligen af Trafik-Styrelsen svar på den frågan, huruvida man hade anledning frukta, att genom den norra liniens anläggande, den påräknade Wermlands-trafiken skulle komma att gå åt den Norska sidan i stället för åt den Svenska. Styrelsens svar blef visserligen för flertalet af Afdelningens ledamöter lugnande; men på mig och många andra har det ej utöfvat alldeles samma inflytande. Klart tyckes det nemligen vara, att den norra linien gifver åt de Wermländska producenterna ett slags anvisning på Norsk hamn såsom rättaste utskeppningsorten för deras produkter, och att köpmännen i Christiania icke skulle försumma att af anvisningen göra allt det bruk, som för dem blefve fördelaktigt. De behöfde blott betala jern- och trävarorna med samma pris som det i Göteborg gångbara, samt för öfrigt ombesörja nedsättning i den Norska jernvägstaxan till likhet med den Svenska, och upphäfvande af den Norska export-tullen för *Svenska* producter, så vore saken ordnad efter önskan, ty de få milens kortare transportväg till Christiania blefve då bestämmande. Men kan det vara rätt eller nyttigt att så utan vidare omständigheter underlätta öfverflyttandet af den ansenliga handelsvinsten på de Wermländska exportartiklarne från Svenska till Norska köpmän, och kan det vara rätt eller nyttigt, att Sverige så bygger sin jernväg, att den *Norska* Stats-Cassan deraf skall draga en större vinst än den Svenska? Ty nekas kan väl icke, att, om den så högt uppskattade Deijefors-trafiken af nyssnämnda och hvarjehanda andra lätt begripliga orsaker drager sig åt Norge, en nationalförlust för oss sjelfva måste uppkomma såväl genom mistningen af handelsvinsten, som ock derigenom, att jernvägstransporten från Deijefors till Norska gränsen endast är omkring 12 mil lång, då den deremot till Göteborg är omkring 30 mil. Jag vet, att man gerna vill öfverskyla denna olägenhet med några allmänna statseconomiska betraktelser, rörande det förträffliga för producenterna att kunna välja emellan flera afsättningsorter och derigenom betinga sig bättre betalning o. s. v.; men jag vet ock, att man för mycket små enskilda fördelar stundom kan bereda landet stora förluster. Huruvida i förevarande fall ett sådant förhållande kunde komma att inträffa, vågar jag icke afgöra, men tror det i alla händelser vara rådligast att åtminstone icke handla oförsigtigt. Staten har redan genom sitt understöd åt en jernväg emellan Wenersborg och Uddevalla, ådagalagt sin beredvillighet att befria den Wermländska industrien från ett med eller utan skäl öfverklagadt beroende

af exportörerna i Göteborg, och ämnar säkert icke heller hädanefter underlåta att göra de uppoffringar, genom hvilka hennes utveckling i något afseende kan befrämjas. Onödiga och opatriotiska sjelfförsakelser må man dock icke fordra, och på hjertat förtjena läggas de ord, som i nu omhandlade spörsmål sägas hafva nyligen blifvit yttrade af en utmärkt Norrman: "nog skulle jag vilja rösta för den norra linien, men vore jag Svensk, valde jag den södra."

Mycket annat vore att tillägga, men jag fruktar att redan alltför länge hafva tagit Högvördiga Ståndets uppmärksamhet i anspråk, helst i denna fråga numera knappt något kan sägas, som ej blifvit andraget i den ganska vidlyftiga litteratur hon framkallat. Hufvudsakliga afsigten med min framställning har varit att för dem, som med Wermland äro obekanta, så tydligt som möjligt åskådliggöra allt, hvarpå afgörandet beror. Det har skett genom att visa, huru alla undersökningar i sjelfva verket ledt till samma resultat; huru de skäl, på hvilka man velat grunda den norra liniens företräde, icke bestå profvet inför en strängare granskning, då den bästa och största delen af den trafik, som i beräkningarne blifvit denna linie uteslutande påförd, bör lika väl kunna räknas den södra linien tillgodo; huru denna sistnämnda linie måste få en bestämd öfvervigt uti inkomst genom den trafiktillökning, som är oskiljaktig från hennes sträckning genom provinsens folkrikaste bygder och förnämsta afsättningsort; samt slutligen i följd af allt detta, huru just denna af Kongl. Maj:t föreslagna linie är både för provinsen och staten den förmånligaste. Mina motståndare torde vilja bestrida riktigheten af mina slutsatser, men de som i skrift uppträdt synes mig likväl hafva indirect erkänt densamma derigenom, att de under stridens fortgång mer och mer öfvergifvit den närvarande verklighetens och i stället trädt in på framtidsförhoppningarnes område. Den norra linien skall nemligen framför allt enligt deras mening, först skapa något som nu icke finnes och sedan skörda rika frukter af sitt verk. Jag är långt ifrån att klandra, att äfven en såsom beräkning på framtiden tages med i betraktande, men har svårt för att begripa hvarföre den skapande förmågan just skall vara denna norra linie förbehållen. Skall det bero på den så mycket omtalade bibanan från Filipstad till Norum, så blifver saken ej derigenom begripligare, då för billigare pris en bibana från samma stad till Ölme på södra linien, om Bergslagen deraf har behof, kan byggas. Man förklarar visserligen nu det sednare projectet för odugligt, men förhållandet torde blifva ett annat, då stridspassionerna hunnit lägga sig. Härmed må emedlertid gå huru som helst, så finner jag i förhoppningen på det kommande lika litet som i det närvarandes beskaf-

fenhet giltiga skäl för antagandet af en jernvägssträckning, som skulle med mer än en million fördyra anläggningen, fördröja arbetets fullbordan och sannolikt årligen förminska statsinkomsten. Jag nödgas alltså för min del tillstyrka bifall till Kongl. Maj:ts af Stats-Utskottet förordade förslag, d. v. s. att Högvördiga Ståndet måtte besluta fortsättandet af nordvestra stambanan från Christinehamn öfver Carlstad till Arvika.

Hvad beträffar det af Kongl. Maj:t för ingående Statsregleringsperiod äskade anslag till nämnde bana, så delar jag visserligen Utskottets betänkligheter emot beviljande af hela beloppet, enär detta svårligen skulle kunna ske utan en ny utländsk skuldsättning, som för den närmaste framtiden bör undvikas; men deremot kan jag ej godkänna den förknappning Utskottet tillstyrkt. Beslutet härom, som enligt min tanke är med en ändamålsenlig hushållning oförenligt, fattades genom *en* rösts majoritet. Den besegrade minoriteten ansåg, att 1,500,000 borde beviljas, emedan en så stor summa redan blifvit genom Ständernas beslut angående de hittills behandlade hufvudtitlarne inbesparad och följaktligen torde kunna utan allt bryderi för Riksgälds-Contoret anvisas till den enda jernvägsbyggnad, som vid innevarande Riksdag blifvit af regeringen föreslagen. Om jag också icke kan lägga samma vigt på anslagssummans storlek som på bestämmandet af sjelfva banans riktning, tror jag mig likväl hafva goda skäl att, i likhet med reservanten Friherre Klinkowström, yrka på bifall till det högre inom Utskottet ifrågasatta beloppet eller 1,500,000 R:dr.

Kyrkoherden **Otterström**: Sedan de tvänne föregående talarne så grundligt framlagt skälen för den ena eller andra linien, vill också jag framlägga mitt omdöme och de skäl, hvarpå detta grundar sig, utan att derföre vilja gifva mitt yttrande formen af en ordentlig afhandling. Vi hafva haft tillfälle att i detta ämne studera ej mindre än 27 broschyrer förutom 2:ne som i dag blifvit utdelade, så att nog bör något hvar hafva stadgat sin åsigt.

Den förste talaren förklarade, att Norra linien har ett obestridligt företräde för provinsen Wermland. Om jag också medgifver, att den eger företräde, så kan jag dock icke erkänna att detta är obestridligt, ty det har blifvit starkt bestridt inom sjelfva Wermland, der dock opinionen i denna fråga borde kunna anses vara stadgad. Men der är förhållandet sådant, att om frågans afgörande öfverlemnades till en votering per capita af Wermlands invånare, detta afgörande lätteligen skulle komma att bero på den förseglade sedeln. Då den ena eller andra liniens företräde för provinsen Wermland sålunda synes ganska oafgjordt, bör man

efter min mening se frågan ur en mera allmän synpunkt, och då kan jag icke se annat än att den södra linien har ett afgjordt företräde. — Beropar man sig på auctoriteter så har visserligen den ena yttrat sig så och den andra så, men denna olikhet kommer sig troligen deraf, att den ena sett frågan från synpunkten af Wermlands intresse, den andra från en mera allmän. Jag medgifver, att äfven jag i början stod tveksam vid skiljegränsen Christinehamn och hjertat ville gerna komma till mötes Wermländningarne deruppe i björnbygden och äfven hjelpa Norrmännen, men så befanns det, att plånboken låg der hjertat sitter, och jag måste göra afseende på hvilketdera kräfde de minsta utgifterna. Då jag derföre med alla auctoriteter tyckte mig finna att den södra var kortare och skulle i anläggning kosta mindre; vidare att lutningarne och curvorna voro mindre här än på norra linien, och följaktligen trafik- och underhållskostnaden mindre; vidare att anläggningen af södra banan kräfver mindre tid och äfven derigenom mindre kostnad; vidare, att säkert persontrafiken blir större på den södra linien, men dertill sannolikt äfven godstrafikeu, — ty jag kan ej tro, att de tunga Deijeforseffecterna skola öfvergifva de beqväma vattenvägarne, och jag är öfvertygad, att, då jernvägar och vattenvägar concurera med hvarandra om godstrafik, skola nödvändigt de sednare ha företräde, emedan dessa kunna nedsätta sina frakter långt under jernvägsfrakterna — så kunna här Trollhätte Canal-Bolag nedsätta canalafgifterna, rederierna på Wenern nedsätta frakterna, men jag tviflar, att i fråga om jernvägen ett sådant steg kan tagas som gör vattenvägarne obegagnade och följden deraf skulle i detta fall ej blifva någon annan än den, att såsom en föregående talare visat, varorna skulle taga den kortare vägen till Christiania i st. f. till Göteborg — då jag tog allt detta i betraktande och då plånboken här innanför är af Svenskt läder, kunde jag ej annat än antaga Kongl. Maj:ts förslag, hvilket är detsamma som Utskottets.

Hvad summan beträffar, som nu till detta ändamål skulle beviljas, så är den af mindre vigt, utan hufvudsaken är att riktningen blir bestämd, så att Wermlands befolkning får veta hvad den har att rätta sig efter, och passionerna icke längre behöfva vara i jäsning, som de äro och skola förblifva så länge den saken är oafgjord. — Jag upprepar, att det ligger mindre vigt vid summan som beviljas, ty nästa Riksdag sammanträder ju inom den 15:de Januari nästa år, och då kan innan Januari månads slut nytt anslag hinna vara beviljadt, och då skall det icke kunna stanna vid en utan skall behöfvas två millioner, hvilket väl ej eller är någon misshushållning att bevilja, ty ju förr banan blir färdig ju förr får man ränta på det nedlagda capitalet. Äfven i

afseende på anslagssummans belopp yrkar jag således bifall till hvad Utskottet föreslagit.

Contracts-Prosten **Tegnér**: Sedan Biskopen i Wermland framgått öfver ett fält, och ännu mer inom eget gebiet, är ej mycken efterskörd att hemta, ty han mejar väl, och jag kunde, och kanske borde, inskränka mig till enkelt instämmande med honom, särdeles som vi styra samma kurs, eller mot söder. Men såsom född inom Wermland, ehuru endast min ungdomstid der förflutit, må det ursäktas mig om jag, såsom representant, äfven utan att hafva något nytt att säga, vill med egna ord yttra mig i en fråga af den vigt för landet, i allmänhet, för provinsen särskildt, och för dess Residens-Stad isynnerhet, som den förevarande. Hvad då förut Utlåtandet angår, mot hvilket hvarjehanda anmärkningar redan blifvit gjorda, och flera säkerligen vänta, får jag erinra att jag icke hörer till den Afdelning af Stats-Utskottet, som beredt och uppsatt detsamma, och att, då ärendet förekom i Utskottets Plenum, jag, i likhet med flertalet af ledamöterna inom Utskottet, icke deltog i discussionen, hvilken, till det mesta, med stor talent och ihärdighet fördes af Wermländska provinsens män, som placerat sig tvänne på den södra och en på den norra linien; biträdda emellanåt, å ömse sidor, af några färre bland Utskottets ledamöter. Således har jag hittills endast med mitt votum haft del i frågan, hvilken, såsom betänkandet utvisar, fick i plenum en utgång motsatt den inom afdelningen, eller till förmon för södra linien. Skälen härför, å min sida, hafva varit, att då den nordvestra banan både blifvit ifrågasatt och tillkommer, uteslutande af politiska och unionella förhållanden, ock att man, då frågan om anläggandet af Stambanor först väcktes, ansåg att nordvestra Stambanan blefve den, som bragte Statsverket den minsta inkomst, om någon, all anledning, och ökad förefunnes, att med frångående af den princip, som blifvit fattad och följes inom vårt land, att icke anlägga jernvägar parallelt med vattendrag och i närheten af sjöar, för denna bana borde väljas den sträckning, som vore den kortaste mellan ändpunkterna och terrängförhållanderna de fördelaktigaste, så att hon både kunde till billigaste pris byggas och sedan med minsta slitning å materielen, men ock med största hastighet trafikeras. Att detta inträffar med den s. k. *södra linien*, eller den öfver Carlstad, lär icke kunna bestridas, hvilken sträckning ock blifvit af Kongl. Maj:t föreslagen och af Stats-Utskottet tillstyrkt. Att denna linie äfven skulle blifva till gagn för provinsen antyder den adress, som i sådan syftning blifvit afgifven och med mer än 2,000 namnteckningar försedd af jordbrukare och industri-idkare, bosatta inom östra, södra och vestra delarne af

Wermland. Och hvad särskildt Staden Carlstad beträffar anser jag den ifrågavarande bansträckningen för detta samhälle utgöra en vital-fråga, och jag vore frestad säga, att på afgörandet af densamma beror dess *esse* eller *non esse*, eller med andra ord, dess förnyade uppkomst och välstånd. För mig, som i min ungdom bevistat och genomgått det i Carlstad varande Läroverket, är det särdeles kärt, då jag, på uppgifna skäl, biträder den södra bansträckningen, med detsamma äfven kunna, på gamla dagar, erkänna mina förbindelser till, och betyga min välvilja och mina välönskningar för sagde, nyss så hårdt hemsökta stadssamhälle.

Huruvida en större godstrafik skulle kunna uppkomma på norra linien, derom vågar jag ej yttra mig, men bör dock nämna, hvad af trovärdiga personer inom Wermland blifvit meddeladt, och af en föregående ärad talare blifvit berördt, att påståendet är orimligt, hvilket af Norumsliniens anhängare blifvit framstäldt, och calcylen till följe deraf äfven origtig om en *dubbel trafik* af kol, malm och tackjern, som skulle komma att ega rum mellan Bergslagen och vestra Wermland. Skogarna i sistnämnde trakt äro, på sätt Öfver-Jägaren Norrby i sin embetsberättelse äfven uppgifvit och egarne sjelfve medgifva, *illa medfarna* och *hårdt anlitade*, och skulle nu prisskillnaden å kol i Bergslagen och vestra Wermland draga varan åt Bergslagen, så skulle snart all transport och afsättning af malm och tackjern på vestra Wermland upphöra, ty i saknad af kol komme all jernverksrörelse der att nedläggas, men att sådant icke blefve till båtnad hvarken för provinsen, eller landet i allmänhet, torde icke erfordra någon bevisning. Då det nu icke kan förnekas att anläggningskostnaden af en jernväg efter norra linien blefve vida högre, äfvensom för dess fullbordande erfordrades en längre tid, och vidare att den, i anseende till terräng-förhållanden, af större lutningar och skarpare curvor både blefve kostsammare, med afseende på slitningen af materielen, att underhålla och långsammare att trafikera, samt slutligen att denna sträckningen af jernvägen måste nödvändiggöra, förr eller sednare, 2:ne bibanor inom provinsen, då den södra linien icke kunde påkalla mer än en, den från Bergslagen; så kommer jag, på nu anförda skäl, att här, såsom i Utskottet, rösta för södra linien eller nordvestra stambanans sträckning från Christinehamn, öfver Carlstad, till Arvika. I enlighet med Friherre Klinkowströms reservation, i hvilken jag instämt, får jag ock yrka, att Ståndet måtte, för sin del besluta, att för påbörjandet af arbetena på nordvestra stambanan mellan Christinehamn öfver Carlstad till Arvika, måtte beviljas ett anslag af 1,500,000 R:dr, att med 500,000 R:dr under år 1866 och med 1,000,000 R:dr under år 1867, af Riksgälds-Contoret utbetalas.

Professor **Ribbing**: Då jag icke är fackman, vill jag undvika sakens detaljer och endast hålla mig till facta af allmän betydelse.

Jag börjar då med att medgifva, att Carlstadslinien har trenne obestridliga fördelar. Först och främst blir den 7,800 fot kortare och såsom en följd deraf 1,150,000 R:dr billigare; vidare kan den byggas på kortare tid, enligt Trafikstyrelsens uppgift $^1/_2$ à $^3/_4$ år, till följd af den tunnelsprängning som på norra linien blir nödvändig emellan sjöarne Wisten och Fryken; för det tredje kräfver den en mindre driftkostnad af 2,500 R:dr för ett år med ett tåg dagligen enligt samma styrelses uppgift. Ingendera af dessa företräden är emellertid af den beskaffenhet, att den ensam eller tillsammans med de öfriga skall utgöra ett afgörande skäl för den södra liniens antagande. Äfven en mindre anläggningskostnad kan vara en illa beräknad hushållning eller verklig misshushållning, om det sålunda anlagda lemnar en proportionerligt mindre inkomst än det till anläggningen dyrare och ännu mera om, såsom vid jernvägarne i Sverige är fallet, den omedelbara inkomsten eller den industriela uppmuntran vid deras anläggande icke kan utgöra hufvudsaken — de kunde då lika gerna öfverlemnats åt den enskilda företagsamheten, — utan denna blir den indirecta vinsten af jernvägarne: För industrien — den, säger jag, under sådant förhållande, som med den mindre anläggningskostnaden bereder sig en mindre industriell fördel än genom den större. En föregående talare har visserligen sagt, att, då den ifrågavarande banan vore att anse såsom en hufvudsakligen politisk bana, man icke borde se på de provinsiela och industriela fördelarne, Jag tror ej detta vara riktigt då skillnaden för *genomfarten* till Norge vid den norra och den södra riktningen icke utgör mer än 5 minuter, måste väl alltid, vid valet mellan båda, de provinsiela intressena komma med i räkningen och blifva det afgörande. — Kommer jag så till frågan om den kortare byggnadstiden så fordrar visserligen tunnelsprängningen vid Nilsby enligt Trafikstyrelsens uppgift 3 à 3$^1/_2$ år, men om Regeringens förslag rörande anslagssumman antages, blir enligt Trafikstyrelsens uppgift tidsskillnaden i byggandet ej mer än $^1/_2$ à $^3/_4$ år, beviljas åter blott den mindre föreslagna summan 5 millioner, kommer ifrågavarande förhållande att förlora *hvarje* betydelse. — Hvad driftkostnaden beträffar, kan den visserligen förefalla betydlig nog om man hör den uppgifna totalsumman pr år, men tar man saken i närmare öfvervägande, reducerar den sig till en obetydlighet. Ett bantåg från Stockholm till Christiania beräknas att kosta 1,100 R:dr, i förhållande dertill är 3 R:dr 67 öre, som utgör den summa, med hvilken ett tåg på norra linien skulle öfversti-

ga ett på den södra, till den grad obetydligt, att om icke skillnaden är någon annan, förtjenar detta förhållande intet afseende. För att öka betydenheten af denna skillnad i driftkostnaden har en föregående talare anmärkt, att man torde få beräkna ej blott ett utan flere tåg om dagen. Ja, men sådant lär ej komma i fråga om ej trafiken det fordrar; och i samma mån trafiken ökas, blir också vinsten större, alltså differensen i driftkostnad af ännu mindre betydenhet. Det vore väl i högsta grad oklokt att resonnera så här: emedan trafikkostnaden är så stor, kunna vi icke bygga denna bana, derföre att vi kunna förutse att rörelsen derpå kommer att bli stor. — Beträffande södra banans större persontrafik och deraf följande större vinst för Staten skall jag i det följande söka att visa betydenheten om obetydligheten af detta skäl.

Jag öfvergår härmed till de skäl, som jag anser i denna fråga ega en mera afgörande betydelse, alla till förmån för norra sträckningen, och kan jag hänföra dessa till 2 slag dels auctoritetsskäl, dels sakskäl i allmänhet. En föregående talare har sagt, att nästan alla auctoriteter yttrat sig till förmån för Carlstadslinien. Jag medger att detta är fallet med General Akrell och Öfverste Ericson, och likaså medger jag att dessa auctoriteter äro högst considerabla. Men det bör noga bemärkas att deras yttranden afgåfvos på 1850:talet och att man vid den tiden med norra sträckningen menade något helt annat än nu; man visste nemligen då icke af riktningen öfver Norum—Nilsby. Hvarom fråga först efter 1859 började väckas, utan förstod med norra sträckningen en Mitandersfors—Sunnebana, hvaremot först, efter 1862 undersökningar om Norum—Nilsbysträckningen verkställts. De nyssnämnda och andra yttranden, som afgifvits före 1862, kunna derföre ej anses afgörande i denna fråga eller ens höra hit. Ser man åter på de auctoriteter, som yttrat sig efter år 1862, så kan ej förnekas, att de alla förklarat sig för norra linien. Så först Landshöfdinge-Embetet i Carlstad i den Kongl. propositionen bifogadt, officielt utlåtande, "banans dragande öfver Nilsby är af större gagn för provinsen och dess hufvudnäringar än öfver Carlstad," är det slut, hvartill detta Embete kommer. Stats-Utskottet har visserligen erinrat, att Landshöfdinge-Embetet i Carlstad uteslutande från synpunkten af provinsens intressen och allmänna fördelar funnit sig böra taga de begge linierna i öfvervägande och dermed velat förringa eller förinta värdet af denna auctoritet. Nyssnämnda förhållande har icke heller jag förbisett, men jag frågar, kan ett Landshöfdinge-Embete ega auctoritet eller afgifva yttrande från någon annan synpunkt? I det *allmänna* af frågan om nordvestra banan betyder Landshöfding Ekströms omdöme ej mer än hvilken an-

nan förståndig mans som helst; så mycket större vigt har det deremot, beträffande den provins, hvars styresman han är. Det är ock sannt att samma auctoritet afgifvit sitt yttrande under förutsättning af en bibana från Filipstad till Norum. Men utom det att andra auctoriteter hafva kommit, och noggrannare undersökningar kunna leda till öfvertygelse om norra sträckningens företräde, äfven oberoende af en dylik bibana, är afseendet på sådana vid anläggandet af stambanorna en synpunkt, af Kongl. Maj:t i hans allmänna circulär om planen för jernvägars anläggande godkänd och anbefalld. Ett factum är alltså i allt fall, att Wermlands Landshöfding, om också med detta vilkor, förordat den norra linien. — I sammanhang med detta Landshöfdingens yttrande kan jag icke undgå att fästa uppmärksamheten på att Utskottet så strängt skiljer emellan synpunkten af provinsiela intressen och statens fördelar. Det synes vid noggrannare undersökning af Utskottets betänkande, att betydelsen af denna, vid första anblicken högst besynnerliga och svårfattliga distinction, enligt Utskottets tanke är den, att statens fördel vid jernvägarne består, i den directa penningeinkomsten af en bana, och provinsernas åter i fördelarne af densamma för provinsens industri. En sådan skillnad är emellertid ingalunda riktig. Vore dessa, så kallade statens fördelar, så stora, att jernvägar i vårt land kunde anläggas endast med afseende på pecuniär vinst, så hade nog den enskilda företagsamheten skolat göra sig dessa fördelar till godo och gjort statens mellankomst öfverflödig. Då det ej är händelsen, blir ock denna af Utskottet uppgjorda distinction imaginär: det enda hufvudsakliga intresset, på en gång statens och provinsernas, är den industriela, och de begge synpunkterna sammanfalla således. Utomdess har jag trott, att staten i finansielt och economiskt hänseende vore inbegreppet eller summan af alla provinserna, så att hvad som vore fördelaktigt för de sednare vore det äfven för den förra.

Likasom Landshöfdinge-Embetet, så har också Trafikstyrelsen och i ännu bestämdare och mera ovilkorliga ordalag uttalat sig för norra banan, likaså Chefen för medlersta Väg- och Vattenbyggnadsdistrictet, Major Adelsköld och slutligen 2:ne års Landstings Jernvägs-Comittéer. Visserligen har jag hört anmärkas att 1864 års Landstings-Comittée ej skulle hafva egnat den södra linien tillbörlig uppmärksamhet utan blott gjort undersökningar om norra sträckningen, och att den ej skulle bestått af opartiska män. Jag lemnar detta derhän, och vill icke inlåta mig på området för dylika, alltid förhatliga insinuationer, om jag ock ej kan underlåta att i förbigående anmärka, det jag ock hört uppgifvas, att den medlem af samma comitté, som förfäktade Carlstadlinien och

som fått i uppdrag att anskaffa uppgifter angående denna, uteblef både med sådana och med sin person eller, såsom det mera sväfvande i en till förmån för Carlstad-linien utgifven broschyr heter: han "drog sig tillbaka". Men jag lemnar detta och anmärker, att till alldeles samma resultat, som den för partiskhet beskylda 1864 års Landstings-Comitté, kom äfven 1865 års, utan att jag hört eller sett denna hafva blifvit anklagad för partiskhet, och detta, enligt båda comittéerna, utan afseende på bibanan. "Den norra sträckningen heter det hos 1865 års comitté, medför äfven utan bibana största fördelen för provinsen, med bibana för största delen af provinsen ganska betydliga fördelar under det största olägenheten af densamma består i att den ej berör staden Carlstad". Alla dessa offentliga auctoriteter, Landshöfdinge-Embetet, Trafik-Styrelsen, Majoren Adelsköld samt 1864 och 1865 års Landsting hafva således uttalat sig för norra sträckningen, och jag kan således icke annat förstå än att den sidan har auctoriteterna för sig.

Jag öfvergår nu till de sakskäl, hvilka i denna fråga för mig äro de bestämmande och vill härvid först anställa en revy med afseende på några allmänna satser, hvilkas giltighet icke torde förnekas. Det är en i andra länder erkänd och äfven hos oss uttalad grundsats vid jernvägsbyggnader, att jernvägarne såväl äro för landet nyttigare, som äfven gifva mesta vinsten om de byggas inne i landet eller med land på båda sidor, än vid förut befintliga vattencommunicationer och der concurrens emellan begge kan komma ifråga. Rigtigheten af denna grundsats är alldeles sjelfklar. Man antager i allmänhet, att jordvärdet genom en jernvägsanläggning med låg beräkning stiger, med 10 R:dr på tunnlandet inom 2 à 3 mil på ömse sidor om jernvägen och att dymedelst 2 qvadratmil på hvar sida betalar hela jernvägen. Nu har den norra banan hela den södra liniens rayon, *plus* området norr om den förra, följaktligen måste en större vinst uppstå genom ökade jordvärden af den norra än af den södra, så att om man utgår endast från nyssnämnde låga beräkning, den ökade anläggningskostnaden derigenom helt och hållet betäckes. Man har sagt, att Öfverste Ericson och General Akrell uttalat den åsigt, att i fråga om denna jernväg ett undantag för Sverige likväl borde göras från den anförda allmänna regeln. Men äfven här gäller, att detta yttrande uttalades före undersökningarne om den nu ifrågavarande norra linien. — Äfven andra skäl hafva anförts mot tillämpningen af denna grundsats i ifrågavarande fall. Så, att man utrikes ingalunda alltid undvikit att förlägga jernvägar i närheten af vattendrag. Men detta har endast inträffat i de fall, då trafiken varit så stark, att den erfordrat *begge* communicationsmedlen, och jernbanor *både*

inne i landet och vid vattendrag eller ock endast vid de sednare möjlighet funnits att komma fram vid jernvägen. Helt annat blir förhållandet när, såsom här, frågan är om anläggande blott af *en* jernväg, *antingen* inne i landet, såsom den norra sträckningen, *eller* invid först Wenern sedan Clarelfven, såsom den södra. Vidare har såsom invändning blifvit sagdt, att medan den södra linien går genom bördiga trakter, skulle den norra till största delen komma att genomskära ödemarker. Men med ödemarkerna är väl ej så farligt, då expropriationskostnaderna för den norra linien gå till 26,000 R:dr mer än för den södra, jorden alltså kring den förra måste vara bättre än kring den sednare, alldenstund nemligen den anförda skillnaden i expropriationskostnad är alltför stor för att kunna förklaras genom dess 7,000 fots större längd. — Angående trafiken äro calcyler gjorda af en föregående talare. Tvistefrågen i denna punkt är ej den om qvantiteterna af jern- och trävaror, utan den är den: skola äfven om jernväg finnes, dessa effecter gå sjövägen till Carlstad och Göteborg såsom förut, eller skola de komma att söka jernvägen? Den ärade talaren har sökt visa, att under det plank kosta sjövägen från trakten af Nilsby till Göteborg 4 R:dr pr tolft, skulle de deremot på jernvägen draga en omkostnad af 9 R:dr. Jag har sett denna calcyl i tryck förut, men också en annan som visade, att med förutsättning af 20 % nedsättning i frakten på jernväg, fraktskillnaden samma väg blir högst obetydlig, nemligen ej mer än 48 öre för hela vägen till Göteborg. *Denna* calcyl är gjord i enlighet med Trafik-Styrelsens egna uppgifter. Den har visserligen af den föregående talaren blifvit klandrad. Men jag för min del måste erkänna, att jag, sålunda ställd mellan tvänne auctoriteter, ger företrädet åt trafikstyrelsen. Jag har dermed icke rigtat något klander mot min värde vän ty jag begär icke, att en Biskop skall ega samma sakkunskap i detaljer angående trafiken å jernvägarne, som styrelsen för denna trafik. Håller jag mig alltså till den sist anförda trafikberäkningen, enligt hvilken frakt af trävaror skulle med blott 48 öre pr tolft plank af nu sist såsom exempel tagna dimensioner öfverskjuta den pr sjöväg; så kunde dock anmärkas, att redan 48 öre är någon skillnad och ej så liten det är sannt. Men derå tjenar till svar, att fördelarne för tvävaror att fraktas på jernväg äro så stora att de väl uppväga denna högre frakt. Den skada, trävaruafsändarne har att vidkännas genom plankens afsändande sjöväg med thy åtföljande omlastningar t. ex. i Carlstad, består dels i kantstötning, dels ock ännu mer den, att planken på sjön möglar. Bådadera äfven i ganska ringa mån, ha till följd, att planken i Göteborg nedsättes från 1:sta

till

till 2:dra med flera R:drs förlust pr tolft. Redan af detta enskilda fall vill jag således se constaterad fördelen att anlägga jernbanorna inne i landet. — I afseende på jerneffecter är det ännu mer i ögonen fallande att de skola välja den directa jernvägsförbindelsen om den norra banan kommer till stånd. Under förutsättning af den nämnda nedsättning i frakten kostar en centner jern från Deijefors till Göteborg sjöledes 48 öre, men på jernväg ej mer än 36 öre. Men, säger man, med hvad rätt utgår man vid alla dessa calcyler från förutsättningen af fraktnedsättning? Jo, emedan Trafik-Styrelsen sjelf förklarat, att en nedsättning framdeles både vore af nöden påkallad och skulle ske, så snart tillräcklig trafikmateriel erhölles. — Jag måste, innan jag lemnar detta ämne, påpeka ännu *en* omständighet: det anmärkningsvärda förhållandet, att Utskottet vid sina beräkningar af fraktkostnaderna antagit, att plank skulle väga mer än 17 centner pr tolft och upptagit den ända till 20. Det förundrade mig när jag såg detta, huru andra, som genom beräkningar velat afgöra företrädet af norra eller af södra sträckningen, kunnat förfara så lättsinnigt, att de ej ens rigtigt angifvit varans vigt och derpå beroende fraktpris. Min förvåning steg då jag erfor, att Trafik-Styrelsen genom sistlidne år utfärdadt circulär *stadgat*, att plank *alltid* beräknas à 17 centner. Men denna förvåning vände sig då åt annat håll, och jag bekänner öppet, att Riksgäldsafdelningens i detta fall ådagalagda okunnighet, om utfärdade och gällande författningar, angående det ärende, hvarom den har att yttra sig och offentligen framlagt calcyler, ej är egnad att stärka förtroendet till dessa calcyler i öfrigt samt derpå byggda resultater.

Såsom en annan allmän regel antager man, att jernvägar företrädesvis böra läggas der största industri finnes. Denna regel talar ock till fördel för norra linien, kring hvilken Wermlands jernhandtering och trävaruindustri äro concentrerade under det vid den södra ingen sådan rörelse finnes med undantag af Edvalla och Borgviks bruk. Man har sagt, att det vore ensidigt att endast se på jernhandteringen och skogsintresset, ja att dessa vore underordnade intressen. Detta hade då till fråga: hvad är hufvudnäringen inom Wermland? Man har angifvit 3 hufvudnäringar: jordbruket, jernhandteringen och skogsbruket. Men äfven den skrift, som, undertecknad af flera riksdagsmän från Wermland, fäktar för Carlstadslinien, upplyser, att sädesproductionen, som är störst i södra Wermland och sålunda skulle tala till förmån för nyssnämnda linie ej förslår till provinsens egna behof, medan deremot Wermlands jernproduction utgör ej mindre än en femtedel af hela landets, och

skogsindustrien är af stort omfång. Det kan sålunda ej vara tvifvelaktigt, hvad som är Wermlands hufvudnäring; jernhandtering i förening med skogsbruk. Man har visserligen hvad angår skogsindustrien, i skrifter till förmån för Carlstadslinien sagt, att skogsproducter, som ej förbrukas inom provinsen, flottas till Wenerns kuster, hvarifrån de förädlade vid sågverken utskeppas. I sådant fall frågas blott: hvad göra då alla de betydande sågverken inne i landet? — Den anförda satsen, att jernvägar böra läggas der största industrien finnes, vederlägges ej eller af hvad som säges i den meranämnde broschyren, att "jernbanor böra der anläggas, hvarest de gamla communicationslinierna visa, att behofvet af lifliga förbindelser är störst," hvilket i Wermland är från norr till söder. Men det är ju klart, att *dessa* communicationsleder hittills varit "de gamla" derföre att andra ej funnits, och att de tjena till export. Just derföre *att* de redan finnas, behöfves ej nya i samma led; här åter är frågan om möjligheten och behofvet af en ny communicationsled: från vester till öster, och som tillika skure alla de gamla och sålunda sammanband dem: *det* är hvad som åsyftas med jernvägen och vinnes genom den norra sträckningen, ej genom den södra, då utfartslederna ju vid sitt utlopp i Wenern af denna redan äro sammanbundna. Det har visserligen blifvit sagt, att någon synnerlig tillgång till frakter af malm och kol från öster till vester och tvertom ej skulle finnas, men denna åsigt vederlägges likväl af såväl kolpriser i vestra och dito i östra Wermland som officiela uppgifter om transporten af dessa producter på axel, hvarom något mer nedanföre.

Den tredje allmänna sats, jag anser mig böra framhålla är den, att godstrafiken bestämmer persontrafiken och att man, specielt hvad angår Sverige, vid jernvägars anläggning bör mera afse den förra än den sednare. Jag har visserligen sett, att Utskottet hyser en alldeles motsatt åsigt angående förhållandet mellan gods- och persontrafik, men deremot måste jag opponera mig, likasom ock deremot, att persontrafiken skulle löna sig bättre än godstrafiken och således före denna böra afses, såsom Carlstads-broschyren yrkar. Skälen för min åsigt i detta hänseende äro hemtade ur erfarenheten. Under det Gefle—Fahlu-banan, anlagd egentligen för godstrafik, gifvit 6 ända till 10 %, hafva deremot statens jernvägar, der gods-trafikmaterielen hittills varit ofullständig ej gifvit mer än 2 %. Vidare har, nyssnämnda ofullkomlighet oaktadt, vid statens jernvägar procenten af godstrafiken stigit långt hastigare än den af persontrafiken, om hvilken styrelsen också, i full enlighet med min nyss uttalade åsigt, anmärker, att den förr når en viss

culminationspunkt, hvaröfver den synnerligen i ett folkfattigt land sedermera icke gerna går. Och det är väl att märka, att detta förhållande eger rum medan ännu trafikmaterielen såsom sagt är otillräcklig och frakterna oskäligt höga. I ett land såsom Sverige med gles befolkning och långa afstånd är det också klart, att banor afsedda för godstrafik skola lemna större vinst för staten än sådana som mera afse persontrafiken, då den sednare beror af långsamt tillvexande folkmängd, den förra af utvidgad industri.

Dessa nu framställda allmänna satser, att banor heldre böra byggas inne i landet än vid vattendrag der de måste concurrera med sjöcommunicationerna; heldre der en i jernvägens rayon befintlig större industri finnes, samt att ett större afseende på godstrafiken än på persontrafik, särskildt i Sverige och med dess förhållanden, bör fästas, och dessa satsers användning på förevarande fråga, och de facta, hvilka af mig, allt under åberopande af Trafik-Styrelsens auctoritet, blifvit anförda, visa alla, att norra sträckningen af jernvägen genom Wermland, redan i och för sig och oberoende af afseende på bibana, eger företräde framför den södra. Häremot träde nu emedlertid afseendet på staden Carlstad.

Det är sannt, Carlstad får, om norra sträckningen väljes, ingen bana. Det är visserligen ganska ledsamt, jag medger det, aldrahelst som Carlstad ej blott är residensstad, har Elementar-Läroverk med flera flitigt uppräknade företräden utan att den ock skall vara en betydande fabriksstad, samt af alla dessa skäl, såsom man säger och äfven på grund af antalet utgående skjutshästar velat bevisa, skulle tillskynda jernvägen en högst betydlig persontrafik. Men det är härvid först att märka, att på 3 mils afstånd å ömse sidor befolkningen kring norra banan med 12,000 personer öfverstiger den kring den södra och detta då likväl äfven Carlstads egen folkmängd är inberäknad. Jag har visserligen läst om det stora antal skjutshästar som utgår i Carlstad, men det är kändt och erkändt, att folkmängden inom jernvägens rayon, vanligen beräknad till 3 mil, i förening med den i jernvägs grannskap befintliga industri, utgör en långt säkrare beräkningsgrund att bedöma den locala persontrafiken på densamma, än antalet af utgångne skjutshästar, som ofta kan bero på många tillfälliga omständigheter. Och det visar sig således åtminstone högst osäkert, om persontrafiken skulle bli större på södra banan än på den norra; ja, den omständigheten, att folkmängden, såsom nyss nämndes är 12,000 personer större kring den norra, talar för denna sträcknings företräde framför den södra äfven och just om man ville vidhålla Utskottets åsigt, att jernvägar böra byggas mera med afseende på persontrafiken än godstrafiken. Hvad föröfrigt angår de resande som vill besöka residenset,

läroverket, enskilda banken m. fl. inrättningar i Carlstad: så skulle hvarken de gå förlorade för jernvägen eller den för dem, äfven med norra sträckningen. De skulle nog uppsöka densamma och derpå färdas till närmaste punkt intill Carlstad, om de ock från denna punkt nödgades fara 2 à 3 mil landväg för att nå staden.

Men vidare: man får ej heller förbise Carlstads betydande industri och handel, heter det. Visserligen icke. Carlstad eger, enligt officielt bestyrkta uppgifter, ej mindre än 8 ångfartyg och sysselsätter en mängd större och mindre segelfartyg. Det är sannt. Men för hvad slags effecter äro alla dessa fartyg behöfliga? Jo, dessa effeeter äro hufvudsakligen spannmål samt jern- och trävaror, med hvilka Carlstad, såsom kändt är, ej har mer att skaffa, än såsom transitoplats, dymedelst att det uppbär commissionsarvode och omlastningsarvode. Och ändå är denna trafik en obetydlighet om man i detta fall jemför Carlstad med Christinehamn. År 1860 skeppades från Carlstad 185,482 centner metaller och 36,253 cubikfot spanmål, men från Christinehamn 840,908 centner metaller och 119,700 cubikfot spanmål. Derjemte handlar Carlstad nu också med sill, salt och dylikt, som går till landsorten; men dervid är att märka, att de större bruken redan nu sjelfva reqvirera dessa varor, ej allenast för eget utan ock för den närmaste landsortens behof, och sålunda erhålla dessa långt beqvämare än öfver Carlstad, ett förhållande, som naturligen kommer att ega rum i ännu mycket större skala, om communicationerna blifva lättare. — Jag vill visst ej heller förneka eller bestrida att till Carlstad importeras åtskilliga andra varor i ej obetydlig mängd, bland dem upptager, enligt en af vederbörande till rigtigheten bestyrkt och en tryckt broschyr vidfogad tabell, isynnerhet artikeln "våtvaror" ett högst framstående rum, liksom "annat köpmansgods," — utom sill och salt m. m. — det lärer vilja äga lyxartiklar; utan att likväl kunna anse det ena eller det andra synnerligen inverka på förevarande fråga. — Men Carlstad är ej heller, anmärkes det, utan fabriksrörelse. Visserligen icke. Enligt en deröfver upprättad tabell, bestyrkt af Borgmästaren på stället och vidfogad nyssnämnde broschyr, eger staden t. ex. ett bageri, ett bryggeri, men ej mindre än 3 tobaksfabriker, likaså en urfabrik, som likväl ej fabricerar några ur, utan "endast besörjer reparation af sådana" o. s. v. Jag medger således, att Carlstad äfven såsom fabriksstad kan vara ganska respectabel, men kan likväl ingalunda tillmäta dess rörelse en sådan vigt, att den skulle uppväga bergslagens jernhandtering och skogsbruk i fråga om att lemna godstrafik åt en jernväg.

Men jemte frågan om hvardera jernvägssträckningen i och för sig betraktad, har man att taga densamma i betraktande i sammanhang med frågan om en bibana till Filipstad, eftersom äfven denna consideration, enligt Kongl. Maj:ts allmänna föreskrifter beträffande anläggande af stambanor, vid dessas framdragande bör tagas med i beräkning. Med norra sträckningen sammanbinder sig tanken på en bibana från Norum till Filipstad och har anförts såsom ett hufvudsakligt skäl för sagde sträckning. Mycket har visserligen af många blifvit anfördt emot Filipstadsbanan och, utan att nu ingå i en fullständig vederläggning af hvad som anförts, vill jag blott i korthet sammanfatta de framställda invändningarne. Man säger, att Filipstadsbanan ej skall bli af, som skall bevisas deraf, att teckningen till densamma, äfven med antagande af att staten genom lån skulle bispringa med $^2/_3$:delar, ändå för den återstående $^1/_3$:delen ej kunnat fås. Men det är nu genom tryckt cirkulär constateradt, att hvad som förut felats i denna $^1/_3$:del, numera blifvit garanteradt af män, hvilkas vederhäftighet ej kunnat sättas i fråga. Ja, säger man med detta för ögonen, men teckningen betyder ej något, man har ingen garanti för, att icke de, som nu tecknat sig, kunna sedan draga sig tillbaka. Ja, det är visst möjligt att så kan ske, — ty hvad kan icke finnas såsom möjligt? — men så länge det ej *har* skett, är det dock ett factum att actieteckningen för Filipstadsbanan är fullbordad. I motsats till denna Filipstadsbibana har man uppställt förslaget till en Ölme-bibana, "genom provinsens sädesrikaste trakter", hvilken, heter det, vore lika bra, eller till och med bättre äfven för bergslagen. Men dervid måste jag invända, att Ölmebanan ej ens blifvit undersökt, långt mindre ens första öret derföre tecknadt; samt vidare, att den ligger parallel med vattendragen till Christinehamn, och att, med södra banan först i söder af Wenern, sedan från Carlstad i vester parallel med vatten samt dertill nu ändtligen Ölmebanan återigen parallel med vattendrag på dess östra sida, man alltså erhölle en jernvägssträckning bildande tre sidor, alla parallela med vattendrag, i en fyrsidig figur, under det den norra sträckningen utgör den fjerde sidan i samma figur och den *enda*, bredvid hvilken vattenfarled icke finnes. — Filipstadsbanan behöfs ej, säger man vidare, emedan man i stället kan begagna Sjöändans vattencommunication och en smalspårig bana emellan Filipstad och Christinehamn, till utfärd från Filipstad. Men då sjöarne vintertiden tillfrysa, blir denna communicationsled halfva året obrukbar. Derigenom gör bergslagen stora förluster till följe af de långa förlager den måste vidkännas på ej mindre än 3 år, alltså ock 3 års ränteförlust på det capital, som nedlägges på stångjerntill-

verkningen: 1 år för uppköp och hemförande af malm, 1 för dess förvandling till tackjern, det 3:e ändtligen för dettas förädling till stångjern, i stället för uppköp af malm blott i smärre qvantiteter efter behof, om man är oberoende af årstiderna. Denna ränteförlust, som kan beräknas till 50 öre per centner stångjern, men i stället *kunde* minskas till 25, måste naturligen hårdt tynga på en vara, som, efter afräknande af omkostnader för commissioner, transport m. m. ofta ej ger mer än 7 R:dr — utan att detta vidare behöfver utföras af mig, och många anse deri ligga en hufvudorsak till att jernhandteringens framsteg äro så långsamma som de visat sig. Men härtill kommer ännu en olägenhet af sjöcommunicationens obrukbarhet under vintern. I samma mån communicationerna i den öfriga verlden gå både vinter och sommar, fordra äfven jernets köpare på den utländska marknaden att på bestämda tider, enligt reqvisition och utan afbrott få levereradt på hvarje årstid hvad de önska erhålla. Kunna vi nu ej detta, så blir följden, att den utländske consumenten från oss vänder sig till den producent, som är i stånd att uppfylla hans fordran. — Man anser bibanan vidare onödig af det skäl, att på densamma, liksom i allmänhet på hela norra banan, ej skulle vara så särdeles mycket att frakta. Rörande giltigheten af denna anmärkning i afseende så på godstrafiken som persontrafiken, har jag i allmänhet redan yttrat mig; vill blott i afseende på godstrafiken tillägga, att, då man säger, "att största delen af tackjernet från Persberg går öfver Christinehamn och derifrån exporteras, detta icke är enligt med verkliga förhållandet, utan att fastmer blott $^1/_{10}$ af malmen och $^4/_{10}$ af tackjernet går nämnde väg; det öfriga åter forslas af forbönder åt vester, för hvilken landtforsling nu behöfva användas ej mindre än 50,000 dagsverken om året, som i händelse af en jernväg skulle besparas åt jordbruket.

Det tredje skäl, man mot Filipstadsbibanan anfört, är ömsinthet om skogarne och farhågan för dess alltför stora consumtion om bibanan komme till stånd. Jag har härmed kommit till frågan om kolforslingen från vester till öster och öfverjägaren Norrbys utlåtande derom. Nyssnämnda invändning har man nemligen, såsom bekant, hufvudsakligen stödt på ett af nämnde öfverjägare, hvilken af Landshöfdingen blifvit beordrad att undersöka skogarne i vestra Vermland, med anledning deraf afgifvet utlåtande. Herr Norrby anförer deri, att nämnda skogars virkesmassa redan nu genom öfverafverkning årligen minskas och slutar med att varna för att, medelst lättade communicationer, föranleda ytterligare öfverafverkning. Jag kan vid detta utlåtande ej undertrycka den anmärkning, att huru stor forster Tit. Norrby än må vara — hvarpå jag alls ej tviflar, — han genom

slutet af sitt utlåtande deremot tydligen visat sig alls icke vara statseconom. Funnes öfverafverkning och jernväg redan i förening och vore frågan nu den, om det möjligen kunde vara skäl att för afverkningens hindrande taga bort den befintliga jernvägen: då kunde möjligen vara skäl att taga förslaget i öfvervägande. Men under hvilka omständigheter är det nu, som öfverafverkningen eger rum? Jo, detta är just under det förhållande, att jernvägscommunication icke finnes. Frånvaron af detta communicationsmedel visar sig ju sålunda *icke* hjelpa det öfverklagade onda. Nu *finnes* öfverafverkning samtidigt med att skogarne i följd af bristande communicationsmedel icke ha något värde, eller åtminstone endast ett högst obetydligt — och just detta förhållande är ändå det, som södra liniens förfäktare äro så angelägna att bibehålla, till *hindrande* af öfverafverkningen! Under det att det ju ligger för en dag, att just så öfverafverkningen skall *fortfara*. Hvad är deremot under sådana förhållanden att göra för att *ändra* den förderfliga ställningen? Jag tänker att man här ej behöfver göra något undantag från den allmänna nationaleconomiska regeln i dylika fall: Gif varan tillräckligt värde för att det skall löna sig att vårda den, och den blir vårdad. Medlet till denna värde-tillökning är här möjligheten att utföra kol — på jernvägen. — I en ofta citerad skrift till förmån för Carlstadslinien läses, att det är rentaf orimligt att antaga, att kol skulle komma att gå från vester till öster och malm tvertom från öster till vester. Denna fråga löses på följande sätt: kolegaren förer sina kol dit, der han får mest betaldt och malmegaren sin malm till de större masugnarne. Men kolen skulle stiga på ort och ställe, har man sagt, och det vore möjligt att på det sättet inga kol skulle komma till Filipstadsbergslagen, hvarföre ock, såsom det heter, denna bergslag sjelf icke bör vara intresserad för norra banan. Ja, antagom detta, att ringa eller inga kol komme till Filipstad eller att de betingade ända till 12 R:dr — icke får man för detta intresse förbise höjandet af en hel stor industrigren och af befolkningens tillstånd i en annan del af provinsen. Här är *icke* fråga om ett particulärt intresse och dess tillgodoseende på andras bekostnad; här är fråga om provinsens intresse i det hela och, *genom* dess tillgodoseende, om den nationaleconomiska vinsten för staten — hvilket förbises genom nedtryckande och bibehållande i vanvärde af ett stort föremål för industrien. Icke heller är frågan om *hvar* kolen säljas, utan om att de kunna betinga högsta möjliga pris *der* de säljas — och *det* skall blifva händelsen äfven om de finna afnämare i vestra Wermland, så snart möjlighet finnes för producenten att, i händelse af missbud der, föra dem till östra. — Man har vidare in-

vändt, att kolen ej skulle kunna transporteras på jernväg, i anseende till den afstybbning som skulle komma att blifva en följd af omlastning. Denna invändning förfaller vid betraktande deraf, att det högre priset skulle ersätta hvad som förlorades genom afstybbningen, något som lärer kunna anses bevisadt genom det factum, att kol redan nu transporteras ända från Södermanland till Filipstads bergslag. Går *det* an och bär sig, då bör det ock bära sig att transportera kol på jernväg från vestra Vermland till bergslagen. Jag medger likväl, att öfver en viss grad får afstybbningen icke gå, och att då densamma ökas vid hvarje omlastning, kolen ej tåla många sådana, hvadan det alltså är ganska problematiskt, om denna transport skulle bära sig på södra banan med de många omlastningar, som dermed skulle blifva förknippade. — Man säger slutligen, att bibanan är onödig af det skäl, att, såsom man medelst calcyler sökt visa, frakten af kol och malm sjövägen till och från Filipstad öfver Christinehamn skulle blifva billigare än på jernväg, och att således norra sträckningen ej skulle vara till någon vinst för sjelfva bergshandteringen och Filipstad. Jag skall vid dessa calcyler ett ögonblick uppehålla mig för att sålunda i *ett* exempel visa beskaffenheten af dem, som blifvit uppgjorda till förmån för södra sträckningen. Vid dessa calcyler, enligt hvilka man trott sig kunna ådagalägga att 2 centner malm, fraktade från Persberget till Glafsfjorden och der förädlade, med nuvarande transportkostnad skulle gå till endast 2,59 R:dr R:mt, men fraktade på Norumsjernvägen till 3,07, beror den stora skillnaden af det kolpris, man upptagit: i ena fallet till 7 R:dr och i det andra till 12 R:dr storstigen. Sättes åter kolpriset lika eller till 12 R:dr, blir förhållandet det af 3,01 till förmån för jernvägsfrakten mot 3,07 sjövägen. Och ändå har man i calcylen öfver kostnaden med nuvarande transportmedel uteslutit provisionen i Christinehamn, som uppgår till 5 à 7 öre per centner. Det visar sig då, att jernvägen är till förmån för *både* jernhandteringen och skogsindustrien, så snart man nemligen ej vill med afsigt hålla den sednare nere till förmån för den förra och på samma gång tillskynda hela provinsen och landet den oerhörda economiska förlust, som deraf blir den naturliga följden.

De strategiska skälen förstår jag ej, och lemnar dem derföre helt och hållet å sido, äfven af det skäl, att de äro af alla de mest tänjbara och hafva af Kongl. Maj:t ej ens blifvit omnämnda.

Jag vill nu endast göra en sammanfattning af mitt yttrande, genom hvilket jag anser mig hafva bevisat, att Utskottets yrkanden hvila hufvudsakligen på 2:ne grunder, hvilka bådadera dock enligt min tanke äro ohållbara, men

deremot har emot sig alla verkliga, såväl auctoritets- som sakskäl. Dessa Utskottets tvänne skäl äro: 1:o) hvad Utskottet kallar Statens fördel och icke provinsens, d. v. s. den omedelbara vinsten eller trafikinkomsten, och att denna Statens fördel skulle tala emot norra banan och för den södra. För det första erkänner jag det ej och har genom det föregående sökt visa det vara långt ifrån afgjordt, *att* södra sträckningen skulle gifva större trafikinkomst än den norra, vare sig af personal- eller af godstrafiken, men att fastmer alla sannolikheter tala för ett motsatt förhållande. Men för det andra och om än så vore, kan jag ändå ej erkänna ifrågavarande beräkning utgöra den afgörande synpunkten vid anläggande af Statens jernvägar i Sverige, emedan jag, af skäl som förut blifvit anförda, icke kan betrakta jernvägarne såsom omedelbara industriella företag. Utskottets *andra* skäl är consideration för Carlstads- och Göteborgs-intresset, den *enda* positiva grund för södra linien, som af dess förfäktare kunnat andragas. Men denna grundsats: att se städerna till godo på landsbygdens bekostnad, ehuru hos oss så gammal att den förskrifver sig ända från de tider, då bönderna vid lifsstraff förbjödos att sälja sina produkter åt någon annan än de närmaste städernas borgare, är icke desto mindre, der den ännu alltjemnt går igen, låt vara — jag medger det, i en mildare form än den nyssnämnda, grundfalsk. Hvad nu Göteborg i detta fall angår, så har den stadens största industrifirmor lika storsinnadt som patriotiskt förklarat sig icke känna något från Sverige särskildt Göteborgsintresse. Återstår Carlstad; med hvilken det visserligen kan vara ömmande, jag erkänner det gerna. Icke desto mindre måste jag dock i afseende på denna småstad uttala det hårda omdöme, att kan en liten stad ej bära sig utan på en stor landsorts bekostnad och med uppoffring af dess sanna fördelar, så må den staden gå under. Det är visserligen ledsamt, men det kan icke hjelpas. — I öfverensstämmelse med hvad jag nu yttrat yrkar jag alltså afslag på Utskottets hemställan och bifall till Riksgälds-afdelningens förslag.

Doctor **Thyselius**: Den farhåga, hvarmed många med mig vid förra Riksdagen emotsåg, huru genom rastlöst beviljande af anslag till de många jernvägarne och den derigenom nödvändigblifna, vexande utländska skuldsättningen, Svenska Statens credit i utlandet skulle allt mera nedsättas, har icke befunnits vara ogrundad, enär de Svenska fonderna så blifvit nedtryckta, att det sist upptagna statslånet endast på rätt hårda vilkor kunnat afslutas, och skulle byggandet af jernvägar i samma mån fortgå, kommer finansiel förlägenhet tvifvelsutan att uppstå. Det har derföre varit helt lugnande,

att Kongl. Maj:t uti dess till Rikets Ständer den 1 December 1865 aflåtna proposition, om anskaffande af medel till jernvägsbyggnader och ökad jernvägsmateriel, uttalat den åsigt: att det verksammaste, och måhända enda fullt verksamma medlet emot det påtagliga, ehuru fullt ogrundade misstroendet emot Svenska statens credit är otvifvelaktigt, att under den närmaste framtiden i möjligaste mån undvika att på den utländska penningmarknaden ånyo uppträda såsom lånesökande, och att några vidare anslag, vare sig till Statsbanor eller enskilda jernvägar, vid denna Riksdag icke böra ifrågakomma, än till fullbordande af den nordvestra Stambanan och till complettering af den materiel vid de redan anlagda banorna, som en öfver förväntan och beräkning tillökad rörelse gjort nödvändig, — och är att önska, att denna åsigt må inom Representaionen lyckas göra sig gällande emot de äfven vid denna Riksdag framträdande locala jernvägsintressen.

Rikets Ständer hafva till rörelsemateriel å de anlagda Stambanor redan beviljat Två millioner R:dr, och för fullbordandet af nordvestra Stambanan, hvarigenom en oafbruten jernvägsförbindelse med vårt brödrafolk beredes, få inga uppoffringar räknas för stora; endast om den riktning denna bana bör taga, antingen öfver Carlstad eller Norum och Nilsbysundet, pågår striden såväl inom Representationen som den provins, genom hvilken denna bana skall fortgå.

Någon brist på brochyrer med beräkningar, vittnande om ett mer eller mindre starkt utpregladt localintresse, förefinnes icke, och denna fråga påkallar om någon den största varsamhet å Representationens sida. Efter tagen kännedom af dessa skrifter och öfvervägande af skälen för den ena eller andra linien, gifver jag för min del den södra företrädet såsom varande kortare, billigare samt lättare att snarare fullborda, hvarvid bibanor lättare kan, åtminstone till en början, undvikas, hvartill dessutom kommer, att denna bana, enligt sakkunnige mäns yttranden, på den södra linien skulle uti militäriskt hänseende ega företräden, som icke kunna af den norra linien tillgodogöras. — Men vid tanken på alla de utur landet i och för jernvägsmateriel utströmmande millioner, hvilka väl inom Riket till stor del kunnat och böra qvarblifva, anser jag det vara min oeftergifliga pligt, att om än med mindre utsigt om framgång söka framhålla den åsigt, att Svensk jernvägsmateriel borde vid våra jernvägar *företrädesvis* användas, och då jag sällan och af föresats uppträder inom detta Högvördiga Stånd, må jag i dag ifrån denna regel göra ett undantag.

Redan 1859 års församlade Ständer anhöllo i underdånighet, att Kongl. Maj:t måtte åt sakkunnige män uppdraga gå i författning om att vid passande verkstad inom landet,

låta af Svenskt tackjern tillverka erforderlig qvantitet jernvägsskenor enligt den modell, som vid Statens jernvägar begagnas, samt att sedermera med dessa och Engelska, för Statens jernvägsbyggnader inköpta räler, anställa noggranna försök, till jemförelse i alla de afseenden, som erfordras för att grunda säkert omdöme om de företräden, som Svenska räler i förhållande till priset kunna ega framför utländska, och under den 20 October 1860 uppdrog Konungen åt Herrar *Styffe*, *Ekman* och *Grill* att verkställa de försök och den utredning, hvarom så väl Rikets Ständer som Chefen för Statens jernvägsbyggnader i underdånighet anhållit. Dessa Comitterades den 13 Febr. 1863 afgifna underdåniga Berättelse, tryckt uti Jern-Contorets Annaler för 1864, är särdeles upplysande, och yttras deruti bland annat, att genom de undersökningar af Svenskt puddeljerns styrka och elasticitetsförhållanden, som Comitterade sedermera låtit anställa, dessa hafva fått ökad anledning antaga att, sedan nödig erfarenhet blifvit vunnen om för ändamålet lämpligaste behandlingen vid puddling och valsning, man af Svenskt tackjern skall kunna åstadkomma jernvägsskenor, hvilka, med bibehållande af nödig seghet eller tänjbarhet, till och med skola öfverträffa de här använda Engelska i styfhet samt derjemte, till följd af materielets större täthet och hårdhet, vara mera uthålliga än de sednare, äfvensom att, om än den erfarenhet, som hittills blifvit vunnen om Svenska jernvägsskenors uthållighet är ringa, den synes åtminstone gifva stöd åt den åsigten, att af Svenskt tackjern kan beredas i alla hänseenden bättre jernvägsskenor, än de här använda Engelska, och att Comitterade äro öfvertygade, att man icke för detta ändamål behöfver taga sin tillflykt till omständligare tillverkningsmetoder än dem, som vid tillverkningen af de sednare begagnas.

Utaf de i Sverige begagnade Engelska rails, blifver vanligen under de 2 à 3 första åren ett större antal obrukbart, än under den närmast derefter följande tiden, till följd deraf att otätheter och andra tillverkningsfel ganska snart gifva sig tillkänna; men de skenor, hvilka bestått den första pröfvotiden, torde sedermera, med den trafik här är att påräkna, i allmänhet enligt Comitterades mening kunna stå vid lag 15 till 20 år och möjligen deröfver.

Enligt Statens Besigtnings-Ingeniörs *C. P. Sandbergs* till Jernvägs-Styrelsen afgifna, ännu icke publicerade rapporter, finnas å de vid Liljeholmens station befintliga, af de Engelska leveranserna till Sverige uttagna railer, hvilka blifvit vid stationer i England förslitna, till utrönande af *det antal tåg hvarje rail motstår*, trädlappar vidfästade med derå antecknadt, huru många jernbantåg hvarje rail uthärdat tills den blifvit obrukbar, och utvisar resultatet häraf 20,000 tåg.

Beräknas nu öfverhufvud fem tåg under 350 dagar om året, uppgår det till 1,750 tåg per år, och alltså synes med uthållighet hos railen af 20,000 tåg, slitningstiden för den Engelska railen i stället för ofvanskrifna antagna 20 år, i verkligheten blifva 11 och $^{4}/_{10}$ år, eller i jemnt tal 12 år.

En centner Engelsk rails, levererad ombord i Göteborgs hamn, har efter de sju årens, 1855—1861, medelpris kostat		6	R:dr	46 öre,
12 års oafkortad ränta à 6 proc. å 6,46		6	„	46 „
	R:mt	12	R:dr	92 öre.
(Se Jern-Contorets annaler 1861, 2 häftet sid. 94. Anm.: De sednarne årens leveranser äro något billigare.)				
Afgår förslitna railens värde 30 procent af det ursprungliga		1	R:dr	93 öre,
går beloppet till	R:mt	10	R:dr	99 öre.

Antager man åter i ofördelaktigaste fall, att den Svenska railen ej skulle ega större uthållighet än den Engelska, eller ofvan antagna 12 år, och tillverkningspriset af Svensk rails upptages till det af Motala verkstad betingade pris, 7 R:dr 95 öre per centner rails, fritt ombord i Motala, i händelse verkstaden beviljas en större leverans (se Jern-Contorets annaler 1864, 1 häftet sid. 19), så utfaller beräkningen med samma förslitningstid, 12 år, sålunda:

1 centner rails från Motala . . .	R:mt	7	R:dr	95 öre,
12 års oafkortad ränta à 6 procent .	„	7	„	95 „
	R:mt	15	R:dr	90 öre.
Afgår förslitna railens värde 60 procent af 7,95	„	4	„	77 „
Summa	R:mt	11	R:dr	13 öre,
eller till förmån för den Engelska railen				14 öre.

(Anm.: De antagna 30 och 60 procent af ursprungliga värdet för beräkning af den förslitna railens värde återfinnas i bilagorna till Herrar comitterades till Kongl. Maj:t afgifna Betänkande).

Af denna beräkning visas, att kostnaden för att förse våra jernvägar med rails, ställer sig ungefär lika fördelaktigt vid användningen af Svensk rails som af Engelsk, *om* man tager i betraktande en längre slitningstid, som sannolikt är att påräkna hos den Svenska.

Arfvodet till commissionärer i England, äfvensom aflöning och bekostnad för Besigtnings-Ingeniören äro i sanning icke ringa. Om jag är rätt underrättad, så uppbär huset i London ett commissionsarfvode af två procent å inköpssumman. Per centner skulle sålunda denna commission utgöra

10 à 13 öre. Besigtnings-Ingeniören, tillika med biträde, lära i och för railsbesigtningen vara upptagna hela året om, och tror jag mig veta, att omkostnaderna härför belöpa sig till minst 10,000 R:dr pr år, eller per centner 5 öre. Dessa omkostnader per år, uppgående till 30,000 à 36,000 R:dr, torde genom en inhemsk tillverkning betydligt kunna reduceras, utom det att den tullfria införseln af jernvägsmateriel icke tagits i beräkning.

Under åren 1861 och 1862 verkställdes, enligt officiel uppgift af Öfverste *Beijer*, inhemska leveranser af diverse till Statens jernvägsbyggnader hörande effekter, till icke mera än en sammanlagd summa af 1,556,943 R:dr 96 öre.

Härvid torde dock den anmärkning af någon göras, att vi sakna verkstäder för åstadkommande af så stora railsqvantiteter, som per år användas för Statens jernvägsbyggnader. Betänker man likväl, att leveranserna endast uppgå till circa 8,000 tons per år, eller 190,000 à 200,000 centner, och vi nu redan ega trenne valsverk, Motala, Surahammar och Nyköping, tillräckligt starka för railsvalsning, så skulle en dylik leverans, lika fördelad på dessa trenne verk, endast belöpa sig till mellan 60,000 à 70,000 centner för hvardera per år, en beräkning, som icke kan vara för hög, då ett stångjerns-valsverk som Smedjebacken, åstadkommer ensamt för år 1863 — 118,000 centner stångjern i finare och gröfre dimensioner.

Genom det som nu blifvit anfördt, har jag sökt framlägga skäl för mitt yrkande:

att för fortsättande af våra jernvägar, utländsk skuldsättning, så vidt ske kan må undvikas;

att anslag till andra jernvägar, utom till fortsättande af den nordvestra Stambanan, vid denna Riksdag icke må beviljas; samt att för påbörjande af arbetena på denna bana från Christinehamn öfver Carlstad till Arvika, måtte anvisas en summa af 500,000 R:dr, under uttalande af Rikets Ständers åsigt, att för denna bana Svensk rails och rörlig jernvägsmateriel hufvudsakligen må blifva använda, äfven om arbetet skulle falla sig dyrare och äfven sednare kunna fullbordas än med engelsk jernvägsmateriel, som på sednare tiden genom betydligare beställningar visar sig vara uti stigande.

Doctor **Arrhenius**: Jag kan sanningsenligt försäkra, att jag i likhet med min aktade vän och Stiftsbroder är lifligt intresserad för Wermlands bergslag. Jag är född och uppfödd inom denna Bergslag, har på nära håll sett den lifliga rörelsen derstädes, och vet väl att uppskatta vigten och betydelsen af denna rörelse både för provinsen och för Riket. Men jag kan icke af mitt varma intresse för Bergslagen låta

förleda mig till den ensidigheten, att jag skulle förbise alla andra vigtiga intressen, som vid denna frågas afgörande förtjena att tagas i betraktande, aldrahelst som jag är öfvertygad, att Bergslagens intressen i detta afseende kunna tillgodoses äfven genom en bibana till den södra linien.

Om man jemför de ifrågavarande banorna med hvarandra, i och för sig sjelfva och utan afseende på möjligen uppkommande bibanor, så är det klart, att beträffande *transitotrafiken* det kan vara likgiltigt, för hvilkendera man bestämmer sig, ehuru den södra banan visserligen är något kortare och betydligt lättare att trafikera. Hvad deremot *local-trafiken* angår, så lärer ingen bestrida, att den *locala persontrafiken* skulle blifva betydligt större på södra linien än på den norra. Beträffande åter den *locala godstrafiken*, så vet jag icke, att på den norra banan någon annan synnerligen afsevärd godstrafik skulle kunna uppkomma, än den på den sednare tiden så mycket omtalade Deijeforss- och Nyeds-trafiken. Denna trafik har blifvit uppskattad till ej mindre än en million centner. Denna uppskattning synes mig vara nog hög, men jag kan ej controllera den och vill således icke heller bestrida den; men hvad jag på det bestämdaste bestrider, är det antagandet, att största delen af denna trafik skall gå på jernväg till Göteborg. Hvar och en, som oväldigt beräknar och jemför prisen på de olika trafikvägarne från Deijefors till Göteborg (på jernväg eller sjöledes), måste ovilkorligen komma till det resultat, att sjötransporten i alla händelser är så mycket billigare, att transport på jernväg icke annat än undantagsvis kan komma ifråga. Jag kan för denna min åsigt åberopa den alldra tillförlitligaste auctoritet, nemligen ett yttrande af en den norra liniens ifrigaste förfäktare, Brukspatron Ekman, som i skriften "Svar och Belysning", pag. 6 säger, att "frakten sjöledes alltid skall blifva billigare än å jernvägarne, men att jernvägarne komma att användas för forslingar, som fordra besparing af tid, således isynnerhet för transporter vintertiden." Det är visserligen sannt, att Trafik-Styrelsen emottager plank af normala dimensioner till en vigt af 17 centner pr tolft, men jag anser mig böra dervid upplysa, att på Statens banor hittills fraktats endast torra plank och ej sådana, som blifvit sågade af flottadt virke, hvilka alltid äro tyngre. I Wermland sågas endast af flottadt timmer och sådana plank väga, enligt hvad vid förnyade vägningar blifvit utröndt, öfver 20 centner. Utan tvifvel kommer således frakt-taxan för dessa plank att ändras för Statens jernvägar, och bestämmas efter deras verkliga vigt. Vid Gefle—Fahlu-banan, der frakten beräknas efter cubikinnehållet, uppgår frakten för en tolft plank af normala dimensioner till samma belopp som frakten af 20 Centner på Statens jernvägar. Jag vill dessutom fästa uppmärksamheten på den

nya calnalanläggningen vid Forshaga och jernvägen förbi fallen vid Deijefors, till hvilka arbeten ett statslån af 150,000 R:dr blifvit beviljadt. Dessa anläggningar blefve helt och hållet öfverflödiga, om den norra banan skulle komma att uppsluka hela Deijefors-trafiken, och bolaget skulle då ej eller kunna erhålla någon inkomst för att betäcka annuiteten på lånet.

Jemför man de olika linierne i och för sig sjelfva och utan afseende på bibanor, så är således min fullkomliga öfvertygelse, att den möjligen större godstrafiken på norra linien fullkomligt skulle komma att ersättas af den större persontrafiken på den södra, och att den större anläggnings- och trafik-kostnaden på den norra linien blefve en ren förlust för Staten. Det är således endast med hänsyn till en bibana från Bergslagen, som den norra linien skulle kunna hafva något företräde framför den södra. En sådan bibana från Filipstad till Norum har blifvit undersökt, och kostnaden för densamma utan materiel är beräknad till 2,258,000 R:dr. Om denna bana säges det å ena sidan, att den skulle komma att lemna en netto-inkomst af 5 procent på anläggningscapitalet, medan man å andra sidan påstår att den i stället skulle komma att gifva en årlig förlust af 50,000 à 76,000 R:dr. Jag tillåter mig i detta afseende intet bedömande, men jag tillåter mig anmärka, att det icke gifves någon garanti för att denna bibana verkligen kommer till stånd. Visserligen har actieteckningen uppgått till 619,200 R:dr och visserligen har här i dag blifvit visadt ett papper, hvaruti garanti lemnas för teckningen af de återstående actierna. Men dervid är att iakttaga, att Persbergs bolagsteckning, utgörande 75,000 R:dr, blifvit protesterad och att Kongl. Maj:t å densamma icke meddelat fastställelse; och att för öfrigt hela teckningen är vilkorlig. Dervid är nemligen fästadt det vilkor, att Staten skulle biträda med lån på samma vilkor, hvarpå lån beviljades för Ystad-banans byggande. Är det troligt, är det på minsta vis antagligt, att Staten numera skulle biträda med lån på så billiga vilkor, då för det sednast af Staten upptagna lånet betalas i annuitet $5^3/_4$ procent i 65 år? Det gifves således ingen garanti för att en bibana från Norum till Bergslagen blir byggd. Men härtill kommer ännu den omständigheten, att antagandet af norra linien skulle föranleda byggandet af ännu en bibana, nemligen en bana från Norum till Carlstad, hvilken banas nödvändighet äfven den norra liniens förfäktare erkänna, och som sannolikt icke skulle kunna byggas för mindre än omkring 2 millioner R:dr och icke utan bidrag af Staten.

Men Bergslagens intressen kunna tillgodoses på för Staten och orten billigare vilkor, genom en bibana till södra linien från Filipstad till Ölme. Ehuru denna bana ännu ej

blifvit fullständigt undersökt, gifva likväl de gjorda undersökningarne vid handen, att den visserligen blir $^3/_8$:dels mil längre än den emellan Filipstad och Norum, men det oaktadt omkring 170,000 R:dr billigare. På denna bana skulle utan tvifvel en högst liflig trafik uppkomma mellan Bergslagen och vestra Wermland och emellan städerna Filipstad och Carlstad. Visserligen blefve vägen mellan Vestra Wermland och Bergslagen härigenom något längre än öfver Norum, men hvad betyder ett par mils längre väg på en jernbana utan omlastning? Deremot blefve vägen från Filipstad till vestra Stambanan och Göteborg med några mil förkortad. Och trafiken åt denna led är icke obetydlig; den är af norra liniens förfäktare uppskattad till en årlig trafikinkomst af 52,000 R:dr.

Hvad nu den finansiella sidan af frågan angår, så kommer, enligt kostnadsförslaget, den norra banan att i anläggning kosta 1,150,000 R:dr mer än den södra; och den årliga trafik-kostnaden blir också, enligt Trafik-Styrelsens beräkning, på den förra 5,000 R:dr större än på den sednare, hvilket motsvarar ett capital af minst 100,000 R:dr. Det uppgifves visserligen af en Ingeniör, att denna större trafikkostnad skulle uppgå ända till 67,000 R:dr årligen, men å denna uppgift kan man ej fästa afseende då den icke är officiel och icke bestyrkt. Den synes vara mycket öfverdrifven, men å andra sidan vill det ock synas, som vore Trafik-Styrelsens nog lågt beräknad.

Vidare upptager kostnadsförslaget för norra linien 7 stationer och för den södra likaledes 7, men derjemte en vid Carlstad såsom den 8:de. Det förefaller härvid besynnerligt, att på en kortare väg skulle behöfvas 8 stationer, på en längre deremot endast 7. Dessutom upptager kostnadsförslaget för den södra linien ett locomotivstall, som jemte stationen vid Carlstad beräknas till 200,000 R:dr, men intet för den norra. Är ett locomotivstall behöfligt för den ena linien, så är det väl äfven behöfligt för den andra. Härtill kommer ytterligare den längre tid, som fordras för anläggandet af den norra banan, i anseende till den långa tunneln vid Nilsbyn. Det är visserligen upplyst, att berget kan genomsprängas på kortare tid än man beräknat, men då blifver ock arbetet dermed i samma mån dyrare. Beräknar man nu det ena med det andra, så lärer med visshet kunna antagas, att byggandet af den norra banan skulle i sjelfva verket åbringa Staten en kostnad i anläggning och trafikering af minst en och en half million R:dr mera än anläggningen af den södra. Lägges nu härtill Statens lånebidrag för en bibana från Filipstad till Norum, hvilket skulle komma att uppgå till 1,505,333 $^1/_3$ R:dr, så kommer man till det resultat, *att antagandet af*

den

den norra linien skulle föranleda en förökad utgift för Staten af 3,005,333 1/3 R:dr, och derjemte en utgift för bolaget af 752,666 2/3 R:dr, tillsammans 3,758,000 R:dr.

Antager man nu, såsom man väl måste antaga, att annuiteten för det lån, som Staten skulle upptaga, icke kan beräknas lägre än till 6 procent, och för enskilda amorteringslån icke lägre än till 7 procent i 65 år, så uppgår den årliga räntan för och amorteringen af ofvannämnda 3,758,000 R:dr, till en summa af 233,000 R:dr, att erlägga under en så lång följd af år. Frågas då: är det sannolikt, är det tänkbart, att trafiken på norra banan och dess bibana, skulle kunna inbringa en årlig nettoinkomst, som vore så mycket större än den årliga nettoinkomsten på den södra linien med dess bibana (ty en bibana från Filipstad till södra linien — till Ölme eller Skattkärn — skulle sannolikt icke komma att kosta betydligt mera än bibanan från Norum till Carlstad, hvilken genom norra liniens antagande blefve nödvändig), att skillnaden uppginge till 233,000 R:dr? Jag måste bekänna, att för min uppfattning synes det otänkbart.

Då jag således icke förmår inse, att byggandet af norra banan skulle kunna medföra den directa eller indirecta fördelen, som på något sätt motsvarade den dermed förenade så betydligt större kostnaden; då den södra linien icke blott möjliggör tillgodoseendet af bergsbrukets intresse, utan derjemte i högre grad än den norra linien befrämjar ortens öfriga intressen och näringar; då den leder till Wenerns mest besökta hamn, till sätet för Läns- och Stifts-styrelsen, för Stiftets förnämsta Läroverk, för Länets Enskilda Bank, Hypotheks-Förening och öfriga allmänna inrättningar, och då den tillfredsställer en allmännare önskan inom provinsen; så kan jag i afseende på banans sträckning icke annat än

Angående tillstyrka bifall till Utskottets förslag.

med min röst anslagets belopp har jag, såsom Betänkandet utvisar, instämt i Friherre Klinckowströms reservation.

Doctor **Runstén**: Så mycket är i denna fråga redan taladt, att det bör vara tillräckligt för en hvar att bestämma sig och fatta sitt beslut. För mig är det af de skäl, som Professor Ribbing anfört, klart att Riksgälds-Afdelningens förslag borde antagas framför det af Utskottets Plenum afgifna. Det hufvudsakligen för mig afgörande skälet härvid är, att likasom städerna af fordom blifvit tillgodosedda på landsbygdens bekostnad, så skulle nu Carlstad tillgodoses genom den södra linien på bekostnad af den öfriga provinsen Wermland. Likväl, och ehuru jag i fråga om banans riktning, gerna skulle vilja ingå på Riksgälds-Afdelningens förslag, förenar jag mig i den reservation, som afgifvits af en af Bonde-Ståndets Le-

damöter och som afser, att för det närvarande ögonblicket uppskjuta med bestämmandet af banans riktning. Detta gör jag af skäl, som afse den finansiela eller pecuniära sidan af saken. Också, då den utländska skuldsättning, som blifvit en följd af den från och med 1856 års Riksdag Ständerna åkomna jernvägsfeber, sedan dess så betydligen ökats, vore det väl skäl att man nu hejdade sig, och att för sin andel deri, det Högvördiga Ståndet, innan det nu för alltid från den politiska banan afträder, på så sätt afgjorde denna fråga, att dermed blefve betygad en ånger öfver det redan skedda. I sådant hänseende instämmer jag för min del uti Svensséns så lydande reservation: "Jag föreställer mig, att, då arbetet på banan emellan Arvika och Norska gränsen nog tager i anspråk alla de krafter, som i Wermland för ändamålet kunna åstadkommas, ett års uppskof med den ifrågavarande riktningens bestämmande är af ingen betydelse i jemförelse med den ohjelpliga olägenhet, som måste blifva följden af ett misstag vid banans anläggande, och föreslår alltså: att Rikets Ständer ville afslå Kongl. Maj:ts nådiga Proposition, för så vidt den afser att bestämma riktningen af nordvestra Stambanan genom Wermland emellan Christinehamn och Fryhemd och anvisandet af medel till byggande af denna bandel; samt i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes till nästa Riksdag genom Jernvägs-Byggnads- och Trafik-Styrelserna närmare undersöka och utreda de techniska förhållandena på Norum—Nilsby-banan och de economiska fördelarne med afseende å hvardera af båda bansträckningarne." Jag anhåller derföre ock, att H. H. Erke-Biskopen och Talmannen ville framställa proposition på bifall till detta förslag, på samma gång som jag yrkar proposition på afslag till Utskottets hemställan.

Föredagningen af detta Utlåtande afbröts härmed, för att i det till eftermiddagen utsatta Plenum fortsättas.

Ståndet åtskiljdes kl. ½ 3 e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 14 Mars 1866.

Plenum kl. 6 e. m.

§ 1.

Föredrogos och *bordlades Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* nedannämnde Betänkanden, nemligen:

N:o 67, i anledning af väckt motion om revision af taxan för trafiken å Trollhätte canal- och slusslinier;

N:o 68, i anledning af väckt motion i fråga om skyldighet att deltaga i byggnad af hus för s. k. småskolor å landet;

N:o 69, i anledning af, dels Kongl. Maj:ts nådiga Proposition (N:o 51) till Rikets Ständer, i fråga om förändrad grund för utgörande af Fjerdingsmans aflöning, dels ock enskild motion om ändring i föreskrifterna rörande bestridandet af fjerdingsmansbefattning i capellförsamling;

N:o 70, i anledning af väckt motion om tillåtelse för åboer å hemman, som bergverken fått af Kronan skatteköpa, att till sig lösa skatterätten och

N:o 71, i anledning af väckt motion om förändring af pastoratens delning.

§ 2.

Föredrogs och *bordlades Preste-Ståndets Enskilda Utskotts Pastoral-Afdelnings Utlåtande* N:o 1, så lydande:

> Högvördiga Preste-Ståndets Enskilda Utskotts Pastoral-Afdelnings Utlåtande, i anledning af väckt motion om underdånig begäran af nådig föreskrift, att, hvarje år, då de förr brukliga Evangelii-Texterna skola utgöra Prediko-Texter, må från Altaret föreläsas dagens Prediko-Text från närmast föregående eller kommande årgång.

Uti en inom Högvördiga Preste-Ståndet väckt och till Ståndets Enskilda Utskotts Pastoral-Afdelning den 15 sistlidne November remitterad motion, N:o 96, har Doctor Runstén fästat uppmärksamheten derpå, hurusom, då med Kyrkohandbokens sednaste förändring 2:ne årgångar nya Pre-

diko-Texter jemväl blifvit antagna, det förhållande uppstått, att hvarje år, då de förr vanliga Evangelii-Texterna skola utgöra Prediko-Texter, samma text varder föreläsen från Altaret, som kort derefter skall uppläsas och afhandlas från Predikstolen, hvilket förefallit motionären såsom en både i homiletiskt och liturgiskt hänseende störande tavtologi, hvilken särdeles på landsbygden måst kännas ej blott för församlingen utan äfven för predikanten sjelf dess mera motbjudande som der i många församlingar en och densamma har att Söndagligen både vid Altaret och från Predikstolen tjenstgöra. Till afhjelpande af denna olägenhet har motionären föreslagit, det måtte från Preste-Ståndet till Kongl. Maj:t aflåtas en underdånig skrifvelse med begäran om utfärdande genom Dom-Capitlen af nådig föreskrift, att åtminstone hvart tredje år, då de förr brukliga Evangelii-Texterna skola utgöra Prediko-Texter; må från Altaret föreläsas dagens Högmesso-Text från närmast föregående eller kommande årgång.

Afdelningen har tagit i öfvervägande Motionärens förslag, som åsyftar förändring af föreskrifterna i Kongl. Maj:ts nådiga Kungörelse den 26 October 1860, angående 2:ne årgångar nya Prediko-Texter. Nämnde Kungörelse stadgar, att de nya Prediko-Texterna skola, omvexlande med de gamla pericoperna, begagnas på det sätt, att dessa sednare, med hvilka kyrkans calendarium oskiljaktigt sammanhänger, komma att oförändrade qvarstå och förblifva sina gamla Sön- och Högtidsdagars egentliga Evangelier och Epistlar, samt följaktligen blifva fasta, årligen återkommande Texter för den Bibliska föreläsningen från Altaret och derjemte hvart tredje år förblifva Prediko-Texter; hvaremot de nya Texterna, hvardera under de tvänne andra åren, endast komma att på Predikstolen till omedelbart bruk för publiken uppläsas. Genom denna nådiga föreskrift är de gamla och de nya Texternas förhållande till hvarandra i liturgiskt hänseende klart och bestämdt uttryckt, och Afdelningen anser för sin del den sålunda angifna grundtanken i den nya anordningen vara så rigtig och för bibehållande af Kyrkoårets enhet i församlingens medvetande så vigtig, att Afdelningen icke kan annat än afstyrka hvarje rubbning af densamma. Dessutom är det synnerligen maktpåliggande, att stabilitet äger rum i allt, som rörer kyrkans liturgi, hvarföre Afdelningen redan af detta skäl skulle draga i betänkande att föreslå förändring i en anordning, som, af Rikets Ständer godkänd, så nyligen börjat tillämpas och öfver hvilken man icke försport någon allmännare missbelåtenhet, hvarken från presterskapets eller församlingens sida. Så mycket mindre synes en dylik förändring af det förhållande, som Motionären omtalat, vara påkallad, som samma Evangelii-Texts upp-

läsande både från Altaret och från Predikstolen, om det någorstädes betraktas såsom en "störande tavtologi" och kännas för presten eller för församlingen "motbjudande," lätteligen kan undvikas och Motionärens syftemål alltså vinnas derigenom, att Predikanten icke för andra gången uppläser Evangeliet, hvartill ingen lag förbinder honom, utan blott hänvisar till detsamma såsom redan från Altaret uppläst och derpå öfvergår till dess utläggning och förklaring eller den egentliga predikan.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, får Pastoral-Afdelningen vördsamt hemställa, att motionen icke må till någon åtgärd föranleda.

Stockholm den 10 Mars 1866.

E. G. Bring.

J. Ternström. Wilh. Flensburg. J. E. Ekelundh.

J. Bernh. Runstén. Claës Sv. Lindskog.

J. G. Rogberg.

§ 3.

Fortsattes den under förmiddagens plenum påbörjade discussionen angående andra punkten i *Stats-Utskottets Utlåtande* N:o 54, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition om anslag till jernvägsbyggnader och till rörelsemateriel å redan anlagda stambanor.

Doctor **Rundgren**, som på begäran erhöll ordet, yttrade: Då man tager i betraktande Stats-Utskottets ifrågavarande utlåtande, finner man, att Utskottets majoritet, som i fråga om den nordvestra stambanans sträckning genom Wermland ställt sig på den södra linien, kommit att se frågan från åtskilliga synpunkter, hvilka jag för min del icke kan godkänna. Man har nemligen i främsta rummet fästat sin uppmärksamhet vid den *politiska* sidan och då säger man "att egenskapen att tillgodose de politiska och unionela intressena från första början varit bestämmande för beslutet om denna jernvägs anläggande," äfvensom att, "derest icke dessa intressen förefunnits, någon stambana genom denna provins icke kunnat komma till utförande." Sådan anmärkning har en gång varit på sin plats, men är det icke numera. Den åsigten, att en jernväg genom Wermland skulle ifrågakomma hufvudsakligen till följd af politiskt och unionelt intresse synes mig nemligen tillhöra ett förflutet stadium af frågan. Redan vid sistlidne Riksdag beslöts att en stambana skulle läggas från Christinehamn öfver Arvika till

Norska gränsen; och Rikets Ständer anhöllo derjemte i underdånig skrifvelse, "att i betraktande af de skiljaktiga meningar, som inom Wermland förefunnes om banans lämpligaste sträckning, Kongl. Maj:t täcktes låta verkställa förnyade undersökningar för utrönande af lämpligaste sträckningen för meranämnda stambanas fortsättande från Christinehamn till Arvika." Man synes mig således nu icke mera böra betrakta frågan med hufvudsakligt afseende fästadt på den politiska och unionela synpunkten. Sådant synes mig dock Utskottet hafva gjort och derigenom förryckt frågan från dess rätta ståndpunkt samt förvillat omdömet. Derigenom har man nemligen kommit att lägga synnerlig vigt vid den omständigheten att få den kortaste vägen till Norge. Men är detta i och för sig förvånande, så ökas förvåningen ännu mera, när man tillika finner farhågor uttalade att genom banans förläggande i den nordligare sträckningen trafiken från Wermland skulle komma att föras till Norge. Jag frågar om i dessa tankar finnes någon conseqvens, att å ena sidan söka den kortaste vägen till Norge, och å andra sidan frakttrafiken på Norge?

En annan synpunkt, hvarifrån man betraktat ärendet är *statens*. En talare på förmiddagen har redan yttrat sig angående haltlösheten af Utskottets betraktelser i detta hänseende. Uppenbart måste nemligen vara för det oförvillade omdömet, att, sedan staten beslutat bygga en jernbana genom Wermland, den bansträckning, som är fördelaktigast för provinsen, också måste tillskynda staten den största fördel.

Vidare har man sett saken från synpunkten af *Carlstads* intressen. Samme talare har ock yttrat sig öfver denna sida af saken och till hvad han sagt är icke mycket att tillägga. Jag frågar blott om det kan vara önskligt och nyttigt att en enda punkt i en provins göres till centrum för provinsens hela rörelse, eller om det icke fast hellre måste eftersträfvas, att rörelsen må fördela sig på flera punkter. Deijefors och Norum äro dessa nya vigtiga punkter. Låt äfven dem jemte Carlstad taga ut sin rätt, och snart skall derigenom uppstå en täflan, hvilken icke kan annat än gagna provinsens industriela intressen. Ty icke kan det vara nyttigt, att några få handlande i Carlstad föreskrifva, i hvilken riktning rörelsen inom Wermland för all framtid skall vända sig.

Äfvenledes har man ställt sig på *Wenerns och vattencommunicationernas* ståndpunkt. En talare från förmiddagen har anmärkt, att Wermland i afseende på vattencommunicationer vore så rikt lottadt, att, då man inom provinsen skall öppna en ny communicationsled, man dervid icke behöfver fästa afseende på något annat än att bereda den kortaste transitofarten till Norge. Men kan det väl vara

lämpligt att draga den nya communicationsleden på en sträcka af sex mil och sextontusen fot *paralelt* med det stora vattnet Wenern samt Clarelfven? Är det då icke riktigare, att communicationsleden *skär* vattendragen?

Man har ock betraktat frågan ur *economisk* synpunkt, och då säges, att den södra sträckningen såsom mindre dyr än den norra, bör föredragas den sednare. På ett sådant economiserande torde dock icke böra fästas synnerligt afseende. Uppenbart är nemligen att om den ena sträckningen medför större fördelar än den andra, den större anläggningskostnaden icke bör afskräcka från att bygga den dyrare banan.

Vidare har man ställt sig på *siffrornas* ståndpunkt. Så har man för att bevisa den södra liniens större persontrafik sökt att beräkna antalet personer, som färdats emellan gästgifvaregårdarne i närheten af den södra linien, och hästantalet, som derifrån utgått. Från motsidan har man dock redan sökt förklara, att dessa siffror icke betydde mycket, och i allmänhet får man väl medgifva, att siffror äro lätt handterliga såsom bevis för alldeles motsatta åsigter. Af dessa nuvarande person- och hästförhållanden kan man åtminstone icke bedöma den blifvande trafikens storlek. Af erfarenheten vet man ju, huru rörelsen vid communicationsledens förändring söker sig alldeles nya vägar. Sådant har inträffat öfverallt, och särskildt vill jag fästa uppmärksamhet på ett förhållande i Östergötland. Nu går rörelsen till Norrköping, som förut sökte sig väg öfver Nyköping och Krokek hufvudsakligen öfver Katrineholm och Simonstorp. På den förra vägen utgick för några få år sedan ett ofantligt stort hästantal. Numera äger sådant rum på den sednare. Men icke har det väl fallit någon in att af slik anledning vilja draga jernvägen öfver Nyköping. Jag kan således icke lägga någon hufvudsaklig vigt vid hvad man i berörde hänseende andragit.

Vidare har man ställt sig på *tids-* och *väglängds-besparingens* ståndpunkter. Äfven dessa omständigheter torde dock icke förtjena synnerligt afseende. Hvad beträffar den sednare ståndpunkten, så är besparingen icke ståtligare än 5 à 10 minuters väg. Hvad anläggningstiden åter angår, så behöfver jag blott med ett enda exempel bevisa, huru vanskliga beräkningarne i thy fall äro. Man har i de officiela uppgifterna meddelat, att tunneln vid Nilsby erfordrade en genomsprängningstid af 3 à 3¼ år, ja i dessa dagar har uti en ströskrift framkommit det påståendet, att tunnelsprängningen skulle erfordra icke mindre än 8 år. Nu har det emedlertid i en i dag utdelad skrift blifvit meddeladt af sakkunnig person, nemligen af den erkändt skickligaste tunnelsprängare i Sverige, att genomsprängningen kan, om

medel dertill anslås, verkställas på 1 år, utan att derigenom kostnaden kommer att förökas.

Vidare har man betraktat frågan ur det *närvarande ögonblickets* synpunkt. Utskottet säger härom i sitt betänkande: "Så länge ingen bibana finnes, måste nemligen staten såsom anläggare af stambanan, utgå från antagandet af den möjligheten, att någon bibana icke kommer till stånd, och jemförelsen bör följaktligen i främsta rummet omfatta de begge alternativen, sådana desamma utan afseende på bibanor gestalta sig". Jag tror dock icke, att man har rättighet antaga, det någon bibana icke skall komma till stånd. Tvärtom visar erfarenheten både från Westergötland och Skåne, att tillvaron af en stambana ovilkorligen framkallar bibanor. Således äfven om för närvarande icke tillräckligt antal personer tecknat sig för anläggande af en bibana från Filipstad till Norum, får man icke deraf sluta, att icke en sådan skall kunna komma till stånd. Utskottets sätt att här räsonnera synes mig vara att föra frågan på en oriktig ståndpunkt. Men hela detta antagande förfaller ju dessutom då vi hafva i våra händer en skrift, deruti fullt trovärdiga personer garantera actieteckningen för bibanan.

Slutligen har man utgått från en *jägeritjenstemans* ståndpunkt och misströstat om vestra Wermlands skogstillgångar. Han har nemligen förklarat, att skogarne der redan äro så medtagna, att de icke medgifva någon ytterligare afverkning af betydenhet. Häremot torde dock icke behöfva invändas annat än hvad som redan blifvit sagdt eller att enda utvägen att förekomma skogarnes i vestra Wermland förstörande är att söka ordna förhållanderna så, att skogsproducterna få förökadt värde och att sålunda skogsegarne föranledas att om skogarne i framtiden taga bättre vård.

Jag måste alltså öppet förklara, att alla ofvanuppräknade synpunkter hvarur man betraktat frågan, icke ingifvit mig öfvertygelse, om riktigheten af det slut, hvartill Utskottet kommit. Tager man i handen en charta öfver Wermland och utgår från den synpunkten, att man vid anläggandet af en jernbana genom Wermland åtminstone icke bör förbise Wermlands intressen, så kan det icke annat än väcka förvåning att finna jernvägen dragen 4 mil utmed Wenern i provinsens ytterst sydliga del, och 2 mil paralelt med Clarelfven, då den löper genom en provins, hvilken utgör 157 qvadratmil, och har 250,000 invånare och der, enligt officiel uppgift för år 1864, malmbrytningen uppgått till 2,178,800 centner eller något mer än $^1/_5$ af all inom riket bruten jernmalm; tackjernstillverkningen utgjort 903,469 centner eller nära $^1/_4$ af hela rikets; stångjernstillverkningen 661,852 centner eller något mera än $^1/_5$ af hela rikets samt tillverkningen af jernmanufactur

85,551 centner eller mellan $^1/_6$ och $^1/_7$ af hela rikets tillverkning. Den södra linien vederlägger sig sjelf, så snart man tager Wermlands charta i sin hand. Den innebär igenom sitt läge en motsägelse till den grundsats, som ej mindre 1855 än 1858 års jernvägscomitéer uttalade i fråga om olämpligheten af stambanors förläggande i närheten af segelbara vatten, då deras ändamål måste vara att uppsöka provinsernas inre delar och der upphemta den godstrafik, som i saknad af lämpliga communicationsanstalter tvingas att ligga nere. Den norra linien deremot motsvarar just det ändamål, man med stambanors anläggande då förklarat sig velat vinna, alldenstund den kommer att upphämta de varor, som på vattencommunicationernas väg fraktats till den skärande jernvägslinien.

En ärad talare förklarade visserligen på förmiddagen, att Clarelfvens jern- och sågverk lika litet skulle komma att begagna sig af den norra som af den södra linien, eftersom man i alla händelser skulle från Deijefors frakta de tunga varorna till Carlstad för vidare befordran sjöledes. Enligt mitt förmenande ligger häruti ett icke obetydligt misstag. Han har nemligen härvid förbisett, att vid Deijefors vattencommunicationen afbrytes genom fallen, och att således vid denna punkt i alla händelser en omlastning på jernväg måste ske, för att få varorna förbi fallen. Månne det icke då är antagligt att de stora ofvanför Deijefors belägna Uddeholms- och Ransätersverken, när de väl fått sina producter på jernvägsvagnarne, skola föredraga att låta dem fortgå på jernväg till Göteborg, i stället för att, såsom måste ske om den södra linien bifalles, först från jernvägen nedanför fallen omlasta de tunga varorna till elfpråmarne och sedermera i Carlstad ånyo omlasta dem till Wenerskutorna? Vanskligt är ock att anföra ziffror, då man i afseende på deras riktighet måste helt och hållet lita på andra; men af fullt tillförlitlig person är mig meddeladt, att endast den lilla biten från Deijefors till Carlstad fördyrar 1 centner jern med 18 öre och en tolft plankor med 1 R:dr 87 öre. När alltså omlastning vid Deijefors måste ske, när vidare såväl derigenom som genom transporten till Carlstad varorna fördyras med nyssnämnda belopp, när sådana varor som plankor betydligt försämras och således nedgå i pris genom hvarje omlastning, när ytterligare sjötransporten medför olägenheten att varuafsändarne icke kan beräkna tiden för varornas ankomst till Göteborg, hvarigenom åter han försättes i nödvändighet att hålla magasin och upplagsplatser derstädes, i stället för att han kan på jernvägen få sina varor directe till de lastande fartygen; så förefaller ock mig att alla dessa omständigheter bestyrka det af mig gjorda antagandet, att jemväl de tunga effecterna skola begagna jernvägen till

Göteborg, ehuru från Carlstad den billigare sjötransporten erbjuder sig. Och här må det tillika tillätas mig i parentes meddela, eftersom man laggt så mycken vigt vid plankornas vigt och beräknat dem till 20 centner, att, enligt ett af Trafik-Styrelsen utfärdadt circulär, en tolft plankor af de vanligaste dimensionerna alltid i jernvägstrafik-taxan skall beräknas till 17 centner.

På förmiddagen har man sagt, att förbindelse mellan östra och vestra Wermland kunde vinnas likasåväl genom den södra som den norra linien och att således i detta hänseende den ena linien icke kunde anses innebära något bestämdt företräde framför den andra. Jag frågar dock huruvida, då man med förbindelsen mellan östra och vestra Wermland naturligtvis afser den vexeltransport af malm och tackjern från Bergslagen till vestra Wermland samt af kol från vestra Wermland till Bergslagen, som genom jernvägens byggande skulle underlättas, och då man vet att kolen gå uppe i Wermland från öster till vester samt malmen och tackjernet, tvärtom, det kan antagas, att denna godstrafik skulle söka sig väg i södra Wermland och utmed Wenerns strand. Kan man verkligen tro att denna trafik skulle uppleta så konstlade vägar?

Man har sagt, att en nödvändig förutsättning derför att den norra linien skulle med någon fördel kunna anläggas, är den att der bygges en bibana från Norum till Filipstad och att äfven för denna staten skulle få vidkännas stora kostnader. Men hvad värre är, tillägger man, en sådan bibana kommer efter all sannolikhet icke till stånd, ty der finnes i orten icke tillräckligt intresse för en sådan bana. Vi hafva dock lyckligtvis i dag fått visshet derom, att orten trots allt hvad man deremot sagt, verkligen hyser så stort intresse för nämnde bibana, att man för densammas bringande till stånd är beredd att göra ganska stora uppoffringar. Äfvenledes har man sagt, att Filipsstad för sin rörelse icke önskar någon annan communicationsled än den redan befintliga öfver Christinehamn. Jag vill icke ingå i pröfning af denna uppgifts sanningsenlighet eller icke, utan blott erinra, att *staden* Filipstad tecknat sig för ett bidrag af 50,000 R:dr till bibanans bringande till stånd och *enskilda personer* i samma stad för ett lika stort bidrag hvilket väl måtte få betyda någonting för antagandet att Filipstad önskar få jemväl den nya communicationsleden. Detta är så mycket mer naturligt, som den nuvarande communicationsleden öfver Christinehamn blott vissa tider på året är begagnelig.

Man må väl besinna, hvilken ofantlig häfkraft för jernhandteringens utveckling det skulle blifva om den norra linien blefve antagen och Bergslagen således blefve i tillfälle

att när som helst till afsättningsorterna utföra sitt jern. Nu då ett år åtgår till malmens uppfordring, ännu ett år till dess beredande till tackjern och ytterligare ett år till tackjernets förvandlande till stångjern och således tre år förflyta, innan Bergslagen kan med någon fördel afyttra sina producter, tryckes jernhandteringen af den ofantliga förlagsränta som blir en följd af den långa productionstiden, oberäknadt all den vexling i conjuncturerna, som måste blifva en följd af så lång productionstid, förhållanden som blifva så mycket ofördelaktigare, då man måste inlåta sig i täflan med utländningen. Sådant skulle genom den ifrågavarande jernbanans anläggning utan tvifvel till stor del kunna afhjelpas. Och då jernhandteringen är en af landets modernäringar, huru kan då staten bättre använda en millions ökad anläggningskostnad än att bidraga till samma närings förkofran?

Man har fästat mycken vigt dervid, att General-Löjtnanten Akrell och Öfverste Ericson förordat den södra bansträckningen. Jag får dock erinra derom att, då dessa stora auctoriteter för åtskilliga år sedan afgåfvo sina yttranden i ämnet, frågan betraktades hufvudsakligen ur politisk synpunkt, i följd hvaraf ock det var uppenbart, att man bestämde sig för den kortaste och lättaste vägen. Men det är ock lätt förklarligt att, sedan det en gång blifvit afgjordt, att en bana skulle byggas genom Wermland, inom provinsen skulle uppstå önskan att få den anlaggd så, att den komme att bäst befordra provinsens intressen. Och så hafva en mängd omständigheter kommit i dagen, hvarpå man förut icke fästat uppmärksamheten.

En talare på förmiddagen trodde sig icke behöfva anföra något vidare bevis för otillförlitligheten af det yttrande, Wermlands läns landstings comitterade afgifvit, än följande citat ur nämnde yttrande, att nemligen, "ehuru för staden Carlstad och Carlstads tingslag den södra sträckningen syntes förmånligare, denna förmån syntes likväl vara mera skenbar, än verklig." För min del tror jag, att förmånen är endast skenbar. Eller kan man väl med skäl antaga, att hufvudorten i en provins kan hafva någon verklig fördel deraf, att provinsens intressen förbises för stadens? Måste icke fasthellre stadens intressen befordras just derigenom att provinsens tillgodoses? Eller hvarifrån skall Carlstad hemta sin välmåga, om icke från Wermland?

Man har äfven försökt att gifva ett svar på den frågan, hvad man skall komma att föra på jernvägen till och från Carlstad, och svarat: allt hvad på de redan befintliga vägarna nu forslas, såsom spannemål, jern m. m. Men skola då icke just dessa samma producter föras jemväl på den norra linien? Wermlands hufvudsakliga sädesort är Näset,

och antager man, att spannemålen, derifrån skall söka sig väg på den södra linien till Carlstad och vidare, hvarför kan man icke lika gerna antaga, att den skall söka sig upp till den norra, eftersom den just bäst behöfves i de norra delarne af provinsen, der den också bäst betalas.

Alla dessa omständigheter hafva bestämt mig att rösta för nordvestra banans dragande från Christinehamn öfver Norum och Nilsbysundet till Arvika, och jag får derför yrka, att Preste-Ståndet, med afslag af hvad Utskottet hemställt, måtte godkänna den åsigt, som blifvit uttalad uti den af Friherre Beckfriis och Hr Lejonancker m. fl. afgifna reservation. Önskligt hade visserligen varit, att ett större anslag för denna linie kunde beviljas, men då våra economiska förhållanden äro sådana, att man måste gå sparsamt till väga, kan jag för min del icke rösta för högre summa än 500,000 R:dr R:mt.

Doctor **Säve**: I sin nådiga Proposition till Rikets Ständer vid 1856—1858 års riksdag angående Statens jernvägsbyggnader, förklarade Kongl. Maj:t, "att de stambanor, som komme att på Statens bekostnad byggas, borde framdragas förnämligast genom de orter, hvilka i anseende till sin aflägsenhet från vattencommunicationer, af dessa icke kunde draga fördel; att följaktligen en stambana blott undantagsvis borde i en längre sträckning framgå parallelt med en närbelägen segelled, men deremot korsa och beröra densamma vid sådana punkter, der den inre rörelsen antingen redan befunnes eller kunde motses blifva för vissa orter concentrerad." Här nämnes äfven, "att som stambanorna jemväl hade till syftemål att underlätta förbindelsen med främmande länder — afståndet emellan stambanornas ändpunkter borde i möjligaste måtto förkortas, till besparing af byggnadskostnad, tid och transportafgifter, dock under iakttagande, så vida sådant utan längre omvägar kunde ske, att stambanorna jemväl komme att beröra de punkter, som med hänsigt till ett för inre rörelsen gynsamt läge eller större produktion mest vore i behof af communicationer och väl belägna för bibanors anslutande."

Här var således angifven en grundsats för Svenska stambanornas anläggande, som af Ständerna aldrig blifvit motsagd, som tvärtom tjent till rättesnöre vid alla jernvägsanläggningar, der det möjligen kunnat ske, vid vestra stambanans dragande genom Westergöthland, genom södra Mälaredalen o. s. v. Tidigt väcktes ock hos Wermlands inbyggare frågan, om ej den till förbindelse med Norge ämnade nordvestra banan, hellre än att följa kusten och gå genom Carlstad borde så väl för det allmänna som för rörelsen genom orten taga en nordligare riktning. Kongl. Maj:t i anledning

af dessa stridiga meningar fann vid 1863 års riksdag sträckningen af denna bana genom Wermland då ej böra definitivt fastställas längre än å ena sidan till Arvika och å den andra till Christinehamn; och Rikets Ständer vid samma riksdag anhöllo, att Kongl. Maj:t täcktes låta verkställa förnyade undersökningar i detta afseende. Resultatet af dessa undersökningar har blifvit framlagdt i Kongl. Maj:ts Proposition vid innevarande riksdag och består deri, att den föreslagna norra eller Norum—Nilsbylinien är 7,860 fot längre, än Carlstadlinien och 1,150,000 R:dr dyrare i afseende på anläggningskostnaden. Vidare hafva såväl 1864 som 1865 års landsting genom sina comittéer och det sistnämnda äfven in pleno uttalat den åsigt, att den norra linien, isynnerhet om en bibana från Filipstad till Norum komme till stånd, vore den för Wermland fördelaktigaste. Tillika förklarade Konungens Befallningshafvande i länet, att då nordvestra stambanans främsta ändamål, jernvägsförbindelsen mellan de förenade rikenas hufvudstäder, lika fullständigt komme att ernås, antingen banan anlades öfver Carlstad eller öfver Norum—Nilsby, Konungens Befallningshafvande ansåge sig böra se företrädet af den ena eller andra af de alternativa banorna uteslutande ur provinsens synpunkt, då det befann sig, att den locala personaltrafiken väl för det närvarande kunde vara något större på Carlstadlinien, men att deremot med afseende på den betydliga jernproduction och tillverkningen i Wermland, $^1/_4$ eller $^1/_5$ af hela rikets, godstrafiken nödvändigt måste bli större, om banan droges nordligare åt Norum, der den också kunde mötas af en bibana från Filipstad, än om den till hela sin längd mellan Carlstad och Filipstad komme att löpa vid utkanten af sjön Wenern. På grund häraf, och då, enligt hvad jernvägscomittéen i sitt betänkande jemväl förklarat, de jernvägar, som *i stort* skola gagna bergshandteringen och trävarurörelsen, hvilken inom norra och vestra Wermland drifves i stor skala, måste anläggas så, att de kunna uppsamla största möjliga qvantitet af råämnen och producter, så nära productionsorterna som möjligt, samt att såsom allmän grundsats gällde, att stambanornas lägen böra bestämmas jemväl med afseende derpå, att genom *bibanor* med dem må kunna förbindas aflägsnare productiva orter, funne Kongl. Maj:ts Befallningshafvande dessa båda hufvudsyften fullständigast ernås, om den nordliga linien öfver Norum—Nilsby antoges.

Man ser således att det program, den allmänna grundsats om stambanors anläggande, som Kongl. Maj:t, som Jernvägsstyrelsen från 1858 uttalat till Ständerna, den har också provinsen Wermland genom sitt Landsting och sin Landshöfding velat hafva tillämpad på den nordvestra stambanans anläggning, så att den bergshandtering och den trävarurö-

relse, som i *stor skala* bedrifves i norra och vestra Wermland, äfven måtte tillgodoses. Men hvarför har i afseende på Wermland först Kongl. Maj:t i sin Proposition och sedan Stats-Utskottet frångått denna grundsats.

Skälen äro, så vidt jag kunnat uppfatta dem, hämtade såväl från Statens sida, som från provinsens egen. De förra äro dels politiska, dels finansiela. Det politiska skälet är att man önskar den kortaste och beqvämaste vägen till förbindelse med brödrariket. Men Norum—Nilsbylinien är blott 7,860 fot längre, hvilket gör i afseende på tid en alltför ringa åtskillnad och som i hänseende till en så lång vägsträcka, som mellan Stockholm och Christiania, knappt bör tagas i beräkning. Deremot är det finansiela skälet vigtigare; ty den förstnämnda eller Norumslinien blir 1,150,000 R:dr dyrare. Men om nu det visar sig, att såväl den personella som gods-localtrafiken blir så mycket större på den norra linien, att skillnaden bereder Staten inom några år full ersättning för den större både anläggnings- och underhållskostnaden, hvilket jag tror Professor Ribbing på förmiddagen fullkomligt ådagalade och dermed öfverensstämmer äfven Trafik-Styrelsens yttrande; så ligger ej heller häruti något skäl för Carlstadliniens företräde. Ty skulle äfven personaltrafiken för det närvarande lemna en något större behållning på den sednare linien, så förändras naturligtvis detta helt och hållet då rörelsen i följd af jernvägen tager en nordligare riktning, och vigtigt är att hogkomma, hvad Trafik-Styrelsen med ziffror och facta intygat, att nemligen isynnerhet i ett glest befolkadt land godstrafiken tilltager i en vida högre proportion än persontrafiken, och att följaktligen de banor komma att i framtiden lemna det bästa economiska resultat, som läggas så att de kunna tilldraga sig den största möjliga godsrörelse. Men att detta måste ega rum på Norum—Nilsbylinien, när en bibana till Filipstad blir beredd, det torde nu mera ej för någon vara tvifvelaktigt.

Men man har påstått, att äfven i economiskt afseende den norra linien ej vore ett allmännare ortsbehof, att den större både personal- och godsrörelsen nu gick och skulle framdeles gå en annan led, nemligen på de många vattenvägarne söderut till Carlstad och Christinehamn, och att om någon förbindelse behöfdes för rörelsen mellan östra och vestra Wermland, så vore Carlstadlinien derför den rätta afledaren. Men huru kan man påstå något sådant, tvärtemot hvad ortens egen styrelse intygat, tvärtemot hvad alla dessa af Bergmästare och Industriidkare i Frykdals, Kihls, Nyeds, Filipstads m. fl. härader med sina underskrifter bestyrkt, ja tvärtemot hvad endast en blick på Wermlandschartan samt någon kännedom om ortens förhållanden bort öfvertyga en

om? Mig synes det åtminstone så afgjordt, att hela det öfra och norra Wermland för både sin bergshandtering, sin skogshushållning och sin spanmålstillförsel måste hafva så öfvervägande fördel och behof af en högre upp belägen jernvägsförbindelse mellan öster och vester, att sjelfva Carlstads och de nedre vid Wenern belägna häradernas dermed icke kunna jemföras. Det är sannolikt att en mängd tyngre jern- och trävarueffekter, för den mindre kostnadens skull, komma att som hittills skeppas utför vattendragen och sjön Wenern till Göteborg eller Uddevalla, så länge dessa farleder äro öppna; men kommer man då ej ihog, att denna communication en del af året är förenad med stor fara — årligen ske ju skeppsbrott på Wenern — och en annan del är helt och hållet stängd, och skola ej det mellersta och nordliga Wermlands godsegare och trafikanter då åtminstone begagna jernvägen? En talare har sagt, att hans hjerta talade till förmån för björnbygden deruppe i Wermland, som kunde hafva behof af spanmål m. fl. af söderns producter, men hans förstånd sade annat. Jag tror, att både förstånd och hjerta böra tala för Wermlands förhöjda production och utveckling, och då jag i detta fall ej kan skilja Statens intresse från det som utgör en hel och vigtig provins', så röstar jag med full öfvertygelse för den norra eller Norum—Nilsbylinien, och då jag ej kan annat än önska, att jernvägen till Norge måtte snart blifva fullbordad, instämmer jag i afseende på anslaget i Friherre Klinckowströms reservation.

Professor **Agardh**: När i en fråga, sådan som den förevarande, de locala intressena uppträda stridiga och bekämpande hvarandra med alla möjliga medel, torde det för den enskilte Representanten i allmänhet vara rådligast, att följa den åsigt som uttalas af Regeringen, enär denna ifrån sin upphöjda ståndpunkt bäst är i tillfälle öfverse, och utanför partierne mest opartiskt kan bedöma de verkliga fördelar, som de olika förslagen erbjuda. I förevarande fall torde det vara så mycket mera skäl härtill, som redan vid sista Riksdagen det var kändt, att meningarne om banans riktning vore inom provinsen delade, och Ständerna, just med anledning deraf, i skrifvelse till Kongl. Maj:t då anhöllo om nya undersökningars företagande, och att Kongl. Maj:t med ledning deraf, ville till denna Riksdag göra framställning om den lämpligaste riktningen för banan. Efter det dessa förnyade undersökningar föregått och auctoriteters yttranden blifvit infordrade, är det som Regeringen nu, och såsom det vill synas af det bifogade Stats-Råds-protocollet alldeles enhälligt, föreslagit den södra linien öfver Carlstad. Under sådant förhållande synes det mig, som det måste finnas särdeles

giltiga anledningar, om Ständerna skulle afvika ifrån det sålunda tillkomna Kongl. Maj:ts förslag.

Finnas nu dessa särdeles giltiga anledningar? Jag måste efter en granskning af de från båda sidorna utgifna skrifterna härtill svara ett bestämdt nej! Jag tror neml. att man icke kan sätta synnerlig tillit till någondera sidans förespeglingar om de stora locala fördelarne; det har förekommit mig, som skulle det endast behöfvas att underkasta de meddelade calcylerne en närmare granskning för att finna hvilka öfverdrifter man gjort sig skyldig till. Några exempel härpå torde vara tillfyllestgörande.

Den förespeglade stora trafiken med bergslagsproducter förutsätter såsom nödvändigt vilkor, anläggandet af en bibana ifrån Filipstad, hvilken den norra liniens förfäktare vilja draga till Norum, den södra liniens till Ölme. Men beror trafiken hufvudsakligen härpå, så måste första frågan vara: Är det antagligt att en sådan bibana kommer att byggas? Jag erkänner att jag icke tror på sannolikheten af hvarken den ena eller den andra af dessa bibanors tillkomst. Det måste nemligen på goda skäl antagas, att innan man inlåter sig på företag, der kostnaderne uppgå till millioner, man förut efterser i hvad mån de blifvande inkomsterna kunna betäcka de på företaget nedlagda kostnaderna. Uppgör jag för bibanan Filipstad—Norum en sådan beräkning, under antagande af den inkomst för bibanan som den norra liniens förfäktare sjelfva antagit, då denna inkomst visserligen icke torde kunna antagas vara för lågt beräknad, så erhåller jag följande resultat. I det å pag. 34 af 1864 års Landstings-Comitté Betänkande förekommande sammandraget, är bruttoinkomsten för hela trafiken, med inberäkning af de 30,000 passagerarne, uppgifven till . . . . . 147,500 R:dr.

Afdrages härifrån 60 procent trafik-kostnader med	88,500 „
återstår till ränta och amortering en behållning af	59,000 R:dr.
Men bibanans anläggningskostnad uppgår till	2,258,000 „
Rörelsemateriel dertill enligt lägsta beräkning	202,000 „
(à 57,000 R:dr pr mil)	2,460,000 R:dr.

Om det antages att Staten skulle häraf som lån tillskjuta $^2/_3$ med 1,640,000, så skulle räntan härpå, endast beräknad efter 4 procent, utgöra 65,600 Rdr eller 6,600 R:dr mera än hela netto-behållningen å trafiken skulle uppgå till. För den återstående tredjedelen, 820,000 R:dr, som anläggarne af banan väl sjelfve skulle antagas böra tillskjuta, skulle således icke någon ränta ifrågakomma. Är det antagligt att någon klok beräknare skulle definitivt teckna sig för ett

företag, der det nedlagda capitalet icke allenast icke lemnar någon ränta, utan företaget dertill fordrar ett årligt sammanskott ifrån anläggarne till betäckande af den ändock lågt beräknade räntan till Staten?

Men, ville kanske någon invända, vid dylika företag måste man afse icke endast en direct vinst, man måste äfven taga i betraktande den indirecta, som tillskyndades industrien genom billigare fraktkostnader. Men äfven på detta sätt beräknad, torde inkomsten svårligen kunna anses motsvara omkostnaderna. Man måste nemligen väl erinra sig, att här icke är fråga om att öppna communicationer för en Bergslag, som förut saknade sådana; det gäller här endast att till den redan befintliga, combinerade vatten- och jernvägs-communicationen öfver Christinehamn, anskaffa en ny och förmånligare medelst jernväg. Den indirecta vinsten, som skulle kunna föras jernvägen till godo, måste sålunda anses i det närmaste motsvaras af den fraktskillnad, som kunde vinnas genom begagnandet af den nya jernvägen i stället för den gamla communicationen öfver Christinehamn.

Den således uppkomna indirecta vinsten är naturligtvis ganska vanskelig att beräkna. Men det torde kunna antagas, att, om man begagnar de uppgifter, som den norra liniens förfäktare sjelfve lemnat, densamma icke blir för lågt tilltagen. Jag har sålunda försökt att med ledning af de i Bilagan N:o 1 till det af comitterade för Landstinget år 1864 afgifna betänkande meddelade uppgifter å både de nuvarande trafikkostnaderna och de blifvande på jernväg, sökt beräkna vinsten i frakt å hela den trafik, som antagligen nu kan förefinnas. Beräkningen kan uppställas efter 2:ne olika antaganden:

Man kunde antaga att de enskilde, som deraf skulle skörda den indirecta vinsten, sjelfve byggde jernvägen. Under denna förutsättning kan räntan å anläggningskostnaden 2,460,000 R:dr, antagas med 5 % uppgå till 123,000 R:dr; afdrages å den antagna brutto-inkomsten 60 procent trafik-kostnader, återstår en netto-behållning af . . . . . 59,000 „

då återstoden af räntan . . . . . 64,000 R:dr, skulle betäckas af den indirecta vinsten, för så vidt företaget skulle bära sig. Men skillnaden i frakt för hvad som nu betalas från Filipstad till Christinehamn å ena sidan, och hvad som komme att betalas från Filipstad till Norum å andra, torde på långt när icke uppnå denna summa.

Antar jag åter hvad som synes vara meningen, eftersom endast $1/3$ af anläggningskostnaden för bibanan uppgifves vara tecknad, att Staten skulle blifva den egentliga förlägga-

ren, så torde räkningen utfalla ännu oförmånligare. Staten måste nemligen icke allenast söka se dem tillgodo, hvilka skulle få den indirecta vinsten på den nya jernvägen; den måste äfven se på de intressen, som äro beroende af de nu existerande communicationsmedlen. Det är väl antagligt att de på upprensningar, canalisering, slupar, jernvägar mellan vattendragen, fartyg på sjöarne o. s. v. nedlagda kostnader skulle, efter bibanans tillkomst, kunna anses till stor del förspillda, eller åtminstone hädanefter räntelösa. Kongl. Maj:ts nådiga Proposition upplyser, att för de nuvarande communicationerne Staten sedan 1840 såsom lån bidragit med 597,000 R:dr, och såsom anslag utan återbetalningsskyldiget med 124,665 R:dr. Det är väl antagligt att enskilte och Bolag derjemte bidragit med betydliga tillskott. Skall således å ena sidan upptagas den indirecta vinst, som genom minskad transportkostnad tillfaller industri-idkaren genom jernvägens byggande, så bör väl å andra sidan upptagas i räkningen den förlust, som drabbar rörelsen å de nu befintliga communicationsvägarne. Om ock således Staten kunde erhålla anläggningscapitalet till billigare pris än de ofvan antagna 5 procent, så torde den å andra sidan väl böra fordra, innan den uppträder, såsom hufvudsaklig förläggare för en jernväg af ifrågavarande art, antingen att den directa behållningen motsvarar räntan å anläggningscapitalet, eller åtminstone att förlusten å företaget i det hela blifver mindre än den, som måste blifva en följd af den nu föreslagna bibanans anläggande.

Men man har uppgifvit äfven andra olägenheter af de nuvarande communicationsmedlen, än de som i penningar kunde nogare beräknas: den längre transport-tiden, vintren, omlastningarne o. s. v. Men jag vågar tro att äfven i afseende på dessa olägenheter öfverdrifter ega rum. Man skulle visserligen kunna hafva en afsevärd fördel af vintertransporterne å jernvägen, om neml. flertalet af bruken lågo vid jernvägen eller i närheten deraf. Men då flertalet af dessa jemte jernvägen måste begagna forsling på vatten från och till jernvägen, hvilket om vintren förblifver hädanefter lika omöjligt som hittills, så synes man kunna antaga, att det för bruken kan vara temligen likgiltigt om deras tackjern under vintren ligger i Filipstad, eller skulle komma att ligga å de jernvägsstationer, som befinnas närmast brukens lastageplatser vid Clarelfven, Fryken, Wermelen o. s. v. Hvad dessutom vidkommer olägenheterne af en blandad vatten- och jernvägstransport, så torde derom kunna åberopas en auctoritet, som af den norra liniens förfäktare icke torde jäfvas. Brukspatronen Berger har nemligen i en reservation, bifogad *Stats-Utskottets Utlåtande N:o 141, pag. 84*, med anledning af en under förra Riksdagen förekommande fråga om en dylik blan-

dad jernvägs- och vatten-communicationsled, yttrat: "exempel kunna anföras hurusom i orter der varutransporten är lika stor eller större än den någonsin torde blifva å Luleå elf, omlastning af 6, 8 ja ända till 10 gånger på ej längre vägsträcka än hvarom nu är fråga, ombesörjes utan svårighet och hurusom man i dessa orter skattar sig rätt lycklig att på sådant sätt kunna få effecterne transporterade." Brukspatron Berger stridde då för antagandet af det billigare förslaget om anskaffandet af en blandad jernvägs- och vattencommunicationsled framför den förmånligare ansedda, men 826,000 R:dr dyrare canaliseringen af Luleå elf — och detta, som det synes, hufvudsakligen på det skäl att den lättnad trafiken skulle vinna icke på långt när skulle motsvara ränteförlusten. I Wermland har man redan med icke obetydliga kostnader anskaffat dessa blandade jernvägs- och vattencommunicationer, och likväl skulle man nu lemna dessa till spillo och med en uppoffring af flera millioner der börja att bygga för local-trafiken afsedda jernvägar!

Jag har vid beräkning af inkomsterne för jernbanan icke upptagit vinsten för Stambanan af den trafik, som genom bibanan skulle tillskyndas densamma. Denna vinst skulle, enligt comitterades ofta citerade Betänkande, pag. 20, utgöra i netto 120,000 R:dr, hvilket skulle motsvara "*räntan på det belopp, hvarför nära 3 mils jernväg bör kunna under vanliga förhållanden byggas.*" Comitterade anse således att det "*ur ren finansiel synpunkt sedt, skulle för Staten vara mera fördel att välja den norra sträckningen öfver Norum och dertill bygga en 2 mils bana till Carlstad*" o. s. v. Det är i sanning svårt att på några få rader sammanföra en sådan följd af oriktiga beräkningar. Bruttoinkomsten för Stambanan af de nämnde effecterne är tydligen öfverdrifvet högt beräknad till 178,000 R:dr. I stället att derifrån afdraga trafik-kostnaderne med 60 procent eller med 106,800 R:dr, har man afdragit 58,000 R:dr och således i stället för en nettobehållning af 71,200, har man fått 120,000 R:dr. Då comitterade anse att det är denna från bibanan kommande trafik, som skulle utgöra den öfverskjutande inkomsten för den norra linien, så borde väl räntan å den högre anläggningskostnaden af denna linie å andra sidan upptagas bland utgifterna o. s. v. Med beräkningar uppgjorda på det anförda sättet, kan man visserligen på papperet framtrolla nästan hvilka finansiela fördelar för Staten som helst!

För den nordligare liniens antagande har man såsom ett hufvudskäl anfört, att en jernväg lagd mellan grufve- och koldistricten, skulle på en gång höja jernindustrien och sätta ett högre pris på de nu vanvårdade skogarne. Man säger att malmerne icke nu kunna forslas på vattenvägarne till skogstrakterne kring Clarelfven, kring Fryken och kring Wer-

melen, emedan frakten blir så hög, att en tackjernsblåsning der ej lönar mödan. Man har sålunda genom en specification af kostnaderna visat, att under det nu tackjernet i Christinehamn kostar 3 R:dr 20 à 3 R:dr 30, så skulle det, blåst af malmer, forslade till skogstrakterne 10 mil per jernväg, ej kosta mera än 2 R:dr 74 öre, hvadan på hvarje centner tackjern skulle uppkomma en vinst af 46—56 öre, eller med 50 procent högre kolpris (af 12 R:dr), ändock en vinst af 14—24 öre. Man säger vidare, att oaktadt tackjernet bär en högre frakt än malmerne, blir det på vattenvägarne så dyrt, att bruken inom vestra Wermland delvis och efter hand måst nedlägga sina smiden. Man kastar således hela vestra Wermlands framtid i vågskålen och man har från många håll hört uttalas de mest lofvande beskrifningar på den rörelse, som den norra liniens antagande skulle frambringa inom Wermland. — Ingen lär väl vilja förneka att en jernbana här, som på hvarje annan ort, skulle medföra sitt gagn; men det behöfves, som det synes mig, endast en närmare granskning af de uppställda calcylerne för att visa, huru liten tillit man till dem kan sätta, eller åtminstone huru litet de berättiga till de resultater man från dem velat härleda. Jag skall, för att visa detta, begagna mig af den norra liniens egna ziffror, blott hämtade ifrån ett annat ställe af det Betänkande (*Landstings-Comittéens Betänkande 1864*), der de nyss angifna fördelarne af den norra linien finnas utvecklade. Om jag nemligen i den beräkning å priset för tackjern, blåst i vestra Wermland, som pag. 8 i noten förekommer, i stället för de 2:ne poster, som angifva frakten från Filipstad till Norum och från Norum vidare per Stambanan, substitueras den pag. 28 i samma Betänkande angifna nuvarande fraktkostnaden från Filipstad till Christinehamn och från Christinehamn till Borgvik (vid Wermelen), så visar sig att tackjern blåst vid Borgvik af malmer dit transporterade på nu befintliga communicationsvägar, skulle endast kosta 2 R:dr 69 öre, alltså 51—61 öre billigare än hvad som tackjern uppgifves vanligen kosta i Christinehamn. Antoges kolpriset 50 procent högre, skulle, i stället för den antagna vinsten per jernväg af 14—24 öre, med nuvarande communicationsmedel vinsten blifva 18 à 28 öre. Om förförhållandet är sådant, hvarföre måste man väl fråga sig: Sysselsätter sig då icke hela vestra Wermland redan nu med tackjernsblåsning? Om jernvägen med en högre fraktkostnad skulle upphjelpa den tynande jernhandteringen i vestra Wermland, hvarföre har med den billigare frakten af de nu befintliga vattencommunicationerna, jernhandteringen i vestra Wermland icke redan börjat gå framåt?

Den norra liniens förfäktare hafva icke lemnat något svar på dessa nära till hands liggande frågor. Måhända

ligger svaret dertill i den omständigheten, att jernhandteringen i sjelfva verket måste förblifva begränsad af tillgången till kol på de ställen, der Bruk eller Hyttor *till följe af andra omständigheter kunna anläggas.* Der måste finnas icke blott skog, som lemnar materialet till kolen, utan dessa måste äfven kunna framforslas till Bruken. Om således äfven stora skogstrakter finnas i vestra Wermland, så följer icke deraf att kolproductionen kan till särdeles betydlig grad göras för Bruken mera tillgänglig. Jernvägen kan icke för sådant ändamål framdragas genom de annars oåtkomliga skogarne till Bruken. Den kunde måhända ersätta en del af vattencommunicationerna, men torde föga kunna underhjelpa andra icke mindre nödvändiga vilkor för bruksrörelsens drifvande.

Jag har i det föregående sökt visa, huru liten tillit de beräkningar synas förtjena, hvarpå man velat grunda sannolikheten af en bibanas byggande ifrån Filipstad till Norum. Under sådant förhållande kan jag för min del icke antaga, att en sådan bibana under den närmaste framtiden skall komma till stånd. Antager man åter icke tillvaron af en sådan bibana, så är det svårt att föreställa sig hvad slags trafik, som skulle komma den norra linien till del och hvilken i någon mån kunde berättiga till denna dyrare banas föredragande framför den södra. Från denna ståndpunkt kunde således frågan synas afgjord; men då man fästat särdeles vigt vid några andra förhållanden, som skulle tala för den norra linien, torde det tillåtas mig att med några ord äfven beröra dessa.

Man har således fästat mycken vigt vid de beräkningar, som Trafik-Styrelsen uppställt för att visa Nilsby-liniens företräde. Granskar man likväl äfven dessa beräkningar, torde de, såsom kommande ifrån detta håll, befinnas minst sagdt oväntade. Sedan Styrelsen redogjort för de båda liniernas i i dess tanke för trafiken mer eller mindre fördelaktiga lägen, anser Styrelsen sig kunna antaga, att räntan å den norra liniens högre anläggningskostnad, beräknad att utgöra 69,000 R:dr, skulle betäckas af de högre inkomsterna å densamma. För att nemligen erhålla en netto-behållning af 69,000 R:dr, erfordrades en högre brutto-inkomst å den norra linien af 173,000 R:dr, och denna (märk väl: den *högre* brutto-inkomsten!) skulle vinnas:

dels genom jern- och trävaror, som vid Deijefors uppsamlas ifrån Kihls, Nyeds och Elfdalens härader,

dels af trafiken ifrån vestra Wermland, som tillfölje af den genom bibanan öppnade communicationen med Filipstads bergslag kan påräknas,

dels genom den ifrån samma bibana kommande trafik.

Jag vågar fråga, om denna trafik behöfves för att be-

täcka den till 1,150,000 R:dr beräknade högre anläggningskostnaden af den norra linien, hvilken trafik återstår väl för den norra linien, som skall betäcka de 6,166,000 R:dr som den norra linien dessutom kostar lika med den södra? Det synes mig som Trafik-Styrelsen ansett att hela localtrafiken på den norra linien kunde hänföras såsom inkomst till betäckande af dess öfverskjutande anläggningskostnad, i stället för att man väl snarare skulle hafva uppställt beräkningen ungefär så här:

Den norra linien antages inbringa för localtrafik . . . . . .
Den södra linien d:o d:o d:o . _____
högre inkomst på den norra linien . . . .
som i förhållande till räntan å dess högre anläggningskostnad utgör . . . . . .

Icke mindre anmärkningsvärd synes den beräkning vara, som i en not tillägges, liksom till att belysa Trafik-Styrelsens sätt att beräkna inkomsterna. Det heter nemligen der, att derest af trafiken vid Deijefors (utgörande i sin helhet enligt Styrelsens lemnade uppgift 49,868 tolfter plank, och 217,630 centner tackjern, som 1863 passerade) endast 25,000 tolfter plank och 150,000 centner stångjern (således mera än hälften af den uppgifna trafiken) blefve föremål för transport på jernvägen till Göteborg, skulle, äfven om frakten nedsattes till 36 öre centnern, derigenom erhållas en ökad inkomst af 207,000 R:dr, hvaraf endast 33 procent behöfde vara behållning för att lemna den behöfliga räntan och amorteringen på Nilsby-liniens större anläggningskostnad. Men 36 öre utgör frakten icke från Deijefors till Christineham, utan ifrån Deijefors till Göteborg. Trafik-Styrelsen anser sig således kunna lägga, hvad *hela banan* ifrån Deijefors till Göteborg, utgörande 31,5 mil, på dessa 25,000 tolfter plank och 150,000 centner jern förtjenar, såsom en inkomst på den lilla del deraf, utgörande omkring $^1/_6$:del, hvarom här egentligen är fråga, eller banan ifrån Deijeforsen till Christinehamn! Jag förbiser visserligen icke att Trafik-Styrelsen kunde säga: utan att banan dragits förbi Deijefors, skulle förtjensten å dessa plankor och detta jern ej tillfallit jernvägen. Men då kunde man också säga: Statens högre kostnader blifva ju snart sagdt endast betäckta genom de uppgifna posterna, under det att hvad Carlstads-linien möjligen inbringade utöfver hvad Nilsby-linien (utom det nämnda jernet och plankorna) införde på Stambanan, kunde med lika fog anses såsom vinst. Det uppgifves att 77,000 tolfter plank tillverkas årligen söder om Deijeforsen; om man i likhet med Trafik-Styrelsen antoge hvarje på banan införd post såsom en tillkommen vinst, så skulle, om frakten å dessa ned-

sattes till 26 öre, med bibehållande af trafik-kostnaden beräknad efter frakt à 36 öre, de likväl lemna en vinst för den södra linien af öfver 75,000 R:dr! Men jag frågar slutligen, huru skulle detta Trafik-Styrelsens sätt att uppgöra beräkningar taga sig ut, då efter banans fullbordande i den nordliga riktningen, statistiken för årets inkomster och utgifter skulle uppgöras? Skulle Trafik-Styrelsen väl då uppställa räkningen ungefär så här:

Godstrafiken ifrån Deijefors till Göteborg inbringade (t. ex.)	310,000 R:dr;
men då i nämnde trafik ingår Deijeforsens plankor och jern	80,000 „
återstår endast	230,000 R:dr,

hvilka fördelade på 31 mil ifrån Deijefors—Göteborg, gör 7,420 R:dr per mil.

För de omkring 5 mil, som utgöra sträckningen Deijefors—Christinehamn, har deremot behållningen utgjort 23,420 R:dr per mil, emedan Deijeforsens plankor och jern, ehuru fraktade ifrån Deijeforsen till Göteborg, endast skola föras de 5 mil till godo, som utgöra sträckningen Deijefors—Christinehamn.

Jag antager att Trafik-Styrelsen icke *då* skulle uppställa beräkningen på detta sätt, hvilket dock är det som nu blifvit begagnadt!

Trafik-Styrelsen har för den norra liniens företräde funnit skäl äfven i den omständigheten, att banor anlagda hufvudsakligen med beräkning på godstransport bättre bära sig än de som mera afse persontrafik: det heter, att persontrafiken snart uppnår en viss culmination, hvaremot godstrafiken städse tilltager i en vida högre proportion; att stationer sådana som Ousby, Laxå och Elmhult, till följe af jern- och trävarutrafikens stora inflytande på inkomsterne, inbringa mera än t. ex. Örebro, Alingsås, Jönköping och Falköping. Undersöker man närmare dessa jemförelser och deraf dragna resultat, så visar sig lätt huru föga adæquata de förra äro, huru litet, eller kanske rättare, huru olyckligt bevisande de sednare. Att jemföra inkomsterna på en stambana, som är afsedd att förbinda ett lands aflägsnare punkter och som ofta på längre sträcka får framdragas genom "svältor" och hedar, hvarigenom inkomsterne fördelade per mil nödvändigt måste blifva mindre; att jemföra en sådan banas inkomster med vissa godsbanors, som dels äro kortare, dels ofta utgöra en rikare trakts exportled till närmaste hamn, kan för det ifrågavarande fallet icke gerna vara bevisande — man har svårt att fästa så ringa afseende på persontrafiken, då Trafik-Styrelsens egen tryckta berättelse för år 1864 upplyser, att å å statens jernvägar

personaltrafiken inbringat pr banmil 25,577 R:dr,
men godstrafiken d:o d:o endast 22,031 —

Exemplen af Ousby och Elmhult fruktar jag icke vara särdeles lyckligt valda. Man håller som bäst på att på båda ställena uthugga skogarne, hvilka före jernvägens öppnande der sannolikt hade ett mycket ringa värde. De skulle således mest blifva föremål för speculation, och således jernvägarne under de första åren, då skogarne uthuggas, deraf få betydliga inkomster. Men denna slags godstrafik torde snart hinna "sin culmination". Hvad som sedan skall från dessa Trafik-Styrelsens cassa-stationer exporteras är svårt att inse; och exemplet, att på sådant sätt uppmuntra godstrafiken, torde på det hela icke vara inbjudande.

Man har ansett såsom ett hufvudargument emot den södra linien, att den till en betydlig del följer stranden af Wenern, hvarigenom å dess södra sida den localtrafik icke kan komma att uppsamlas, hvilken annars anses inom de 3 närmaste milen draga sig åt en jernbana. Utan tvifvel måste detta anses såsom en olägenhet; men dels torde denna slags trafik, i sjelfva verket icke blifva bättre på den norra linien, dels gifves det åtminstone undantagsförhållanden, som göra att en jernväg, framdragen långsåt ett vatten, kan ändock lemna ett ganska förmånligt resultat. Sålunda är jernvägen mellan Lund och Malmö en af de mest trafikerade i Sverige oaktadt den för halfva dess längd går utmed stranden af sundet, och vid Lund ännu icke är mera än 1 mil aflägsen derifrån. Granskar man förhållandet med de nu ifrågavarande båda linierna, så måste det vara lätt begripligt, att de som ämna begagna jernvägen för någon längre resa, skola uppsöka densamma, antingen den bygges i den föreslagna norra eller södra riktningen. Det är således endast de kortare resorna, som skola tagas i betraktande såsom bildande localtrafiken. Af dessa localresor företagas utan tvifvel det öfvervägande större antalet af dem, som antingen hafva något att afyttra, eller något att uppköpa; och då städerna äro de egentliga marknadsplatserna, så följer väl att flertalet af resorna gå ifrån och till städerna. Men är förhållandet sådant, så torde man blott behöfva kasta en blick på chartan för att finna att, till följe af den bågformiga riktning, hvari den norra linien framgår ifrån Christinehamn till Norum, skola de som bo i den södra liniens närhet icke komma att begagna jernvägen om den bygges i den nordligare riktningen, enär dessa skulle komma att få ungefär lika långt till banan som directe till Christinehamn. Lika gerna som de foro ½, 1, 2 mil för att uppsöka den norra linien och derifrån å banan komma till staden lika gerna skola de fara ½, 1 eller 2 mil directe till eller mot Christinehamn. På andra sidan om Väsehärads kyrka, som ligger halfvägs emot Carlstad,

skulle man så mycket mindre uppsöka jernvägen, som den icke förde till den närmare staden, nemligen Carlstad. På andra sidan Carlstad emot Frykerud, skulle localtrafiken söder om den norra linien tydligen icke heller uppsöka banan, för att å den heldre forslas till det aflägsnare Christinehamn, än directe till Carlstad. Den för den norra linien beräknade localtrafiken från trakterna söder om densamma skulle således till betydlig del uteblifva; och denna trafik, hvilken deremot skulle komma den sydliga linien till del, är af så mycket mera betydelse, som dessa trakter äro de folkrikare. 1864 års Landstings comitterade, hvilka kanske först framburo det argument emot den sydligare linien, som hemtas från riktningen utmed Wenern, beräknade att den norra linien skulle hafva 11—12,000 invånare inom 3 mils afstånd mera än den södra. De lade till grund för sin beräkning den af Jernvägs-Styrelsen utgifna chartan, som i målade rutor angifver antalet af invånare för qvadratmilen. Följer jag samma, så befinnes att den södra linien skulle passera 8 qvadratrutor, den norra, mera krökta, beröra 10, sådana. Men de 8 rutorna hafva ett större invånare-tal än de 10, hvilket måste antyda, att den södra linien skulle passera folkrikare trakter än den norra. Måste jag nu afdraga dessa folkrikare trakter från den trafik, som skulle komma den norra linien till godo, så är tydligt att den norra linien liksom den södra, för uppsamling af localtrafik hufvudsakligen blefve anvisad på trakterna norr om banan. Jag kan således icke heller i den södra liniens framdragande i närheten af Wenerns strand finna en anledning att heldre välja Norum—Nilsbylinien.

Jag tillåter mig slutligen en allmän anmärkning. När många speculera i samma riktning och fantasien får vara med i beräkningarne, så är det förunderligt huru den enes öfverdrift verkar smittosamt på den andra! Äfven de, som annars nyktrast beräkna egna fördelar, kunna under sådana förhållanden komma att sätta tro till de luftigaste *"châteaux en Espagne"*. Huru många exempel visar icke speculationernas historia derpå, att man formligen trängt sig fram för att teckna sig till företag, som medfört ruin för tecknarne. Så har nu äfven speculationen framfödt det ena påståendet öfverdrifnare än det andra om den norra liniens företräden. Oaktadt 1865 års Landstings-utskott, hvars pluralitet var för den norra linien, ansåg sig om 1864 års Landstings-comitterades betänkande böra anmärka, att det egnat för liten uppmärksamhet åt den södra liniens fördelar att man der gjort sig skyldig till misstag och öfverdrifter — huru obetydliga äro ändock de företräden, som i detta betänkande tilldelas den norra linien, jemförda med dem, som i de nyaste skrifterna derom utmålas! I betänkandet pag. 7

sägas de nuvarande communicationerna i Wermland *utmärkt passande för de färdiga producterna till stapelorterna*; man talar der icke om några stångjerns- och planktransporter ifrån Deijeforsen o. s. v.! Man hade då ännu icke lärt sig att upptaga vestra Wermlands hundra-tusental tunneland skog, som skulle årligen genom den norra liniens antagande vinna några Riksdaler hvardera i värde, med i beräkningen! Har man nu en gång fått ögonen öppna för dessa öfverdrifter, så torde man äfven finna riktigheten af det slut, hvartill Regeringen kommit sådant det pag. 8 i den Kongl. Propositionen uttalas: "Då det icke kan med någon grad af säkerhet antagas, att trafikinkomsterna å den dyrare och ofördelaktigare linien öfver Nilsby skola så mycket öfverstiga inkomsterna å den södra linien öfver Carlstad, att statens uppoffringar för åstadkommande af den förra i förening med erforderliga bibanor kunna dermed betäckas, anser Kongl. Maj:t sådana förhållanden här icke förekomma, att ifrågavarande stambana bör förläggas i annan riktning än den kortaste och billigaste." Det är således af detta skäl, som jag anser mig böra rösta för den södra linien öfver Carlstad.

Kyrkoherden **Wennerström**: Jag skall vara helt kort och ej ingå i några vidlyftiga calcyler angående den ena eller andra liniens företräde, och detta så mycket heldre, som jag hyst och fortfarande hyser den öfvertygelsen, att frågan ännu icke är så utredd, att man deri nu borde fatta bestämdt beslut. Då nemligen olika personer från samma provins uttala och med öfvertygelsens värma försvara diametralt motsatta åsigter i afseende på nordvestra stambanans sträckning, så visar sig att ärendet befinner sig i ett stadium, der det för en hvar måste blifva svårt att fatta sitt beslut. Derför skulle jag för min del helst vilja förena mig med Doctor Runsten, i hans yrkande om uppskof. Men då efter all anledning denna åsigt icke kan räkna på majoritet inom Ståndet, så är det nödvändigt att redan nu, så godt man kan, söka bilda sig en åsigt om den södra eller norra liniens företräde. Jag erkänner dervid villigt, att jag saknar den kännedom om ställningar och förhållanden inom provinsen Wermland, som är nödig för ett säkert omdöme i detta afseende och att jag måste fatta detsamma uteslutande på de i ämnet tillgängliga handlingar. Dervid befinner jag mig dock troligen icke i sämre ställning än flertalet af mina kamrater. — Man har redan, såsom mig synes fullkomligt riktigt, anmärkt, att nordvestra banan tillkommit hufvudsakligen af politiska skäl. Men deraf kan man ej hemta något stöd för den ena eller andra liniens företräde, enär det politiska ändamålet kan genom båda linierna lika

väl befordras. Man måste således se saken från statsecönomisk synpunkt. Den vigtigaste omständigheten att dervid betrakta är naturligtvis den, att banan lägges så, att staten och provinsen Wermland deraf må skörda den största möjliga fördel. En blick på chartan säger mig, att den af Utskottet föreslagna linien icke kan i detta hänseende vara den lämpligaste. Den skulle nemligen under nära nog hela sin sträckning komma att gå längs utåt stora segelbara vatten, hvilket man hittills, och säkerligen med fullt skäl, ansett om möjligt böra undvikas. — För den norra liniens företräde framför den södra hafva dessutom på sednare tiden yttrat sig nästan alla auctoriteter, såsom Wermlands läns Landsting, Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, Chefen i medlersta Väg- och Vattenbyggnads-districtet och i viss mån jemväl Styrelsen öfver Statens Jernvägsbyggnader. Derjemte har Styrelsen för Statens Jernvägstrafik i afgifvet utlåtande uttalat den öfvertygelsen att enligt all sannolikhet en så mycket högre årsinkomst vore af den norra linien att påräkna, så att ränta och amortering å dess större anläggningskostnad derigenom vunnes. — Visserligen har en talare nyss sökt förringa tillförlitligheten af dessa beräkningar och till stöd härför anfört en mängd zifferförhållanden. Men om han vill noggrannt genomläsa Trafik-Styrelsens Utlåtande, sådant det återgifves pag. 20 och 21 i detta betänkande, skall han finna, att Styrelsen icke gjort sig skyldig till det hufvudsakliga misstag, som han förevitat densamma. Och då en så skicklig räknekarl, som bemälde talare, kunnat i en så vigtig omständighet misstaga sig, så kan det ju hända, att han äfven gjort det i en och annan af sina öfriga beräkningar. Äfven Kongl. Maj:t, som uttalat sig för den södra linien, har dock förklarat, att det synes antagligt, att den nordliga riktningen öfver Nilsby skulle för Wermlands jernhandtering och tvävarurörelse blifva af större gagn än den södra öfver Carlstad. Under sådana förhållanden kan jag icke annat än förundra mig deröfver, att Utskottet förordat den södra linien, helst hvarken Utskottet eller de, som talat för bifall till dess förslag, derför, såvidt jag kunnat förstå, förebragt några öfvervägande och öfvertygande skäl. Man har visserligen förmenat, att på den södra linien efter all sannolikhet skulle blifva större persontrafik än på den norra. Men denna omständighet ensam kan väl icke hafva föranledt Utskottets förslag. Det är ju dessutom hufvudsakligen industrien, som man vid jernvägars byggande bör tillgodose. Det måste således hafva funnits något annat skäl, som inom Utskottet verkat afgörande; och, jag fruktar ej att uttala det, utan tvifvel har det varit Carlstadsintresset. Jag respecterar ett sådant intresse; men det får icke göra sig gällande på hela provinsens bekostnad. Man har

vid andra jernvägars anläggning icke fästat sådan vigt vid residensstäderna i de respective provinserna, att man för att draga jernvägarne dit, lemnat alla andra considerationer å sido. Hvarken i Södermanland eller Nerike har man tänkt på något sådant, utan man har sökt lägga jernvägen så, att *hela* provinsen deraf skulle få största möjliga gagn. För min del kan jag derför icke godkänna Utskottets förslag utan instämmer i den af Hrr Beckfriis och Leyonancker m. fl. afgifna reservation, hvilken ock innehåller det slut, hvartill Riksgälds-Afdelningen inom Utskottet kommit.

Contracts-Prosten **Altahr**: Sedan jag begärde ordet, hafva flere talare yttrat sig till förmån för nordvestra stambanans dragning från Christinehamn öfver Norum och Nilsbysundet till Arvika. Jag kunde derföre nu inskränka mig till att i hufvudsaken instämma med professor Ribbing samt Doctorerna Rundgren och Säve, men, då jag erhållit ordet, anhåller jag att få göra några anmärkningar vid det, som blifvit yttradt till försvar för södra linien. Så har man fästat synnerlig vigt dervid, att Kongl. Maj:t i sin nådiga Proposition förordat den södra linien. Härvid vill jag fästa uppmärksamheten derpå, att intet fanns upplyst om norra liniens economiska och provinsiela företräde, då Kongl. Maj:t aflät sin nådiga Proposition. Man har alltså goda skäl att förmoda, det denna Proposition blifvit helt annorlunda, derest endast de upplysningar vid dess aflåtande varit att tillgå, hvilka sedermera tillkommit genom Trafik-Styrelsens afgifna utlåtande i ämnet.

Man säger vidare, att denna stambana tillkommit hufvudsakligen af politiska skäl, och att alltså detta icke får lemnas ur sigte vid frågans bedömande. Jag medgifver detta, men kan ingalunda finna, att det minskar norra liniens företräde, enär det politiska intresset vinnes lika väl genom den norra, som genom den södra linien, men derjemte genom den förstnämnda så väl statens som provinsens fördel på bästa sätt tillgodoses,

Vidare säges, att man från början aldrig tänkt på annat, än att draga nordvestra stambanan öfver Carlstad. Ja — sannt är visst, att man från början icke tänkte på denna norra linien, som nu är i fråga, men lika sannt är att man från början icke tänkte, att stambanan skulle gå *öfver* Carlstad, ty det heter ända till 1858 *förbi* Carlstad, och detta sväfvande ordet *förbi* tyckes nogsamt visa, att man från början väl insåg olämpligheten deraf, att stambanan skulle gå *öfver* Carlstad, men för öfrigt ännu icke gjort sig reda för, hvar och huruledes den skulle gå *förbi*. Först vid jernvägsundersökningen 1858 stannade pluraliteten i den mening, att stambanan borde gå öfver Carlstad, men jem-

förelsen var då mellan denna och en nordligare öfver Norum, Sunne efter Rottnens dal förbi Mitandersfors bruk till Norska gränsen, hvilken sträckning, ehuru till längd kortare och lutningsförhållanden fördelaktigare samt till anläggningskostnad billigare, ej kunde vinna framgång, emedan derigenom såväl Wermelens som Glafsfjordens stora vattendrag skulle hafva kommit i saknad af beröring med stambanan. Likväl framkastades vid denna undersökning förslaget om den nu ifrågavarande sträckningen öfver Nilsbysundet, såsom en ganska lämplig medelväg emellan de båda ytterligheternas, men detta förslag var då så nytt och i följd deraf för de flesta så främmande, att det ej kunde tillvinna sig förtjent afseende. Emedlertid ju mera man började tänka på och göra sig reda för detta förslag, desto större uppmärksamhet tilldrog det sig, samt framkallade beslutet af några bruksegare i Fryksdals-, Kihls- och Nyeds härader att låta på sin bekostnad undersöka denna sträckning. Då genom denna undersökning visshet vanns, att denna sträckning, som skulle blifva af omätlig vigt för den industriela rörelsen inom den betydligaste delen af provinsen, skulle kunna byggas med en i förhållande dertill ringa ökning i kostnad; ingingo desse till Kongl. Maj:t med underdånig ansökan, att denna sträckning måtte bli föremål för en fullständig undersökning. Följden deraf blef, att afgörandet af stambanans sträckning mellan Christinehamn och Arvika vid sistlidne Riksdag uppsköts samt den begärda undersökningen i nåder anbefalldes. Denna undersökning, som först under sistlidne år fullbordades, har haft till följd, att den norra sträckningen blifvit förordad af de auctoriteter, hvilka haft att deröfver sig yttra, nemligen Länets Höfding samt Jernvägsbyggnads- och Trafik-Styrelserna. Under sådana förhållanden tyckes den omständigheten, att man icke från början kom att tänka på denna sträckning, ingalunda böra lägga hinder derför att den nu utväljes.

Med anledning af det hinder härför, som man sökt framhålla i denna sträcknings drygare anläggningskostnad, får jag anmärka, att liksom vid den förnyade undersökningen af södra sträckningen man lyckats vinna både fördelaktigare lutningsförhållanden och lindrigare anläggningskostnad, man har goda skäl att hoppas, det vid arbetets utförande på norra sträckningen man äfven skall lyckas vinna sådana fördelar. En ökad anledning till denna förhoppning har man deruti, att, såsom det berättas, man under sjelfva byggnadsarbetet mellan Laxå och Christinehamn lyckats genom mindre afvikelser från första utstakningen vinna en sådan besparing i kostnad, att af den beräknade summan skall blifva ett ansenligt öfverskott. Så mycket större skäl till denna förhoppning har man här, då man jemförer kostnadsberäkningarna

för södra och norra sträckningen i hvad angår jordersättningarne, hvilka böra lemna fullt rum för en sådan jemförelse. Det visar sig då, att, när jordersättningarne för norra sträckningen med en större längd af blott 7,860 fot deraf 4,110 fot gå medelst tunnel genom berg, blifvit uppskattade till R:dr 98,750, uppskattas jordersättningarna för södra sträckningen endast till 72,370, oaktadt man påstår, att denna går genom länets bördigaste del, men deremot den norra endast genom stilla och obebodda trakter. Men man kan nu här lemna dessa förhoppningar alldeles åsido, ty de må mindre eller mera vinna fullbordan, så synes dock med säkerhet kunna antagas, att den drygare anläggningskostnaden skall rikligen ersättas endast med den directa vinst, denna sträckning skall tillföra staten genom en ökad trafikinkomst på dess stambanor. Trafik-Styrelsen har i sina beräkningar af denna vinst, antagit att, om endast ungefär hälften af det tunga gods, som vid Clarelfven omkring Deijeforsen träffar jernvägen, skulle komma att på den föras till Göteborg, detta skulle vara tillräckligt, äfven med frakttaxan nedsatt med 20 procent och med blott 33 procents behållning, att lemna både ränta och amortering på den högre anläggningssumman. Väl har man häremot invändt att fraktkostnaden skulle blifva så mycket drygare på jernväg, att denna blott undantagsvis skulle anlitas. Denna invändning är dock fullkomligen falsk hvad jerneffecter angår och beträffande trävaror påstås allmänt af tillverkare, att den drygare kostnaden på jernväg fullt ersättes genom varans bättre vårdande samt dess skyndsammare och säkrare framkomst till skeppningsorten. Detta synes icke eller vara ett löst påstående, ty det har bekräftelse af förhållandet på vestra stambanan. Till en början aflastades der vid Töreboda det tunga gods, som kom norr ifrån, för att vidare gå sjöledes till Göteborg. Detta förhållande har dock årligen aftagit och under sistförflutna året så alldeles upphört, att ej en centner då der aflastats för att gå sjöledes, utan fortsatt på jernväg till destinationsorten.

Man har ock andragit såsom ett skäl mot valet af den norra linien, att den skulle fordra en längre anläggningstid af $1/2$ till $3/4$ år genom tunnelsprängningen vid Nilsby. Upplyst har dock blifvit genom den erfarenhet, man vunnit af tunnelsprängningen här på söder, att sprängningen af tunneln vid Nilsby väl låter verkställa sig på kortare tid, än den i förslaget uppgifna, enär denna uppgafs, innan ännu denna erfarenhet var att tillgå. Man har således ingen anledning förmoda, att det skall bli denna tunnelsprängning, utan sannolikt öfvergången öfver sjön Wermeln, som kommer att ordra längsta tiden.

Slutligen har en talare med hvarjehanda sifferberäkningar velat bevisa, det en bibana mellan Filipstad och Norum icke skulle bära sig. Lemnande detta sätt att bevisa i sitt värde, får jag endast anmärka, att denna bibanas byggande är ett privat företag, som föga kan röra Rikets Ständer, då det enskildta bolaget ansvarar derför, att det förlagslån, som staten kunde dertill lemna, kommer att återgäldas såväl till capital, som ock betingad ränta. Det kan väl låta tänka sig, att denna bibana i första början kunde gifva liten inkomst, ja, till och med så liten, att bolaget kunde första året bli satt i nödvändighet att lemna förskott till ränta och amortering af statslånet, men man får väl påräkna, att denna, liksom andra jernbanor, som ha godstrafik till hufvudsakligt föremål, skulle år för år lemna allt högre inkomst. Man påräknade af Gefle—Dala banan till en början endast en årlig inkomst af 500,000 och redan har denna inkomst stigit till vida mera än dubbelt belopp. Man har alltså godt skäl att hoppas, det denna bibana i längden skall komma att väl bära sig; och säkert är i alla hänseenden, att staten deraf skall komma att skörda en fortfarande vinst genom ökad trafikinkomst på sina stambanor.

På grund häraf kan jag ej annat än vidhålla och fortsätta mitt redan gjorda yrkande.

Vice Talmannen, Biskop **Annerstedt**: Ståndet synes numera vara trött af discussionen i frågan och jag vill derför icke upptaga Ståndets tid med vederläggning af hvad man anfört till stöd för nordvestra stambanans dragande öfver Norum och Nilsby till Arvika, ehuru frestande detta än kunde vara. Mitt votum i frågan innefattas i Utskottets förslag och skälet derför är helt enkelt det, att en jernväg öfver Carlstad är både kortare och mindre dyrbar än öfver Norum—Nilsby, då deremot fördelarne af den sednare linien framför den förra äro obestämda och beroende på en del förhållanden, om hvilka det ännu är ganska osäkert, huruvida de komma till stånd eller icke. Så är det ännu alldeles obestämdt, om en bibana från Filipstad till Norum kan komma att anläggas eller icke. Jag vill väl icke betvifla möjligheten deraf att man kan få tecknadt ett tillräckligt bidrag af ortens innevånare för nämnde bibanas anläggande. Men man torde dervid icke förbise den ganska väsendtliga omständigheten, att de, som redan tecknat sig för berörde bidrag, dervid fästat det hufvudsakliga vilkor, att man skulle för banans anläggande erhålla lån af staten mot samma bestämmelser, som förut utfästs vid låns lemnande från statens sida till andra enskilda jernvägsbolag. Då emellertid penningar synas blifva mer och mer dyra, kan det vara ganska ovisst, om staten fortfarande kan till enskilda jernvägsbolag

utlåna penningar mot samma ränta som hittills. Således kan man icke med någon säkerhet räkna derpå, att nämnde bibana skall komma till stånd. Vidare har man påstått, att på den norra linien skulle blifva större godstrafik än på den södra, och stödt detta sitt påstående hufvudsakligen på ett af Styrelsen öfver statens jernvägstrafik i ärendet afgifvet utlåtande och en del deri förekommande beräkningar. Dervid är dock att märka, att Trafik-Styrelsen icke kan känna förhållandena inom Wermland bättre än vi enskilda personer och att dess beräkningar således icke kunna vara mera trovärdiga än de, som blifvit uppgjorda å motsidan. Trafik-Styrelsen har, med stöd af den på Gefle—Dala-jernvägen vunna erfarenheten, antagit, att godstrafiken på den norra linien skulle komma att i framtiden ökas ganska betydligt. Förhållandena i Wermland äro dock helt annorlunda än i de trakter, der Gefle—Dala jernväg går fram. Der fanns ingen annan communicationsled. Den för Dalarne behöfliga spanmålen måste föras till Fahlun på hjul, och skogarne i trakten af jernvägen ruttnade ner i brist på communicationsleder. All rörelse i dessa orter sökte derför sin väg till jernvägen. Så torde det icke blifva i Wermland, hvarest redan finnas icke mindre än fem vattenvägar. Och dessutom om äfven godstrafiken på den norra linien skulle, på sätt man antagit, tillökas utöfver de nu gjorda beräkningarne, så har man dock icke visat, hvilken kostnad skulle uppstå för staten genom banans och materielens slitning i följd af den mängd tungt gods, som på jernvägen skulle framforslas, och således ej eller, hvilken nettobehållning staten skulle skörda af den förökade trafiken. Man har sagt, att det hufvudsakligen skulle varit Carlstadsintresset, som föranledt Utskottet att framkomma med sitt förslag. Jag tror dock icke, att man behöfver hysa en sådan åsigt, utan att man väl kan medgifva, att Utskottet omfattat den af detsamma uttalade åsigt efter noggrann pröfning af alla på frågan inverkande omständigheter och förhållanden. Äfvenledes har man yttrat, det nästan alla auctoriteter, som fått tillfälle att uttala sig i ärendet förordat den norra linien. Deremot torde blott behöfva erinras, att regeringen yttrat sig till förmån för den södra linien. Huruvida åter regeringens yttrande skulle, såsom man förmenat, blifvit annorlunda, derest regeringen förut fått del af Trafik-Styrelsens förberörda utlåtande, hvilket tillkommit först efter det Kongl. Maj:ts Proposition i frågan aflåtits, derom vill jag icke yttra mig. Det är alltid vanskligt att gifva sig in på hypothesernas område.

Hvad derefter angår frågan att man skulle uppskjuta ärendets definitiva afgörande till ett kommande riksmöte, så kan jag icke tillstyrka bifall till en sådan åsigt.

Det

Det har blifvit för mig uppgifvet, att den jernvägsmateriel, som användts för byggandet af jernbanan mellan Christinehamn och Laxå, och hvilken numera, sedan denna bana snart är färdig, der icke mera kan användas, kostar omkring 400,000 R:dr R:mt äfvensom att, om denna materiel icke blefve öfvertagen för byggandet af andra jernvägar inom landet, det för jernvägen emellan Christinehamn och Laxå afsedda anslag icke skulle varda tillräckligt. Jernvägsmaterielen är allt för tung för att kunna utan högst betydliga kostnader flyttas till Arvika. Om deremot nu afgjordes, hvar banan mellan Christinehamn och Arvika skall läggas, kunde denna jernvägsmateriel på denna bandel användas.

Vidkommande slutligen beloppet af den summa, som till den ena eller andra banans byggande vid denna riksdag bör anslås, så, ehuru jag icke inom Utskottet förenat mig uti den af Friherre Klinckowström afgifna reservation, så likväl och då jag icke finner det vara lämpligt eller med god hushållning öfverensstämmande att bevilja allt för knappt anslag, får jag nu förklara, att jag instämmer i nämnde reservation och således yrkar bifall till densamma.

Deruti instämde flera af ståndets ledamöter.

Doctor **Moberger** yttrade: Jag har begärt ordet; icke för det att jag har något märkeligt att säga, utan blott för att uttrycka min förtjusning öfver hvad i ämnet blifvit sagdt, och utlofvar derjemte, att mitt anförande skall komma att tillhöra hvad man kallar korta varor. Kellgren yttrade på sin tid: man eger ej snille för det man är galen; och visserligen är det sannt; men lika sannt är ock, att, fastän man icke sjelf är något snille, behöfver man icke helt och hållet sakna förmågan att uppfatta hvad som blifvit snillrikt och med talent anfördt. Tvänne kämpar: Herr Biskop Sundberg och Professor Ribbing hafva på förmiddagen i denna bardalek skurit oförgängliga lagrar; men jag vågar dock betvifla, att deras anföranden tjenat till att bilda eller stadga någons öfvertygelse; emedan skälen å ömse sidor synas mig hafva varit lika starka, och det är en erkänd sanning, att + och — taga ut hvarandra; hvarjemte jag anser på visst sätt vådligt, att allt för mycket fördjupa sig i specialiteter; emedan man då lätt förlorar öfversigten af det hela. Nu lärer det väl näppeligen kunna förnekas, att jernvägsärender höra mera till verldsliga än andeliga angelägenheter, och det saknar icke sin märkvärdighet, att Landshöfdingen, fastän residerande i Carlstad, yttrat sig till förmån för Norums-linien; och hvad på min åsigt yttrat mycket inflytande är, att under discussionen har *Statens* och *Provinsens* intressen blifvit ställda i skarpare motsats än hvad sakens beskaffenhet eller

tidsomständigheterna påkalla. Ty efter mitt förmenande kunna båda intressena i detta vigtiga ämne gemensamt tillgodoses. Vi lefva, Gudi lof! för närvarande i fred och god ro, och kunna gifva oss till tåls, både med förlängd byggnadstid och att betrakta icke endast hvad som existerar ofvan jord, hvilket de föregående talarne mest betonat, utan äfven hvad som finnes under jorden, och hvarpå jag utbeder mig att få fästa Högvördiga Ståndets uppmärksamhet. Det är sannt, att Norums-banan blir, andra omständigheter att förtiga, icke obetydligt dyrare än Carlstads-banan; men låtom oss härvid icke förgäta de ofantliga rikedomar för all framtid, hvilka ligga fördolda i bergens djup, och sannolikt aldrig till sitt rätta belopp kunna komma i dagen, derest icke Norums-linien blir Rikets Ständers beslut. En jernväg kan väl icke egentligen sägas vara en anläggning för evigheten; men dock näst derhos, och det betyder föga för en hel nation att förskottera en eller halfannan million emot en för all framtid oberäknelig vinst. Emedan jag således håller före, att både Statens och Provinsens framtida bästa kan ses på samma gång till godo på Norums-linien, och hvad angår den genomskinliga, ehuru icke direct uttryckta farhågan, att mesta trafiken skulle draga sig åt Norge, icke har någonting emot, att Norrmännens hjertan föras oss till mötes äfven på jernväg; ernar jag rösta för Norums-linien, såvida det afgörande beslutet nu oundvikligen måste fattas. Men enär discussionen inom detta Högvördiga Stånd, och jag håller sannolikt äfven i de öfriga, mer än tillräckligt ådagalagt, att opinionen om hvilkendera linien, absolute taget, är fördelaktigast, ännu icke är viss eller fullbildad; skulle jag för min del helst vilja omfatta Riksdagsmannen Svenséns förmedlande reservation, och, hvad beloppet af medlen angår, påyrkar jag för min del bifall till hvad Stats-Utskottet föreslagit.

Doctor **Sandberg**: Såsom man kunde förutse, hafva insigtsfulla talare gjort sig den yttersta möda, att å ömse sidor genom långa och grundliga afhandlingar ådagalägga företrädet hvar och en af sina åsigter. För mig är det under förhanden varande omständigheter alldeles omöjligt att härutinnan fatta någon viss öfvertygelse, och fördenskull får jag förnya mitt förut gjorda uppskofsförslag, till dess noggrannare undersökningar blifvit verkställde och säkrare resultat kunnat vinnas, hvilket i alla händelser synes vara det rådligaste, såsom det ock blifvit yrkadt i en reservation till detta betänkande.

Men skulle denna åsigt icke delas af Högvördiga Ståndet, utan man anser nödvändigt att den Kongl. Propositionen i ämnet måste besvaras och frågan således nu afgöras,

så vore önskligt, att först en särskild proposition af Talmannen blefve framställd angående jernvägens sträckning, och, om denna proposition skulle föranleda votering, anser jag mig icke deruti kunna deltaga.

Doctor **Almqvist**: Så många skäl hafva i dag blifvit anförde emot de föreslagna sträckningarne af vägen genom Wermland, att jag finner för mig tillräckliga skäl att förkasta så väl ena som andra alternativet.

Att till förmån för Wermlands Bergslager förlägga vägen med svåra lutningar, oformliga krökningar och en ofantlig tunnel högt upp ibland dessa Hyttor och Masugnar, anser jag vara mindre välbetänkt, då Wermlands producter hafva 5 stora välbelägna vattencommunicationer med nödiga jernvägsanläggningar för transporten till Wenerns hamnar för att derifrån gå den alltid billigare sjövägen till Nordsjön.

Att å andra sidan, då af alla medgifves, att Wermlands jernväg i första rummet afser förening med Norge och derföre bör söka det kortaste afstånd, föra densamma på en onödig omväg ner till den s. k. residensstaden Carlstad, i stället för i rak sträckning, så vidt möjligt, emellan Christinehamn och Arvika, kan icke eller af mig gillas, så mycket mindre som Öfverste Ericsons första stora jernvägsplan afsåg att draga nordvestra stambanan åt Carlstad, men icke genom denna stad. Så vidt oförnekligt är att den södra sträckningen har obestridligt företräde framför den norra, emedan den är ginaste vägen till Norge, har lindrigare anläggningskostnad och billigare trafikunderhåll äfven med förlängningen till Carlstad, hindras jag likväl antaga densamma med denna omväg, hvilken jag finner så mycket mer opåkallad, som de hittills anlagda jernbanor icke tagit riktning efter residensstäderna t. ex, Mariestad, Örebro eller Wexjö, ehuru denna sistnämnda stads läge så lätt och naturligt erbjöd förening med södra stambanan.

Emedlerlid då beslutet ej kan uppskjutas, utan måste fattas till antagande af den ena eller andra föreslagna riktningen, får detta mitt yttrande såsom reservation nedläggas i Ståndets Protocoll.

Discussionen förklarades härmed afslutad, hvarefter *H, H. Erke-Biskopen och Talmannen* gjorde propo ition på bifall till Utskottets utlåtande i denna del, hvarvid blandade ja och nej hördes samt votering begärdes;

Och, för utrönande till en början af den sträckning i hvilken ifrågavarande stambana borde dragas genom Wermland, blef, med Ståndet förbehållen rätt att sedermera besluta rörande anslagsbeloppet till samma stambanas fortsättande, uppställd och godkänd följande voteringsproposition:

Den som, på sätt Utskottet föreslagit , vill, att nordvestra stambanan skall dragas från Christinehamn öfver Carlstad till Arvika, röste *Ja*.

Den det icke vill, röste *Nej*.

Vinner Nej, har Ståndet beslutat, att nordvestra stambanan skall dragas från Christinehamn öfver Norum och Nilsbysundet till Arvika.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 34 Ja och 15 Nej, hvadan Ståndet alltså stannat i det beslut, som Ja-propositionen innehåller.

Mot detta beslut reserverade sig Doctor *Runsten*, och Doctor *Sandberg* tillkännagaf att han på förut anförda skäl icke kunnat i voteringen deltaga.

Då derefter fråga uppstod om beloppet af den summa som för nordvestra stambanans fortsättande borde anslås samt äfven dervid blandade Ja och Nej hördes och votering begärdes, uppställdes och godkändes följande voteringsproposition.

Den som, i enlighet med hvad Utskottet hemställt, anvisar för berörde ändamål en summa af 500,000 R:dr röste *Ja*.

Den det icke vill, röste *Nej*.

Vinner Nej, har Ståndet för menanämnde ändamål anvisat en summa af 1,500,000 R:dr, att med 500,000 R:dr under år 1866 och med 1,000,000 R:dr under år 1867 utgå.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 33 Ja och 17 Nej, hvadan Ståndet alltså fattat det beslut, som Ja-propositionen utvisar; varande sålunda hvad Utskottet i denna punkt hemställt, af Ståndet i allo bifallet.

På förekommen anledning förklarade sig Doctor Thyselius afstå från det af honom under discussionens lopp framställda yrkande.

3 och 5 punkterna i samma utlåtande *godkändes*.

4 punkten deri *lades till handlingarne*.

Ståndet åtskiljdes kl. 9 e. m.

Ut supra.

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 15 Mars 1866.

Plenum kl. 6 e. m.

§ 1.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 16, i anledning af väckt motion om upphörande af frälsemans särskilda forum.

Sedan Utdrag af Höglofl. Ridderskapet och Adelns Protocoll för den 7 dennes, innefattande samma Riks-Stånds vid behandling af förevarande Betänkande fattade beslut, blifvit uppläst; begärde Doctor **Petrelli** ordet och yttrade: Sedan Höglofl. Ridderskapet och Adeln på sätt nyss upplästa Protocolls-Utdrag förmäler, fattat beslut i förevarande fråga, som onekligen för detta Stånd är af privilegii natur; hemställer jag om icke Högvördiga Ståndet ville enahanda beslut antaga.

Doctor *Runstén* instämde.

Professor **Ribbing**: Det synes mig billigt att afvakta det Stånds beslut, som en fråga närmast rörer, äfvensom att å samma beslut fästa skäligt afseende, utan att man derföre ikläder sig någon förbindelse att icke fatta deremot stridande beslut, så vidt goda skäl dertill förefinnas. Sådana äro här, enligt min mening, för handen.

Man har hos Ridderskapet och Adeln anfört, att ifrågavararande forum privilegiatum medförde fördel för Adeln, utan att andra deraf hade nackdel. Men är det verkliga förhållandet, att bibehållandet af detta forum är någon förmån, så att det t. ex. är bättre, att i arfsangelägenheter lyda omedelbart under Hof-Rätt, så är ju klart, att denna fördel borde tillkomma *alla* medborgare, ej blott vara ett privilegium för Adeln. Skulle åter en sådan utsträckning af denna rätt, bevisligen medföra allmän skada eller olägenhet, då måste äfven dess delvisa bibehållande också medföra samma skada och olägenhet, då bör derföre ingen, ej *ens* Adeln, deraf vara i besittning. Nu har Utskottet visat, att denna undantagslag ökar Hof-Rätternas göromål. Och hvarje sådan tidsförlust för Öfver-Rätt, är en förlust för alla rättssökande, emedan derigenom afgörandet af deras mål fördröjes och försenas. Skulle alla, hvilket vore med rättvisans fordringar öfverensstämmande, erhålla samma rätt som Adeln härutinnan, fruktar jag, att Hof-Rätterna ej medhunne annat arbete än inregistrera bouppteckningar, testamenten och dylikt, samt tillsätta förmyndare och hålla vårdnad öfver barnagods.

Grunden till införande af särskildt forum för frälsemän är väl bekant. Den var tillämpningen af den grundsats i den germaniska lagstiftningen, att ingen skulle dömas af andra än sina likar. Och Adelsmännens vederlikar sutto endast i Hof-Rätt, under det andra menniskors barn hade sina likar i Under-Rätt. Då ett sådant föreställningssätt längesedan är borta, synes det ej vara skäl att bibehålla en institution, som derutur härflutit.

På grund häraf och då, oaktadt jag medgifver att forum privilegiatum ej i sak är olikhet inför lagen, utan endast formaliter, likväl äfven skenet af olikhet inför lagen bör undvikas; yrkar jag, att Utskottets förevarande förslag måtte bifallas.

Efter härmed slutad discussion, framställde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition å bifall till hvad Utskottet hemställt, hvilken med blandade Ja och Nej besvarades, hvarefter votering begärdes och följande voteringsproposition godkändes:

Den som bifaller Utskottets förslag röste *Ja*; den det icke vill röste *Nej*. Vinner Nej, har Ståndet beslutat att antaga och förena sig uti Ridderskapet och Adelns uti förevarande fråga fattade beslut.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 12 *Ja* mot 20 *Nej;* hvadan Ståndet stannat i det beslut Nej-propositionen innehåller.

§ 2.

Föredrogos ånyo och *bifölios Stats- samt Allmänna Besvärs- och Economi-Utskottets* Betänkanden:

N:o 3, i anledning af väckta motioner, angående förändring i sättet för båtsmans-roteringens och båtsmanshållets utgörande, lindring deruti, m. m., äfvensom utarbetande af förslag till ny fördelning af städernas båtsmanshåll; och

N:o 4, i anledning af väckt motion om utredning och närmare bestämmande om den rustningsskyldighet, som må åligga mjöl- och såg-qvarnar, hvilka, i förening med jordegendom en sådan skyldighet utgjort, men blifvit derifrån befriade.

§ 3.

Föredrogs ånyo *Bevillnings-Utskottets* Betänkande N:o 4 angående stämpelpappers-afgiften.

Utskottets intill sidan 8, gjorda hemställanden *bifölios;* äfvensom den å nämnda sida öfverst förekommande hemställan.

Vid föredragning af Utskottets å sidan 8, nederst framställda förslag, erhöll Contracts-Prosten **Janzon** ordet och

yttrade: I motsats till Utskottets pluralitet, anser jag ett särskildt stadgande uti ifrågavarande hänseende vara af behofvet påkalladt, och instämmer uti de af Grefve Lagerbjelke i hans betänkandet bifogade reservation uttalade åsigter.

Endast genom bestämd föreskrift derom, att vid bouppteckningar, fastighet alltid skall upptagas till taxeringsvärdet, undvikes den nu rådande godtyckligheten hos bouppteckningens förrättare vid åsättande af värde å fast egendom. Då stämpelpappers-afgiften utgår efter boets behållning och denna till storleken, i sterbhus der fastighet finnes, ofta beror på det värde, hvartill fastigheten beräknats; måste man ju, för att den medelst nämnde afgift utgående beskattning, skall i möjligaste måtto rättvist fördelas, tillse att det sålunda upptagna fastighetsvärdet blir fastighetens verkliga. Som jag anser att detta lättast åstadkommes på sätt motionären föreslagit, vågar jag yrka, det Högvördiga Ståndet, med ogillande af Utskottets förevarande hemställan, måtte till motionen lemna bifall.

Häruti instämde Contracts-Prosten *Fant* och Doctor *Falck*.

Kyrkoherden **Wennerström**: Då jag såsom Ledamot i Utskottet har uttalat samma åsigter, som de af föregående talare framställda, ber jag att med honom få instämma.

Då stämpelpappers-afgiften för bouppteckningar vid förra Riksdagen nedsattes, trodde man ej, att Statens inkomster derigenom skulle minskas. Emellertid har detta inträffat. Då nu så är och man vet att fastighet ofta vid bouppteckningar icke upptages till sitt verkliga värde, har jag, på de i min reservation anförda skäl, ansett att rättelse härutinnan borde åvägabringas, hvarföre jag vågar vördsamt föreslå, att stadgandet i 2:dra punkten af 6 § under rubriken *Bouppteckningar*, i gällande Förordning angående stämpelpappersafgiften, måtte erhålla följande förändrade lydelse: Bouppteckningar, hvari fastighet alltid bör upptagas till taxeringsvärdet, förses med stämpel enligt den Författning, som gäller då de till domstol ingifvas.

Hof-Predikanten **Wahrenberg**: Äfven jag för min del yrkar afslag å Utskottets i denna punkt gjorda hemställan, mot hvilken jag icke är anmäld såsom reservant allenast på den grund, att jag förbisett den för reservationers afgifvande bestämda tiden.

Det förefaller besynnerligt, hvarföre ej för stämpelpappers-afgiften vid bouppteckningar, hvilken är en beskattning, skall finnas en objectiv norm, ehuru en sådan här tyckes nödvändigare än eljest, emedan bouppteckningsmän icke kunna

för sina åtgärder i afseende på de af dem åsatta värden ställas till ansvar.

Ehuru jag instämmer i Kyrkoherden Wennerströms förslag, måste jag dock, då det är betänkligt att i ett Ståndsplenum formulera lagtext, yrka det förevarande punkt måtte till Utskottet återremitteras.

Doctor *Nordlund* och Prosten *Rabe* instämde.

Prosten **Bergvall**: Utan att vilja försvara Utskottets förevarande hemställan, ber jag endast få anmärka hurusom, då det redan synts Utskottet hårdt att kronan skall i hvarje sterbhus ingå såsom arftagare, det vore obilligt att, om ett hemman blifvit såsom det heter, öfvertaxeradt, eller efter den tid då taxering egde rum, fallit i värde, Staten ändock skall utkräfva stämpelpappers-afgift efter taxeringsvärdet.

Ehuru jag betviflar, att något genom en återremiss vinnes, vill jag dock ej, sedan sådan blifvit yrkad, motsätta mig densamma.

Doctor **Runstén**: Då jag ej anmält mig såsom reservant mot Utskottets beslut uti ifrågavarande ämne, anhåller jag att nu få nämna, det jag visserligen öfvervarit Utskottets öfverläggningar, men icke i samma beslut instämt.

I sjelfva saken delar jag den af Kyrkoherden Wennerström uttalade mening och gillar hans förslag till ändring af 6 § uti Förordningen angående stämpelpappers-afgiften, men då det är svårt att på stående fot formulera lagtext, instämmer jag dock med Hof-Predikanten Wahrenberg i yrkande om återremiss, ehuru jag för sådana i allmänhet icke är mycket benägen.

Doctor **Ternström**: Då jag i Utskottets Afdelning deltagit i behandling och beslut angående Stämpelpappers-afgiften, anser jag mig ock skyldig att redogöra för grunderna till afslaget af Herr Fåhræi motion. Riksdagsmannen C. Dahlgren hade väckt motion om afskaffandet af hela stämpelpappers-afgiften; men som detta skulle förorsaka Statsverket en förlust af icke mindre än 1,600,000 R:dr, utan annan utväg att fylla denna brist än att lägga den på Bevillningen, så kunde denna motion icke annat än lemnas utan afseende. Deremot gjorde sig den grundsatsen gällande, att nedsättning, der det med rättvisa och billighet vore förenligt, borde ega rum; och en sådan nedsättning trodde man sig kunna bereda, der taxeringsvärdet å fast egendom vore högt uppdrifvet. De egentliga juristerna inom Afdelningen vore ock, enligt deras erfarenhet, öfvertygade, att fast egendom i allmänhet uti boupptecknigar upptages till det samma egendom sist åsatta taxeringsvärde. Både Afdelning och Utskott

stannade således vid den mening, att något särskildt stadgande i den af motionären angifna syftning icke vore af behofvet påkallad — en mening, som jag för min del äfven hyser; hvarföre jag tillstyrker bifall till Utskottets hemställan.

Hof-Predikanten **Wahrenberg**: Den första af Utskottets Ledamöter, som här uppträdt till dess försvar, har klandrat hela beskattningen i fråga, då han klandrat att Staten skall ingå såsom arftagare i hvarje bo. Detta angår dock ej förevarande ämne, hvari blott är fråga om huru denna beskattning skall blifva rättvist fördelad.

Att taxering af fastighet skulle vara orättvis, är blott ett antagande, som förfaller då man besinnar att taxeringsnämnd är en samvetsdomstol, sammansatt af aktade personer, och att man uti för hög taxering lätteligen kan vinna ändring.

En annan talare har upplyst, att Utskottet har utgått från grundsatsen, att så mycket som möjligt nedsätta stämpelpappers-afgiften. Men detta har här ingen betydelse, då fråga ej är om att höja eller minska berörda afgift, utan allenast *huru* den skall utgå. Hvad de lagkunnige männen talat är ej af vigt, då icke någon lagtolkning är i fråga, utan endast huru vid bouppteckningar gemenligen tillgått. Att erfarenheten härom från olika trakter af Riket kan vara olika, medgifver jag gerna. Men detta bevisar ju emellertid att ingen bestämd grund finnes, efter hvilken fastighetsvärde upptages vid bouppteckningar. Jag fortfar att yrka återremiss.

Prosten **Lundholm**: Man har anmärkt, att taxeringen å fastighet ej alltid vore rättvis; detta är nog möjligt, men säkert är att det af taxeringsnämnd åsatta värdet är rättare, än det som bestämmes genom godtyckligen valde bouppteckningsmän. Lika väl som man vid bytes- och gåfvobref samt stundom å köpebref angående fast egendom, beräknar charta efter sednaste taxeringsvärde, synes detta värde kunde användas då fråga är om sådan egendoms upptagande i bouppteckning.

För min del yrkar jag bifall till det af Kyrhoherden Wennerström framställda förslag.

Hvaruti Prosten *Eurén* instämde.

Contracts-Prosten **Janzon**: Nu då de flesta talare synas ense derom att taxeringsvärdet å fast egendom bör upptagas i bouppteckningar, der sådan egendom förekommer; och Kyrkoherden Wennerströms förslag är så enkelt att det väl kan "på stående fot" antagas, yrkar jag bifall dertill och hemställer att yrkandena på återremiss måtte återtagas.

Domprosten **Sondén**: Jag delar Contracts-Prosten Janzons mening, men önskar att ordet "alltid", såsom obehöfligt, ur det af Kyrkoherden Wennerström föreslagna tillägg måtte utgå.

Kyrkoherden **Wennerström**: Jag ber blott att få tillkännagifva att det anmärkta "alltid" redan är utstruket i den formulering till §, jag haft äran föreslå.

Sedan gjorda yrkanden på återremiss blifvit återtagna och discussionen förklarats slutad, beslöt Ståndet, med ogillande af Utskottets förslag, att stadgandet i 2:dra punkten 6 § under rubriken "*Bouppteckningar*" i nu gällande Förordning angående stämpelpappers-afgiften, skall erhålla följande förändrade lydelse: *Bouppteckningar, hvari fastighet bör upptagas till taxeringsvärdet, förses med stämpel enligt den författning, som gäller då de till Domstol ingifvas.*

Utskottets i öfrigt gjorda hemställanden *biföllos;* och godkändes jemväl det Betänkandet bifogade författnings-förslaget, med erinran om iakttagande af den ändring deruti, som blir en följd af ofvanintagna af Ståndet rörande Bouppteckningar fattade beslut.

§ 4.

Föredrogs ånyo och *bifölls Bevillnings-Utskottets* Betänkande N:o 5, angående kurhusafgiftens utgörande.

§ 5.

Föredrogs ånyo *Bevillnings-Utskottets* Betänkande N:o 6, i anledning af väckta motioner om nedsättning af dels det enkla brefportot, dels afgifter för sluten recommendation m. m.

Utskottets å sidan 2 samt först å sidan 4, gjorda hemställan *biföllos.*

Andra hemställan å sidan 4:

Hof-Predikanten **Wahrenberg** erhöll på begäran ordet och yttrade: I Utskottet understödde jag, ehuru utan framgång, Herr Liljenstolpes motion i denna punkt.

Då, enligt Utskottets förslag, afgiften för sluten recommendation skulle nedsättas från 35 till 24 öre, kan man med skäl fråga hvarföre registrering af bref vidare bör qvarstå. Man säger visserligen, att registrering är till förmån för correspondenten och att genom dess qvarvarande ingen skada sker. Härpå tillåter jag mig tvifla, ty allmänheten tror, att säkerhet genom brefs registrering vinnes, men detta föreställningssätt är, som bekant, falskt, och den enda vinsten häraf är, att afsändaren erhåller bevis om brefvets inlemnande och detta endast mot en afgift som uppgår till hälften

af den för sluten recommendation föreslagna. Af postsjenstemän har jag hört, att penningar i registrerade bref ofta inneslutas i den origtiga tro, att någon säkerhet för rigtiga framkomsten af bref genom registreringen vinnes. Då jag sålunda anser, att registrering utan att medföra någon nämnvärd fördel innebär en lockelse för brefafsändare att icke recommendera penningeremisser, hvarigenom dessa ofta gå förlorade, yrkar jag med afslag å Utskottets hemställan att Herr Liljenstolpes motion i denna del måtte bifallas.

Häruti instämde Doctor *Moberger*.

Doctor **Ternström**: Om man kan säga, att talesättet: "superflua non nocent," någonsin har sin tillämpning, så är det här, förutsatt, att registreringen vore ett superfluum. Så är det likväl icke. Registreringen står här alldeles fri, om någon deraf vill begagna sig. En rättighet och förmån plägar icke betraktas såsom öfverflödig. Att allmänheten skulle vara i okunnighet om registreringens betydelse, och således missledas till tron på större säkerhet än den innebär, kan jag ej föreställa mig, då från postcontoren tid efter annan utgå meddelande till allmänhetens efterrättelse och det nödiga i detta hänseende årligen meddelas i almanachan. Och hvad kostnaden vidkommer, så, om någon, för att bespara sig 12 öre, heldre vill afsända mindre penningesummor eller vigtiga handlingar utan brefvets registrering, må han ju göra det på sin egen risico. Jag röstar således för afslag å Herr Liljenstolpes motion.

Contracts-Prosten *Palmlund* instämde.

Kyrkoherden **Wennerström**: Det är visserligen en sanning, att det är brefafsändares ensak att underlåta recommendering och åtnöja sig med den tvifvelaktiga fördel registreringen kan bereda; men saken har ock en annan sida. Det kan ej vara likgiltigt om ett lagstadgande qvarstår, som lockar till och underlättar försnillning; och ett sådant anser jag det om registrering af bref vara, ty derigenom att registrerade bref uppföras å postchartorna förledas brefdragare och andra, som misstänka att sålunda chartförda bref innehålla penningar, att uttaga och undansnilla desamma. För min del yrkar jag bifall till Herr Liljenstolpes motion.

Doctor **Sandberg**: Mycken skiljaktighet i meningar var rådande då den nu gällande förändringen infördes. Förut betalades postporto efter väglängden och alla lösbref uppfördes på postcharta. I stället för detta rayons-porto infördes ett lika porto jemte begagnandet af frimärken och lösbrefvens chartering upphörde såsom icke medförande något, kostnaden motsvarande gagn, ej heller någon ökad säkerhet.

Rättigheten för afsändaren att mot afgift af ett enkelt porto äfven få sitt lösbref inskrifvet på charta ville man likväl bibehålla.

Nu är det visserligen sannt att sluten recommendation ger större trygghet och kan lättare begagnas sedan afgiften nedsättes från 35 till 24 öre. Men jag ser icke tillräckligt skäl att förneka brefafsändaren att, om han så vill, för half afgift låta sig nöja med den mindre säkerheten, ty brefvets uppskrifning på charta innefattar dock en bevisning både att brefvet afgått och att det ankommit till det postcontor, der adressaten emottager sina bref. För min del har jag begagnat denna utväg vid afsändande af handlingar på det de *skyndsamt* och äfven någorlunda säkert måtte framkomma, ty utbekommandet af ett recommenderadt bref medför mycken tidsutdrägt och besvär när brefemottagaren bor långt aflägse från postcontor. Till yttermera visso har jag tecknat å brefvet ordet *fatalier*, och jag vet icke hvarföre en sådan utväg skall förbjudas.

Doctor **Nordlund**: För min del instämmer jag med Doctor Sandberg i den af honom härutinnan uttalade åsigt: ty, genom registrering af bref får afsändaren ej endast bevis att han verkligen inlemnat brefvet å postcontoret, utan vinner jemväl trygghet för brefvets rigtiga afsändande och framkomst till vederbörlig postanstalt, enär posttjensteman är skyldig att efterse det alla å charta uppförda bref till hans postcontor rigtigt framkommit, och sålunda då numera vid val af postbärare med noggrannhet afses dessas pålitlighet, all vidare fara tyckes aflägsnad att ej bref komme adressaten rigtigt till handa.

Den förste talaren lade ock någon vigt vid att registreringsafgiften uppginge ända till hälften af den för sluten recommendation eller 12 öre, men här vid Stockholms postcontor har för registrering åtminstone förr fordrats allena 3 öre. Som derföre enligt min mening några skäl till förändring angående stadgarne om brefs registrering icke förefinnas, yrkar jag att Utskottets förevarande hemställan måtte bifallas.

Domprosten **Sondén**: Den trygghet, som vinnes genom sluten recommendation. är dock vida större än genom brefs registrering; ty recommenderade bref utlemnas blott mot adressatens qvitto, då ett registreradt bref kan utfås af den förste det äskar, utan att postverket lemnar någon ersättning, ifall brefvet blifvit till origtig person utlemnadt.

Hela registreringsåtgärden är en qvarlefva från den tid, då alla bref skulle å charta upptecknas. Vid den tid då fråga först vardt om postchartornas borttagande, var ock en